

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΗ'

• ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ · ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1969

• ΤΕΥΧΟΣ 211 - 12

Δ. ΠΑΝΤΕΛΟΔΗΜΟΥ

(Faculté des Lettres et Sciences Humaines Univ. de Lyon)

ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ ΤΟΥ ΒΟΛΤΑΙΡΟΥ ΠΡΟΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑΝ ΤΟΥ ΡΩΣΣΟ-ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

1768 · 1774

Ὁ Γαλλικὸς προφιλελληνισμὸς δὲν ἔχει μέχρι σήμερον ἐρευνηθῆ κατα τρόπον ἰκονοποιητικόν, ἂν καὶ αἱ ἐκδηλώσεις αὐτοῦ ὑπῆρξαν λίαν σημαντικαὶ καὶ προητοίμασαν τὸ ἔδαφος εἰς τὴν Δύσιν πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ τεραστίου φιλελληνικοῦ ρεύματος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Κατὰ τὴν μελέτην τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτου θέματος πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψει τὸ αἷτιον τῶν συναισθημάτων συμπαθείας ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης πρὸς τοὺς ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν στεναίνοντες προγόνους ἡμῶν. Πρόκειται περὶ λατρείας πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, περὶ συμπαθείας πρὸς τοὺς ὁμοθρήσκους ἀδελφούς τῆς ὑπὸ τῶν ἀπίστων τούρκων κατεχομένης Ἑλλάδος ἢ περὶ μίσους πρὸς τοὺς βαρβάρους καὶ φανατικούς μωαμεθανούς; Νομίζομεν ὅτι, προκειμένου περὶ τῆς μελέτης τῶν φιλελληνικῶν ἐκδηλώσεων καὶ ἐνεργειῶν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος τοῦ πρώτου ἀνδρὸς τοῦ Γαλλικοῦ Διαφωτισμοῦ Βολταίρου, θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ ἐξετάσωμεν δι' ὀλίγων τὰς πνευματικὰς, πολιτικὰς καὶ θρησκευτικὰς τάξεις εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐν σχέσει πάντοτε πρὸς τὴν ἱερὰν ὑπόθεσιν τῶν Ἑλλήνων.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ 18ου αἰῶνος παρατηρεῖται στροφή εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς Γαλλίας πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Εἰς τοῦτο μεγάλως συνέβαλον αἱ ἀνασκαφαὶ καὶ ἡ ἀνακάλυψις τοῦ Pergolium πλησίον τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος εἰς Praestum. Ἡ ἀρχαιολατρεία καταλαμβάνει ὄχι μόνον τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ τοὺς λογοτέχνας, διπλωμάτας, φιλοσόφους, πολιτικούς καὶ αὐτὸν τὸν λαόν. Εἰς τὰς κοσμικὰς αἰθούσας ὁμιλοῦν διαρκῶς περὶ ἀνασκαφῶν καὶ ἀρχαίας τέχνης. Ἡ κωμῶδία τοῦ Barthe «Ὁ ἔρασιτέχνης» ἀπηχεῖ κατὰ τρόπον σατιρικόν τὴν ἀρχαιολατρείαν τῆς ἐποχῆς του. Πάντες ἐπιθυμοῦν νὰ ταξιδεύουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἐπισκεφθοῦν τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους, νὰ μελετήσουν διάφορα μνημεῖα καὶ νὰ δημοσιεύσουν τὰς ἐντυπώσεις των, αἱ ὁποῖαι ἀπλή-

στωσ ἀνεγινώσκοντο ὑπὸ τῶν μὴ δυναμένων νὰ πραγματοποιήσουν τὸ πρὸς Ἄνατο-
λὰς ταξίδιον². Ἔργα περὶ ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης βλέπουν συνεχῶς τὸ φῶς
τῆς δημοσιότητος. Ἡ μελέτη τοῦ le Roy «Λεῖψανα τῶν ὠραιότερων μνημείων τῆς
Ἑλλάδος, ἐξεταζόμενα ὑπὸ τὸ πρῶσμα τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς³» ση-
μειώνει δύο ἐκδόσεις ἐντὸς δώδεκα ἐτῶν, ἡ «Ἱστορία τῆς Τέχνης» τοῦ γερμανοῦ
Winckelmann μεταφράζεται καὶ δημοσιεύεται τρις εἰς τὴν γαλλικὴν⁴ καὶ ἐνθου-
σιάζει τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὰ γράμματα καὶ ἰδιαιτέρως τοὺς ἐπιδεικνύοντας
ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἑλληνικὴν τέχνην. Ἡ στροφή πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότη-
τα εἶναι αἰσθητὴ καὶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν τοῦ αἰῶνος τοῦ Διαφωτισμοῦ, ὁ ὁποῖος
ἐδείκνυε ἰδιαιτέραν συμπάθειαν πρὸς τὴν φύσιν. Ὁ Diderot ὁμῶς ἐτόνισεν ὅτι
πρέπει νὰ ἐρευνηθῇ πρῶτον ἡ ἀρχαιότης, διὰ νὰ δυνηθοῦν ἐν συνεχείᾳ οἱ ἄνθρω-
ποι νὰ ἐννοήσουν τὴν φύσιν. Ὁ φιλόσοφος τῆς Γενεύης Ρουσσὼ προτείνει εἰς τὸ
παιδαγωγικὸν του ἔργον «Αἰμίλιος» τὴν μελέτην τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ καὶ ἰδι-
αιτέρως τῆς ἱστορίας τῆς Σπάρτης καὶ τῶν ἔργων τοῦ Πλουτάρχου, διότι οὗτος
διδάσκει τὴν ἠθικὴν, ἐξαιρεῖ τὴν ἀπλότητα καὶ εἶναι ἀνυπέροβλος εἰς τὰς λεπτο-
μερείας. Πάντες οἱ πρωτεργάται τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως εἶχον ἀναγνώσει
κατὰ τὴν νεανικὴν των ἡλικίαν τοὺς «Παραλλήλους Βίους» καὶ εἶχον ἐντροφῆσαι
εἰς τὰ νάματα τῆς ἑλληνικῆς σοφίας.

Ὡς ἦτο ἐπόμενον τὸ πάθος καὶ ἡ λατρεία τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ ἐπέφερε
καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν εὐρωπαϊῶν πρὸς τοὺς δυστυχεῖς ἀπογόνους τοῦ Περικλέ-
ους. Οὕτως ὁ λυρικός ποιητὴς J. Dellill⁵, ἐπισκεφθεὶς μετὰ τοῦ κόμητος Croiseul-
Gouffier τὸν ἑλληνικὸν χῶρον, οἰκτερεῖ εἰς τὸ ποίημά του Imagination τὴν ὑπο-
δούλωσιν καὶ κατὰπτωσιν τοῦ παρασχόντος τὰ φῶτα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐνδόξου
κατὰ τὸ παρελθὸν ἔθνος. Ὁ σοφὸς Μαρμοντέλ περιγράφει μετὰ μελανῶν χρωμά-
των τὸν καταστρεπτικὸν δεσποτισμὸν τῶν Τούρκων, τὴν δῆωσιν τῆς ὑπαίθρου καὶ
τὴν ἐξαθλίωσιν τῶν κατοίκων τοῦ ἱεροῦ βράχου τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ποιητὴς, τέλος,
Ἰωάννης - Ἀντώνιος Roucher, καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ὑπὸ τοῦ ἐπαναστατι-
κοῦ δικαστηρίου μετὰ τοῦ A. Σενιέ καὶ καρατομηθεὶς δύο μόλις ἡμέρας πρὸ τῆς
πτώσεως τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς τρομοκρατίας Ροβεσπιέρρου, προτρέπει τοὺς συμπατρι-
ώτας του εἰς τὸ ποίημα Les Mois⁶, ὅπως μετριάσουν τὸ ἀτιμωτικὸν βάρος, τὸ ὁποῖ-
ον πιέζει καὶ συντρίβει τοὺς Ἕλληνας.

Δυστυχῶς ὁμῶς ἡ γαλλικὴ πολιτικὴ εἶναι ἀντίθετος τῶν συναισθημάτων συμ-
παθείας πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὰ ὁποῖα ἀπειλεῖ κατὰ τρόπον εὐγλωττον ἡ τεραστία
ἐπιτυχία τοῦ «Νέου Ἀναχάρσιδος» τοῦ ἀββᾶ Μπαρτελεμύ. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ
Φραγκίσκου Α' χρονολογεῖται ἡ φιλοτουρκικὴ γαλλικὴ πολιτικὴ, ὅτε ὁ ἡγεμὼν ἐ-
κεῖνος ἐξήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Σουλτάνου πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἀγώνων του ἐναν-
τίον τῆς Αὐστρίας τῶν Ἀψβούργων. Ἐκτοτε ἡ γαλλικὴ διπλωματία διαρκεῖ φιλικὰς
μετὰ τῆς Πύλης σχέσεις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, ἀποβλέπει ὁμῶς πάντοτε εἰς τὴν
κατάκτησιν ὀθωμανικῶν ἐδαφῶν ἐν ὀνόματι τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ
καὶ φροντίζει συνεχῶς διὰ τὴν σύναψιν εὐνοϊκῶν ἐμπορικῶν σχέσεων, τὴν προστα-
σίαν τῶν καθολικῶν, τὴν ἀπόκτησιν δικαιωμάτων ἐκ μέρους τοῦ Γάλλου πρέσβευς
εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐπισκέψεως τῶν Ἁγίων Τόπων. Ἀπὸ
θρησκευτικῆς ἀπόψεως, ἡ φιλοσοφία τοῦ αἰῶνος τοῦ Διαφωτισμοῦ εἶχε καταδικά-
σει τὸν φανατισμὸν καὶ εἶχε ἐξάρει συναισθήματα φιλανθρωπίας καὶ ἐπιεικειᾶς. Εἰς
τὰ συγγράμματα τῶν φιλοσόφων τοῦ 18ου αἰῶνος οἱ θρησκευτικοὶ λειτουργοὶ ἐλέγ-
χονται ὡς αἴτιοι τῆς ἐπικρατήσεως δεισιδαιμονιῶν, φανατισμοῦ, πνευματικοῦ σκό-
τους καὶ βαρβάρων συναισθημάτων. Τὰ τραγικὰ γεγονότα τῆς νυκτὸς τοῦ Ἁγίου
Βαρθολομαίου καὶ τῶν θρησκευτικῶν πολέμων, ὡς καὶ αἱ καταδικαστικαὶ ἀποφά-

σεις τῶν θρησκευτικῶν δικαστηρίων, ἐκίνησαν ζωηρῶς τὴν προσοχὴν τῶν συγγραφέων καὶ ἐπηρεάσαν ἱκανῶς τὴν πνευματικὴν δημιουργίαν τῆς περιόδου ταύτης. Σύμβολα τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ ἀποβαίνουν οἱ Τούρκοι καὶ δέχονται τὰ πύρινα βέλη τῶν διδασκάλων τῆς ἀνεξίθρησκείας.

Ὁ κυριώτερος ἐκπρόσωπος τοῦ Γαλλικοῦ Διαφωτισμοῦ Βολταῖρος ἀφιερώνει τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν τοῦ βίου του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν καταδυναστευομένων, ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως ἰδεῶν ἀνεξίθρησκείας, ἀγάπης καὶ ἀρετῆς. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 1742 ἡ τραγωδία τοῦ φιλοσόφου τούτου «Ὁ Φανατισμὸς ἢ ὁ Μωάμεθ» ἔπληττε διὰ πρώτην φορὰν τὰς λατρευτικὰς δεισιδαιμονίας καὶ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν. Ἐπιστολαὶ τοῦ φιλοσόφου πρὸς τὸν φιλόσοφον βασιλέα τῆς Πρωσίας Φρειδερίκον Β', ἀναφέρουν ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκφράσῃ εἰς τὸ ἐν λόγω θεατρικὸν ἔργον τὴν φρίκην, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἐμπνέουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους οἱ φονεῖς σημαντικῶν ἱστορικῶν προσωπικοτήτων ἕνεκα θρησκευτικῶν διαφορῶν καὶ ὅτι τὴν γραφίδα τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ ὠδήγησαν «ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ ἡ φρίκη τοῦ φανατισμοῦ». Καὶ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν τῆς δημιουργίας τοῦ φιλοσόφου τοῦ Ferney τὰ θεατρικά του ἔργα — τὸ θέατρον θεωρεῖται ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἄριστον σχολεῖον ποιήσεως καὶ ἀρετῆς — ὑψώνουν φωνὴν διαμαρτυρίας ἐναντίον τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, εἴτε διὰ θεατρικὴν παράστασιν εἴτε δι' ἀπλὴν ἀνάγνωσιν εἶναι ταῦτα προωρισμένα. Δὲν πρέπει ἐπομένως νὰ ξενίξῃ ἡμᾶς ἡ μεγάλη ἀπέχθεια τοῦ Βολταίρου πρὸς τοὺς Τούρκους, ἐκπροσώπους τῆς βαρβαρότητος καὶ τοῦ φανατισμοῦ. Τὸ γεγονός τοῦτο ἀπετέλεσε βασικὸν αἷτιον τῶν ἐκδηλώσεων συμπαθείας τοῦ ἐν λόγω φιλοσόφου πρὸς τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας καὶ τῶν πολυαριθμῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν ὀθωμανῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Δυτικῆς Ἀσίας.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀρχαιογνωσίαν καὶ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Βολταίρου περὶ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, παρατηροῦμεν ὅτι κατ' ἀρχὰς αἱ κρίσεις του περὶ τῶν προγόνων ἡμῶν δὲν ἦσαν ἄκρως εὐμενεῖς. Οὕτω τῷ 1732 εἰς τὸ «Δοκίμιον περὶ τῶν ἠθῶν» θεωρεῖ τὴν «Ὀδύσειαν» κατωτέραν τοῦ «Μαινομένου Ὀρλάνδου» τοῦ Ἀρίστο, ἂν καὶ ἐνωρίτερον εἶχε χρησιμοποιήσει χωρία τοῦ Ὀμήρου διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὸ ἰδικόν του ἔπος «Ἐρρικειάς». Ὡς πρὸς τὸ θέατρον, ἡ προτίμησις τοῦ φιλοσόφου στρέφεται πρὸς τὴν κλασσικὴν γαλλικὴν τραγωδίαν, ἂν καὶ ἦτο ἐστερημένη πλουσίας δράσεως, διότι «καὶ ὠραῖαι σκηναὶ τοῦ Κορνηλίου καὶ τοῦ Ρακίνα ὑπερέχουν τόσον τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου, ὅσον οἱ δύο Ἕλληνες ὑπερέχουν τοῦ Θεσπίδος»¹⁰. Ἡ κρίσις ὅμως αὕτη ἀπορρίπτεται βραδύτερον ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ ποιητοῦ εἰς τὸ «Προσκλητήριον πρὸς ἅπαντα τὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης» εἰς τὸ ὁποῖον θεωρεῖ τὴν γαλλικὴν τραγωδίαν ὡς σχολεῖον κομψότητος καὶ εὐγενείας, ἐπισημαίνων τὴν ἔλλειψιν ἰσχυροῦ πάθους ἐκ τῶν τραγωδιῶν τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ κλασσικοῦ γαλλικοῦ θεάτρον Κορνηλίου καὶ ἱκανοποιητικῆς συγκινήσεως τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ ποιητοῦ τῆς «Ἀθαλίας», διότι σκοπὸς τῆς τραγωδίας εἶναι, ὅπως «καπαράξῃ τὴν καρδίαν καὶ οὐχὶ ὅπως συγκινήσῃ ἀπλῶς ταύτην»¹¹. Πιστεύομεν ὅτι ἡ ἀσέβεια αὕτη πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὴν ἀγαλίνωτον φιλοδοξίαν τοῦ Βολταίρου, ὁ ὁποῖος, ἐξαιρῶν σκοπίμως τὴν ὑπεροχὴν τῆς γαλλικῆς τραγωδίας ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ δράματος, προβάλλει ἐμμέσως ἑαυτόν, διότι θεωρεῖ τὰς τραγωδίας του ὡς ἀνωτέρας τῶν τοῦ Κορνηλίου καὶ τοῦ Ρακίνα. Τὰς ὑποκειμενικὰς ταύτας κρίσεις, ὀφειλομένας εἰς ἐμπάθειαν, ἐγωκεντρισμὸν καὶ νοσηρὰν φιλοδοξίαν, ἀπεκέρυξεν ὁ ποιητὴς βραδύτερον διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς δυνάμεως τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Σοφοκλέους καὶ τῆς «εὐγενοῦς ἀπλότητος» τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Οἱ

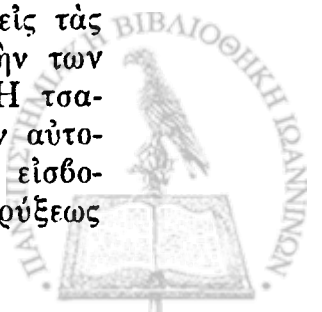

λόγοι ἄλλωστε διὰ τοὺς ὁποίους ὁ Βολταῖρος θεωρεῖ τὴν γαλλικὴν τραγωδίαν ἀνωτέραν τῆς τῶν Ἀθηνῶν εἶναι παιδαριώδεις καὶ ἀποσκοποῦν εἰς τὴν διὰ παντὸς μέσου ἐνίσχυσιν τῆς προσωπικῆς τοῦ θεατρικῆς δημιουργίας, ἡ ὁποία κατὰ τὸ δεύτερον ἡμίσιον τοῦ 18ου αἰῶνος δὲν συγκινεῖ τοὺς θεατὰς ἢ μᾶλλον τοὺς ἀναγνώστας, διότι ἡ σκηνικὴ τῶν διδασκαλίας εἶναι περιορισμένη. Οὕτως εἰς ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ὁράτιον Walpole¹² προβάλλει τοὺς ἀκολούθους λόγους ὑπερσχῆς τῆς γαλλικῆς τραγωδίας καὶ κωμωδίας: πρῶτον εἰς τὰς διδασκαλίας τῆς ἀρχαιότητος θεαταὶ ὅλων τῶν τάξεων εἰσῆρχοντο εἰς τὸ θέατρον, ἐνῶ εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν παρῶσασιν τραγωδιῶν παρακολουθοῦν μόνον καλλιέργημένοι πνευματικῶς ἄνθρωποι. Δεύτερον εἰς Παρισίους ὑπάρχουν τριάκοντα χιλιάδες ἄτομα ἀσχολούμενα ἀποκλειστικῶς περὶ τὰς καλὰς τέχνας, ἐνῶ εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχον μόνον χίλιοι. Τρίτον ἡ κριτικὴ ἀποτελεῖ ἰδιαιτέραν ἀσχολίαν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τέταρτον αἱ γυναῖκες ἔχουν καταστήσει τὰ ἥθη εὐγενῆ καὶ τὰς προτιμήσεις λεπτὰς. Εἶναι πασιφανές ὅτι ὁ Βολταῖρος ἐπιχειρεῖ δι' ἐξωτερικῶν στοιχείων νὰ καλύψῃ τὸ ἐσωτερικὸν κενὸν τῆς γαλλικῆς τραγωδίας. Ἐὰν ὅμως ἡ γνώμη τοῦ φιλοσόφου τούτου περὶ τῆς λογοτεχνικῆς δημιουργίας τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος εἶχε πολλὰς διακυμαίνσεις εἰς τὴν διατύπωσίν της, ἡ λατρεία τοῦ Πατριάρχου τοῦ Ferney πρὸς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὑπῆρξε σφοδρὰ καὶ εἰλικρινῆς. Πολλάκις ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Φιλοσοφικοῦ Λεξικοῦ» ἰσχυρίσθη ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν καὶ τῶν τραγωδιῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος εἶναι μοναδικὴ καὶ ἀνυπέροβλος, συγκεντρώνουσα ἅπαντα τὰ ἀπαραίτητα προσόντα, ἵνα καταστῆ διεθνῆς. Δύο ἐπιστολαὶ αὐτοῦ πρὸς τὴν Αἰκατερίνην Β' τῆς Ρωσσίας, ἡ πρώτη φέρουσα ἡμερομηνίαν 14 Σεπτεμβρίου 1770¹³ καὶ ἡ δευτέρα 25 Δεκεμβρίου 1772¹⁴, τονίζουν ὅτι «ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα θὰ καθίστατο ἡ διεθνῆς γλῶσσα», ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἀπεμακρύνοντο ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀντίληψις αὕτη τοῦ φιλοσόφου ἐξακριβώθη ὡς σχῆμα λόγου, ἀποβλέπον εἰς τὴν ἔξαρσιν τῶν κατακτητικῶν σχεδίων τῆς αὐτοκρατείας τῆς Ρωσσίας εἰς τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον¹⁵. Ἡ Αἰκ. Κουμαριανοῦ¹⁶ ἀναφέρει τὸν χαρακτηρισμὸν τούτον χωρὶς ὅμως καὶ νὰ παρέχῃ λύσιν τοῦ θέματος. Νομίζομεν ὅτι ἡ ἀνωτέρω γνώμη εἶναι ἐσφαλμένη καὶ ὅτι ἡ ἄποψις τοῦ Βολταίρου ἀποτελεῖ εἰλικρινῆ ἔκφρασιν τῶν θεωριῶν αὐτοῦ περὶ ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης. Παρατηροῦμεν πρῶτον ὅτι ὁ θαυμασμὸς τοῦ φιλοσόφου διὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ Σοφοκλέους δὲν ἐκδηλοῦται ἀποτόμως κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ρωσσο-τουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1769—1774, ἀλλὰ ἐκφράζεται δημοσίως πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν εἰς τὸν πρόλογον τῆς τρίτης ἐκδόσεως τῆς τραγωδίας «Οἰδίπους» τῷ 1729: «οἱ Ἕλληνες, quibus debet ore rotundo Musa loqui, γεννηθέντες ὑπὸ εὐτυχέστερον οὐρανὸν καὶ προικισμένοι ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ λεπτοτέρων τῶν ἄλλων ἐθνῶν ὀργάνων, ἐδημιούργησαν μίαν γλῶσσαν, τῆς ὁποίας ἅπασαι αἱ συλλαβαὶ ἠδύναντο, διὰ τῆς μακρότητος ἢ βραχύτητος αὐτῶν, νὰ ἐκφράσων τὰ ἀπλᾶ ἢ βίαια συναισθήματα τῆς ψυχῆς». Παρομοίαν γνώμην ἐκφράζει εἰς τὴν Ἀφιερωτικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὴν δούκισσαν τοῦ Haine εἰς τὸν πρόλογον τῆς τραγωδίας «Ὁρέστης» τῷ 1750, ἐνῶ εἰς ἐπιστολὴν τῆς 6ης Μαΐου 1768 τονίζει ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἡ ὠραιότερα πασῶν τῶν γλωσσῶν, τὰς ὁποίας ἔχουν ὁμιλήσει ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς γῆς¹⁷. Ἐπειτα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δεχθῶμεν τὴν γνώμην ἐνισχύσεως τῶν σχεδίων τῆς Αἰκατερίνης εἰς τὴν Μεσόγειον, διότι, ἐκτὸς τῶν δύο προαναφερθεισῶν ἐπιστολῶν, παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Βολταῖρος διετύπωσε τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς θεωρίαν περὶ διεθνοποιήσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς σημείωσιν τῆς τραγωδίας «Οἱ Νόμοι τοῦ Μίνως», ἡ ὁποία ἐξεδόθη εἰς τὴν Γενεύην τῷ 1773. Εἶναι μάλιστα ἀξιοσημείωτον ὅτι ἡ εὐκτικὴ ἔγκλισις τῶν ἐπιστολῶν μεταβάλλεται εἰς τὴν ἐν λόγῳ σημείωσιν εἰς ὀριστικὴν ἀορίστου: «ἀπέβη ἡ διεθνῆς γλῶσσα», τοῦ ἀρχαίου κόσμου προφανῶς. Οὕτω δυνάμε-

θα νὰ εἴπωμεν μετὰ θεβαιότητος ὅτι ὁ Βολταῖρος ἔτρεφεν ἀπεριόριστον θαυμασμὸν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀπὸ τῆς νεωσῆς ἡλικίας του, ὅτι ἐξετίμα ἰδιαιτέρως τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν Γραμματείαν, ἃν καὶ πολλάκις πρὸς ἐξυπηρέτησιν ὀρισμένης σκοπιμότητος δὲν ὠμολόγει τοῦτο, καὶ ὅτι πάντοτε ὠνειρευέτο τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἀφορμὴν πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν φιλελληνικῶν συναισθημάτων καὶ τοῦ μίσους τοῦ Βολταίρου πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τῆς βαρβαρότητος καὶ τοῦ φανατισμοῦ ὀθωμανοῦς, ὡς καὶ πρὸς ἀνάπτυξιν μεγάλης δραστηριότητος πρὸς ἀποτίναξιν τῆς τουρκικῆς δεσποτείας ἐκ τῆς χώρας τοῦ φωτὸς ἀπετέλεσεν ἡ ἐκρηξις τοῦ ρωσσο-τουρκικοῦ πολέμου τῷ 1768. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου συνέγραψεν ἄρθρον ὁ γνωστὸς ἐκ τῶν διατριβῶν του περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης Γουσταῖος d' Eichtal¹⁸ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ὁ Βολταῖρος καὶ τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα ἐπὶ τοῦ 1770», τὸ ὁποῖον ὅμως περιορίζεται χρονικῶς εἰς τὰ κατὰ τὴν ἀποκορύφωσιν τοῦ ρωσσο-τουρκικοῦ πολέμου γεγονότα καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ Βολταίρου μόνον κατὰ τὸ ἔτος 1770. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δημ. Βικέλας¹⁹ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τονίζει ὅτι ἀπομένει νὰ ὀρίσῃ τις, ἂν [ὁ Βολταῖρος] ὑπῆκουεν εἰς ἓν γνήσιον συναίσθημα συμπαθείας πρὸς τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας ἢ ἂν, ἐπιθυμῶν, ὅπως ἔλεγε, «νὰ ἀναστήσῃ τὰς Ἀθήνας», δὲν ἐσκέπτετο εἰμὴ νὰ ζολακεύσῃ τὴν Αἰκατερίνην Β', ἡ ὁποία τότε ἔπλαθε τὸ ὄνειρον τοῦ ἑλληνικοῦ σχεδίου της». Θὰ ἐπιχειρήσωμεν λοιπὸν τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τῶν συναισθημάτων, κινήτρων, σκοπῶν καὶ ἐνεργειῶν τοῦ ἡγέτου τοῦ γαλλικοῦ Διαφωτισμοῦ ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ὑποθέσεως, χρησιμοποιοῦντες πρὸς τοῦτο τὴν πρόσφατον ἐκδοσιν τῆς ὑπερμεγέθους ἀλληλογραφίας τοῦ Βολταίρου ὑπὸ τοῦ Th. Bestermann, εἰς τὴν ὁποίαν συνεκεντρώθησαν πάντα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸ ἐν λόγῳ ζήτημα κείμενα.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἤδη τοῦ Μεγάλου Πέτρου εἶχον δημιουργηθῆ εἰς τὸ ὑπόδουλον ἔθνος ἐλπίδες περὶ ἀπολυτρώσεως ἐκ τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ ξανθοῦ γένους τοῦ βορῶ, ὡς ἀνέφερον οἱ χρησμοὶ τοῦ Ἀγαθαγγέλου καὶ διέδιδον καταλλήλως μυστικοὶ πράκτορες τῆς Ρωσσίας διατρέχοντες τὴν βαλκανικὴν χερσόνησον. Βραδύτερον ὁ στρατηγὸς Μύνιχ εἰσηγήθη τὴν ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, διὰ νὰ ὑποχρεωθῇ ὁ Σουλτάνος νὰ στρέψῃ τὰ στρατεύματά του πρὸς νότον, εἰς τρόπον ὥστε ἀπερίσπαστος ὁ ρωσσο-τουρκικὸς στρατὸς νὰ βαδίσῃ πρὸς κατάληψιν τῆς πρωτεύουσας τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, διὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ συναφθεῖσα ὅμως εἰρήνη ἐματαιώσε τὰ σχέδια τοῦ τολμηροῦ ρώσσου στρατηγοῦ, τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύναντο νὰ ὀδηγήσουν τὸν θρόνον τῶν τσάρων ἐκ τῆς Ἀγίας Πετρούπολεως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ πάροδον ἐτῶν τὸ σχέδιον τοῦτο ἔλαβε σοβαρῶς ὑπ' ὄψει ἡ μεγαλειόβουλος Αἰκατερίνη Β' καὶ ἤρριξεν ἐργαζομένη διὰ τὴν ἐφαρμογὴν του. Ἐχρησιμοποίησε πρὸς τοῦτο τὸν ὑπηρετοῦντα εἰς τὸ πυροβολικὸν τῆς Ρωσσίας Γεώργιον Παπάζωλην ἐκ Σιατίστης τῆς Μακεδονίας, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὴν κατήχησιν τῶν συμπατριωτῶν του καὶ τὴν διάδοσιν ἐπαναστατικῶν κηρυγμάτων εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ἀπερίγραπτος ἐνθουσιασμὸς κατέλαβε τὴν καρδίαν τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἐπίστευσαν εἰς τὰς προτάσεις τῶν πρακτόρων τῆς Αἰκατερίνης καὶ ὑπεσχέθησαν τὴν συμβολὴν τῶν εἰς γενικὴν ἐπανάστασιν πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ μισητοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἡ τσαρίνα προβαίνει εἰς γεγανθιαίας παρασκευὰς διὰ νὰ πλήξῃ τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν ἐξ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας. Ἡ παραβίασις τῶν συνθηκῶν διὰ τῆς εἰσβολῆς ρωσσο-τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πολυπαθῆ Πολωνίαν ὑπῆρξεν ἀφορμὴ κηρύξεως

κατά τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1768 πολέμου ἐναντίον τῆς Τουρκίας, ἡ ὁποία, παρακινουμένη ὑπὸ τῆς γαλλικῆς διπλωματίας κυρίως, ἀπεφάσισεν ὅπως σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῶν καταδυναστευομένων Πολωνῶν. Οἱ ἀδελφοὶ Ἀλέξιος καὶ Θεόδωρος Ὀρλώφ ἐστάλησαν εἰς Βενετιανὴν περὶ τὸ τέλος τοῦ 1768 πρὸς προπαρασκευὴν τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἑλλήνων, ἐνῶ ἀξιωματοῦχοι τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ συνεκτροῦντο εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν. Παράλληλως ἡ Αἰκατερίνη προσέβαινεν εἰς στρατιωτικούς καὶ ναυτικούς ἐξοπλισμούς παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τῶν ὑπουργῶν τῆς. Οὕτω κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1769 ἐπραγματοποιήθη ἡ ἀναχώρησις τῆς πρώτης ναυτικῆς μοίρας, ἡ ὁποία διὰ τῆς Βαλτικῆς καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ θὰ κατηθύνετο εἰς τὴν Μεσόγειον.

Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Βολταίρου ὁμιλεῖ ἐπανειλημμένως περὶ τῆς Αἰκατερίνης Β' πρὸς τῆς ἐκρήξεως τοῦ ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου καὶ συγκεκριμένως περὶ τῆς ἀνεξιθρησκείας τῆς ἐν λόγῳ αὐτοκρατείας. Οὕτως εἰς ἐπιστολὴν²⁰ τῆς 18ης Ἰανουαρίου 1768 ὁ πατριάρχης τοῦ Ferney περιγράφει συμπόσιον εἰς τὸ ἀνάκτορον τῆς Πετροπόλεως εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθησαν ἀδιακρίτως θρησκευτικῶν πεποιθήσεων Ἕλληνες, καθολικοί, ὀπαδοὶ τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Καλβίνου, ὡς καὶ μωαμεθανοί. Μετὰ ἑπταήμερον ἐξαίρει εἰς ἐπιστολὴν πρὸς τὸν κόμητα d' Argental²¹ τὴν ἀνεξιθρησκείαν τῆς Αἰκατερίνης, ἐνῶ εἰς ἑτέραν ἐπιστολὴν²² τῆς 25ης Φεβρουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐκφράζει τὴν ἀπεριόριστον χαρὰν του, διότι ἡ τσαρίνα ἀποκατέστησε τὴν ἀνεξιθρησκείαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ προσοχὴ καὶ ἡ δραστηριότης τοῦ Βολταίρου εἶναι ἐστραμμένα εἰς τὰς ἀδίκους ἀποφάσεις ἐπὶ στρατιωτικῶν ζητημάτων, διὰ τῶν ὁποίων κατεδικάσθησαν ἐν Γαλλίᾳ εἰς θάνατον καὶ ἐξετελέσθησαν ὁ πάστωρ Rossette τὴν 18ην Φεβρουαρίου 1762 μετὰ τριῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι κατέβαλλον προσπάθειάς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δικαστικοῦ ἀγῶνος, ὅπως διασώσουν τοῦτον, καὶ ὁ Ἰωάννης Calas τὴν 10ην Μαρτίου τοῦ ἰδίου ἔτους, κατηγορηθεὶς ὅτι ἐφόνευσεν τὸν υἱόν του, διότι ἀνῆκεν εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα, ἐνῶ ὁ πατὴρ του ἦτο διαμαρτυρούμενος. Ἐνέργειαι τοῦ Βολταίρου πλησίον ἰσχυρῶν προσωπικοτήτων ἐπέτυχον τὴν ἀναθεώρησιν τῆς δίκης καὶ τὴν μετὰ τριετίαν ὀριστικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ τραγικοῦ πατρὸς. Ἡ ὑπόθεσις ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἱππότη De La Barre, ὁ ὁποῖος κατεδικάσθη εἰς ἐκρίξωσιν τῆς γλώσσης του, ἀποκοπὴν τῆς δεξιᾶς χειρὸς καὶ θάνατον ἐπὶ ἀσθενοῦς πυρὸς διὰ τὴν παρατείνηται τὸ μαρτύριον, διότι δῆθεν ἔφαλεν ἀσεβῆ ἄσματα, συνεκλόνησε τῷ 1766 τὸν γηραιὸν φιλόσοφον, ὁ ὁποῖος βραδύτερον θὰ ἀφιέρωσιν ἀπάσας τὰς δυνάμεις του πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ μετὰ τοῦ ἀνωτέρου ἱππότη καταδικασθέντος καὶ διαφυγόντος εἰς τὴν Πρωσίαν νεαροῦ D' Etallonde. Τὰς θηριωδίας ταύτας τοῦ καθολικοῦ γαλλικοῦ κλήρου ἀπηγεῖ ἡ ἐν ἔτει 1769 δημοσιευθεῖσα τραγωδία τοῦ Βολταίρου «Les Guèbres ou la Tolérance». Εἰς τὸ ἐν λόγῳ θεατρικὸν ἔργον ἡ προσωπικὴ ἐπέμβασις τοῦ βασιλέως πρὸς ρύθμισιν τῶν θρησκευτικῶν διαφορῶν συντελεῖ εἰς τὴν ἐπιζωτικὴν συναισθημάτων φιλάνθρωπίας, δικαιοσύνης, ἐπιεικειᾶς καὶ ἀνεξιθρησκείας. Δὲν εἶναι ἐπομένως περιέργον τὸ γεγονός ὅτι ὁ Βολταῖρος ἐξαίρει κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὴν ἀνεξιθρησκείαν τῆς Αἰκατερίνης, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι ἐφαρμόζει τὰ περὶ πεφωτισμένης δεσποτείας διδάγματα τῶν φιλοσόφων τοῦ 18ου αἰῶνος. Εἶναι εὐλόγος κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἐκτόξευσις πυρίνων βελῶν ἐκ μέρους τοῦ φιλοσόφου ἐναντίον τῶν βασίλων μωαμεθανῶν, τοὺς ὁποίους κατ' ἐξοχὴν χαρακτηρίζει ὁ καταστρεπτικὸς θρησκευτικὸς φανατισμός.

Ἀπομεμονωμένος ὁ Βολταῖρος ἀπὸ τοῦ 1755 εἰς ἰδιόκτητον ἀγρόπεδον εἰς τὸ χωρίον Ferney πλησίον τῆς Γενεύης, διατηρεῖ ἀλληλογραφίαν μεθ' ἡγεμόνων καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης, ἐκ τῶν ὁποίων πληροφορεῖται λεπτομε-

ρῶς περὶ τῶν πάσης φύσεως γεγονότων καὶ λαμβάνει ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν διευθέτησιν πολιτικῶν προβλημάτων, προσφέρων ἰδίως τὰς ὑπηρεσίας του πρὸς ῥύθμισιν διαφορῶν μεταξὺ τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Πρωσίας. Ὁ γνωστὸς μαθηματικὸς καὶ συνεργάτης τῆς Μεγάλης Ἐγκυκλοπαιδείας D' Alembert ἀναφέρει διὰ πρώην φοράν, εἰς ἐπιστολὴν του τῆς 14ης Σεπτεμβρίου 1768 πρὸς τὸν Βολταῖρον, τὴν ἀπόφασιν τοῦ Σουλτάνου νὰ θάλλῃ ἐναντίον τῆς Αἰκατερίνης: «τί λέγετε διὰ τὸν μέγα Τοῦρκον, ὁ ὁποῖος ὀπλίζεται ἐναντίον τῶν Ρώσων διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ καθολικὸν δόγμα; διότι δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἄλλον σκοπόν. Ὁ Ἅγιος Πατὴρ μας ὁ Πάπας δὲν θὰ ἀνέμενε τοιοῦτον σύμμαχον. Δὲν ἐλλείπει πλέον εἰμὴ ἡ σιμμαχία τῶν λύκων μετὰ τῶν ἀμνῶν διὰ νὰ ἀναστήσωμεν ἀπολύτως τὴν χρυσοῦν ἐποχὴν»²³. Μετὰ τὴν ἐπίσημον κήρυξιν τοῦ πολέμου ὁ φιλόσοφος ἀπευθύνει ἐπιστολὴν πρὸς τὴν Αἰκατερίνην, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκφράζει τὴν ἀκράδαντον πεποίθησίν του εἰς τὴν νίκην τῶν ρωσικῶν ὀπλων καὶ παρακαλεῖ τὴν τσαρίναν νὰ δεχθῇ τὴν ἐπίσκεψίν του εἰς Κωνσταντινούπολιν, διότι εἶναι πεπεισμένος ὅτι, «ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ὀφείλουσαν νὰ ἐκδιωχθοῦν ἐκ τῆς Εὐρώπης, τοῦτο θὰ πραγματοποιηθῇ ὑπὸ τῶν Ρώσων»²⁴. Ἐνθουσιάζεται ὁ Βολταῖρος, διαλογιζόμενος ὅτι ἐπίκειται ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν βαρβάρων Τοῦρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ ζητεῖ πληροφορίας περὶ τῶν παρασκηνιακῶν πολιτικῶν ἐνεργειῶν δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν κόμητα D' Argental, ἐνῶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς ἑτέραν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν κόμητα Σουβαλώφ εὐχεται ὅπως ἡ Ρωσσία καταβάλλῃ τὸ ζοράνιον, πιστεύει ὅτι ἔφθασεν ἡ στιγμή, κατὰ τὴν ὁποίαν «ἡ Ἑλλάς θὰ ἔβλεπε θραυσμένην τὴν ἄλυσίν της»²⁵ καὶ ἐκφράζει διὰ πρώτην φοράν τοὺς φόβους του περὶ τοῦ συνήθους ἐπιλόγου τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, δηλαδὴ τῆς συνδιαλλαγῆς καὶ τῆς εἰρήνης, ἡ ὁποία θὰ ἀναβάλλῃ ἐπ' ἀόριστον τὴν συντριβὴν τῶν ὀθωμανῶν καὶ τὴν λύτρωσιν τῶν ὑποδοῦλων. Δὲν ἀρκεῖται ὅμως εἰς ἐνίσχυσιν καὶ ἐνθάρρυνσιν μόνον τῶν Ρώσων· ὁμολογεῖ τὰ φιλελληνικά του συναισθήματα εἰς γνωστοὺς καὶ φίλους, προτρέπων οὕτως ἐμμέσως αὐτούς, ὅπως προβοῦν εἰς παρομοίας ἐκδηλώσεις. Ἀρχίζει τὴν προπαγάνδαν ἢ μᾶλλον τὴν διαφώτισιν περὶ τοῦ πολέμου, ἐκφράζων τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν ἔλαβε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς: ἐκθρόνισις τοῦ Μουσταφᾶ, ἐκδίωξις τῶν Τοῦρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ ἀνάστασις τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν²⁶. Τοὺς φόβους τοῦ Βολταῖρου συνηθάνθησαν καὶ οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες, διατυπώσαντες τούτους δι' ἀπεσταλμένου των εἰς τὴν Πετρούπολιν: «ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶναι ἔτοιμοι πρὸς ἐπανάστασιν· ἐπειδὴ ὅμως τὰ παθήματα τοῦ παρελθόντος ἐδίδαξαν αὐτοὺς ἵνα δυσπιστῶσιν, ἐν ὀνόματι καὶ τοῦ κοινοῦ θρησκευματος καὶ τοῦ κατὰ τῶν μουσουλμάνων μίσους, καθικέτευον τὴν μεγάλην βασίλισσαν ἵνα ἐνόρκως καὶ δημοσίᾳ διακηρύξῃ ὅτι οὐδέποτε θέλει ἐγκαταλείπει τοὺς Ἕλληνας, μήτε συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ ἐχθροῦ τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος, ἐνόσω δὲν ἀποδιωχθῇ παντελῶς ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς γῆς»²⁷.

Εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Βολταῖρου τῆς 11ης Ἰανουαρίου 1769²⁸ καταφαίνονται οἱ λόγοι, οἱ ὁποῖοι ὠδήγησαν τοῦτον νὰ ἀναπτύξῃ πρωτοφανῆ δραστηριότητα ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος. Πρόκειται ἀφ' ἑνὸς μὲν περὶ τοῦ θανασίμου μίσους του πρὸς τοὺς «ἀπίστους», ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀγάπη του πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν μεγαλεῖον. Μετὰ μεγάλης χαρᾶς καὶ νεανικοῦ ἐνθουσιασμοῦ χαιρετίζει τὰς πρώτας ἐπιτυχίας τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ ἐναντίον τῶν βαρβάρων σιφῶν τοῦ Σουλτάνου καὶ προβαίνει εἰς τὰς ἀκολούθους ὁμολογίας: «οὐδὲν ὀλοῦμαι νὰ βλέπω τὴν Ἑλλάδα κυβερνωμένην ὑπὸ ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι δὲν γνωρίζουν οὔτε νὰ ἀναγιώσκουν, οὔτε νὰ γράφουν, οὔτε νὰ χροεύουν ἢ νὰ τραγουδοῦν. Ἐὰν ἡ Ἑλλάς ἦτο λευθέρα θὰ μετέβαινον νὰ ἀποθάνω εἰς Κόρινθον, ἂν καὶ δὲν ἐπιτρέπεται εἰς οἶον ἤποτε νὰ μεταβῇ ἐκεῖ». Τὴν χαρὰν ὅμως τοῦ γέροντος φιλοσόφου διὰ τὰς νίκας

τῶν Ρώσων εἰς τὰς μεταξὺ Δνειστέρου καὶ Προύθου ἐλώδεις πεδιάδας, ἀνακόπτει ἢ εἶδησις τῶν ἐφημερίδων περὶ μεταβάσεως εἰς Τουρκίαν Γάλλων ἀξιωματικῶν πρὸς ὀργάνωσιν τοῦ τουρκικοῦ πυροβολικοῦ. Ἡ πρὸς τὴν Πύλην βοήθεια τῆς Γαλλίας δὲν περιορίσθη εἰς χρηματικὴν ἐνίσχυσιν, ἀλλ' ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν ἀποστολὴν τοῦ βαρῶνου ντὲ Τοττὶ ὑπὸ τὴν ἐντολὴν νὰ ὀχυρώσῃ τὰ Δαρδανέλλια καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ. Εἰς τὰ ἀπεμνημονεύματά του ὁ ἐν λόγῳ βαρῶνος ὁμιλεῖ περὶ τῆς βαρβαρότητος καὶ ἀμαθείας τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς παρακμῆς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων²⁹. Στιγματίζων ὁ Βολταῖρος τὴν στάσιν ταύτην τῆς Γαλλίας, ἢ ὅποια ἄλλοτε ἐνήργει σταυροφορίας πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀγίων Τόπων, γράφει πρὸς τὴν Αἰκατερίνην ὅτι οἱ συμπατριῶται του εἶναι «βάρβαροι εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις»³⁰. Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ πατριάρχης τοῦ Ferny ἐπιτίθεται δοιμύτατα ἐναντίον τῆς τραχύτητος καὶ τῆς ἐπιπολαιότητος τῶν Γάλλων. Οὕτως εἰς τὸ «Φιλοσοφικὸν Λεξικὸν» τῷ 1764, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν τραγικῶν καταδικαστικῶν ἀποφάσεων ἐπὶ θρησκευτικῶν ζητημάτων, θὰ θεωρήσῃ ἔνοχον ἅπαν τὸ γαλλικὸν ἔθνος: «Τὰ ξένα ἔθνη κρίνουν τὴν Γαλλίαν ἐκ τῶν θεαμάτων, τῶν μυθιστοριῶν, τῶν ὠραίων στίχων, τῶν δεσποινίδων τοῦ Μελοδράματος, αἱ ὅποια ἔχουν ἴδιστα ἦδη... Ἀγνοοῦν ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει κατὰ βάθος ἔθνος σκληρότερον τοῦ Γαλλικοῦ»³¹. Φθάνει μάλιστα εἰς τὸ σημεῖον νὰ θεωρῇ ὡς εὐτυχίαν τὸ γεγονὸς ὅτι, ἂν καὶ ἐγεννήθη Γάλλος, μερὶς τῆς Εὐρώπης πιστεύει ὅτι εἶναι πλέον Ἑλβετός³².

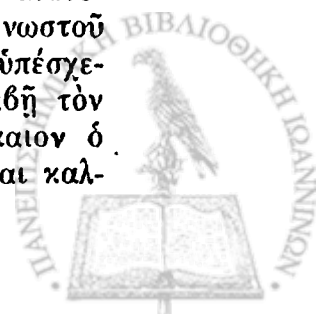
Τὴν 15ην Ἀπριλίου 1769 ἡ Αἰκατερίνη ἀγγέλλει εἰς τὸν Βολταῖρον ὅτι ὁ στρατὸς τῆς βαδίζει ἐναντίον τῶν Τούρκων, ὡς ἐὰν μετέβαινεν εἰς γάμον καὶ ὅτι, ἐφ' ὅσον οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἐπιθυμοῦν κοινὰς ἐπιχειρήσεις, μόνοι των θὰ δρέψουν τὰς δάφνας τῆς νίκης. Ὁ φιλόσοφος ἐνθουσιάζεται καὶ συνθέτει μακρὰν ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀρχικῶς ἐκφράζει τὴν λύπην του διὰ τὴν ἀνακοπὴν τῶν εἰρηλικῶν ἔργων τῆς Αἰκατερίνης καὶ τὴν σπατάλην πολυτίμου χρόνου εἰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἀπλῶς σχῆμα λόγου, διότι ὁ Βολταῖρος ἐπεθύμει ἐκ βάθους καρδίας τὴν συντριβὴν τῶν Τούρκων καὶ εἶχεν ἐνθαρρύνει τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου. Ἐν συνεχείᾳ προβαίνει εἰς στρατιωτικὰς παρατηρήσεις καὶ ἀπειθῆναι συμβουλὰς πρὸς τὴν τσαρίναν. Προτρύπει νὰ χρησιμοποιήσουν ἰσχυρὸν στόλον εἰς τὴν Μαύρην Θάλασσαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν κατὰ ξηρὰν ἐπιχειρήσεων καὶ νὰ μὴ περιορισθοῦν εἰς ἀμυντικὸν πόλεμον, ἀλλὰ νὰ ἐπιτεθοῦν καὶ νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Ὀθωμανοὺς ἐκ τῆς Εὐρώπης. Παρατηρεῖ ὅτι οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ὁ στρατὸς τῶν Ρώσων ὑπερέχουν τοῦ ἀτάκτου συρφετοῦ τῆς Πύλης καὶ ὅτι ἄσματα μάχης προηγουμένα ἐνὸς σώματος πεζικοῦ ἢ ἵππικοῦ, δύνανται εὐχερῶς νὰ διαλύσουν τὸ ἐπιλεκτὸν σῶμα τῶν γενιτσάρων³³. Τὸ μέγα ἐνδιαφέρον τοῦ φιλοσόφου διὰ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ἐκπλήσσει τὴν Αἰκατερίνην, ἢ ὅποια σπεύδει νὰ καθησυχάσῃ τὰς ἀνησυχίας του καὶ νὰ περιγράψῃ λεπτομερῶς τὰς πρώτας νίκας τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ. Χαρακτηρίζει τὸν Σουλτάνον ὡς φάντασμα ἡγεμόνος, ὁ ὁποῖος δὲν δύναται νὰ ἐπιβληθῇ τῶν γενιτσάρων καὶ τῶν ἐσωτερικῶν διαμαχῶν. Ἐν συνεχείᾳ εἰσέρχεται εἰς λεπτομερείας τῶν μαχῶν τῆς 19ης καὶ 21ης Ἀπριλίου: «ἐκυριεύσαμεν δέκα σημαίας, τρεῖς ἀλογοσουράς, τὴν ράβδον ἀρχηγίας τοῦ Πασᾶ καὶ τινὰ κανόνια· δύο στρατόπεδα Τούρκων καὶ τοὐλάχιστον πεντήκοντα χιλιάδες δουλκὰτα ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν στρατιωτῶν μας». Εἰς τὸ ὑστερόγραφον, τέλος, ἡ αὐτοκράτειρα περιγράφει τὰς τελευταίας κινήσεις τῶν στρατευμάτων τῆς μεταξὺ 9ης Ἰουνίου καὶ 2ας Ἰουλίου εἰς τὰς περιοχὰς τοῦ Δνειστέρου καὶ τοῦ Προύθου, ἐνθα οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Τάρταροι ὑπεχρεώθησαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς ὅλα τὰ μέτωπα³⁴. Ἐνθουσιασμός κατέχει τὸν γέροντα φιλόσοφον ἀλλὰ καὶ θλίψις ἔνεκα τῆς ἀδιαφορίας τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καὶ πρὸ πάντων ἔνεκα τῆς συμμαχίας τοῦ Πάπα μετὰ τῶν ἀπίστων ἐναντίον ὀρθοδόξων χριστιανῶν. Οὐδέποτε ὁ Κωνσταντῖνος, γράφει πρὸς τὴν Αἰκατερίνην, διενοεῖτο ὅτι μίαν ἡμέραν ἡ πόλις τῆς Ρώμης θὰ

ἀνῆκεν εἰς ἓνα ἱερέα καὶ ὅτι θὰ ἔκτιζε τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ τοὺς Ταρτάρους. Φροῖττει, ἀναλογιζόμενος ὅτι φανατικοὶ μοναχοὶ ὑποθάλλουν τοὺς πολέμους τῆς Πολωνίας καὶ παρατηρεῖ ὅτι, ἐὰν αἱ Σταυροφορίαι ἐπέσυραν τὸν γέλωτα, ἡ συμμαχία τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς ἡμισελήνου ὑπενθυμίζει τὴν ἰταλικὴν φάρσαν³⁵.

Εἶναι ἀξιοσημεῖωτον ὅτι ὁ Βολταῖρος μετέρχεται πᾶν μέσον πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς σφοδρᾶς του ἐπιθυμίας νὰ ἴδῃ ἐλευθέραν τὴν πατρίδα τοῦ Ὁμήρου. Ἰκετεύει τὴν Αἰκατερίνην νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος τοὺς Τούρκους διὰ νὰ δυναμῆ νὰ ἀπολαίῃ ὁ ἴδιος τὸ εὐεργετικὸν διὰ τὴν κλονισθεῖσαν υἰείαν του κλίμα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ τῶν Ἀθηνῶν. Παραλλήλως, γνώστης τῆς ἀχαλινώτου φιλοδοξίας τῆς αὐτοκρατείας τῆς Ρωσσίας, δὲν παύει νὰ ἀπαριθμῇ τὰ ὀφέλη διὰ τὸ ξανθὸν γένος τοῦ βορῶ ἐκ τῆς συντριβῆς τοῦ Σουλτάνου. Πρὸς τὸν D' Alembert χρησιμοποιεῖ τὰ ἐνδοξα ὀνόματα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος: οἱ βάρβαροι μουσουλμάνοι πρέπει νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πατρίδα τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Πλάτωνος³⁶. Ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσσίας, ὡς πεφωτισμένος μονάρχης καὶ φιλόσοφος, καλεῖται νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνεξιθρησκείας διὰ προσωπικῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ χριστιανισμοῦ κατὰ τῶν ἀπίστων. Ὅσακις πρόκειται περὶ ἡγεμόνος κράτους τῆς Εὐρώπης, ὁ Βολταῖρος δὲν παραλείπει νὰ οὐιλῇ καὶ περὶ ἐδαφικῶν προσαρτήσεων διὰ τῆς συντριβῆς τῆς ἀπεράντου ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, διὰ νὰ στρέψῃ τὸ ἐνδιαφέρον του πρὸς τὸν ρωσο - τουρκικὸν πόλεμον καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐπέμβασίν του παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Αἰκατερίνης. Πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων ὅμως εἶναι εὐλικρινέστερος καὶ ἐκφράζει πάντοτε τὰ κατέχοντα αὐτὸν συναισθήματα, δυνάμενα νὰ συνορισθοῦν ὡς ἑξῆς: θανάσιμον μῖσος πρὸς τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν καὶ τὴν βαρβαρότητα τῶν Τούρκων, σεβασμὸς καὶ ἀγάπη πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς Ἑλλάδος καὶ συμπάθεια πρὸς τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας.

Ἡ Αἰκατερίνη δι' ἐπιστολῶν³⁷ τῆς 3ης καὶ 6ης Ὀκτωβρίου 1769 ἀνακοινεῖ εἰς τὸν Βολταῖρον τὴν κατάληψιν τοῦ Chotzin, τὴν ἐπιχειρημένην εἴσοδον τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πρωτεύουσάν τῆς Μολδαβίας Ἰάσιον καὶ τὴν ἰσχυροποίησιν τοῦ Ἀζώφ. Ὁ ἀσθενὴς φιλόσοφος, βλέπων ὅτι πραγματοποιεῖται τὸ ὄνειρόν του, πλέκει τὸ ἐγκώμιον τῆς τσαρίνας καὶ ψέγει δριμύτατα τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν Γάλλους ἀξιωματικούς, οἱ ὅποιοι, ἂν καὶ γνωρίζουν τὴν ὑπεροχὴν τῆς Καινῆς Διαθήκης ἔναντι τοῦ Κορανίου, ἐξυπηρετοῦν τὰ συμφέροντα τῆς ἡμισελήνου, διαπράττοντες συγχρόνως ἀμορτίαν εἰς βάρος τῆς γαλλικῆς εὐγενείας, διότι οἱ Τούρκοι ἀπαγορεύουν τὴν ἔξοδον ἐκ τῶν οἰκιῶν τῶν γυναικῶν. Δὲν μένει ὅμως ἀπολύτως ἰκανοποιημένος μόνον ἐκ τῶν κατὰ ξηρὰν ἐπιχειρήσεων ἐπιθυμεῖ διακαῶς τὴν δρᾶσιν τοῦ ρωσικοῦ ναυτικοῦ καὶ εὐχεται, ὅπως εὐνοϊκὸς βόρειος ἄνεμος ὀδηγήσῃ τὸν στόλον μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ τῶν Δαρδανελλίων, ἔνθα ὁ Λεάνδρος καὶ ἡ Ἡρώ θὰ εὐλογοῦν τοῦτον³⁸.

Ὅντως, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Αἰκατερίνη προέβαιεν εἰς ναυτικούς ἐξοπλισμοὺς καὶ ὄργασμὸς παρετηρεῖτο εἰς τοὺς λιμένας τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ πρώτη ναυτικὴ μοῖρα ἀνεχώρησεν, ὡς ἐλέχθη, ἐκ Ρωσσίας κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1769 καί, ἀφοῦ διέμεινεν ἐπ' ὀλίγον χρόνον εἰς τὴν Ἀγγλίαν πρὸς ἀνεφοδιασμὸν, συμπλήρωσιν τοῦ ἐξοπλισμοῦ ἢ ἐπισκευῆν, κατηρθύνθη πρὸς τὴν Μεσόγειον. Ὁ στόλος οὗτος, κακῶς ἐξηρημασμένος, δὲν διέθετεν ἀξιόλογα πληρώματα, ἐνῶ ὁ διοικητὴς αὐτοῦ ναύαρχος Σπιρτώφ ἦτο ἐστερημένος πείρας καὶ ναυτικῶν ἱκανοτήτων. Μετ' ὀλίγον ἀπέπλευσε καὶ δευτέρα μοῖρα, διοικουμένη ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ἐκ τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου Σκότου Ἐλφινστῶνος, ὁ ὅποιος ὑπέσχετο εἰς τὴν τσαρίναν νὰ ὀδηγήσῃ τὸν στόλον εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος, νὰ διαβῇ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ νὰ βομβαρδίσῃ τὴν Νέαν Ρώμην. Ἐχει ἐπομένως δίκαιον ὁ φιλόσοφος τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου, ὅτε γράφει πρὸς τὴν Αἰκατερίνην ὅτι εἶναι καλ-

λίτερος προφήτης τοῦ Μωάμεθ³⁰. Ἀποκορυφούται ὁ ἐνθουσιασμός καὶ ἡ χαρὰ τοῦ φιλοσόφου, ὁ ὁποῖος πιστεύει ὅτι ἡ εὐτυχία του εἶναι πλήρης, ἐφ' ὅσον ἡ Εὐρώπη ἐξεδικήθη τὴν ἀσέβειαν καὶ βαρβαρότητα τῶν ὀθωμανῶν. Σημαντικὴ εἶναι ὡσαύτως ἡ ἐπιστολή, τὴν ὁποίαν ἀπευθίνει ὁ Βολταῖρος τὴν ἰδίαν ἡμέραν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας «... ἡ πολιτικὴ δὲν εἶναι ὑπόθεσις μου· αἱ μικραὶ μου προσπάθειαι περιορίσθησαν πάντοτε εἰς τὸ νὰ καταστήσουν τοὺς ἀνθρώπους ὀλιγώτερον ἡλιθίους καὶ περισσότερον τιμίους. Ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ πνεύματος τούτου, χωρὶς νὰ συμβουλευώμαι τὰ συμφέροντα ὠρισμένων ἡγεμόνων, (ἄγνωστα εἰς ἐμὲ συμφέροντα), εὔχομαι περιπαθῶς, ὅπως οἱ βάρβαροι Τοῦρκοι ἐκδιώκωνται συνεχῶς ἐκ τῆς πατρίδος τοῦ Ξενοφώντος, τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου. Τοῦτο θὰ ἐπετυγχάνετο ἀμέσως, ἐὰν ὑπῆρχεν ἡ πρὸς τοῦτο θέλησις· ἐπεχείρησαν ὅμως ἄλλοτε ἑπτὰ σταυροφορίας τῆς δεισιδαιμονίας, καὶ οὐδέποτε θὰ ἀναλάβουν τὴν σταυροφορίαν τῆς τιμῆς· θὰ ἀφήσουν ὅλον τὸ βάρος εἰς τὴν Αἰκατερίνην»¹⁰. Ὁ Φρειδερίκος σπεύδει νὰ δικαιολογήσῃ τὴν στάσιν του, δηλῶν ὅτι δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑγείαν «τοῦ ἥρωος τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τοῦ Προμηθέως τῶν ἡμερῶν μας, ὁ ὁποῖος φέρει τὸ σὺράνιον φῶς διὰ νὰ φωτίσῃ τοὺς τυφλοὺς καὶ ἐκβάλῃ τούτους ἐκ τῆς ἀπάτης τῶν προλήψεων καὶ τῶν πλανῶν των». Εἰρωνικῶς δὲ γράφει ὅτι, «ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν μέγα Τοῦρκο, θεωροῦν αὐτὸν ὡς λίαν ὀρθόδοξον εἰς τὴν Ρώμην, ὡς καὶ εἰς τὰς Βερσαλλίας. Μάχεται, κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς αὐτῶν τῶν κυρίων, διὰ τὴν ἀποστολικήν, καθολικὴν καὶ ρωμαϊκὴν πίστιν. Ἡ ἡμισέληνος ὑπεραμύνεται τοῦ σταυροῦ, ὑποστηρίζει τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς ὁμοσπονδιακοὺς τῆς Πολωνίας ἐναντίον τῶν καταράτων ἐκείνων αἰρετικῶν, τόσον τῶν Ἑλλήνων ὅσον καὶ τῶν σχισματικῶν, καὶ ἀγωνίζεται διὰ τὴν μεγαλυτέραν δόξαν τοῦ ἀγιοτάτου Πατρός»¹¹. Βλέπων ὅτι αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἀπέβησαν ἄκαρποι, ὁ Βολταῖρος χρησιμοποιοῦν νέον μέσον στροφῆς τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας πρὸς τὰ διαδραματιζόμενα εἰς τὴν Ἑλλάδα γεγονότα. Ἐξυμνεῖ τὴν ἀνδρείαν, εὐφυΐαν καὶ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐφωτίσθησαν τὰ σκότη τοῦ ἀσιατικοῦ βαρβαρισμοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ συγκρίνει καὶ εὐρίσκει ὁμοιότητας μεταξὺ τοῦ Φρειδερίκου Β' καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων.

Πλέον εὐχάριστοι εἶναι αἱ ἐξ Ἀνατολῆς προερχόμεναι εἰδήσεις, συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας εἰς τὴν τουρκικὴν πρωτεύουσαν βασιλεύει ἡ διχόνοια καὶ ὁ Σουλτάνος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ χρησιμοποιοῦν ψεῦδη πρὸς συγκράτησιν τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ. Θλίβεται ὅμως ὁ φιλόσοφος ἕνεκα τῶν ἐσφαλμένων πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας παρέχουν συνεχῶς ὠρισμέναι ἐφημερίδες τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Πολωνίας, ὑπέρμαχοι τῶν τουρκικῶν δικαιωμάτων. Ἐξ ἄλλου, βλέπων ὅτι ὁ ἐναντίον τῆς Τουρκίας ἀγὼν θὰ ἐκρίνετο μᾶλλον κατὰ θάλασσαν καὶ ὅτι ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Ρώσων δὲν ἦτο ἀξιόλογος, ἐκφράζει τὴν ἀπορίαν του διὰ τὴν ἀδιαφορίαν τῶν Βενετῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ ἠδύναντο νὰ συμβάλουν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν ἐπίλυσιν τῶν μεταξὺ Αἰκατερίνης καὶ Σουλτάνου διαφορῶν, εἰς βάρος πάντοτε τῆς Ὑψηλῆς Πύλης.

Νέας ἐπιτυχίας τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ περιγράφει ἐπιστολὴ τῆς τσαρίνας τὴν 24ην Δεκεμβρίου 1769, ἣτοι τὴν κατάληψιν καὶ ὀχυροποίησιν τοῦ Galatzo ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας Νικολάου Μαυροκορδάτου καὶ Γρηγορίου Γκίκα¹². Ἡ κάθοδος ὅμως τοῦ ρωσικοῦ στόλου εἰς τὴν Μεσόγειον ἀποτελεῖ κατὰ τὸν Βολταῖρον τὸ εὐτυχέστερον καὶ σημαντικώτερον γεγονός ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων: «μανθάνω ὅτι ὁ στόλος τῆς Ὑμ. Μεγαλειότητος, γράφει πρὸς τὴν Αἰκατερίνην, σταθμεύει εἰς Port Mahon καὶ εὐρίσκειται εἰς ἀρίστην κατάστασιν. Ἐπιτρέψατέ μοι νὰ συγχαρῶ ὑμῖν. Ὁ Μουσταφᾶς θὰ ἐκπλαγῆ, ὅταν θὰ ἴδῃ ὅτι προσβάλλεται ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τοῦ Αἰγαίου, ἐκεῖνος ὅστις ἀγνοεῖ τί εἶναι τὸ Αἶγαϊον καὶ

ὁ Εὐξείνιος, ὅπως καὶ ὁ μέγας βεζίρης του καὶ ὁ μουφτῆς του»¹³. Εἰς ἑτέραν ἐπιστολὴν ὁ ἀπόπλους τοῦ στόλου ἐκ Ρωσσίας ἐθεωρήθη ὡς τὸ «κάλλιστον ἐπιχειρηθὲν ἔργον μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀννίβα»¹⁴, πρὸς τὸν ὁποῖον συγκρίνεται ἡ Σεμίραμις τοῦ βορρᾶ. Διαφορὰ ἐν ταῦτοις ὑφίσταται εἰς τὴν ἐν λόγῳ σύγκρισιν, διότι ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Καρχηδονίων εἶχεν ἰσχυροὺς ἀντιπάλους, ἐνῶ ὁ ρωσικὸς στρατὸς εὐρίσκεται, ἐνώπιον ἐτοιμοθανάτου ἀσθενοῦς, ὁ ὁποῖος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τὴν ὑπαρξίν ναυτικῆς ὁδοῦ ἐκ τῶν ρωσικῶν λιμένων τῆς βορείου θαλάσσης μέχρι τοῦ Ἀρχιπελάγους, παρ' ὅλας τὰς πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τούτου προσπάθειάς τοῦ Γάλλου πρέσβεως εἰς Κωνσταντινούπολιν! Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἐπίσημον φιλότουρκον πολιτικὴν τῆς Γαλλίας, ὁ Βολταῖρος ἐνισχύει τὸν πόλεμον τῆς Αἰκατερίνης καὶ φροντίζει διὰ τὴν ἔνταξιν εἰς τὸν ρωσικὸν στρατὸν ἀξιωματικῶν τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδηνίας, ὁ ὁποῖος διέλυσε τάγμα διαμαρτυρομένων¹⁵. Θὰ ἐπεθύμει μάλιστα ἀντὶ στίχων τοῦ φιλομούσου βασιλέως τῆς Ρωσσίας τὴν ἀποστολὴν πεντήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν πρὸς συντριβὴν τοῦ Μουσταφᾶ.

Αἱ ἐπιτυχίαι τῆς Αἰκατερίνης ἐλκύουν ἰδιαίτερος τὴν προσοχὴν τῆς Λυτικῆς Εὐρώπης. Ποιήματα¹⁶ συντίθενται ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν καὶ προφητεῖαι¹⁷ διατυποῦνται περὶ ἐκθρονίσεως τοῦ Σουλτάνου ἐντὸς τοῦ 1770. Αἱ ἐφημερίδες ὅμως ἀναφέρουν ὅτι οἱ Τούρκοι ὑπερέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐπανεκατέλαβον τὴν Βλαχίαν, ὅτι στέλλουν ναυτικὴν δύναμιν εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ ὅτι οἱ Λακεδαιμόνες εἶναι ἐλάχιστοι. Ὁ πατριάρχης τῆς φυσικῆς θρησκείας ἱκετεύει τὴν Θεοτόκον νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς πιστοὺς. Ἐλπίζει ὅτι ἡ Αἰκατερίνη ἔδωκεν ὅπλα εἰς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ὅτι οἱ Μαυροβούνιοι θὰ ἐνωθοῦν μετὰ τῶν Ἑλλήνων πρὸς κοινὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ βαρβάρου τουρκικοῦ δεσποτισμοῦ. Πιστεύει τέλος ὅτι διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ρωσικοῦ στόλου εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος καὶ τὴν Μαύρην Θάλασσαν θὰ ἀποκλεισθῇ πανταχόθεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ Σουλτάνου καὶ ὅτι θὰ ἴδῃ τὸ τέλος τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, πρὶν δειπνήσῃ μετὰ τοῦ Ὁμήρου εἰς τὰ Ἡλύσια Πεδία.

Ὁ ρωσικὸς στόλος ἔφθασε τὴν 28ην Φεβρουαρίου 1770 εἰς τὸν λιμένα τοῦ Οἰτίλου καὶ οἱ Ἕλληες ἐδέχθησαν νὰ ἐπαναστατήσουν, ἀφοῦ προηγουμένως ἔλαβον ἐγγυήσεις ἐκ τῶν ἀδελφῶν Ὁρλώφ περὶ βοηθείας τῆς Ρωσσίας. Συνεστήθησαν ταχέως δύο Λεγεῶνες τῆς Σπάρτης καὶ ἐπεχειρήθη ἡ κατάληψις τοῦ φρουρίου τῆς Κορώνης τὴν 10ην Μαρτίου. Ἐπαναστατικὸς ἐνθουσιασμὸς κατέλαβεν ἀπ' ἄκρον εἰς ἄκρον τὴν Πελοπόννησον, μάλιστα δὲ «ἡ κατὰ τῆς Σπάρτης ἐκστρατεία τῶν Ρώσων, γράφει ὁ Κ. Σάβας, καθ' ὅλην φημισθεῖσα τὴν Ἑλλάδα, διεπέρασεν ὡς ἠλεκτρικὸς σπινθὴρ ὅλον τὸ σῶμα τοῦ τουρκοκρατουμένου γένους. Πυρετώδης ἐνθουσιασμὸς κατέκλυσε τὰς καρδίας ἀπάντων, καὶ λευκότριχες ἀρχιερεῖς, ἀρματωλοὶ καὶ προεστοί, πρὸ μακροῦ τὰ πάντα σταθμίζοντες ἐν μέτρῳ πεπειραμένης συνέσεως, ἀνεπαισθήτως παρεσύρθησαν ὑπὸ τοῦ κύματος τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ φήμη ὑπερέβαλλε τὰς νίκας καὶ τὰς δυνάμεις τῶν Ρώσων, καὶ φαντασία ἐξαφθεῖσα ἐξ ἐπαναστατικῆς μέθης μετέβαλλε τὰ πλοῖα εἰς στόλους γιγαντιαίους, καὶ τὰ εἰσθητὰ αὐτῶν πληρώματα εἰς μυριάδας ἐμπειροπολέμων μαχητῶν»¹⁸. Ἀνάλογος εἶναι καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς τῆς Αἰκατερίνης ἐκ τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς Πελοπόννησον, αἱ ὁποῖαι ἐκτενῶς περιγράφονται εἰς ἐπιστολὴν τῆς 7ην Ἰουνίου 1770 πρὸς τὸν Βολταῖρον. Ἰδιαίτερος ἐξαιρεται ἡ συμβολὴ τῶν ποθοῦντων τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν, οἱ ὁποῖοι μάλιστα ἐβάδισαν μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου καὶ, συμπλακέντες μετὰ τῶν Τούρκων, συνέλαβον αἰχμάλωτον τὸν ἀρχηγόν των. Εἰς τὸ ὑστερόγραφον ἀναγινώσκομεν: ἴδου ἡ Ἑλλὰς ἐτοίμη νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν της· εἶναι ὅμως ἀκόμη μαρὰν τοῦ ὅτι ὑπῆρξεν εἰς τὸ παρελθόν. Ἐν τούτοις χαίρομεν ἀκούοντες τοὺς τό-

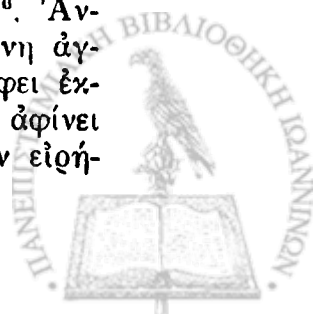
πους, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα τόσον ἐπληττον τὰ ὄντα κατὰ τὴν νεότητα ἡμῶν»⁴⁹. Ἰκανοποιημένη ἀπολύτως ἐκ τῶν πρώτων ἐπιχειρήσεων εἰς Ἑλλάδα, ἡ Σεμίραμις τοῦ Βορρά πιστεύει ὅτι εὐκόλως θὰ καταβληθῆ καὶ τὸ κακῶς ἐπηρεαζόμενον ναυτικὸν τῆς Τουρκίας καὶ ὅτι μετὰ τὰς μάχας θὰ σημάνῃ ἡ ὥρα τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν νομοθετικῶν ἔργων. Ἡ ψυχρότης τῶν συναισθημάτων τῆς αὐτοκρατορίας καὶ πρὸ παντὸς ἡ διάθεσις αὐτῆς πρὸς συνθηκολόγησιν μετὰ τῶν Τούρκων καὶ ἡ κατ' ἀκολουθίαν ἐγκατάλειψις τοῦ σχεδίου ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος ἐμβάλλουν φόβους καὶ ἀνησυχίας εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Βολταίρου, ὁ ὁποῖος ἀμέσως καταγράφει τοὺς παλμούς της: «αἱ ἐφημερίδες προκαλοῦν εἰς ἐμὲ πάντοτε πόνον ἴσον πρὸς τὴν προσήλωσίν μου φοβοῦμαι μήπως οἱ Τούρκοι ὑπερέχουν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Δὲν ἀκούω πλέον νὰ ὀμιλοῦν περὶ τῆς λεγομένης ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Αἴγυπτον· πάντα ταῦτα ἀνησυχοῦν ἐμὲ διὰ τοὺς προσφιλεῖς μου Ἕλληνας καὶ διὰ τὰς νικητορίας στρατιάς σας, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι εἰς ἐμὲ ὀλιγώτερον προσφιλεῖς. Ἡ Γαλλία στέλλει στόλον ἐναντίον τῆς Τύνιδος· θὰ ἐπεθύμουν καλλίτερον, ὅπως στείλῃ τριάκοντα πλοῖα ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ ὑμέτερον ἐπιχείρημα εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι ἀναντιρρήτως τὸ κάλλιστον τῶν ἀπὸ δισχιλίων ἐτῶν ἐπιχειρηθέντων στρατηγημάτων· πρέπει ὅμως νὰ ἐπιτύχῃ πλήρως· δὲν εἶναι ἀρετὸν νὰ ἐπιφέρῃ ὑμῖν ἄπειρον τιμὴν. Ὅπου τὸ ὄφελος, ἐκεῖ εὐρίσκεται καὶ ἡ τιμή... θὰ ἐνυσιάζον πᾶν ὅ,τι κέκτημαι εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ ἴδω τὴν ὑμετέραν αὐτοκρατορικὴν μεγαλειότητα ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ Μουσταφᾶ... Μοῦ φαίνεται ὅτι θὰ ἐχρειαζέτο μόνον μία μάχη· θὰ ἦτο ἀποφαστικὴ»⁵⁰. Ὡς τετελεσμένον γεγονός θεωρεῖ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Βολταίρου μετ' ἐπιφανῶν τῆς Γαλλίας ἀνδρῶν⁵¹. Διαψεύδει τὰς εἰδήσεις τῶν ἐφημερίδων καὶ τονίζει ἰδιαιτέρως ὅτι αἱ λεγεῶνες τῆς Σπάρτης ἐπιδεικνύουν τὸ θάρρος καὶ τὴν ἀγωνιστικὴν διάθεσιν τῶν ἡρώων τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Πρὸς τὴν Αἰκατερίνην ὅμως δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ὑποκρίνηται, ὑπερβάλλον τὴν σημασίαν τῶν στρατιωτικῶν γεγονότων. Ἀπ' ἐναντίας μάλιστα φροντίζει πάντοτε νὰ δώσῃ τραγικὴν μορφήν εἰς τοὺς φόβους τοῦ περὶ ἐνδεχομένης καταπαύσεως τοῦ πολέμου διὰ συνάψεως εἰρήνης μετὰ τῆς Πύλης. Πιστεύει ὅτι ἡ ἥττα τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων εἰς τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας καὶ τὴν Πελοπόννησον, ὡς καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ Μπέη τῆς Αἰγύπτου ἀφαιροῦν ἐξ τῆς ἡμισελήνου σημαντικὸν μέρος τῆς δυνάμεώς της καὶ κατὰ συνέπειαν εἰς οὐδὲν ὀφελεῖ ἢ ἐναρξίς διαπραγματεύσεων πρὸς συνθηκολόγησιν. Ἐλπίζει ἐν τούτοις ὅτι, ἂν συναφθῆ εἰρήνη, αὕτη θὰ εἶναι ἔνδοξος. Χαρακτηριστικὸς ὅμως εἶναι ὁ ἐπίλογος ἐπιστολῆς τοῦ πρὸς τὴν τσαρίναν: «ἀλλὰ τί θὰ ἀποβοῦν οἱ πτωχοὶ μου Ἕλληνας; τί θὰ καταστοῦν αἱ νέαι λεγεῶνες τῆς Σπάρτης; Ἀναμφιβόλως θὰ ἀνανεώσῃται τὰ Ἴσθμια, ἐντὸς τῶν ὁποίων οἱ Ῥωμαῖοι ἐξησφάλισαν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἐλευθερίαν των, καὶ τοῦτο θὰ εἶναι ἡ πλέον ἐνδοξὸς πράξις τοῦ βίου ὑμῶν. Πῶς θὰ συγκρατήσῃτε ὅμως τὴν ἰσχὺν τοῦ ψηφίσματος τούτου, ἐὰν δὲν μείνῃ στρατὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα;»⁵².

Διαισθανόμενος τοὺς ὑπολογισμοὺς τῆς πολιτικῆς τῆς Ἁγίας Πετρούπολεως, ὁ Βολταῖρος προτείνει κοινὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας, τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Αἰκατερίνης, πιστεύων ὅτι μεγάλως δύναται νὰ ἐνισχύσῃ τὸν κοινὸν ἀγῶνα τοῦ χριστιανισμοῦ ἐναντίον τῶν ἀπίστων ἢ συμμετοχῆ τοῦ στόλου τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας καὶ ἡ ἐπαναστάσις τῆς Αἰγύπτου. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ φιλοσόφου πρὸς τὸν Φρειδερίκον Β' εἶναι πολυάριθμοι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Δὲν κατορθῶνουν ὅμως νὰ κλονίσουν τὴν πεποίθησιν τοῦ φιλομούσου ἡγεμόνος ὅτι ἐπέμβασίς του εἰς τὸν πόλεμον ἀποτελεῖ παράβασιν τῶν φιλοσοφικῶν ἀρχῶν περὶ ἀνεξίθρησκείας καὶ τῶν διδαγμάτων τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν. Ἄλλωστε καὶ ἡ Αἰκατερίνη δηλοῖ κατηγορηματικῶς: «ἐκ τῶν Ἑλλήνων μόνων ἐξαρτᾶται νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλά-

δος»⁵³. Παρά ταῦτα ὁ πατριάρχης τοῦ Ferny δὲν ἀπελπίζεται καὶ στρέφεται πρὸς τὸν ἰσχυρὸν δοῦκα τοῦ Richelieu διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ περὶ ἐκδιώξεως τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης, «ἐπειδὴ ὑπεδούλωσαν τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ τοῦ Σοφοκλέους»⁵⁴.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ ρωσικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Σκῶτον Ἐλφιστώνα, τὸν Ρῶσον ναύαρχον Σπιριτόφ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς Ἀλεξεί καὶ Φεντόρ Ὁρλώφ διευνδύνη ἐκ Ναυαρίνου εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς πρὸς ἐξέγερσιν τῶν κατοίκων τῆς, μετέβη ἐν συνεχείᾳ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου ἔφθασεν εἰς Χίον, ὅπου εὕρισκοντο ἰσχυραὶ ναυτικαὶ δυνάμεις τῆς Πύλης. Παρὰ δὲ τὰς περὶ ἀρχηγίας διαμάχας τῶν ἡγητόρων τοῦ ρωσικοῦ στόλου, ἐπετείνθη τελικῶς ἡ πυρπόλησις δεκαπέντε μεγάλων πλοίων, ἐννέα τῶν δεκαπέντε μέχρι τριακοντα κανονίων καὶ πολλῶν μικροτέρων σκαφῶν τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ἡ εἰδησις τῆς καταστροφῆς ταύτης ἐπέφερε πανικὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διότι ἐνομίσθη ὅτι προσεχῆς ἐνέργεια τῶν Ρῶσων θὰ ἦτο ὁ ἀποκλεισμός τῆς πρωτεύουσας. Τὰ ὀχρωματικά ὅμως ἔργα τοῦ βαρῶνου de Tott εἰς τὸν Ἑλλησποντον ἠμπόδισαν τὴν διάβασιν τοῦ ρωσικοῦ στόλου καὶ ἐματαιώσαν τὸ τολμηρὸν σχέδιον τοῦ Σκῶτου ναύαρχου. Ἐν τούτοις ἡ δυσφορία τοῦ λαοῦ ὀγκοῦται συνεχῶς καὶ καταλήγει εἰς ἐξέγερσιν ἐναντίον τῆς πολιτικῆς τοῦ Σουλτάνου. Διαδίδεται, μάλιστα εἰς τὴν Εὐρώπην ὅτι ἡ ὀργὴ τοῦ λαοῦ ἐστράφη καὶ ἐναντίον τῶν πρέσβειν κρατῶν τῆς Δύσεως. Ὁ Βολταίρος ἐκμεταλλεῖται ἀμέσως τὴν ψευδῆ ταύτην πληροφορίαν πρὸς ἀπόδειξιν τῆς βαρβαρότητος τῶν Τούρκων καὶ ἀνάληψιν ἀγῶνος ἐκ μέρους τῶν ἡγεμόνων κρατῶν τῆς Εὐρώπης πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων. Οὕτω τὴν 5ην Σεπτεμβρίου γράφει πρὸς τὴν Αἰκατερίνην ὅτι κατὰ πληροφορίας ἐκ Βενετίας οἱ ὀθωμανοὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν Φράγκων, ὅτι ἐφόνευσαν τὸν πρέσβυν τῆς Γαλλίας⁵⁵ μετὰ τοῦ ὑπηρετικοῦ προσωπικοῦ, ὅτι ὁ Ἄγγλος πρέσβυς ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὸ μένος τοῦ λαοῦ μετημφισμένους εἰς ναύτην καὶ ὅτι ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Βενετίας ἠμύνθη ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν οἰκίαν του. Τὴν ἰδίαν πληροφορίαν μεταβιβάζει μετὰ διήμερον καὶ εἰς τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων ὑπουργὸν Choiseul, ὁ ὁποῖος πρὸ διετίας εἶχεν ἐπιτύχει τὴν προσάρτησιν τῆς Κορσικῆς εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ ἐκμετάλλεσις τῆς διαδόσεως ὑπῆρξεν ἀρίστη, διότι ἠδύνατο νὰ κλονίσῃ τὴν φιλότουρκον πολιτικὴν ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης, ἐν καιρῷ κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ τουρκικὸς στόλος εἶχε σφοδρῶς πληγῆ καὶ ἡ θέσις τοῦ Σουλτάνου ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως ἦτο δεινῆ. Ἡ περίστασις ἦτο κατ' ἀκολουθίαν εὐνοϊκὴ διὰ νὰ προβάλῃ ὁ Βολταίρος τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, τὴν διάδοσιν ἀνά τὴν ὑφήλιον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τὴν νέαν ἀνθησιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τὴν συγκρότησιν ἑλληνικῆς ἀκαδημίας. Πιστεύει ὅτι ἡ πτώσις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους θὰ ἐξυμνεῖτο διὰ στίχων ἑλληνικῶν, ἐνῶ οἱ ἔμποροι τοῦ Αἰγαίου θὰ ἐξήρουν ἑλληνικὰ διαβατήρια!

Δυστυχῶς ὅμως ὁ πεφωτισμένος βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας δὲν ἐννοεῖ νὰ συμπερισθῇ τὰ συναισθήματα τοῦ γέροντος καὶ ἀσθενοῦντος φιλοσόφου ἀποκρίνεται ὑπὸ ὅτι αἱ περὶ ἀναστάσεως τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ μεγαλείου ἐνέργειαι εἶναι οὐοπικαί: «δὲν ἀκούω πλέον νὰ ὀμιλοῦν περὶ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Ἐάν ποτε αἱ πιστῆμαι ἀνθίσουν ἐκ νέου εἰς τὴν χώραν των, οὗτοι θὰ εἶναι ζηλόφθονοι, ἐπειδὴ ἡ Γαλάτης διὰ τῆς Ἐρρικειάδος τοῦ ὑπερίσχυσε τοῦ Ὀμήρου των, κατενίκησε τὸν Σοφοκλέα, ἀπεδείχθη ἴσος πρὸς τὸν Θουκυδίδην καὶ ἄφησεν ὀπίσω μακρὰν ὑπὸ τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἀριστοτέλην καὶ ἅπασαν τὴν σχολὴν τῆς Στοᾶς»⁵⁶. Ἀνθέτως, αἱ ἐξ Ἀνατολῆς εἰδήσεις εἶναι πλέον ἱκανοποιητικαί. Ἡ Αἰκατερίνη ἀγγελλεῖ ἐπισήμως τὴν συντριβὴν τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς Τσεσμέ, περιγράφει ἐκνῶς τὴν νίκην τῶν Ρῶσων καὶ τὴν ἀνδρείαν τοῦ κόμητος Ὁρλώφ καὶ ἀφίνει διαφανῆ ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγίας Πετρούπολεως στρέφεται πρὸς τὴν εἰρή-

νην, ἡ ὁποία ὁμως δὲν πρόκειται νὰ συναφθῆ, ἐὰν ὁ Μουσταφᾶς ἐξεκολουθήσῃ νὰ ἐπιδεικνύῃ ἀδιάλλακτον στάσιν, παροτρυνόμενος ὑπὸ εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων πρὸς συνέχισιν τοῦ πολέμου. Ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ Βολταίρου ἀνηνοῦται καὶ πάλιν κατακορύφως. Πρὸς τὸν de Richelieu γράφει ὅτι πλησιάζει ὁ χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον αἱ τραγωδίαί τοῦ Σοφοκλέους θὰ διδαχθοῦν σκηνικῶς εἰς τὰς Ἀθήνας. Τὴν φροντίδα διὰ τὴν ἀναβίωσιν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἀναθέτει εἰς τὴν Αἰκατερίνην, τὴν ὁποῖαν ἰκετεύει, ὅπως μὴ συνάψῃ εἰρήνην μετὰ τῶν Τούρκων, διότι θὰ ἐγκαταλειφθῆ καὶ πάλιν ἡ Ἑλλὰς εἰς χεῖρας βαρβάρων κατακτητῶν. Ζητεῖ τὴν ἄδειαν νὰ ὑπερασπίζηται τοὺς Ἕλληνας, χαρακτηρίζει τὴν ἰδέαν διαπραγματεύσεων μετὰ τοῦ Σουλτάνου ὡς ἀπονέκρωσιν τῆς χαρᾶς, τὴν ὁποῖαν δοκιμάζει ἐκ τῶν θριάμβων τοῦ ρωσικοῦ στόλου, ἐκφράζει τὴν πίστιν του εἰς τὴν ἰκανότητα τῶν στρατηγῶν τῆς τσαρίνας καὶ δηλοῖ κατηγορηματικῶς ὅτι ἐπιθυμεῖ σφοδρῶς τὴν διευθέτησιν τοῦ ζητήματος εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ ὄχι εἰς τὴν τράπεζαν τῶν συμφωνιῶν. Ἡ Αἰκατερίνη σπεύδει ἀμέσως νὰ δικαιολογήσῃ τὴν πολιτικὴν της, δηλοῦσα ὅτι δὲν σκέπτεται τὴν εἰρήνην ἕνεκα ἐλλείψεως πόρων πρὸς συνέχισιν τοῦ πολέμου, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀπεχθάνεται τὴν αἱματοχυσίαν, μολονότι ὁ Μουσταφᾶς δὲν υἱοθετεῖ τὰ συναισθήματα φιλανθρωπίας τῆς αὐτοκρατείας, παρασυρόμενος ὑπὸ τοῦ ἐγωῖσμοῦ του. Ὁμιλοῦσα περὶ Ἑλλάδος, ἀναφέρει χαρακτηριστικῶς ὅτι «οἱ Ἕλληνες, οἱ Σπαρτιάται, ἔχουν ἐκφυλισθῆ, ἀρέσκονται περισσότερον εἰς τὴν ἀρπαγὴν ἢ εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Ἐχουν ἀπολεσθῆ διὰ παντός, τονίζει, ἐὰν δὲν ἐκμεταλλευθοῦν τὰς διαθέσεις καὶ τὰς συμβουλὰς τοῦ ἥρωος, τὸν ὁποῖον ἔστειλα εἰς αὐτούς»⁵⁷. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ φιλοσόφου πρὸς τὴν Αἰκατερίνην τὴν 25ην Ὀκτωβρίου 1770 εἶναι λακωνικὴ καὶ ἐλέγχει ἀυστηρότατα τὴν πολιτικὴν τῶν ἰσχυρῶν: «Σκέπτομαι, γράφει, ὅτι οἱ μεγαλύτεροι ἡγεμόνες ἀπατῶνται πολλάκις εἰς τὴν πολιτικὴν πολὺ περισσότερον τῶν ἰδιωτῶν εἰς τὰς οἰκογενειακὰς τῶν ὑποθέσεις. Ἀγαποῦν σφοδρῶς τὰ συμφέροντά των καὶ κατανοοῦν ταῦτα καὶ κατὰ λίαν κοινὴν μοῖραν σχεδὸν οὐδέποτε ἐπιδιώκουν ταῦτα»⁵⁸. Πασίφανως ἡ παρατήρησις αὕτη στρέφεται πρὸς τὴν στάσιν τοῦ Φρειδερίκου Β' καὶ τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας, ἐμμέσως δὲ πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς Αἰκατερίνης, διότι ἀναμφιβόλως δὲν εἶχε λάβει τὴν πρὸ πέντε ἡμερῶν γραφεῖσαν ἐπιστολὴν αὐτῆς, διὰ τῆς ὁποίας, ὡς ἀνωτέρω ἐλέγθη, κατέκρινε τὸν χαρακτῆρα τῶν Ἑλλήνων.

Αἱ φιλειρηνικαὶ διαθέσεις τῆς Αἰκατερίνης ὑποχρεῶνουν τὸν πατριόρην τοῦ Ferney νὰ μεταβάλλῃ τακτικὴν καὶ νὰ χρησιμοποίησῃ ἐν ἰσχυρὸν μέσον διὰ τὴν ματαίωσιν προσεχῶν διαπραγματεύσεων, τὴν ὑποδαύλισην τῶν φιλοδόξων κατακτητικῶν σχεδίων τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς. Οὕτως εἰς ἐπιστολὴν του τῆς 22ας Δεκεμβρίου ἀναφέρει ὅτι θὰ ἀποθάνῃ συντόμως ἐκ τοῦ πόνου ἕνεκα τῆς μὴ ἀναρριχήσεως τῆς τσαρίνας εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως⁵⁹. Αἰφνιδίως ὁμως ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ Βολταίρου καταπίπτει καὶ ἐγκαταλείπονται αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς συνέχισιν τοῦ πολέμου καὶ τὴν συντριβὴν τῶν Τούρκων. Βεβαίως τοῦτο δὲν ὀφείλεται εἰς ἀστραπιαίαν μεταβολὴν τῶν συναισθημάτων τοῦ γέροντος φιλοσόφου ἐναντι τοῦ ὑποδούλου ἑλληνικοῦ ἔθνους, τῇ ἐπιδράσει τῶν ἐπιστολῶν τῆς Αἰκατερίνης καὶ τοῦ Φρειδερίκου. Τὸ αἷτιον τῆς μεταπτώσεως ταύτης ὀφείλεται εἰς οικονομικοὺς καὶ ἐμπορικοὺς λόγους. Κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον ἡ παροικία τοῦ Βολταίρου εἰς Ferney διέρχεται οικονομικὴν κρίσιν, ἕνεκα τοῦ περιορισμοῦ τοῦ ἐμπορίου ὠρολογίων τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὁποῖου ὁ φιλόσοφος διέθεσεν ἀπάσας τὰς δυνάμεις του. Πολυάριθμοι ἐπιστολαὶ⁶⁰ αὐτοῦ ἐπιζητοῦν τὴν ἀρωγὴν ἰσχυρῶν προσωπικοτήτων πρὸς συντήρησιν τοῦ ὠρολογοποιείου, εἰς τὸ ὁποῖον εἴρισκον ἄσυλον δυστυχεῖς ἐργάται ἐξ ὅλης τῆς Εὐρώπης. Φθάνει μάλιστα μέχρι τοῦ σημείου νὰ προτείνῃ τὴν κατάπαισιν τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου πρὸς ἀνάπτυξιν ἐμπορικῶν σχέσεων μετὰ τῆς Πύλης! Εἶναι ἐν τούτοις χαρακτηριστικὸν ὅτι μολονότι ἐζήτησε τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Καρδι-

ναλίου de Bernis και του δουκός de Richelieu προς επίτευξιν τῆς μεταξύ Ρωσσίας και Τουρκίας ειρηνεύσεως, οὐδέποτε, ανέφερεν εἰς τὴν Αἰκατερίνην ὅτι ἡ σύναψις εἰρήνης ἀπετέλει σωτήριοιον μέτρον διὰ τὴν ἐπιβίωσιν τῶν ἀποίκων τοῦ Ferney ἢ ὅτι αὕτη ἀνταπεκρίνεται πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν του, περιοριζόμενος νὰ ἀναφέρῃ κατὰ τρόπον λακωνικόν τὰ ἑξῆς: «Ἐὰν ἡ εἰρήνη ἔχει γραφῆ εἰς τὸν οὐρανόν, πρέπει νὰ ὑπογράψῃ ταύτην και ἡ ὡραία και σεπτὴ χεὶρ σας: ὑποτάσσομαι εἰς τὰς διαταγὰς τῆς μοίρας. Πρόκειται περὶ ἐτέρας θείας μεγαλειότητος, ἢ ὅποια πάντοτε ὠδήγησε τὰς μεγαλειότητας τοῦ πεζοῦ τούτου κόσμου»⁶¹. Ταχέως ὅμως ἡ κρίσις παρέρχεται, αἱ περὶ εἰρήνης ἐνέργειαι διακόπτονται ἀποτόμως και τὴν γραφίδα τοῦ φιλοσόφου κινεῖ και πάλιν τὸ μῖσος πρὸς τὴν βαρβαρότητα και τὸν φανατισμὸν τῶν μουσουλμάνων, ὡς και ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα. Ἐκφράζει ἐκ νέου τὴν ἀπορίαν του διὰ τὴν σημειουμένην καθυστέρησιν εἰς τὴν σύναψιν συμμαχίας τῶν μεγάλων δυνάμεων πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης και ὁμολογεῖ ὅτι θὰ μισῇ πάντοτε τοὺς κατακτητὰς τῆς Ἑλλάδος, ἂν και ἐξήτησαν νὰ ἀγοράσουν ὠρολόγια ἐκ Ferney⁶². Μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν συζητήσεων περὶ εἰρήνης, τὴν ὅποιαν ἐνίσχυσε πρὸς στιγμὴν ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀτελευτήρωσις τοῦ Ρώσου διπλωμάτου Obreskoff, καταφθάνουν εἰς Γενεύην εἰδήσεις περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ καταλήψεως τῆς Κριμαίας, γεγονός τὸ ὅποιον πληροῖ ἀγαλλιάσεως τὴν καρδίαν τοῦ φιλοσόφου. Ἡ φαντασία μάλιστα τούτου ἀνατρέχει εἰς τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν και συγκεκριμένως εἰς τὴν περιπέτειαν τοῦ Ὁρέστου ἀνὰ τὴν Ταυρικὴν χερσονήσον πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς Ἰφιγενείας. Παρὰ ταῦτα, συντόμως ἐγκαταλείπει τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν και ἐπανέρχεται εἰς τὴν σύγχρονον ζωὴν, ἐνδιαφερόμενος κυρίως διὰ τὴν τύχην τῆς ὡραίας πατρίδος τοῦ Σοφοκλέους, ἢ ὅποια θὰ ὑποστῇ πολλὰ δεινὰ ἐκ τοῦ ἐκδικητικοῦ μένου τοῦ Σουλτάνου, ἐὰν ἡ Αἰκατερίνη συνθηκολογήσῃ⁶³. Ἡ Σεμίραμις ὅμως τοῦ βορῶ θεωρεῖ τοὺς Ἕλληνας ὡς ὑπευθύνους τῆς ἀποτελεσματικῆς ἀντιστάσεως τῶν Τούρκων εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα, προφανῶς διὰ νὰ καλύψῃ τὰς ἀδυναμίας τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ και τὰς διαμάχας τῶν ἀρχηγῶν του. «Ἐὰν ἡ προσφιλὴς ὑμῖν Ἑλλάς, γράφει πρὸς τὸν φιλόσοφον, ἢ ὅποια μόνον δι' εὐχὰς εἶναι ἰκανή, ἐπεδείκνυε τόσον σφριγὸς ὅσον και ὁ κύριος τῶν πυραμίδων⁶⁴, τὸ θέατρον τῶν Ἀθηνῶν δὲν θὰ ἦτο λαχανόκηπος, οὔτε τὸ Λύκειον σταῦλος»⁶⁵. Παρὰ ταῦτα, τὰ φιλελληνικὰ συναισθήματα τοῦ Βολταίρου οὐδόλως διαφοροποιοῦνται. Ἀπ' ἐναντίας μάλιστα φροντίζει νὰ μεταδώσῃ τὴν συμπάθειάν του πρὸς τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα και εἰς ἐξεχούσας προσωπικότητας τῆς ἐποχῆς του, ρίπτων οὕτω τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ μετ' ὀλίγον ἀναπτυχθησομένου φιλελληνισμοῦ ἀνὰ τὴν Εὐρώπην. Οὕτως ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὴν πριγκίπισσαν τοῦ Talmont δὲν παραλείπει και τὸ ἀπαραίτητον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη φιλελληνικὸν κήρυγμα: «θὰ ἔχω πάντοτε μῖσος ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι κατέστρεψαν, ὠδήγησαν εἰς πενίαν και ἀπέκτησαν ἀπασαν τὴν Ἑλλάδα. Δὲν δύνασθε τιμίως νὰ ἀπαιτήσητε ἀπὸ ἐμὲ νὰ ἀγαπῶ τοὺς καταστροφεῖς τῆς πατρίδος τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Σοφοκλέους και τοῦ Δημοσθένους. Σὰς σέβομαι μάλιστα ἀρκούντως, ὥστε πιστεύω ὅτι κατὰ βάθος καρδίας σκέπτεσθε ὅπως και ἐγώ»⁶⁶.

Ἡ μακροχρόνιος ἀναμονὴ τῆς ποθητῆς συντριπτικῆς ἡττης τῶν Τούρκων, ἢ οἰκονομικὴ κρίσις τῆς κοινότητος τοῦ Ferney, ἢ ἀδιάλλακτος στάσις τῶν δυνάμεων τῆς Εὐρώπης ἐναντι τοῦ ρωσο - τουρκικοῦ πολέμου, ἢ ἀδυναμία τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ νὰ ὑπερισχύσῃ τῶν ἀντιπάλων του και πρὸ πάντων αἱ περὶ εἰρήνης προτάσεις τῆς Αἰκατερίνης ὀδηγοῦν εἰς ἀπαισιοδόξουν σκέψεις τὸν Βολταῖρον, ὁ ὅποιος δὲν θὰ δυνηθῇ πλέον νὰ ἰδρύσῃ ἀποικίαν εἰς Βόσπρον, νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς Ἀθήνας, νὰ παρακολουθήσῃ διδασκαλίαν ἀρχαίας ἑλληνικῆς τραγωδίας εἰς τὸ ἄστυ τῆς Παλλάδος και νὰ ἀπολαύσῃ τὸν ἥλιον τῆς Ἑλλάδος. Διατηρεῖ μόνον τὴν ἐλπίδα ὅτι αἱ ἀρξάμεναι διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης θὰ εἶναι εὐνοϊκαὶ διὰ τὰ

ὄπλα τῆς τσαρίνας καὶ πρὸ πάντων διὰ τὸν ἄμαχον χριστιανικὸν πληθυσμὸν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ αἰσιοδοξία ὁμῶς καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς ἐπανεμφραίνονται εἰς Ferney, ὅτε ὁ Μουσταφᾶς διέταξε τοὺς πρέσβεις του, ὅπως διακόψουν τὰς διαπραγματεύσεις⁶⁷ καὶ ἐπαναλαμβάνονται αἱ ἐνέργειαι τοῦ πατριάρχου πρὸς συγκρότησιν σταυροφορίας ἐναντίον τῶν ἀπίστων. Πιστεύει ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ἐκδιώξεως τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης ἀνήκει εἰς δύο αὐτοκρατείας, ἤτοι εἰς τὴν Αἰκατερίνην καὶ εἰς τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ πραγματοποιήσουν ἀπὸ κοινοῦ τὰς θεομᾶς προσευχᾶς του. «Λέγεται ὅτι οὐδὲν εἶναι εὐκολώτερον, ἀναφέρει ἐπιστολὴ τοῦ Βολταίρου πρὸς τὴν τσαρίναν, τῆς καταλήψεως τῆς Βοσνίας διὰ μιᾶς ἐπιχειρήσεως, τῆς Σερβίας καὶ νὰ δώσητε τὰς χεῖρας εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Θὰ ἦτο ἓν ὑπέροχον θέαμα νὰ βλέπη τις δύο αὐτοκρατείας νὰ σύρουν ἐκ τῶν ὄτων τὸν Μουσταφᾶν καὶ νὰ ἐξαπρστείλουν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀσίαν»⁶⁸. Ἐτέρα ἐπιστολὴ πρὸς τὴν Αἰκατερίνην ἐκφράζει τὴν θλίψιν τοῦ φιλοσόφου ἕνεκα τῆς ἀδρανείας τῶν ἐστεμμένων ἐκπροσώπων τοῦ ἀσθενοῦς φύλου. Δὲν παραλείπει ὡσαύτως νὰ ἀπευθυνθῇ καὶ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Πρωσσίας, ἂν καὶ γνωρίζῃ καλῶς τὰ φιλειρηνικά συναισθήματα καὶ τὴν ἀνησυχίαν αὐτοῦ διὰ τὴν πρόοδον τῶν ρωσικῶν κατακτήσεων εἰς τὴν Ἀνατολήν. Οὕτως εἰς ἐπιστολὴν τῆς 13ης Νοεμβρίου 1772 προτρέπει τὸν Φρειδερίκον νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τοῦ Βοσπόρου τοὺς «ἐχθροὺς τῶν καλῶν τεχνῶν, τοὺς καταστροφεῖς τῆς ὥραιας Ἑλλάδος»⁶⁹ καὶ νὰ προσαρτήσῃ εἰς τὸ βασίλειόν του ὀρισμένας ἐπαρχίας τοῦ Σουλτάνου. Προκειμένου μάλιστα νὰ ἀπορρίψῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Φρειδερίκου προβαλλομένην διαρκῶς δικαιολογίαν τοῦ ἀσυμβιβάστου τῶν ἐδαφικῶν κατακτήσεων καὶ τοῦ πολέμου πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ Φιλοσοφικοῦ Διαφωτισμοῦ ἐντέχνως ὑπενθυμίζει ὅτι ὁ διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας προετάθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας καὶ ὅτι ἡ συνθήκη ὑπεγράφη εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του Πότσδαμ. Ὅντως, ὁ ἀνωτέρω ἡγεμὼν ἀποφεύγει τὴν συνήθη ἐπιχειρηματολογία καὶ ἀναφέρει ὅτι, ἂν οἱ Τούρκοι διέφυγον τὴν συντριπτικὴν ἦτταν, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὰς περιστάσεις καὶ ὅτι ἡ ἔναρξις νέων ἐπιχειρήσεων εἶναι ἀδύνατος, διότι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀναμένεται ἡ ὑπογραφή τῆς εἰρήνης μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας. Παρέχει, τέλος, τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι τυχὸν ἀνάληψις νέου πολέμου ἐκ μέρους τοῦ Σουλτάνου θὰ καταλήξῃ εἰς ὀριστικὴν ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης.

Περὶ εἰρήνης ὁμιλοῦν συνεχῶς καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τῆς Αἰκατερίνης κατὰ τὸ δευτέρον ἑξάμηνον τοῦ 1772. Εἶναι ὑποχρεωμένος κατ' ἀκολουθίαν ὁ Βολταίρος νὰ δεχθῇ ταύτην, ὑπὸ τὸν ὅρον ὁμῶς ὅπως ἡ Κωνσταντινούπολις παραχωρηθῇ εἰς τὴν τσαρίναν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ φιλόσοφος ἀποδοκιμάζει ἐμμέσως τὴν σύναψιν εἰρήνης μετὰ τῶν Τούρκων, ἐφ' ὅσον ὁ ὅρος, τὸν ὁποῖον ἀπαιτεῖ, προὑποθέτει τὴν διάλυσιν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους διὰ τῆς ἀπωλείας τῆς πρωτεύουσας του. Τοῦτο ἀποτελεῖ χρόνιον πάθος τοῦ πατριάρχου τοῦ Ferney, ὁ ὁποῖος πιστεύει κατὰ βάθος ὅτι αἱ διαπραγματεύσεις θὰ καταλήξουν εἰς ἀποτυχίαν καὶ ὅτι ὁ πόλεμος θὰ ἐπιφέρῃ τὴν συντριβὴν τοῦ Σουλτάνου, πραγματοποιουμένου οὕτω τοῦ ὀνειροῦ τῆς ἀτελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος. Τῷ ὄντι, ἐντὸς ὀλίγου τὸ συνέδριον τοῦ Βουκουρεστίου διαλύεται πρὸ τῆς ἐπιμονῆς τῆς Ρωσσίας περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Κριμαίας, ἐπαναλαμβάνονται αἱ ἐχθροπραξίαι καὶ ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς Αἰκατερίνης τὸ θάρος, ὁ πόθος τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ ἀνδρεία τῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἐσημείωσαν περιφανῆ νίκην εἰς Πάτρας ἐναντίον τῶν Τούρκων μετὰ τὴν λήξιν τῆς δευτέρας ἀναχωχῆς⁷⁰. Ὑποφέρων ὁ φιλόσοφος ἐκ τῆς μακροχρονίου ἀσθενείας του, ἀνακουφίζεται ἀκούων περὶ ἀναγεννήσεως τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν βαρβάρων ὀθωμανῶν ἐκ τῆς πατρίδος τοῦ Ὀρφέως καὶ τοῦ Φειδίου. Βλέπει ὅτι αἱ ἐπιθυμίαι του περὶ συνεχίσεως τοῦ πολέμου ἀντίκεινται πρὸς τὰ διδάγματα περὶ ἀνεξιδροσκειᾶς καὶ παγκοσμίου εἰρήνης τοῦ ὀγκωδεστάτου ἔργου του καὶ ὑποχρεοῦται νὰ ὀμολογήσῃ ὅτι

θεωρεῖ ἑαυτὸν κοῤῥα ἀντιφατικῶν τάσεων. Δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ὑστεροφημίαν καὶ τὴν κριτικὴν τῶν μεταγενεστέρων· φοβῆται μῆπως δὲν ἐπιζήσῃ διὰ τὰ ἴδια τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἐπανάληψις τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων παρέχει πτερά εἰς τὸν Βολταῖρον, ὁ ὁποῖος, ὡς νέος Ἴκαρος, ἐπιχειρεῖ τὰ πετάξῃ μέχρι τῆς Θράκης, πρὸς παρακολούθησιν τῶν γεγονότων καὶ ἠθικὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος. Τὰ πτερά του ὁμως θραύονται ταχέως ὄχι ὑπὸ τοῦ ἡλίου τῆς Ἑλλάδος, τὸν ὁποῖον διακαῶς ποθεῖ, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν δικαιολογιῶν τοῦ Φρειδερίκου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἰδιαίτερος στρέφεται κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Παρ' ὅλον ὅτι ὑπενθνίζει τὴν προέλασιν τῶν Τούρκων μέχρι Βιέννης, τὸ ὀχυρωματικὰ ἔργα τοῦ de Tott εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον, τὴν μελλοντικὴν κατάληψιν τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ Μπέη καὶ τὴν βαρβαρότητα τῶν γενιτσάρων, τόσον ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ὅσον καὶ ἡ Μαρία Θηρεσία οὐδόλως ἐνδιαφέρονται διὰ τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα. Ὁ πρῶτος μάλιστα, δικαιολογῶν τὴν στάσιν του, ἀναφέρει ὅτι ἀποστέλλει χρηματικὴν βοήθειαν εἰς τοὺς Ρώσους, οἱ ὁποῖοι συνήθως δὲν δέχονται ἀρωγὴν ἐν καιρῷ πολέμου, καὶ ὅτι θεωρεῖ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος ὡς τιμωρίαν τῶν ἀδίκων καταδικαστικῶν ἀποφάσεων ἐναντίον τοῦ Σωκράτους καὶ τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν περισυνέλεξαν τοὺς νεκροὺς λόγῳ τῆς θαλασσοταραχῆς!¹ Συντετριμμένος πλέον ὁ φιλόσοφος ὁμολογεῖ ὅτι ἀπέτυχεν εἰς τὴν προσπάθειάν του, ὅπως ἐνώσῃ εἰς κοινὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Τούρκων τοὺς πεφωτισμένους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης. Δέχεται κατὰ συνέπειαν ὡς ἀναπόφευκτον τὴν εἰρήνην τοῦ Κιουτσούκ - Καϊναρτζή² καὶ ἐπιρρίπτει εἰς τὴν Εὐρώπην, συγκεκριμένως εἰς τὴν Δύσιν, τὴν εὐθύνην διὰ τὴν διαίωσιν τῆς δουλείας εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Εὐριπίδου καὶ τοῦ Ἀνακρέοντος³. Χαρακτηρίζει τὴν συνθήκην ὡς ἐνδοξον καὶ ὠφέλιμον, δὲν παραλείπει ὁμως νὰ παρατηρήσῃ ὅτι συνήφθη προῶρος καὶ νὰ τονίσῃ ὅτι φροντίζει ἀκόμη διὰ τὴν ἀριστολήν ἱκανῶν ἐθελοντῶν ἀξιωματικῶν εἰς τὸν ρωσικὸν στρατὸν πρὸς κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως!

Ἡ διακοπὴ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα καὶ τὴν αἰσθητὴν μείωσιν τῆς μετὰ τῆς Αἰκατερίνης Β' ἀλληλογραφίας τοῦ Βολταίρου. Οὕτω κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 1775 ἀντηλλάγησαν μόνον ἕξ ἐπιστολαὶ μετὰ τῆς τσαρίνας καὶ τοῦ φιλοσόφου, ἐνῶ τὸ ἐπόμενον ἔτος μία μόνον ἐπιστολὴ ἀπηυθύνθη ἐκ Πετροπόλεως πρὸς τὸν πατριάρχην τοῦ Ferney. Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὸ δεύτερον ἑξάμηνον τοῦ 1771 ἀντηλλάγησαν 22 ἐπιστολαί, εἶναι πασιφανές ὅτι ἡ ἀπογοήτευσίς τοῦ Βολταίρου ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἔντονος. Ἀντιθέτως, ἡ μετὰ τοῦ Φρειδερίκου ἀλληλογραφία συνεχίζεται κατὰ τρόπον ὀμαλόν, προφανῶς διότι ὁ Βολταῖρος εἶχεν ἀνάγκην τῆς μεσολαβήσεως τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἀναθεωρήσεως τῆς δίκης τοῦ D' Etallonde, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλοῦν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς αἱ ἐπιστολαὶ τῶν δύο ἀνδρῶν κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ βίου τοῦ Βολταίρου.

Κρίνοντας σήμερον τὰς ἐνεργείας τοῦ Βολταίρου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ρωσο - τουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1769, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἡ προσφορά του ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ὑποθέσεως ὑπῆρξεν ἀνυπολόγιστος. Ἠογάθη ἀόκνως ὑπὲρ τῆς συγκροτήσεως σταυροφορίας τῆς Δύσεως πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Μιλτιάδου· ἐνίσχυσεν παντὶ τρόπῳ τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς Ρωσσίας κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν· ἐπεκρότησε τὰ φιλόδοξα σχέδια τῆς Αἰκατερίνης, ἐπειδὴ ἐπίστευεν ὅτι ἐκ τοῦ πολέμου θὰ προέκυπτεν ἡ δυνατότης ἐκδιώξεως τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Ἑλλάδος· ἀπέδειξεν ἐπανειλημμένως τὴν βαρβαρότητα καὶ τὸν φανατισμὸν τῶν μωαμεθανῶν· ἐπίστευσεν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ· εἰσηγήθη ἐνθέρμως εἰς τοὺς ἰσχυροὺς μονάρχας τὴν ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ διέσπειρε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου φιλελληνικὰ συναισθήματα ἀνά τὴν Δύσιν, προετοιμά-

σας ούτω τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ φιλελληνισμοῦ κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Πρώτην ἀναγνώρισιν τῆς κολοσσιαίας ταύτης προσφορᾶς τοῦ Βολταίρου ἀποτελεῖ ἀφιέρωσις τοῦ φιλελληνικοῦ «Φιλολογικοῦ ταξιδίου εἰς τὴν Ἑλλάδα» τοῦ Αὐγ. Guys ἤδη τῷ 1771 εἰς τὸν πατριάρχην τοῦ Ferney.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. Τὴν γνώμην ταύτην διετύπωσε καὶ ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς: «Ὁ Chateaubriand στὴν Ἑλλάδα», Νέα Ἑστία, ἔτος ΜΒ', 1968, τεύχος 995, σ. 277, σημ. 6.
2. Γάλλοι περιηγηταὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀναφέρονται οἱ Fourmont, Guys, Choiseul, Gouffier, Savary, Dellile καὶ Sonnini.
3. Παρίσιοι, 1758 καὶ 1770.
4. Ἡ πρώτη μετάφρασις καὶ ἐκδόσις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Robert τῷ 1776, ἐνῶ ἡ δευτέρα τῷ 1789 ὑπὸ τοῦ Le Blond καὶ ἡ τρίτη μετὰ τετραετίαν ὑπὸ τοῦ Jansen.
5. Jacques Dellile, *Imagination* (1806), *chant septième*, *Oeuvres de J. D.* Paris, 1824, σ. 467-468.
6. J. A. Roucher, *Les Mois* (1779), Παρίσιοι, 1826, 2 τόμ. 8ον ἄσμα, II, 79. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι τὸ ποίημα τοῦτο ἔσχεν ἕξ ἐκδόσεις μέχρι τοῦ 1827.
7. Ἐσημείωσεν εἴκοσι ἐκδόσεις ἀπὸ τοῦ 1788 μέχρι τοῦ 1830 καὶ μετεφράσθη εἰς τὴν γερμανικὴν, ἀγγλικὴν, ἰταλικὴν, δανικὴν, ὀλλανδικὴν, ἰσπανικὴν, ἑλληνικὴν καὶ ἀρμενικὴν γλῶσσαν. Ὁ ἐθνομάρτης Ρήγας ἀπέβλεψεν εἰς τὴν διὰ τοῦ ἔργου τούτου πνευματικὴν καὶ ἐθνικὴν ἀφύπνισιν τῶν συμπατριωτῶν του, μεταφράσας καὶ δημοσιεύσας εἰς Βιέννην τοὺς τέσσαρας πρώτους τόμους.
8. Ἐδιδάχθη τὸ πρῶτον ἀπὸ σκηνῆς τὴν 9ην Αὐγούστου 1742 καὶ ἐδημοσιεύθη κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς Βρυξέλλας.
9. Best. 1996 καὶ 2239. *Correspondance de Voltaire*, éd. Th. Bestermann, Institut et Musée Voltaire, Genève, 1935-1966, 105 vol. Παραπέμπομεν εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἔκδοσιν διὰ τοῦ Best. καὶ παραπλεύρως τοῦ ἀριθμοῦ τῆς ἐπιστολῆς.
10. Φιλοσοφικὸν Λεξικόν, XVII, 234. Παραπέμπομεν εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἀπάντων τοῦ Βολταίρου ὑπὸ τοῦ I. Moland, Παρίσιοι, 1877-1882, 50 τόμ. Τὸ λατινικὸν ψηφίον δηλοῖ τὸν τόμον, ἐνῶ τὸ ἀραβικὸν τὴν σελίδα.
11. XXIV, 219.
12. Best 14179, 15 Ἰουλίου 1768.
13. Best. 15526.
14. Best. 16869.
15. Ὅρα Gustave d' Eichtal, *La langue Greque, Mémoires et noticés...* Paris, 1887.
16. Αἰκ. Κουμαριανοῦ, Ἀλληλογραφία Δανιὴλ Φιλιππίδου - Barbier du Bocage - Ἀνθίμου Γαζῆ, Ἀθήνα, 1996, σ. 268, σημ. 70.
17. Best. 14051.
18. «Κλειὸ» ἐφημ. Τεργέστης, ἀρ. 404. Ὅρα ὡσαύτως Κ. Σάθα, *Τουρκοκρατομένη Ἑλλάς*, 1869, σσ. 609 - 615.
19. D. Bikélas, *La Grèce byzantine et modern*, 1893, Paris, p. 248.
20. Best. 13766. Τὰ τοῦ συμποσίου τούτου εἶχεν ἀνακοινώσει ἡ Αἰκατερίνη εἰς τὸν φιλόσοφον δι' ἐπιστολῆς τῆς: Best. 13696.
21. Best. 13778.
22. Best. 13853. Πρὸς Ch. M. de Végobre.
23. Best. 14250.
24. Best. 14355, 15 Νοεμβρίου 1768.
25. Best. 14387, 3 Ὀκτωβρίου 1768.

26. Best. 14396 και 14407.
27. Σάθα, Τουρκ. 'Ελλάς, ένθ' άν. σ. 481 - 482.
28. Best. 14546.
2. Baron de Tott, Mémoires sur les Turcs et le Tartares, Amsterdam, 1784, I, 103
274. II, 39
30. Best. 14523. 'Επιστολή τής 26ης Αύγουστου 1769.
31. Άρθρον «Βάσσανος» τοῦ Φιλοσοφικοῦ Λεξικοῦ, XX, 534 - 535.
32. 'Επιστολή τοῦ μαρκησίου ντὲ Thibonville, 15 Μαρτίου 1769, Best. 14557.
33. Best. 14688.
34. Best. 14792, 14 'Ιουλίου 1769.
35. Best. 14880, 2 Σεπτεμβρίου 1769.
36. Best. 14883, 4 Σεπτεμβρίου 1769.
37. Best. 14952 και 14957.
38. Best. 14972, 17 'Οκτωβρίου 1769.
39. Best. 14994.
40. Best. 14992.
41. Best. 15018. Πότσδαμ, 25 Νοεμβρίου 1769.
42. Best. 15067. 'Ο πρίγκιψ τής Βλαχίας συνελήφθη τήν 5ην Νοεμβρίου, ένφ' ό άσπο-
δάριος τής Μολδαβίας τήν 8ην τοῦ αὐτοῦ μηνός.
43. Best. 15112. 2 'Ιανουαρίου 1770. Εἰς τήν ἰδίαν ἐπιστολήν, ψέγων τήν ἀμάθειαν τῶν
Τούρκων, ἀναφέρει χαρακτηριστικῶς, ὅτι ὁ πρέσβυς τής Πύλης οὐδέν ἐγνώριζε περὶ
'Ελλάδος και 'Αθηνῶν.
44. Best. 14994, 30 'Οκτωβρίου 1769.
45. Best. 15134. 'Ο ἐκ Γενούης J. P. Lavabre ἐπεθύμει νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς τὸν ρωσσι-
κὸν στρατόν.
46. J. Ploucof, Sur les affaires présentes.
47. L. de Cheseau, 'Αρμονία προφητειῶν μετὰ τινων γεγονότων τοῦ παρελθόντος και
πολλῶν τοῦ παρόντος, Λωζάννη, 1774.
48. Σάθα, Τουρκ. 'Ελλάς, ένθ' άν. σσ. 485 - 486.
49. Best. 15387.
50. Best. 15471. 4 'Ιουλίου 1770.
51. Best. 1548. Πρὸς d' Alembert, 7.7.1770 και 15490 πρὸς τὸν de Richelieu, 11.7.1770.
52. Best. 15510. 20 'Ιουλίου 1770. 'Ο D' Eichthal ἀναφέρει ὡς ἡμερομηνίαν τής ἐπιστο-
λῆς ταύτης τήν 4ην 'Ιουλίου.
53. Best. 15564. 13 Αύγουστου 1770.
54. Best. 15567. 15 Αύγουστου 1770.
55. Best. 15613. Πρόκειται περὶ τοῦ F. E. Guignard, κόμητος τοῦ Saint - Priest.
56. Best. 15649. 26 Σεπτεμβρίου 1770.
57. Best. 15691. 20 'Οκτωβρίου 1770.
58. Best. 15703. Μετ' ὀλίγον ὁ Βολταίρος θὰ ἐπαναλάβῃ τήν αὐτὴν γνώμην περὶ τής
πολιτικῆς τής Γαλλίας: «Λησμονοῦνται τὰ πλέον μεγάλα, τὰ πλέον ἀληθῆ συμφέρον-
τα, δι' ἓν χιμαιρικὸν συμφέρον, διὰ μίαν πολιτικὴν, ἣ ὁποία μοῦ φαίνεται λίαν παρά-
λογος.» Best. 15751.
59. Best. 15829.
60. Best. 15841, 15926, 15933, 15939, 15942, 15954, 15968, 15990.
61. Best. 15976. 9 Φεβρουαρίου 1771.
62. Best. 16020. Πρὸς Φρειδερίκον, 1 Μαρτίου 1771.
63. Best. 16274. 30 'Ιουνίου 1771.
64. Best. 16298. 25 Αύγουστου 1771. Πρόκειται περὶ τοῦ 'Αλῆ Μπέη τής Αἰγύπτου, ὁ
ὁποῖος ἠγγέρθη ἐπιτυχῶς ἐναντίον τής Πύλης πρὸς ἴδρυσιν ἀνεξαρτήτου κράτους.
65. Τήν 30ην 'Ιουλίου ὁ Βολταίρος ἔγραφε (Best. 16274) ὅτι ἐθλίβετο βλέπων ὅτι τὸ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΕΛΒΙΝΑΚΙΟΥ*

Προικοσύμφωνον.

† Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ οὐ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος καὶ τοῦ ἁγίου ἡμῶν προκοπίου. δηλοποιῶ ἐγὼ ὁ ὑπογεγραμμένος βασίλειος μάνθου δελβινακιώτης ὅτι κατὰ τὸν θεῖον καὶ ἱερὸν νόμον συζεύξας τὴν θυγατέραν μου αἰκατερίνην, μετὰ τοῦ νικολάου υἱοῦ τοῦ κυρίου διαμάντη γιάκοβου εἰς πρῶτον γάμον τῷ ἔδωσα τῇ εἰρημένη θυγατρὶ μου διὰ προῖκα, τέσσαρα σιαγάκια σιαγκακένια μὲ τέσσαδας ποδιάς καὶ μὲ τρία ζευγάρια προμανικα. ὀκτὼ ὀμπόλιας λινικούκουλες δύο μαγδαδένες καὶ μία καναβίτικη. Ἐνα ὑπεκάμισον, τέσσαρα χουμαῖτικα, ἓνα λιναῖτικο καὶ ἓν ἀμανίκωτο καὶ πέντε καναβίτικα. Ἐνα ζωνάρι μεταξωτὸ καὶ τρία μαλίτικα, δύο φλοκάτες. Ἐνα φουστάνι, ἓνα ματίλι μεταξωτόν. ἓνα ζευγάρια τζιαπράκια ἀσημένια εἰς τὸ στῆθος, ὀκτὼ μαντίλια ὀμοῦ μὲ τὸν ἀραβῶνα, δέκα ζευγάρια προπόδια, τρία ζευγάρια κάλτζες, τέσσερες ζῶνες μεταξωτές, δύο ζευγάρια μέρτζες, τὸ συνηθισμένο στρωμα μὲ τὴν τζίγογα, τρεῖς μαξιλάρες καὶ μία βελέντζα. καὶ ἓνα μαντύλι μεταξωτόν. αὐτὰ μὲν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δίδωμι αὐτῇ διὰ προῖκα ὡς ἄνω εἶπωμεν, ὁ δὲ Ἐπουράνιος καὶ Πανάγαθος ἡμῶν θεὸς δώη αὐτοῖς τὴν καλὴν ἀρμονίαν, προκοπήν, εὐτεκνίαν, εὐζωίαν διημερεύουσιν κατ' ἄμφω ἄχρι ἐσχάτου γήρατος, εἰσακούων τὰς περὶ αὐτῶν ταπεινάς μου δεήσεις καὶ πατρῶας εὐχάς. Ὅθεν εἰς τὴν περὶ τούτων δήλωσιν ἐγένετο τὸ παρὸν ἀποδεικτικὸν προικοσύμφωνον γράμμα ὑπογεγραμμένον τῇ ἰδίᾳ ἐμῇ χειρὶ καὶ μεμαρτυρημένον ἀπὸ τοὺς κάτωθι ἀξιοπίστους μαρτύρους εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν.

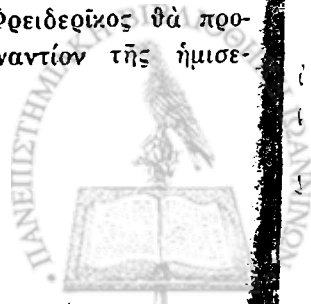
Ἐν Δελβινάκι κατὰ τὸ 1884 ὀκτακοσίους σαράντα τέσσαρας τῇ 24 Ἰανουαρίου ἔπονται αἱ ὑπογραφαὶ τριῶν μαρτύρων.

*

με τῷ παρὸν φανερόνῳ καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ σταύρος του μητζη νεικο κώδη με τον ἀδελφομου τῷ ἰλώλῃ ωτη πῶς ἐπουλησαμε τῷ χωραφί μας στην πάνω

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 427.

-
- θέατρον τῶν Ἀθηνῶν εἶχε μεταβληθῆ εἰς λαχανοκήπους καὶ τὸ Λύκειον εἰς σταύλους.
66. Best. 16330, 23 Σεπτεμβρίου 1771.
 67. Ὁ Βολταῖρος πληροφορεῖται τὸ γεγονός τοῦτο ὑπὸ τῆς Αἰκατερίνης περὶ τὸ τέλος Σεπτεμβρίου τοῦ 1771. Best. 16867.
 68. Best. 16930. 2 Νοεμβρίου 1772.
 69. Best. 16948.
 70. Best. 17176. 14 Μαρτίου 1773. Ἡ μάχη τῶν Πατρῶν συνήφθη τὴν 6ην καὶ 7ην Νοεμβρίου 1772.
 71. Best. 17489. 9 Ὀκτωβρίου 1773. Τὴν 24ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὁ Φρειδερίκος θὰ προβάλλῃ κατηγορηματικὴν ἀρνήσιν συμμετοχῆς εἰς σταυροφορίαν ἐναντίον τῆς ἡμισελήνου. Best. 17506.
 72. Ἐπεγράφη τὴν 21ην Ἰουλίου 1774.
 73. Best. 18006. Πρὸς F. L. C. Marin, 10 Σεπτεμβρίου 1774.

λητάρενα μαζί με την καργία στον κούλληα και του μήτζη γούλι τω επουλήσαμε του γιανη γκητη γροσια οκτώ και νά μην εχη τών νταβηζη κανεής μητε ιδικώς μητε ξένος και δηα την αλήθειαν εδωσαμε την παρουσαν μας ωμολογίαν εις χηρας του μήτζη του γιάνη γκήτη και εστω εις ένδίξην

ετος

σεπτεμβριου

1796

18

προς τανωθεν στρεγο

γηκτη γκούγιας εγραψα και μαρτηρο.

*

Ἐπιστολή Παναγ. Χρ. Βάγια, σχετική με τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου εὐεργέτου τοῦ Δελβινακίου Κώστα Βάγια εἰς Φούλγκο Ρουμανίας ἀποθανόντος τὸ 1892¹.

6 Ἀπριλίου 1892 Beograd.

Φίλτατε Μάρκο²

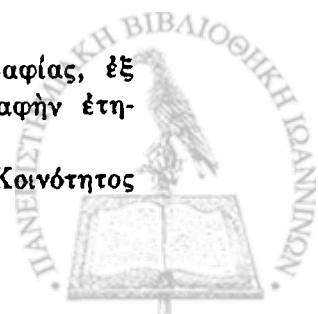
Χριστὸς Ἀνέστη. Ἐτη πολλὰ ὑγιῆ και εὐτυχῆ.

Πρὸ ἡμερῶν ἔλαβον και τὴν ἄλλην σας ἐπιστολὴν μέσω τοῦ Κου Πλαταμῶνος, δὲν σοῦ ἀπήντησα ἀμέσως ἕνεκα τῶν πολλῶν ἀσχολιῶν μου, ἤθελα συνάμα νά σοῦ στείλω ἀντίγραφον τῆς Διαθήκης τοῦ Μακαρίτου Κώστα, τὸ ὁποῖον σήμερον σοῦ ἐσωκλείω και εἰς τὴν Ρωμουνικὴν γλώσσαν ὡς εἶνε γραμμὴν ἢ Διαθήκη και μετάφρασιν αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Γλῶσσαν διὰ τοὺς αὐτοῦ συμπατριώτας.

Ἄς ἔλθωμεν και εἰς τὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μακαρίτου Κώστα. Ἀφοῦ ἐφάνηκαν 2 διαθῆκαι ἢ μὲν μία ἀπὸ τὸ 1889 ἢ δὲ ἄλλη τὴν ὁποῖαν ἐσεβάσθη και τὸ ἐδῶ Δικαστήριον ἦτις ὡς βλέπετε εἶνε ἀπὸ τὸ 1891 και δυνάμει τῆς ὁποίας και τὸ ἐδῶ δικαστήριον ἐκάλεσε τοὺς τε κληρονόμους οἱ ὁποῖοι εἶχαν ζητήσῃ τὴν σφράγισιν τῆς περιουσίας και τοὺς ἐκτελεστάς τῆς Διαθήκης ἐπαρουσιάσθησαν ὁ Στυλιανὸς Στραγιάννης και ἐγώ, διότι ὁ Χρῆστος ἦτον ἄρρωστος ἦλθεν ὁ Δημήτρις ἀντ' αὐτοῦ, ὁ δὲ Λουλούδης ἔλειπεν εἰς τὸ Γαλάτζι ὅστις και παρητήθη ἕνεκα τῶν πολλῶν του ἀσχολιῶν, ἀλλὰ δὲν παύει νά μᾶς συμβουλεύῃ τοὺς Ἐπιτρόπους. Διὰ νά σοῦ περιγράψω τὸ τί ὑπέφερα εἰς τὴν καταγραφὴν εἶναι φορικτὸν, ἔχεις ἰδέα τί ἐστὶ Ghié Argenti και Γιώργης ἀπὸ Γαλάτζι, ἢ δὲ τζιγκουνιαῖς του αἱ μικροπρέπεια και τέλος ἐκείνη ἢ λεπτομέρεια εἰς τὴν καταγραφὴν και ἐξέτασις σοῦ ἔκαμνε φρίκη και ἀηδία, ἐμάλιασε ἢ γλώσσα μου διότι ἦτον στὸ μέσον ὁ Δυστυχῆς Ἀντώνης Γκιώκας τὸν ὁποῖον δὲν χωνεύεις οὔτε ἐγώ, ἢ Σκόρδαινα εἶναι ἢ μᾶλλον ἔνοχος διότι εἰς αὐτὴν εὐρέθησαν και τὰ ἔγγραφα τοῦ κτήματος Φούλγκου, ἢ Σκόρδαινα λέγει ὅτι ὁ Μακαρίτης τῆς τὰ εἶχεν ἀφίσει. Τέλος ὁ Θεὸς και ἢ ψυχὴ των, ἐγὼ δὲν φορτώνω τὴν ψυχὴν μου οὔτε διὰ τὸν Χρῆστον οὔτε διὰ τὴν Σκόρδη. Ἐώρα πάλιν εἰς τὸ ζήτημά μας: Ἀφοῦ ἔγινε ἢ καταγραφὴ ὡς σοῦ λέγω ἀνωθεν ἐσφραγίσθη πάλιν ἢ περιουσία ἦλθαμε εἰς τὸ Βουρλάτι και ἐζητήσαμε οἱ ἐκτελεσταὶ τῆς Διαθήκης παρὰ τοῦ ἐδῶ Δικαστηρίου δυνάμει τῆς διαθήκης (ἦτις ἐστὶ ἰδιόχειρος τοῦ Μακαρίτου) νά μᾶς δωθῆ ἢ περιουσία εἰς τὴν κατοχὴν και προβῶμεν συμφώνως αὐτῆς διότι εἶνε σιτάρι, κα-

1. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ οκτῶ σελίδας ἐπὶ χάρτου ἀλληλογραφίας, ἐξ ὧν αἱ δύο πρῶται εἶναι γραμμὴν ἐντὸς πενθίμου πλαισίου. Κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν ἐτηρήθη ἢ ὀρθογραφία και ἢ σύνταξις τοῦ πρωτοτύπου.

2. Θὰ πρόκειται περὶ τοῦ Μάρκου Οἰκονόμου, γραμματέως τότε τῆς Κοινότητος Δελβινακίου.

λαμποῦναι τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ πωληθοῦν νὰ ἔβγουν τὰ ἔξοδα τῆς θανάης καὶ χριστιανικῶν καθηκόντων καὶ ἔπειτα νὰ συνάξωμεν τό τι ἔχει νὰ λαμβάνη καὶ πληρώνωμε τὰ χρέη. Ἄμα ἐδώκαμε τὸ χαρτί νὰ καὶ ὁ Μουρλο - γεώργης ἀπὸ Γαλάττι δίδει καὶ αὐτὸς χαρτί καὶ ζητεῖ αὐτὸς μόνος τὴν κατοχὴν τῆς περιουσίας ὡς κληρονόμος φαντάσου ὅτι ἔφερε τὸν Δικηγόρον Παῦλον Μακροῦ ἑξακουστὸν Δικηγόρον ἀπὸ Γαλάττι, ὅστις ἦλθε ἐπὶ τῆ θάσει ὅτι ὅλοι οἱ κληρονόμοι εἶνε σύμφωνοι μὲ Γιώργη χωρὶς νὰ εἰξεύρη τί συμβαίνει ἐδῶ καὶ ὅστις τοῦ ἔκαμε καὶ τὸ χαρτί. Τὸ Δικαστήριον ἅμα εἶδε δύο (χαρτιά) αἰτήσεις περὶ κατοχῆς τῆς περιουσίας ἔβαλε προθεσμίαν ἣτις εἶναι εἰς τὰς 18 τούτου καὶ τότες θὰ δικάσει ποῖος θὰ λάβῃ τὴν κατοχὴν ὁ Γιώργης ἢ οἱ ἐκτελεσταί; φαντάσου ἔξοδα κλ.π. κλ.π. Ὅταν εἶδα τὸ τοιοῦτον ἔγινα σκυλί, φαντάσου δὲ τὸν ἀλιτήριον σκοπὸν τοῦ Γιώργη κατὰ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Μακροῦ: ὅτι νὰ παραιτηθῶμεν οἱ ἐπίτροποι τῆς αἰτήσεως τοῦ νὰ λάβωμεν τὴν περιουσίαν εἰς τὴν κατοχὴν καὶ νὰ τὴν λάβουν οἱ κληρονόμοι καὶ ἔπειτα ἄς ἔλθῃ ἡ κοινότης Δελβινακίου νὰ δικασθῇ νὰ πάρῃ τὸ κληροδοτήμα, διότι ὅταν ἰδῶ εἰς τί χάος εὐρίσκεται ἢ ἀναγκασθῶ νὰ παραιτηθῶ τοῦ κληροδοτήματος, ὁ Χρῆστος μὲν ὀλίγον ἔλειψε νὰ παραιτηθῇ τότες τοῦ εἶπα ὅτι ἅμα παραιτηθῶμε ἡμεῖς καὶ λάβουν τὴν κατοχὴν ὁ Γιώργης ἐννοεῖται ὅτι καὶ ὁ Ἀργέντης τοὺς βοηθεῖ εἰς τὸ τοιοῦτον, τότες ἡ Διαθήκη δύναται νὰ διατροῦξῃ κίνδυνον καὶ τότε ὅλοι οἱ ἐν Δελβινακίῳ συγγενεῖς πρέπει νὰ ἔλθουν νὰ ξωδεύσουν τὰ μαλιοκέφαλά των διὰ νὰ δικασθοῦν νὰ πάρουν τὸ κληροδοτήμα ὡς καὶ τὸ Πανεπιστήμιον Ὁρφανοτροφεῖον Ἀθηνῶν καὶ ἐγὼ δὲν ἐννοῶ τὸ τοιοῦτον ἰὼν νὰ φανῶ καταχραστὴς τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Μακαρίτου καὶ ἔπειτα νὰ ἔχω ταῖς βλαστήμαις ὄλων τῶν αὐτοῦ κληρονόμων (βεβαίως ἐναντίον τῶν συμπεφόντων μου) διότι ἂν ἔκαμνα κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Γιώργη θὰ εἶχα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ ἀνάλογόν μου 4 - 5 χιλ. φράγκα ὡς καὶ οἱ ἀδελφοί μου, ἀλλὰ κάλλια πτωχὸς καὶ τίμιος καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι ὅλοι αὐτοὶ δὲν θὰ μ' ἀφίσσετε ζημιωμένον. Τότες εἶδε ὁ Χρῆστος ὅτι εἶχα δίκαιον καὶ ἐπῆγε καὶ συνήντησε τὸν Μακροῦ ὅστις ἦτο μὲ τὸν Γιώργη, τοὺς εἶπα καὶ τὰ ἄνωθι καὶ ὅτι διὰ τοὺς ἄνω λόγους ὑποστηρίζω τὸ ζήτημα τῶν ἐπιτρόπων, ἀνεγνώρισαν τὸ λάθος ἀλλ' ἦτον ἀργά. ἐπρότειναν νὰ κάμουν ἓνα χαρτί ν' ἀναγνωρίσωμε τὰ κληροδοτήματα τὰ ὁποῖα ὑποστηρίζω ἐγὼ, νὰ πληρωθοῦν καὶ νὰ προσβληθῇ τὸ τῆς κοινότητος Κεφάλαιον. Ἀπῆντησα ὅτι τοιοῦτον δὲν γίνεται διότι δὲν εἶμαι ὅλος κληρονόμος ἐδῶ καὶ δὲν θὰ ἔχει καιρὴν θάσιν καὶ ἡξεύρω τί ἐστὶ Ἀργέντης καὶ Γιώργης, καὶ δὲν θὰ θέλω νὰ πέσω στὰ χέρια των. Ἐγὼ θὰ ὑποστηρίξω τὸ ζήτημα τῶν Ἐπιτρόπων καὶ ἔπειτα ἄς ἔλθουν οἱ κληρονόμοι νὰ προσβάλουν τὴν Διαθήκην. Ὡστε ἐπλήρωσα Citatie καὶ θὰ συμφωνήσω μὲ Δικηγόρον διὰ νὰ ὑποστηρίξω τὸ τῶν Ἐπιτρόπων ζήτημα, ἂν καὶ μὲ κίνδυνόν μου δὲν μοῦ ἀναγνωρισθοῦν τὰ ἔξοδα, διότι ὁ Μακαρίτης δὲν ἔχει κανένα κονδύλι διὰ τὰ τοιαῦτα ἔξοδα, τέλος στήν τύχη, ὅτι ἀποφασίσει τὸ δικαστήριον θὰ σοῦ γράψω, μόνον ἂν λαμβάνεις τακτικὰ τὰ γράμματα ὅπως σοῦ τὰ συσταίνω ἢ γράψε μου ἐσὺ ἄλλην διεύθυνσιν ὅπως γνωρίζεις.

Προχθὲς ὁ Κορ Λουλούδης μοῦ ἔδειξε τὸ γράμμα τῆς Κοινότητος Δελβινακίου καὶ ἡ ὁποῖα ζητεῖ ἓνα ἀντίγραφο Πληρεξουσίου, κατὰ τοὺς ἐδῶ Νόμους διὰ νὰ στείλῃ Πληρεξούσιον, ἔδωκα λοιπὸν εἰς ἓνα δικηγόρον νὰ κάμῃ τὸ τοιοῦτον τὸ ὁποῖον θὰ γίνῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Γλώσσαν καὶ ἅμα μοῦ τὸ ἐτοιμάσουν θὰ τὸ στείλω, τὸ τοιοῦτον λέγεις πρὸς τὰ αὐτοῦ ἀξιότιμα μέλη τῆς Κοινότητος Δελβινακίου ὡς καὶ τὸ ζήτημα τῶν Ἐπιτρόπων τὸ ὁποῖον θὰ ὑποστηρίξω εἰς τὰς 18 τούτου.

Βεβαίως θὰ ἐβαρέθητες νὰ διαβάητε, ἀλλὰ τὸ καθῆκον μου μὲ κάμνει νὰ εἶσαι ἐν γνώσει τί συμβαίνει ἐδῶ καὶ τὸ καθῆκον μου νὰ σὲ καταστῶ ἐνήμερον ὅθεν μὴν κοιράζεσαι. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τοῦ κληροδοτήματος τῆς Κοινότητος Δελβινακίου καλὸν εἶναι νὰ σκεφθῆτε κα-

λά αὐτοῦ, αὐτὸ τὸ ζήτημα καὶ θὰ ἦτο καλὸν ὁ ἀπεσταλμένος νὰ ὑπάγῃ κι' ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ συσκεφθῆ μετὰ τῶν ἐκεῖ Δικηγόρων τί νὰ κάμῃ ὅταν ἔλθῃ ἐδῶ διότι οἱ ἐδῶ κληρονόμοι θέλουν νὰ προσβάλουν τὸ Κεφάλαιον ὅσον ἀφορᾷ τὸ Κληροδοτήμα τῆς Κοινότητος. Τὸ κατ' ἐμὲ καλλίτερον εἶναι ἔνας συμβιβασμὸς διότι νὰ λογαριάσετε δικηγόρους οἱ ὅποιοι θὰ ζητήσουν τοῦλάχιστον 20-25 τὰ ἑκατόν, ἔπειτα τὰ ἔξοδα τῆς Δίκης, ἔξοδα ὁ ἀπεσταλμένος σας, ἡ διάρκεια τῆς Δίκης ἥτις δύναται νὰ διαρκέσῃ καὶ 2 ἔτη στὰ ὅποια οἱ τόκοι χάνονται καὶ ἔπειτα τὸ ἀποτέλεσμα ἄγνωστον, μάλιστα ὅπου τὰ ἐδῶ Δικαστήρια εἶναι ἐνάντια τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν, ἔπειτα ὁ τόκος τῶν ἐξοδουομένων χρημάτων τὰ ὅποια θέλει ἐξωδεύει ὁ ἀπεσταλμένος σας, διότι οἱ ἐπίτροποι δὲν δύναται νὰ ἐξωδεύουν ἀπὸ τὴν περιουσίαν, διότι ὁ Μακαρίτης δὲν ἔχει προῖδῃ τοιοῦτον τι κονδύλι. Ἐγὼ ἐπρότεινα τὴν ἐδῶ κληρονόμων νὰ περιμένωμεν νὰ ἔλθῃ ὁ ἀπεσταλμένος τῆς Κοινότητος, νὰ συνεννοηθῶμεν μαζύ του καὶ ἂν δὲν ἔλθωμε εἰς καμμίαν συνεννόησιν τότε ἄς κάμουν δίκην νὰ ἰδοῦμε τί θὰ ποῦν μετὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δίκης τῶν 18 Ἀπριλίου. Τὸ κατ' ἐμὲ ἐπαναλαμβάνω νὰ ἐπιμένης εἰς τὸ τοῦ Συμβιβασμοῦ ζήτημα διότι δι' ἐμὲ προσωπικῶς ἰδίως συμφέρει ἡ ἀκύρωσις αὐτοῦ τοῦ σημείου διότι θὰ μοῦ ἀναλογίσουν περισσότερα παρὰ διὰ τοῦ συμβιβασμοῦ, ἀλλὰ διὰ τὸ ἠθικόν μου μέρος προτιμῶ τὰ διὰ τοῦ συμβιβασμοῦ, διότι θὰ ἔχω ἱκανοποιημένην τὴν συνείδησίν μου ὅτι ἐξετελέσθη καὶ ἡ θέλησις τοῦ Μακαρίτου καὶ οἱ πτωχοὶ του συγγενεῖς ἀνεκουφίσθησαν. Ἐγὼ ἔκαμα τὸ χρέος, ὅπως θέλουν ἄς κάμουν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ κληροδοτήματα τῶν ἀδελφῶν Νικολάου καὶ Ὀδυσσεᾶ Ἰωάννου Βαΐα, τὸ ἰδικόν σου καὶ τὸ τῆς Ἑλένης ἀπὸ Φρασιανὰ ἂν θέλετε κάμετε ἕνα πληρεξούσιον νὰ σᾶς τὰ στείλω καὶ τὸ ὅτι θὰ ἐξωδεύετε πηγαινε καὶ ἔλα ἐδῶ ἔξοδα καὶ ὅσον καιρὸν γάνετε λογαριάσετε αὐτὸ τὸ ποσὸν νὰ τὸ ὠφεληθῶ ἐγὼ. καὶ ἔχετε τὰ χρήματά σας ἐκεῖ, ἡ δὲ καὶ δὲν ἐμπιστεύεσθε εἰς ἐμὲ τότες κάμετε τὸν Ἀντώνιον Γκιώκα καὶ ἐγὼ φροντίζω δι' αὐτά. Ἄν ἀποφασίσετε τὸ τοιοῦτον γράψετε νὰ σᾶς στείλω ἀντίγραφον Πληρεξουσίου διὰ νὰ τὸ κάμετε καὶ τὸ στέλνετε ἐδῶ. Ταῦτα ποῦ σοῦ γράφω νὰ εἰπῆς ὅτι εἶναι ἐκ μέρους σου, ἐννοεῖς ὅτι εἶναι ζήτημα πολὺ λεπτό, θέλω καὶ νὰ ὠφεληθῶ ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ ἐκτεθῶ. ἐννοεῖς γοῖάφω τὰ τοιαῦτα μόνον πρὸς σὲ διότι γνωρίζω ὅτι δὲν θὰ βγῆ ἀπὸ τὸ στόμα σου καὶ ἐσὺ γνωρίζεις τὴν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτήρος μου δεῖγμα ὅτι ὑποστηρίζω τὸ ζήτημα τῶν ἐπιτρόπων διότι ὡς σοῦ εἶπα ἂν παραιτιώμην θὰ εἶχετε ἄλλα τράβαλα. Τέλος ὁ Γιώργης ἀπὸ τὸ Γαλάτζί καὶ Ἀργέντης τὸ φυσοῦν καὶ δὲν κρυώνει πῶς ἐγὼ καὶ Κληρονόμος καὶ Ἐκτελεστής τῆς Διαθήκης καὶ ἰδίως ὅτι οἱ ἐπίτροποι θὰ μὲ ἐκλέξουν καὶ Διαχειριστὴν τῆς περιουσίας πρῶτον ὡς ἀκεραίου χαρακτήρος καὶ 2ον ἔχω ἐγγύησιν τὸ κληροδοτήμα 4 χιλιάδες φράγκα καὶ τὴν ἄλλην μου περιουσίαν. Ὁ Γιώργης θέλει καλὰ καὶ σώνει νὰ ἔμβῃ εἰς Φουλγο διὰ νὰ μὴν ἠμποροῦμεν ἔπειτα νὰ τὸν βγάλωμεν μὲ ὅλα τὰ Κανόνια τοῦ Στυρ καὶ πορταρέλης. Διὰ νὰ σοῦ περιγράψω τὰς μηδαμινὰς ἐκφράσεις του διὰ τὸν Μακαρίτην εἰς ἐμὲ εἶναι φρικτὸ. Φαντάσου ὅτι ὁ δόλιος διὰ νὰ μ' ἐκδικηθῆ ἔβαλε στὰ λόγια τὸν ἀδελφὸ μου Γιώργη νὰ μὴν θελήσῃ τὴν πώλησιν τοῦ Βοζεντιοῦ ἂν καὶ ἔχωμε κάμει Transactio διὰ τὸ τοιοῦτο διὰ νὰ πωληθῆ καὶ ὁ Γιώργης ἐγκρινίαζε ἔγραψε εἰς Ἀθήνας τοὺς ἐπείραξε, τέλος τώρα πάλιν συναινεῖ ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔλθῃ ἡ Μαρία καὶ ἥτις ἔρχεται τὸν Μαῖον καὶ τότες ἴσως τελειώσουν τὰ βάσανά μου διότι μὰ τὸν Θεὸν ἐβαρέθηκα καὶ τὴν ζωὴν μου μὲ τὰ Ἄχ καὶ θάχ.

Ἐδῶ ἔχομε ἔλειπιν βροχῆς, τὰ σπαρτὰ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι ἀκόμη καλὰ. Μεθαύριον θὰ ὑπάγω εἰς Φουλγο νὰ ἰδῶ τί κάμνει ὁ Ἀντώνης, διότι τὸ ζήτημα κυτᾶτε ἐφέτος διὰ λ)σμον τῶν κληρονόμων καὶ λοιπῶν. Πρὸς τοὺς αὐτοῦ συγγενεῖς τὰ σέβη μου ὡς καὶ εἰς τοὺς συμπατριώτας μου.

Συγγνώμη ὅτι εἶναι ὀλίγο μουντζαλωμένο τὸ ἀντίγραφο εἰς τὴν Βλαχική, τὸ αἴτιον ὅτι πρὸ ὀλίγου ἦτον ἐδῶ ἓνας φίλος μου καὶ χωρὶς νὰ προσέξῃ ἔγυσε τὸ ποτήρι μὲ τὸ νερὸ στὰ τραπέζι ἐπάνω, νὰ τὸ ἀντιγράψω ἀπόκαμα διότι ἔχω 7 ἀντίγραφα. Τὸ εἰς τὸ ἑλληνικὸ εἶναι τῆς Presse.

Σὲ ἀσπάζομαι ἐκ ψυχῆς ὁ ἀγαπῶν σας

Παναγ. Χρ. Βαΐας

*

Διαθήκη¹

Ἐχων ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπεριόριστος ἐπὶ τῆς γῆς ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰ χριστιανικὰ καθήκοντα καὶ καθήκοντα κοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν κόσμον, ἔχων ὑπ' ὄψιν τὸ προβεβηκὸς τῆς ἡλικίας μου. Ὁ ὑποφαινόμενος Κώστας Βαΐας ἀγαμος, σήμερον 9 Ἀπριλίου 1891 ἡμέρα Τρίτη ἔχων σῶας τὰς φρένας μου διαθέτω τὴν περιουσίαν μου ὅπως διανεμηθῆ μετὰ τὸν θάνατόν μου ὡς ἑξῆς.

- 4000 τέσσαρες χιλιάδες φράγκα ἀφίνω εἰς τὰ ἑξαδέλφια μου Γεώργιον, Ἀλέξανδρον Μαρίαν Χρ. Βαΐα καὶ Ἑλένην Ἀργέντη τὸ γένος Βαΐα.
- 4000 τέσσαρες χιλιάδες φράγκα ἀφίνω εἰς τὸν ἑξάδελφόν μου καὶ ἀναδεκτόν μου Παναγιώτη Χρ. Βαΐα ὅστις ἐβαπτίσθη παρ' ἐμοῦ.
- 4000 τέσσαρες χιλιάδες φράγκα ἀφίνω εἰς τοὺς ἑξαδέλφους μου Χρηστον καὶ Δημήτριον Ν. Βαΐα.
- 2000 δύο χιλιάδες φράγκα ἀφίνω εἰς τὸν ἑξάδελφόν μου Γεώργιον Ν. Βαΐα.
- 4000 τέσσαρες χιλιάδες φράγκα ἀφίνω εἰς τὰς ἀνηψιάς μου Ἑλίζα καὶ Αἰκατερίνη Ι. Ν. Βαΐα.
- 1000 χίλια φράγκα ἀφίνω εἰς τὴν ἑξαδέλμην μου Κωνσταντῶ Ν. Βασαγεώργη τὸ γένος Ν. Βαΐα.
- 1000 χίλια φράγκα ἀφίνω εἰς τὴν ἑξαδέλφην μου Ἑλένη Β. Σκόρδη τὸ γένος Βαΐα.
- 16000 δέκα ἕξ χιλιάδες φράγκα ἀφίνω εἰς τοὺς ἀνεψιούς μου Νικόλαον καὶ Ὀδυσσέα Ἰωάννου Βαΐα.
- 1000 χίλια φράγκα ἀφίνω εἰς τὸν ἀνεψιόν μου Μάρκον Δ. Οἰκονομίδη.
- 200 διακόσια φράγκα ἀφίνω εἰς τὴν ἑξαδέλφη μου Ἑλένη Ν. Βαΐα ἀπὸ τὰ Βραστὰνὰ τῆς Ἠλείρου.
- 3000 τρεῖς χιλιάδες φράγκα ἀφίνω εἰς τὸν Ἀντώνη Γκιώκα νὰ κάμῃ τὸ ἐξωκλήσι τοῦ Ἀγ. Δημητρίου εἰς τὴν ἀγαπητὴ μου πατρίδα Δελβινάκι τῆς Ἠλείρου.
- 10000 δέκα χιλιάδες φράγκα ἀφίνω τοῦ Ἀντώνη Γκιώκα διὰ τὴν πιστὴν ὑπηρεσίαν ὅπου μ' ὑπηρέτησε ἐπὶ 16 ἔτη, μὴ ἐπιτρέπων εἰς κανένα νὰ τοῦ κάμῃ παρατηρήσεις.
- 2000 δύο χιλιάδες φράγκα ἀφίνω τοῦ ἀνεψιοῦ μου Γεώργη Ν. Βασαγεώργη.
- 500 πεντακόσια φράγκα ἀφίνω εἰς τὴν Θεοδώρα Νικουλίτζεα ἀπὸ... Χορέντζια πρώην ὑπηρέτριά μου.
- 500 πεντακόσια φράγκα ἀφίνω εἰς τὸ παιδί Νικόλαον Γερασίμηλο ἀπὸ Βερέστε ὅπου ἀνέθρεψα.
- 2000 δύο χιλιάδες φράγκα ἀφίνω εἰς τὸ Ὀρφανοτροφεῖον Χατζῆ Κώστα ἐξ Ἀθηνῶν.
- 2000 δύο χιλιάδες φράγκα ἀφίνω εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν.
- 1000 χίλια φράγκα ἀφίνω εἰς τὸ Νοσοκομεῖον Ἑλένα Βελδιμάν ἀπὸ Βουρολάτι.
- 12000 δώδεκα χιλιάδες φράγκα ἀφίνω νὰ κτισθῆ παρθεναγωγεῖον εἰς τὴν ἀγα-

1. Ὁ Κ. Βαΐας ἀπέθανε τὴν 9 Φεβρουαρίου 1892 εἰς Φούλγκο Ρουμανίας.

πητήν μου πατρίδα Δελβινάκι, τὰ ὁποῖα νὰ κατατεθοῦν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν Ἀθηνῶν (Ἑλλάς) καὶ μόνον τοὺς τόκους νὰ πέρνῃ τὸ σχολεῖον τὰ δὲ κεφάλαια ποτέ.

2500 δύνω χιλιάδες πεντακόσια φράγκα ἀφίνω διὰ τὴν θανὴν μου καὶ τὰ χριστιανικὰ καθήκοντα.

2500 Δύνω χιλιάδες πεντακόσια ἀφίνω νὰ δωθοῦν εἰς τὸ σπῆτι Βαΐα Δελβινάκι τῆς ἀγαπητῆς μου πατρίδος διὰ νὰ μοῦ κάμουν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη Μνημόσυνον.

75200 Ἑβδομήκοντα πέντε χιλιάδες καὶ διακόσια τὸ ὅλον ποσόν.

Τὰ ἄνω ποσὰ ἀφεθέντα παρ' ἐμὲ κατὰ τὴν θέλησίν μου θέλουν πληρωθεῖ παρὰ τῶν ἐκτελεστῶν τῆς παρουσίας διαθήκης Νικόλαον Στυλιανὸ Σιραγιάννη, Χρηστον Ν. Βαΐα καὶ Παναγιώτη Χρ. Βαΐα στενοὶ μου φίλοι τοὺς ὁποίους παρακαλῶ πολὺ νὰ δεχθοῦν τὸ τοιοῦτον βάρος ἔχων μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτούς. Ἀφοῦ πωληθῆ διὰ Δημοπρασίας παρὰ τῶν ἀνωτέρω κυρίων ἐκτελεστῶν ἡ κινήτῃ καὶ ἀκίνητος περιουσία μου δηλαδή τὸ κτῆμα Ὀντζιο τὸ κτῆμα Φοῦλγχο Νομὸς Τούτοβας καὶ τὸ κτῆμα Ρογκάζια τῶν ἀδελφῶν Γεώργη, Παναγιώτη καὶ Ἀλεξάνδρου Βαΐα Νομὸν Τούτοβας τὸ ὁποῖον εἶναι ὑποθηκευμένον εἰς ἐμὲ διὰ τοῦ Πρωτοδικείου Τούτοβας μὲ 55000 χιλιάδες φράγκα ἀπὸ τὸ 1884 Αὐγούστου 28, τοὺς δὲ τόκους τοὺς χαρίζω εἰς τοὺς ἀδελφούς Γεώργιον, Ἀλέξανδρον καὶ Παναγιώτην Χρ. Βαΐα καλῶς ἐννοούμενοι τοὺς τῆς ὑποθήκης τοὺς ὁποίους δὲν μοῦ ἐπλήρωσαν ἐπὶ 4 ἔτη μέχρι σήμερον. Καὶ ἐκ τῶν συναχθέντων χρημάτων μετὰ τὴν πώλησιν ὅλης τῆς περιουσίας νὰ πληρώσουν τὰ χρεῖα ὅπου χρεωστῶ μὲ ὑποθήκη 25000 φράγκα τοῦ Νικολέσου, 19900 φράγκα τοῦ Κου Ν. Κουρβесиάνου, 7000 τοῦ Κ. Β. 4500 φράγκα τοῦ Ἰωάννου Στελίδη. 4112 φράγκα τῆς Κας Ἑλένης Β. Σκόρδη. Νὰ πληρώσουν τῶν ὑπηρετῶν μου κατὰ τὸ κατάστιχον, τοῦ δὲ Ἀντώνη Γκιώκα νὰ τοῦ πληρώσουν οἱ Ἐκτελεσταὶ τῆς Διαθήκης κατὰ τὴν διαθήκην καὶ τὰ χρήματα τὰ ὁποῖα ἔχω δώσει φαίνεται εἰς τὴν μερίδα καὶ ὅσα λοιπὰ χρήματα περισσεύουν μετὰ τὴν πληρωμὴν ὅλων. παρακαλῶ τοὺς Κους Ἐκτελεστάς τῆς παρουσίας Διαθήκης νὰ τὰ καταθέσουν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν Ἀθηνῶν (Ἑλλάς) μὴ χαιρών τὸ δικαίωμα κανεῖς νὰ σηκώσῃ οὐδέποτε, οἱ δὲ τόκοι κατ' ἔτος νὰ στέλνονται παρὰ τῆς Τραπέζης τακτικώτατα εἰς τὴν προσφιλῆ μου πατρίδα Δελβινάκι Ἐπαρχία Πογόνι (Ἡπείρου) πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων θηλέων καὶ ἀρρένων, ἀφοῦ κατὰ πρῶτον κτισθῆ τὸ σχολεῖον τῶν θηλέων. Αὕτῃ εἶναι ἡ τελευταία μου θέλησις καὶ ὅστις ἐκ τῶν κληρονόμων ζητήσῃ τὴν ἀκύρωσίν της νὰ εἶναι κατηραμένος παρὰ Θεοῦ καὶ ἐμοῦ τοῦ ἀμαρτωλοῦ. Ἡ παρούσα εἶναι γραμμὴν παρ' ἐμοῦ μὲ τὴν ιδιόχειρόν μου ὑπογραφήν.

Ἵπογο. Κ. Βαΐας

1891 (ἕνα. Ἀπριλίου 9

Φοῦλγκι

*

Ἐνώπιον τῆς ἡμῶν ταπεινότητος καὶ τῶν παρευρεθέντων προυχόντων τε προεστώτων καὶ κατοίκων τῆς χώρας δελβινακίου, παρασταθεὶς ὁ Νικόλαος υἱὸς τοῦ ἐν μακαρία τῇ λήξει γενομένου σταύρου Δουρδούφη, ὁμολόγησε μὲ τὸ ἴδιόν του στόμα καὶ θέλημα ὅτι χωρὶς βίαν καὶ φόβον διορίζει ἐπίτροπόν του πληρεξούσιον καὶ τέλειον νοικοκύρην τὸν Κύριον Νικόλαον Δουρδούφην καὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Κυρίου νικολάου μήτῃ θάϊα διὰ νὰ λάβῃ δυνάμει τοῦ παρόντος τὰ ὅσα φλωριά διαλαμβάνει ἡ ὁμολογία μαζὶ μὲ τὸν τόκον της. ὅλα ἔχει νὰ τὰ παραλάβῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν του καὶ νὰ τὰ φέρῃ καὶ τὰ ἐγγειρίσῃ εἰς χεῖρας τοῦ εἰρημένου Νικολάου υἱοῦ τοῦ Σταύρου Δουρδούφη. Ἄν ὅμως ἐναντιωθῆ καὶ δὲν θελήσῃ νὰ τὰ δώσῃ ὁ Κύριος νικόλαος Βαΐα ἔχει ὅλον τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν ὁ

Κύριος νικόλαος Δουρδούφης νά τόν τραθήση εις τὸ κριτήριον καὶ νά τὰ παραλάβῃ. πρὸς τούτοις ἔχει τὴν ἄδειαν νά διορίσῃ ἄλλον ἐπίτροπον ἔάν θελήσῃ καὶ ἔάν αἱ περιστάσεις δὲν ἤθελαν τὸν συγχωρήσῃ νά διορίξῃ ὅποιον θέλει. διὸ καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ἐγένετο τὸ παρὸν ἔγγραφο καὶ ἐμάρτυρον γράμμα ἐπιβαιωμένον παρὰ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος καὶ ὑπογεγραμμένον παρὰ τοῦ ἰδίου νικολάου σταύρου δουρδούφης καὶ μεμαρτυρημένον ἀπὸ τοὺς προεστῶτας κατοίκους καὶ τῆς δημογεροντίας διὰ νά ἔχη τὸ κῶρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντὶ τόπῳ καὶ κριτηρίῳ δικαιοσύνης. γένοιτο 1838 νοεμβρίου 28 νοεμβρίου δελβινάκιον.

Χαράλαμπος ὁ διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς
σχολῆς, τῷ λέγειν τοῦ νικολάου υἱοῦ τοῦ σταύρου
δουρδούφης γράφω καὶ μαρτυρῶ

ΤΣ δημογεροντίας
Δελβινακίου

νικόλαος στάβρο ντουρντούφης βεβαιῶ τὰ ἄνωθεν

Ἔπονται τρεῖς ἕτεροι ὑπογραφαὶ μαρτύρων

*

Αἰδεσιμώτατοι ἱερεῖς οἱ ψάλλοντες εἰς Δελβινάκι, τίμοι γέροντες καὶ λοιποὶ πάντες χριστιανοὶ τῆς χώρας ταύτης πατρικῶς σᾶς εὐχόμεθα. Σᾶς εἶναι γνωστὸν ὅπου οἱ προεστῶτες τῆς χώρας σας ἀπὸ καιρὸν εὐρίσκονται ἐνταῦθα καταγινομένοι νά ἐνεργήσωσιν ἓνα μέσον δι' οὗ νά δυνηθῇ ἡ χώρα σας νά πληρώσῃ τὸ κοινὸν χρέος (!) διὰ τὸ ὁποῖον ὑποφέρετε ἅπαντες τόσας δυσκολίας καὶ μεγαλωτάτας ζημίας. Χάρις τῷ Θεῷ ἡ ἐπιμέλεια καὶ οἱ κόποι αὐτῶν ἀφ' ἑνὸς μέρους καὶ ἡ πρόνοια καὶ φροντὶς ἡμῶν συνετέλεσαν εἰς τὸ νά ληφθῶσι τὰ ἀναγκαῖα μέτρα καὶ νά κατορθωθῇ ὥστε νά πληρώσῃτε τὸ κοινὸν τοῦτο χρέος δώσει καὶ χωρὶς ζημίας μεγάλας, κόπους καὶ ταλαιπωρίας ὑπέφεραν πολλοὺς χάριν τοῦ συμφέροντος τῆς χώρας σας. καὶ ἐπειδὴ ἐνταῦθα εἰς τὴν Διοίκησιν ἀνεγνωρίσθησαν ὡς βεκήλυδες καὶ πληρεξούσιοι τῆς χώρας σας διὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καὶ ἀπεδέχθησαν τὸ βάρος αὐτὸ νά φροντίσῃτε διὰ νά ὑπογράψῃτε τὸ βεκαλέτι ἔγγραφο ὅλοι χωρὶς νά δείξητε τὴν παραμιζρὰν ἀδιαφορίαν. ἰδίως οἱ ἱερεῖς ἅπαντες νά φροντίσῃτε νά τὸ ὑπογράψῃτε ἀποφεύγοντες πᾶσαν προφασιολογίαν δυναμένην νά φέρῃ πρόσκομμα εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καὶ διὰ τὴν ὁποίαν θέλετε εἶσθαι ὑπεύθυνοι νά δώσῃτε λόγον εἰς ἡμᾶς. χωρὶς λοιπὸν τὴν παραμιζρὰν πρόφασιν ἅπαντες ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ νά ὑπογράψῃτε διὰ τὸ συμφέρον καὶ τὴν ὠφέλειαν τῆς χώρας σας ἢ δὲ τὸ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος σὺν τῇ παρ' ἡμῶν εὐχῇ καὶ εὐλογίᾳ εἶη μετὰ πάντων ὑμῶν.

τῇ 5 ἀπριλίου 855: Ἰωαννίνα

† Ὁ Δρυῖνουπόλεως Παντελεήμων καὶ εὐχέτης

*

Ἡ Κοινότης Δελβινακίου δηλοποιοῦμεν ὅτι παρὰ τοῦ ἐν Γαλαζίῳ κυρίου Ἰωάννου Βαΐα ἐλάβομεν τὸν ἀριθμὸν 110 ἧτοι ἑκατὸν δέκα φλωρία καισαροβασίλικα εἰς πληρωμὴν τοῦ μισθοῦ τοῦ διδασκάλου τῆς χώρας μας καὶ εἰς ἐνδειξιν ὑποφαινόμεθα

τῇ 28 Αὐγούστου 1854 Δελβινάκιον

Οἰκονόμος παπᾶ Ἀθανάσιος

Πρωτόπαπας Πάνος

Γεωργ. Ἐξάρχου

σταύρω Δουρδούφης

νικόλαος μουτζος

Ἔπονται πέντε ἕτεροι ὑπογραφαὶ

Ὁ ταπεινὸς εὐχέτης ὑποβάλλει τὰ ἑξῆς: ὁ ἐκ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Δελβινακίου Γεώργιος Ἐξαρχος ἐπὶ δικαστηρίου διωρισμένος πληρεξούσιος τῶν ἐκ τοῦ εἰρημένου χωρίου Δελβινακίου τῆς Ἐπαρχίας Παλιοπωγωνίου Χατζῆ Διαμάντη, Σταύρου Δορδοῦφη, Νικολαου Βάγια, Κωνσταντίνου Ἀκριθῆ, Γιάννη λάμπρου, Κώστα Δάλλα, Παναγιώτου Μουτσιου, Ἰωάννου Μερτσάρη, Γεωργίου Κατσούλη, Γιάννη Τσαγκούλη (ὑπάρχει λέξις δυσανάγνωστος) Μήση Κόρδα, Τσάτο Μπάσου, Γιάννη Δόστη, Χρήστου Μάγκου, Γιάννη Ψῆμα, Δήμου Γόβελα, Κώστα Μπόλου, Στράτου Ἐξάρχου, καὶ Νίκου Μπάσιου Γεώργη, ἐνώπιον τῆς ἱεροῦς συνεδριάσεως τῆς συγκροτηθείσης ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπαρχίας Παλιοπωγωνίου ἤγειρεν ἀγωγὴν κατὰ τοῦ ἐκ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως Ἀργυροκάστρου, Ἐλμάζ βέη νιοῦ Μεχμέτ βέη καὶ ἐξέβηκεν ὅτι «Ἐπειδὴ μεταξὺ τοῦ ἐναγομένου τούτου Ἐλμάζ βέη συνενδιαφερομένου (ἀλλὰ - σαχημπή) ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ εἰρημένῃ Ἐπαρχίᾳ ὑπαγομένου Τσιφλεκίου Κερασόβου, καὶ ἡμῶν τῶν κατοίκων Δελβινακίου ἐχόντων ἀνεκαθεν ὑπὸ τὴν κατοχὴν τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα Τάλανη μέρος, ὅπερ ἀπ' ἀρχῆς τυγχάνον τσιφλεκίον συνορεύει μετὰ τοῦ ρηθέντος τσιφλεκίου Κερασόβου, ἀνεφύη ἔρις καὶ δίκη, περὶ τῶν ὁρίων τούτων, αἰτοῦμαι ἵνα μεταβῇ ἐπὶ τόπου τὸ Συμβούλιον, καὶ ὀριστικῶς ἐκδικάσῃ (τὴν διαφορὰν) ἐπιτοπίως συμφώνως τῷ Ἱερῷ καὶ Ἱψηλῷ Νόμῳ.» Οὕτω μετέβησαν εἰς τὸ εἰρημένον ἐπιδίκιον μέρος ὁ διοικητὴς (μουδیره) τῆς εἰρημένης Ἐπαρχίας Ζεϊνὲλ ἀγά, ὁ Γραμματεὺς τοῦ οικονομικοῦ τμήματος Ὁμέρ Σιοῆ Ἐφ. ὁ ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου Γιαγχιὰ ἀγᾶς καὶ οἱ ἐκ τῶν Χριστιανῶν μελῶν Κωνσταντῖνος καὶ Χρηστος Καλτσούνης ἔνθα ὁ εἰρημένος ἐνάγων Γεώργιος παρόντων τῶν ἐκ τῶν κατοίκων τῶν πέριξ χωρίων προσκληθέντων εἰδημόνων καὶ τοῦ εἰρημένου Ἐλμάζ βέη, ἤγειρεν ἀγωγὴν εἰπὼν ὅτι, «Οἱ κάτοικοι τοῦ εἰρημένου χωρίου Δελβινακίου ἠγόρασαν πρὸ ἑκατὸν ἐννενηκοντα δύο ἑτῶν δι' ἱερονομικοῦ ἐγγράφου (χοτζέτ) παρὰ τοῦ ἀποθανόντος Ζουλφικάρ νιοῦ Χασάν βέη, καταγομένου κυρίως ἐκ τῆς πόλεως Ἀργυροκάστρου ἀντὶ ἀντιτίμου τριακοντα χιλιάδων ἄσπρων, τὸ μέρος, ὅπερ ὀρίζεται ἐξ ἑνὸς μέχρι τοῦ τόπου τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μπάμπα, ἐκεῖθεν δὲ πρὸς τὰ ἄνω μέχρι τοῦ τόπου τοῦ ὀνομαζομένου Παπαφίγκου, καὶ ἐκεῖθεν κατ' εὐθείαν μέχρι τοῦ ἐν τῇ Ραϊδὸς λεγομένη μεγάλη πέτρα τόπου ὀνομαζομένου Μνήματα (Μεξιάρ), καὶ ἐκεῖθεν κατ' εὐθείαν μέχρι τοῦ μέρους τοῦ ὀνομαζομένου σιοτίλα Ἀκλιά, καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὰ κάτω μέχρι τῆς βρύσης τῆς καλουμένης Κουρίτια, καὶ ἐκεῖθεν κατ' εὐθείαν πρὸς τὰ κάτω μέχρι τῆς μεγάλης λεωφόρου, καὶ ἀπὸ τοῦ δρόμου τῆς λεωφόρου, μέχρι τοῦ τόπου τοῦ λεγομένου Παλιοδέρβενο, καὶ ἐκεῖθεν κατ' εὐθείαν μέχρι τοῦ μέρους Ζάβανη, καὶ ἐκεῖθεν κατ' εὐθείαν μέχρι τοῦ τόπου τοῦ ὀνομαζομένου Καθάργια Ράχη καὶ ἐκεῖθεν μέχρι τοῦ χειμάρου Βούρση, ἅτινα εἶνε ὄρια τοῦ ρηθέντος τσιφλεκίου Γάλανη. Οὕτω ἀγορασθὲν ὑπὸ τῶν προγόνων μας παρὰ τοῦ πωλησαντος εἰρημένου ἀποθανόντος Ζουλφικάρ ἀγά μετεβιβάσθη ἐκ πάπου πρὸς πατέρα (διαδοχικῶς) εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ χωρίου Δελβινακίου καὶ τελεῖ εἶδη ὑπὸ τὴν κατοχὴν καὶ νομὴν μας. Ἐν ᾧ δὲ κατέχομεν καὶ καλλιεργοῦμεν τοὺς ἐντὸς τῶν ρηθέντων ὁρίων ἀγρούς, ἀμπέλους, χειμᾶδια καὶ δάση, ὁ ἐναγόμενος οὗτος λόγω ὅτι εἶναι συνενδιαφερόμενος (ἀλλὰ - σαχημπή) τοῦ τσιφλεκίου Κερασόβου, ὑπερβαίνει τὰ ρηθέντα ὄρια καὶ βόσκει τὰ πρόβατά του εἰς ἐσπαρμένους ἀγρούς, ἀμπέλους καὶ βοσκάς μας, προξενῶν εἰς ἡμᾶς μεγάλην ζημίαν, δι' ὃ ἐξαιτοῦμαι ὡς πληρεξούσιος, ὅπως παραγγεληῖ οὗτος νομίμως ἵνα μὴ εἰσάγῃ πλέον τὰ ζῶα καὶ πρόβατά του εἰς τὰ ρηθέντα ὄρια μας. Μεθ' ὃ ἐρωτηθεὶς ὁ εἰρημένος ἐναγόμενος Ἐλμάζ βέης ὡμολόγησε μὲν ὅτι τὰ ὄρια, ἅτινα ἐδήλωσε καὶ προσδιώρισεν ὁ εἰρημένος Γεώργιος εἶνε πραγματικῶς τὰ ὄρια τοῦ εἰρημένου τσιφλεκίου Γάλανη, «ἀλλ' εἰδὴ ὁ ἀποθανὼν πατὴρ μου Μεχμέτ Βέης ὅταν ἐπώλησεν εἰς ἐμὲ τὴν ἐπὶ τοῦ τσιφλεκίου Κερασόβου ἐξ ἀδιανεμήτου μερίδα του, εἶπε νὰ βόσκω τὰ ζῶα μας εἰς τὸ ρηθὲν μέρος, αἰτοῦμαι ὅπως καὶ εἰς ἐμὲ ἐπιτραπῇ νὰ βόσκω.» Ἐρωτηθεὶς ὁ οὗτος

ἐὰν ἔχη ὁ ἴδιος ἢ ἐκ τοῦ πατρός του συμβόλαιόν τι παρὰ τῶν κατοίκων Δελβινακίου, δι' οὗ ἐπιτρέπεται αὐτῷ νὰ βόσκη τὰ ζῶα του, ἀπήντησε καὶ ὡμολόγησεν ὅτι οὐδὲν ἔγγραφον ἔχει. Ἐφ' ᾧ θεωρηθέντος τοῦ δυνίσχυρισμοῦ του ἀβασίμου καὶ ἀπαραδέκτου, παρηγγέλθη νομίμως ὁ εἰρημένος Ἐλμάζ βέης, ἵνα μὴ βόσκη τὰ ζῶα του εἰς τοὺς ἐντὸς τῶν εἰρημένων ὁρίων ὑπάρχοντας ἀγρούς, ἀμπέλους, χειμάρδια καὶ δάση τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Δελβινακίου, καὶ μὴ προξενῇ ζημίαν ἢ βλάβην τινα εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ εἰρημένου χωρίου Δελβινακίου. Ταῦτα γνωστοποιῦνται τῇ Ἑμετέρᾳ Ἐψηλότητι. Ἐγράφη περὶ τὰ μέσα τοῦ μηνὸς Σιαμπάν τοῦ χιλιοστοῦ διακοσιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ ὀγδόου ἔτους. Ὁ ταπεινὸς εὐχέτης ἀντιπρόσωπος τῆς Ἐπαρχίας Παλιοπωγωνίου:

Τ.Σ. Ἀβδοῦλ Ἀζίζ.

Βεβαιοῦται μετ' ἀντιπαραβολῆν ὅτι εἶνε ἀκριβῆς μετάφρασις τοῦ προσκεκολλημένου Τουρκικοῦ πρωτοτύπου.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 9ῃ Σεπτεμβρίου 1914

Ὁ βοηθὸς ἐρμηνεὺς Πρωτοδικείου Ἰωαννίνων Π. Μ. Σκέφερης
Ἀριθ. 294.

Ὅτι ἀκριβῆς μετάφρασις τοῦ προσκεκολλημένου Τουρκικοῦ πρωτοτύπου
Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 9ῃ Σεπτεμβρίου 1914 Ὁ Ἐρμηνεὺς Πρωτοδικείου Ἰωαννίνων
Ξ. Ἀδαμαντίδης

*

Γρόσια 13720 τροφή τοῦ ἔτους 1853
18220 τροφή τοῦ ἔτους 1856

320 ἦτοι τριακόσια εἴκοσι γρόσια ἔλαβον ὁ ὑποφαινόμενος διὰ τὴν τροφήν μου παρὰ τοῦ Ἐπιτρόπου Οἰκονόμου Παπὰ Ἀθανασίου. Καὶ σὺν τούτοις ἔλαβον καὶ τὰς 180 ὀκάδες σιτάριον διὰ τὸ ἔτος 1856

τῇ 26 Αὐγούστου 1856 Δελβινάκιον
Κώστας Ν. Μανδάλης, Δημοδιδάσκαλος.

*

Ὁ Δρυϊνουπόλεως Νεύφυτος ἐπιβεβαιοῖ

Διὰ τοῦ παρόντος πωλητηρίου καὶ ἐμμαρτύρου γράμματος δηλοποιῶ ὁ ὑποφαινόμενος ὅτι ἐπούλησα εἰς τὴν συμβίαν μου Χρυσάνθην Δημητρίου Σούρη τὸ σπῆτι μου μὲ ὄνταν καὶ τσαρδάκι καὶ κρεββάταν καὶ ὅλα τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα καὶ ἔξω περιοχὴν του, τὸ ἀμπέλι εἰς τοῦ μπιάνι. ἓνα χωράφι εἰς λεφτοκασιά, ἓνα χωράφι εἰς λαρωτή, ἓνα χωράφι εἰς χούνη, δύο χωράφια εἰς φράξον ἀνήλιον καὶ προσηλιον μὲ ταῖς καστανιαῖς των, ἓνα χωράφι εἰς κόλια, ἓνα χωράφι εἰς παλιόρογγο καὶ ὅλα τὰ πράγματά μου κινητὰ καὶ ἀκίνητα εἰς τὰ γρόσια τὸν ἀριθ. 4000 τέσσαρες χιλιάδες καὶ δὲν ἔχει κανεὶς νὰ τὴν ἐνοχλήσῃ, μήτε συγγενῆς μήτε ὁποιοσδήποτε ἄλλος, ἀλλὰ νὰ πάῃ τελεία οἰκοκυρὰ εἰς αὐτά. διὸ ἐγένετο τὸ παρὸν πωλητηρίον μου ἐνώπιον τῶν παρευρεθέντων μαρτύρων, καὶ ἐδόθη αὐτῷ νὰ ἔχη τὸ κύρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντὶ τόπῳ καὶ κριτηρίῳ δικαιοσύνης

τῇ 8 Σεπτεμβρίου 1851 Δελβινάκι.

στάβρο νταλες βεβεόνο
προτόπαπας νικόλαος μαρτιρὸ
Π. Π. Ἀθ. οἰκονόμου μαρτυρῶ

Εὐστράτιος μπάσιος μαρτρῶ
γιάννη τζοκόνας μαρτυρὸ
Ἔπονται ἕτεραι τέσσαρες ὑπογραφαὶ

*

Ὁ Δρυϊνουπόλεως νεόφυτος ἐπιθεβαιοὶ

Διὰ τοῦ παρόντος ἐπιτροπικοῦ γράμματος δηλοποιοῦμεν οἱ ὑποφαινόμενοι Δελβινακιῶτες κοινῶς μεγάλοι καὶ μικροὶ ὅτι ἐδιορίσαμεν εὐχαρίστως τὸν κύριον Διαμάντην Ἰακώβου γενικὸν ἐπιτροπον ὄλων τῶν ἐκκλησιῶν τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τοῦ Προδρομοῦ τῶν ἁγίων Θεοδώρων, τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου καὶ τοῦ προφήτου Ηλιοῦ νὰ παρατηρῇ ὅλας τὰς ἐκκλησιαστικὰς πράξεις, νὰ καλλιεργῇ τακτικῶς τὰ χωράφια καὶ ἀμπέλια αὐτῶν, νὰ συνάξῃ τοὺς καρποὺς καὶ νὰ τὰ οἰκονομῇ ἐν ἐνὶ λόγῳ πρεπόντως. ἔχει δὲ χρέος νὰ ἐπιτηρῇ τὰς ἐκκλησίας ὅλας μὲ τὸ ἐνδεχόμενον κηρὶ καὶ λάδι, νὰ πληρῶνῃ συμφωνημένους ἱερεῖς νὰ λειτουργοῦν τὰς κυριακὰς καὶ ἐπισήμους ἑορτάς, νὰ διορθῶνῃ κάθε μέρος ὅπου νὰ χαλᾷ. ἔξω μόνον ἀπὸ σημαδικὰ χαλάσματα πολυέξοδα καὶ ὅσα κέρδη ἢ ζημιάς ἤθελον συνέβῃ ἀφ' ὅλα τὰ εἰσοδήματα αὐτῶν εἶνε ἐπάνω του, ἔχει δὲ τὴν πληρεξουσιότητα αὐτὴν διὰ πέντε ἔτη καὶ νὰ δίδῃ τὸ ὅλον δι' αὐτὰ τὰ ἔτη γρόσια τὸν ἀριθμὸν πέντε χιλιάδες καὶ ὀκτακόσιαν 5800 εἰς τὸ σχολεῖον ἔξ ὧν τὸ πρῶτον ἔτος εἶνε νὰ δίδῃ χίλια γρόσια καὶ τὰ λοιπὰ τέσσαρα ἔτη ἀπὸ χίλια διακόσια. ὁμοίως ἔχει νὰ δίδῃ καὶ τὸ κατ' ἔτος διορισμένο τοῦ χατζῆ Δημήτρι σουλα καὶ ὄχι ἄλλο τι. ὅσα δὲ ἀφιερῶματα γίνουν ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς εἰς τὰς ἐκκλησίας ἀπὸ προθέσεις καὶ λοιπὰ κατὰ προαίρεσιν τοῦ καθενὸς νὰ εἶναι τῶν ἐκκλησιῶν καὶ νὰ τὰ ἀποδείχνει μὲ τακτικὸν κώνδικα. ἔχει νὰ ἐξοικονομῇ τὰς ἐκκλησίας, ὡς εἶπομεν μὲ κηρὶ, λάδι, θυμίαμα καὶ λοιπὰ χρειάζόμενα καὶ νὰ τὰς εὐπρεπίξῃ ὅσον τὸ δυνατόν τακτικῶς. διὸ ἐγένετο τὸ παρὸν ἐπιτροπικὸν καὶ ἐδόθη αὐτῶ ἵνα ἔχῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὴν

καὶ ὑποφαινόμεθα. τὴν 8 Σεπτεμβρίου 1846

Γεώργη ἔξαρχος ὑπόσχομαι

στάβρος Δορδούφης

Βασίλειος μάνθου

νικόλα μουτζος

Ἔπονται δώδεκα ἕτεραι ὑπογραφαὶ

*

Εὐγενέστατοι Κύριοι Κ. Νικόλαε Κοσσύρη καὶ Ἰωάννη Τζιαγκούλη!

Ἐκφράζοντες διὰ τοῦ παρόντος μας τὴν κοινὴν πρὸς τὸν οἶκον σας εὐγνωμοσύνην, διὰ τὰς πρὸ καιροῦ ἐνδεικνυόμενας πρὸς τὴν πατρίδα καλὰς προαιρέσεις σας καὶ πρόνοιαν ἰδίως διὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν λασσῶν εἰς τὴν διατήρησιν τῶν σχολείων κατ' ἐκείνας μάλιστα τὰς περιστάσεις, καθ' ἃς ἡ πολύτιμος ἡμῶν πατρίς, ἐμαστίζετο φρικαλέως. ἔνθεν μὲν ὑπὸ τοῦ χρέους, ἀενάου ὀλοτῆρος ἔνθεν δὲ ὑπὸ τῶν συνεχῶν ἀκαταστασιῶν τοῦ τόπου, ἐκδιαλειμμάτων ἐκμυζόντων πᾶν ἵ τι καλὸν ἐνταῦθα ὑπάρχει, ἀναγγέλοντες δὲ συγχρόνως τὴν πρόοδον τῆς τοῦ κοινοῦ χρέους ἐξοφλήσεως, περὶ τὴν ὁποίαν καὶ οἱ ἐν Κωνσ(τ)πόλει συμπατριῶται πέδειξαν ὑπερβάλλουσαν ἀφοσίωσιν καὶ ἡμεῖς ὁμοφώνως τὴν ἀπαιτουμένην σύμ-πραξιν, ἐπὶ τέλους ἤδη διὰ τῆς ἐλεύσεως τοῦ ὑμετέρου Λουκᾶ πληροφορηθέντες

1. Ἡ παροῦσα ἐπιστολὴ δὲν φέρει οὔτε χρονολογίαν ἐκδόσεως οὔτε ὑπογραφὰς τῶν ἀποστολέων.

καὶ τὴν ὑμετέραν πρὸς τὰ κοινωφελῆ τῆς πατρίδος πράγματα διάθεσιν, αἰσθανόμεθα ἀνέκφραστον χαρὰν διὰ τὸν πρὸς τὴν πατρίδα ζῆλον καὶ προθυμίαν σας καὶ εὐχόμεθα ὥστε, ἀφ' οὗ ἤδη ἡ πατρίς ἀπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ χρέους ἠλευθερώθη καὶ ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς ἀπηλλάγη καὶ ἡ ἡσυχία, χάρις εἰς τὸν Κραταιότατον ἡμῶν Ἄνακτα καθ' ὁλοκληρίαν ἀποκατέστη πανταχοῦ καὶ οἱ πρότερον τῆδε κάκεισε περιφερόμενοι κακουργοῦντες καὶ λυμαινόμενοι τὴν κοινωνίαν ἤδη ὡς ἀρνία διαμένουν εἰς τὰς ἐστίας των χωρὶς νὰ ἔχουν δυνατὸν νὰ πράξουν τι, ἀφ' οὗ ἐν τῷ μέσῳ τήσῃ ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας ἐλεύθερον μᾶς διανοίγεται στάδιον. εὐχόμεθα ὥστε ἡ πρόοδος τῆς πατρίδος καὶ διὰ τῆς συνεργασίας τῶν ἀπανταχοῦ διεσπαρμένων φιλοκάλων τέκνων τῆς ἐπέληθη ἡ ἀναγκαιοτάτη καὶ ἀπαραίτητος βελτίωσις καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας τὰς ὁποίας ἡ καταστρεπτικὴ πλημμύρα τοῦ 1854 κατερείπωσε καθ' ὅλα καὶ εἰς τὰ σχολεῖα καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα χρήσιμα πρὸς τὴν πατρίδα. Εὐέλπιδες ὄθεν, ὅτι ὁ πρὸς τὴν πατρίδα πόθος ὄλων τῶν τέκνων τῆς θέλει συναῖξει αὐτὰ διὰ νὰ ἐνισχύσωμεν τὴν πρόοδόν της καὶ αὐξήσωμεν πολὺ περισσότερον τὴν ἠρχισμένην εὐημερίαν της, ὑποσημειούμεθα μὲ τὸν διήκοντα ἀδελφικὸν πόθον.

Διάπτυροι συμπατριῶται

*

Κύριε Γιαννάκη προσκυνούμεν

τῆ 26 Ἀπριλίου 1883

μάθε ὅτι ὁ Πασιᾶς δὲν ἐξέδωσεν εἰς τὸν Μασπατᾶ τοῦ Μητζηλησίου Βοστίνης καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπεφασίσθη καὶ ἔστειλε δύο μεμούριδες τὸν Μουλᾶ μουρδεζᾶ υἱὸν τοῦ μουσταφᾶ ἠτζισύτη, ὅστις ἔκαμε τὴν γέφυραν εἰς τὰ γορβενά, ὁ Μουλᾶ αὐτὸς συνεδριάζει εἰς τὸ τεμιζ χουκουκ καὶ τὸν Πέτρον Παπᾶ Κῶστα ἀπὸ Λάμποβον ὅστις συνεδριάζει εἰς τὸ Ἴδαρὸ καὶ ἓνα γιουζμπαση. Λοιπὸν τώρα εἶναι ἡ τελευταία καὶ κρίσιμος ὥρα τῶν συνόρων μας μετὰ τῆς Βησιάνης καὶ συνεννοήσου καὶ μὲ τὸν Κύρ Γιάννη ρομπάτη τὸν ὁποῖον ἀδελφικῶς προσκυνούμεν καὶ λάβετε τὴν φροντίδα παρακαλοῦμεν νὰ ἔχητε καὶ τοὺς μάρτυρας ἐτίμους ἀπὸ τὰ δύο χωρία σας τοὺς ἰδίους ἐκείνους ὅπου πρὸ ἡμερῶν ἐμαρτύρησαν ἕως ἐκεῖ ὅπου ἐξεύρουν καθὼς καὶ ἄλλους μερικοὺς καὶ νὰ μαρτυρήσουν ἀπὸ αὐτοῦ ἕως εἰς τὸ καὶ τὰς θέσεις θὰ τὰς τίξει ὁ ἴδιος δραγάτης μας Βασιλῆς ἃς τὰ γράψουν νὰ τὰ ἐνθυμεῖται καὶ διὰ τὸν κόπον σας τὰ δύο χωρία μούδεζα καὶ ρομπάτες ὅπου θὰ εὐγοῦν μάρτυρας σᾶς δίνομεν τὸ σκάπετον διὰ νὰ βόσκουν τὰ ζῶα σας καὶ δι' ἀσφάλειάν σας βαστᾶτε προσωρινῶς τὸ παρὸν μας καὶ μεθ' ὀλίγον σᾶς δίδομεν ἀπόδιξιν τακτικὴν καὶ μᾶς ἐπιστρέφεται τὸ παρὸν μας, Κύριε Γιαννάκη ὁ τρόπος τοῦτος ἐλπίζομεν ὅτι θὰ σᾶς εὐχαριστήσῃ καὶ λάβε τὴν φροντίδα ἀδελφέ, οἱ μεμούριδες ἐπὲς ἐμβῆκαν εἰς Βοστίναν περὶ τὰς 10 ὥρας ἐπὲς ἠλθαμε καὶ ἡμεῖς ἀπὸ Ἀργυροκάστρον καὶ ἐγὼ αὐτὴν τὴν στιγμήν πάνω διὰ Βοστίνα νὰ ἠμπορέσω νὰ τοὺς βγάλω εἰς τοῦ χατζὶ τὸ χημάδι ταῦτα καὶ μένομεν

Κωνσταντῖνος Ἀκριθῆς

Παναγιώτη Δάλλας

Νικολ. Δάλλας

Δημήτριος Γκάτζας

Εὐστράτιος ἄλεξης

Κῶστα γκάνιος

*

Διὰ τοῦ παρόντος συντροφικοῦ ἐνυπογράφου καὶ ἐμμαρτύρου Γράμματος

δηλοποιούμεν οί ύποφαινόμενοι Γιαννάκης Βασιλείου Σημάτι από χωρίον Φραστανά και Σταύρος Νικολάου τουρτούφη από Δελβινάκι διτ αυτοθελήτως τών δύο μερών ένσντροφεύσαμεν και άγωράσαμεν από τόν χαπίπην άλή τó μισό του τζιφλικιού τής ιδιοκτησίας του από τόν Καζάν Πατριτζικιού έπωνομαζόμενον Λαυκάτα κατά τó πούλητικόν γράμμα του πρòς ήμās και τούς δύο διά Γρ. 11.000 ήτοι γρόσια ένδεκα χιλιάδες, τó όποιον στέκει εις χείρας του Γιαννάκη Β Σημάτι, και από σήμερα και εις τó έξής θέλωμεν είμεθα σύντροφοι εις αύτήν τήν ιδιοκτησίαν και ότι κέρδη ήθελε μās έξαποστείλει ό Κύριος ήμών Ίησοϋς Χριστός ή ζημία (ό μη γένοιτο) θέλωμεν μοιράζει έφ' ήμισίας, καθώς και ότι θέλωμεν έξοδοϋση εις αύτήν τήν ιδιοκτησίαν θέλει πληρώνει ό καθεις τὰ ήμισυ και εις ένδειξιν λοιπόν έγιναν δύο παρόμοια ένυπόγραφα και έμμάρτυρα διά να βαστᾶ ό καθεις από ένα δι' ασφάλειαν

Ίωάννινα τῆ 5 Μαρτίου 1837

γιαννάκι βασιλείου σήματι απο χωρίον φραστανα

σταύρο Ν Δουρδούφης απο δελβινάκι

Νικόλας Ζίννης μαρτυρῶ

Ίωάννης Παπαζωη Δολιανιτης Μαρτυρῶ.

3650 Τρεῖς χιλιάδες εξακοσιαπεννηνταγροσια όπου χροσται ό χαπιπης με ομολογια — ομοιος τα λωτζετια του πούλητηρηου του γεωργη του απανω μου τα σενετια τα ανοθεν γροσια ηνε ταμα του σταβρου και μετα εδηκα μου

βασίλη κώνστα θησανιωτης

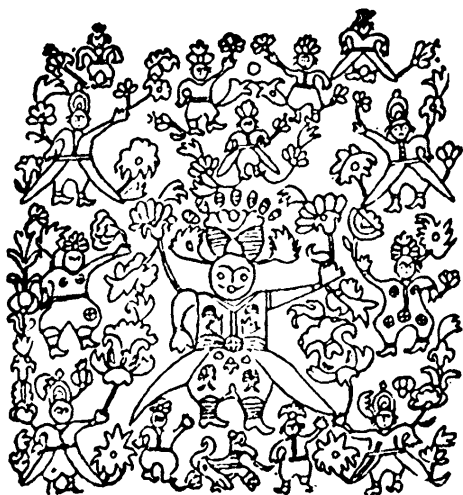
μαρτυρῶ

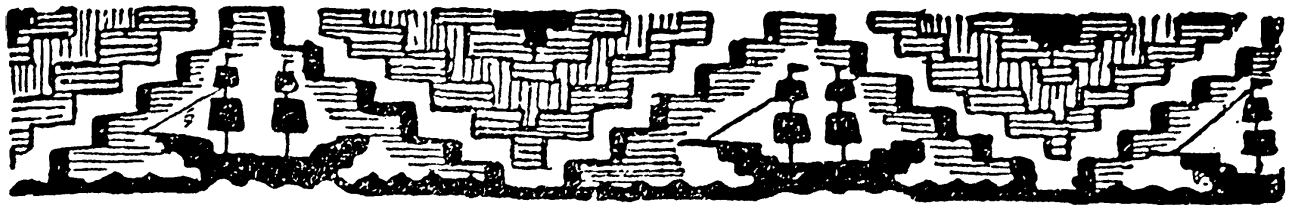
χιαννάκης

γραμματικος

γεώργι κακουσιτης

μαρτυρω

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΙΤΗ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

Υ ΛΑΜΠΡΟΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ *

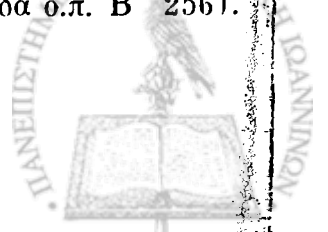
ὁ «περικλεής» σχολάρχης τοῦ Βουκουρεστίου
(1753—1805)

«Παραφερόμενος ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἀποπεράτωνεν ἕκαστον μάθημα μετὰ λύπης...»
I. P. ΝΕΡΟΤΛΟΣ

4. Συγγράμματα.

Ὁ Φωτιάδης δὲ φημίστηκε μόνο σὰ δάσκαλος ἀπαράμιλλος διακριθεὶς γιὰ τὴν εὐμεθοδία, τὴν πολυμάθεια, τὸν πατριωτισμὸ καὶ τὸ ἀνώτερο ἦθος του, ἀρετὲς γιὰ τὶς ὁποῖες καὶ οἱ ἀντίπαλοί του ἀκόμα βαθύτατα τὸν τιμοῦσαν, ἀλλὰ καὶ σὰν συγγραφέας πολύγραφος, ἀσχοληθεὶς μὲ μεταφράσεις κυρίως ἀρχαίων πεζογράφων καὶ ποιητῶν, μὲ σύνδεση ἐπιγραμμάτων καὶ ποιημάτων σὲ γλῶσσα ἀρχαϊκὴ κατὰ τὰ κλασσικὰ πρότυπα, καθὼς καὶ τὴ σύνταξη ἀπλοποιημένης Γραμματικῆς τῆς ἀρχαίας. Κανένα ὅμως ἀπὸ τὰ πολυάριθμα αὐτὰ πονήματα τοῦ Λάμπρου «τοῦ εἰς πᾶν εἶδος ἑλληνικῆς ποιήσεως ἀρίστως γεγυμνασμένου» καθὼς λέει ὁ Κοδριζᾶς (Μελέτη κ.λ. σελ. 169), περὶ ἢ ἔμμετρα δὲν εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, ἐκτὸς ἀπὸ μερικά ἐπιγράμματα (ἔξ τὸν ἀριθμὸ), ἐνὸς ποιήματος καὶ μιᾶς ἐπιστολῆς πρὸς Κοσμᾶν Μπαλᾶνον τὸ Δάσκαλό του, τὰ ὁποῖα στὸ σύνολό τους σὰν δείγματα γραφῆς του θὰ παραθέσω στὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου. Συγκεκριμένα ἀπὸ τὰ πῶς πάνω ἔργα τοῦ Φ. ἓνα ἐπίγραμμα ἐπαινετικὸ τοῦ Συνεσίου τοῦ Κηρουναίου, περιέλαβε στὸ σχετικὸ μὲ τὶς ἐπιστολὰς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐκδομένο στὴ Βιέννη τὸ 1792 ἔργο του (ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Βενδότη μετὰ σχολίων διδασκάλου Νεοφύτου ἱεροδιακόνου) ὁ Γρηγ. Κοινσταντάς, τέσσερα ἐπιτύμβια καὶ ἓνα πτερόγιο (ποίημα σὲ σχῆμα φτερούγας) ἀφιερωμένα στὸ Δάσκαλό του Καυσοκαλυβίτη δημοσίευσε μαζί μὲ τὴν πρὸς Μπαλᾶνον ἐπιστολή του ὁ Κ. Ἀσώπιος στὸ περὶ Ἑλληνικῆς Συντάξεως πόνημά του καὶ ἓνα ἐπίσης ἀνέκδοτο ἐπίγραμμα εἰς Ἀλεξ. Ὑψηλάντην μᾶς διέσωσε μαζί μὲ ἄλλα ὁ Ν. Πίζκολος, στὸ ἐκδομένο στὸ Παρίσι (1853) καὶ σὲ γλῶσσα Γαλλικὴ Συμπλήρωμά του τῆς Ἑλλην. Ἀνθολογίας. Γιὰ τὴν τύχη τῶν ἄλλων ποικίλων συγγραμμάτων καὶ λοιπῶν προϊόντων τῆς διανοίας τοῦ Φ. ὁ Ἀρσεντινὸς διατυπώνει τὴ γνώμη ὅτι «ταῦτα ἀτυχῶς ἀπωλέσθησαν διὰ παντὸς ἴσως, ἐὰν βραδύτερον μὴ ἀνακαλυφθῶσι τινὰ ἀπερριμένα κείμενα ἐν παραβύστω τινὶ γωνία τοῦ Βουκουρεστίου ἢ ἀλλαγόσε, ὡς περιελθόντα μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐν Δακίᾳ διαδραματισθεῖσης ἑλληνικῆς ἔξεγέρσεως κατὰ τὸ 1821» (Γούδα ὁ.π. Β' 256).

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 409.

Τί δὲ ἐσύνθετε τὴν πράγματι πλούσια συγγραφικὴ καὶ ἄλλη πνευματικὴ παραγωγὴ τοῦ Φ., πού καθὼς εἶπαμε ἔμεινε ἀνέκδοτη¹³ καὶ ἴσως χάθηκε ὀριστικά, μᾶς ἐγνώρισε σὲ λίγες γραμμὲς τοῦ ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ Λ. Ἐρμοῦ (1811) ὁ μαθητὴς του Δ. Σχινᾶς. «...ἀράμενος κλέος, γράφει ἐκεῖ ὁ Σχινᾶς αὐτός, ἐπὶ σοφία ὅσον οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ ἢ τῶν κατ' αὐτὸν καὶ μάλιστα τῇ ποιήσει τὰ πρῶτα φέρων ὥστε καὶ τῶν ποιητῶν τοῖς πάλοι ἀντεξετάζεσθαι, εἰμὴ τολμηρόν, ξυνέθετο ποιήματα παντοῖα Ἀνακρεόντεια λέγω, ἡμιάμβεια, Ἡρωελεγεία, Ἡρωϊκά, Σαπφικά, Πινδαρικά, Τροχαϊκὰ ἐπίμεικτα, Ἰαμβεία, πτερυγία, θωμούς, πελέκεις, Ὠά, Σύριγγας καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν πάντα ποιήσεως εἶδη, τῆς ποιητικῆς ἰδέας καὶ στομφοῦτος οὐ κατόπιν ἀπολιπόμενος. Μεθρημήνευσε δὲ τῶν δέκα ρητόρων τὰ σωζόμενα, τὸν Ξενοφῶντα ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος, Ἡροδότου τὰς Μούσας, Θουκυδίδου ξυγγραφὰς πέντε, Γρηγορίου λόγους καὶ Δίονος τοῦ Χρυσσοστόμου, Πλουτάρχου τὰ πλείω καὶ τοῦ θωμιολόγου Λουκιανοῦ καὶ τὰς τοῦ Συνεσίου ἐπιστολάς καὶ ἄλλα πολλὰ, ὅπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος καταλέγεις μῆτιγε περιττόν. Πρόσθετες δὲ καὶ κριτικὰς αὐτοῦ περὶ ταῦτα θεωρίας. Παρέφρασε δὲ καὶ Πίνδαρον καὶ τῶν πεζῶν πολλούς. Ἡρῶσαντο δὲ ἐξ αὐτοῦ ὡς ἐκ πηγῆς πολυεύχμονος τῆς αὐτοῦ σοφίας πολλοὶ μονοῦ καὶ τὸν τῶν ἑκατὸν ἀριθμὸν ὑπερβάλλοντες οὐδενὸς τῶν καθ' ἡμᾶς σοφῶν ὕστεροι, ὧν τὰ συγγράμματα μάρτυρες· οὗτος τοῖς προληπτικοῖς καὶ περὶ τὸν πολὺν τάραχον τῶν κανόνων τῆς Γραμματικῆς ἐπτοημένος πρῶτος ἀντενεχθεὶς καὶ ὡς ἄλλος Σόλων τοὺς περὶ Γραμματικὴν καὶ ποιητικὴν ἀντισταγωγίην νόμους τὴν τέως κεχερωμένην καὶ ὑλομανήσασαν ὑπὸ τῆς πολυκανόνου κατάρτας Ἑλλάδα φωνὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐπανήγαγεν ἀροτριώσας τὸ λιπρόγαϊον καὶ γόνιμα καταβάλων τὰ σπέρματα...» (Σάθα Ν. Φ. σελ. 590).

Δὲν μποροῦμε βέβαια νὰ ἔχουμε ὁποιαδήποτε γνώμη γιὰ τὴν ἀξία τῶν φιλολογικῶν ἰδιαίτερα πονημάτων τοῦ Λάμπρου, ἀφοῦ αὐτὰ ἔμειναν στὸ σύνολό τους ἀνέκδοτα¹⁴, τὸ πλῆθος ὁμῶς τῶν μεταφράσεων κλασσικῶν καὶ μετακλασσικῶν συγγραφέων, πού ἐπεχείρησε φανερόνουν τὴν ἐργώδη στήν περιοχὴ αὐτὴ διαφωτιστικὴ καὶ μετακενωτικὴ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος· στοὺς νεωτέρους προσπάθειά του. Ἀλλὰ τὰ παντοειδῆ λυρικά στιχορρογήματά του γραμμένα κατ' ἀπομίμηση τῶν ἀρχαίων ποιητῶν τῆς παρακμῆς, πού περιορίζαν τὴ σημασία τῆς ποίησης μόνο στὴν ἐξωτερικὴ μορφή καὶ τὸ σχῆμα τῶν ποιημάτων (Ὠά, πελέκεις, σύριγγες, πτερυγία), ἐντάσσονται, κατὰ τὶς γνώμες τῶν εἰδικῶν, στὴ γενικώτερη ἐπιδίωξη τῶν ἀρχαϊστῶν γιὰ ἀναβίωση τῆς ἀρχαίας ποίησης τὰ προϊόντα τῆς ὁποίας (ἐπιδίωξης) δὲν ἦταν παρὰ «ἐπίδειξις ἀνοήτου καὶ σχολαστικῆς στιχορρογικῆς ἱκανότητος» (Ἡλ. Βουτιερίδης Ἰστ. Ν. Λογ. Α' 406), ὅπως θὰ καταδειχθῆ ἀπὸ τὸ διασωθὲν καὶ ἀμέσως πρὸ κάτω παρατιθέμενο πτερυγίό του. Τῶν διαφόρων τέλος ποιήσεων αὐτῶν τοῦ Φ. οἱ κανόνες, λέγει ὁ Βρεττός, «ἐγράφησαν ἐν τῇ μετρικῇ του, ἣν ἐτύπωσεν ὁ μαθητὴς του Ζ. Πώπ.».

Προλογίζοντας ὁ Ἀσώπιος (Περὶ Ἑλλ. Συντάξεως περ. β' ἔκδ. β' σελ. ος') τὴν ἔκδοσιν τῆς πρὸς Κοσμᾶν ἐπιστολῆς τοῦ Λάμπρου καὶ τῶν στιχορρογημάτων του γράφει: «Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῶν ἀρχαίων ἡμῶν διδασκάλων τοῦ λόγου ὄντος οὔτε νέοι Ὀδιοὶ ἢ Βοίρνεροι μέχρι τοῦδε, οὔτε Ζαβεΐρας ἐκδίδεται... οὔτε ἄλλο τι γνωστὸν τοῦλάχιστον παρουσιάζεται, ἐκ τῆς ἐφημερίδος Ἑλληνοσ καὶ ἄλλοθεν περιμένων τι πλῆρες καὶ οὐ δυνάμενος ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ δείξω αὐτοῖς ἄλλο δῆγμα ὑπολήψεως καὶ εὐγνωμοσύνης, ἐκδίδω ἐνταῦθα ἐπιστολὴν Λάμπρου Φωτιάδου τῷ οἰκονόμῳ Ἰωαννίνων Κοσμᾶ, τέσσερα τοῦ αὐτοῦ ἐπιγράμματα εἰς τὸν Νεόφυτον καὶ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτὸν πτερυγιὸν κατὰ τὸ τοῦ Σαμίου τοῦ Ροδίου...

Λάμπρου Φωτιάδου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων ἐπιστολή.

Τῷ Σοφολογιωτάτῳ Οἰκονόμῳ Ἰωαννίνων καὶ διδασκάλῳ κυρίῳ Κοσμᾶ.

Ἐμοὶ κἄν βουλομένῳ ἐστὶ καὶ ἀνάγκη εἶτε ἀπὸ τῶν ἠθικῶν, εἶτε ἀπὸ τῶν

γραφικῶν παραγγελμάτων ἐπίκειται πειραῖσθαι τὸν ἐνόητα τρόπον τὴν κατ' ὀφείλην εὐγνωμοσύνην ἐπιδείκνυσθαι τῇ εὐεργετικωτάτῃ μοι ὑμῶν κορυφῇ, παρ' ἧς μοι πᾶν ὀτιοῦν ἀγαθὸν καὶ παρόντι μὲν τὸ τηνικαῦτα ἐπεδαφιλεύστο καὶ ἀπόντι δ' ὁσῶραν τόγε νῦν εἶναι μνηστεύεται καὶ ἡλίθιος μὲν τ' ἂν εἶην, οὐχ ὅπως ἀγνώμων, εἰ τοσαῦτα ὧ παθῶν, εἴτ' ἀπάντων ἀμνήμων ἐκείνων γένωμαι. Ἄλλὰ γὰρ κἂν λίαν ἐθέλω, τὸν γοῦν σύνοικον δικαστήν, τὸ συνειδὸς διαφυγεῖν οὐκ ἂν ἔχοιμι· νύττον γὰρ τοῦτο καὶ πρὸς ἀπόδοσιν ὧν ὀφείλω διεγεῖρον οὐ πάυεται, οὔτι τῶν σῶν λέγειν, τὰ δ' ἐκείνου, ἐκ τῶν ἐκείνου ἐκείνω προσενεγκεῖν ἀπαιτῆ· εἰδὲ σὲ τῆς ἀμαθείας ὄκνος κατέχων ἀναχαιτίζει μέμνησο ἡδέα πατράσιν εἶναι τὰ τῶν παιδῶν ψελλίσματα. Οὕτω με, πάτερ μου φιλοστοργώτατε καὶ διδάσκαλε διακείμενον εἰδὼς (μαρτύρομαι τὸ συνειδὸς καὶ τὸν τοῦτο ἐτάζοντα) καὶ τοῖσδε τοῖς ἐνθυμήμασι καθ' ἑκάστην προσπαλαίοντα τὴν ἡμέραν, καὶ βουλόμενον μὲν καὶ πάνυ ἱμειρόμενον ὅτι συνεχῶς τῆς εὐγνωμοσύνης παρέχειν τεκμήρια, κατὰ γοῦν τὴν προαίρεσιν ἀνακοπτόμενον δέ, καὶ θιαίως ἀποσπώμενον ὑπὸ πολλῶν (ἃ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὄντα, καὶ τῆς ἄλλης δικαίας κατακρίσεως πολὺ τι μέρος ὑποτέμνεται) καὶ εἰς τὸ πρόθυμον ὄραν μόνον καίτοι σμικρότατον ταύτης δεῖγμα, ὅλον τὸ τοῦ συναίτου ἐκείνου ὑδάτιον ὑποδέξαι, εὐγὰς τὰς πατρικὰς καὶ ὑποθήκας τὰς διδασκαλικὰς ἀντιπαρέχων μοι ὧν οὐδέν μοι εὐχταιότερον οὐδ' εἰς σέμνωμα καὶ γένος βέλτιον.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν ἐν μακαρίᾳ τῇ λέξει ἱεροδιδάσκαλον κύριον Νεόφυτον.

Ἐπιτύμβιον.

Τίς ποτε κεῖται λάαν ὑπὸν τὰδ' ἔννεπε τύμβε;
 Ὡς ἀρίγνωτος ἀνὴρ τοῦνομα Νειόφυτος.
 Ἱεροδιάκονος ἐξ ἀπίης γενεῆν κατ' Ἄθω τε
 Δὴν καυσώνυμον ἦν ναιετάων καλύβην.
 Γραμματικῆς εἴπερ τις θεολογίης τ' ἐπίιστωρ,
 Ἡδ' ἀρετῆς ἀπάσης ἔμπνοον ἀρχέτυπον.
 Παιπαλόεσσα Χίος τὸν δ' εὐσεβίης πρόμον ἔσχεν,
 Ἡδὲ καθηγητὴν ἐγκυκλίων Δακία.
 Οὐκ ἄρα ἔυφρονέων τις θνητὸν τηλίκον εἶποι·
 Εὐσεβίην σοφίην οὐ ποτε πάτμος ἔλεν.

ἄλλο.

Ἐγρεο Νειοφύτου δέμας ἐκ νεκύων παλίνορσον
 Καδδὲ σάλον στορέσεις μυρομένων ἐτάρων.

ἄλλο.

Τύμβος ἔχει σκῆνος, πνεῦμ' ἐκ πόλου ἄντυγ' ἀπέπτη
 Πείραται δ' εἰς γαίης Νειοφύτου κλέος.

ἄλλο.

Κάτθανες, ὀρφανὴν δ' ἡμῖν λίπες, ὦ πάτερ ἐσθλέ,
 Ἰδμοσύνης, ἀρετῆς, σῆς θ' ὑποθημοσύνης.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτὸν ΠΤΕΡΥΓΙΟΝ
 Νεόφυτος νήγρετον ὑπνον βιότῳ ὑπὸ τὸν δ' ὀκρυόντε ἰαυεῖ
 Τὸν Πελοπόννασος ἔλασ' ἰθαγενῆ κλύετ! Ἄθως ἔθρέψε
 Θρητῆκιος δὴν ἀρετὰν οἰοβίων ἀώτῳ,
 Ἀμφιρύτα δ' αὐτε Χίος θακτὸν
 Εὐσεβίης ἀγῶνα
 Ἔθηκεν

“Οσον δὲ
 ὦνατο κάρτα κυδρὰ
 Ἄδ' ἐριβόλαξ Δακίη τυχοῖσαι
 Τὰν σοφίας πλῆσεν ἑάς, τὰς πύκας ἦσι βίβλοις
 Ἐκ τ' ἐδίδαξ' Ἑλλάδι φωνὰν ἐσιῶν θευλογίης δ' ἕξ ἄκρον
 Ἄμπτάμενος, πτανὸς ὄπως, ὑψιμέδοντος χερὶ πνεῦμ' ὡς ποθέσει ἀφῆκε».

Ὁ δὲ Ν. Πίκκολος (Supplément a l' Anthologie greque. Paris. 1853) δημοσιεύοντας (σελ. 234-5) τέσσερα ἀνέκδοτα ποιήματα Ἑλλήνων λογίων σὲ γλῶσσα ἀρχαίῃ ἀνάμεσα στὰ ὅποια καὶ κεῖνο τοῦ Λάμπρου τὸ ἀφιερωμένο στὸν Ἀλέξ. Ὑψηλάντη γράφει (κατὰ μετάφρασή μου): «Τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ παρουσιαζόμενα τέσσερα ἐπιγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ τρία ἀνέκδοτα, εἶναι τοῦ Λάμπρου Φωτιάδου περίφημου καθηγητοῦ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, θανόντος τὸ 1805 στὸ Βουκουρέστι, ὅπου ἐδίδαξε μὲ ἐπιτυχία ἄγνωστη ὡς τὶς μέρες του.

Λάμπρου Φωτιάδου:

Εἶσε πόθος κραδίην ἔλει ὀφθαλμοῖσιν ἰδέσθαι
 δαιμονίων ἀρετῶν εὖχος ἀπειρέσιον,
 λεῦσσο' Ὑψηλάντην πανυπείροχον ἡγεμονῆα
 Τῶνδε πέλοντ' ἀτρεπῶς ἔμπνοον ἀρχέτυπον.
 Ταὶ γὰρ μιν μετὰ πᾶσιν ὑπείροχον ἀγλαΐημα
 ἡγεμόνεσι κλυτοῖς θέσσαν ἀριπρεπέως.

Καὶ σημειώνει ὁ Πίκκολος ἀμέσως: «Τὸ αὐτόγραφο αὐτοῦ τοῦ κομματιοῦ βρίσκεται στὴν Αὐτοκρατορική βιβλιοθήκη. Εἶναι ἀπὸ τὰ μικρότερα ἔργα τοῦ Λάμπρου, ὁ ὁποῖος συνέθετε στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ μὲ μιὰ κομψότητα καὶ μιὰ εὐκολία ἐκπληκτικὴ. Δυστυχῶς οἱ ποιητικὲς του αὐτὲς συνθέσεις διασκορπίστηκαν καὶ δὲν θὰ βρεθοῦν ἴσως ποτέ».

Τέλος ὁ Κ. Μέριτζιος ἀναφέροντας στὶς ἐκδόσεις Γλυκῆ (Ἡπ. Χρ. Ι' σελ. 181) καὶ ἐκείνη τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Συνεσίου, πού τύπωσε τὸ 1812 στὴ Βενετία ὁ Βλαντῆς (ἀναλώμασι τοῦ τυπογράφου), μεταγράφει καὶ τὸ σ' αὐτῆ περιεχόμενο, καθὼς εἶπαμε, ἐπίγραμμα τοῦ «ἐλλογιμωτάτου Διδασκάλου Λάμπρου Φωτιάδου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων» ἐπαινετικὸ τῆς παλαιότερης ἔκδοσης τοῦ ἔργου ἀπὸ τὸ Γρηγόριο Κωνσταντᾶ στὴ Βιέννη:

«Πυκτοῖς ἐν πινάκεσσι Συνέσιος εὖλολον ὄσαν
 πτύξας ἐμμελέω ἀμφιέλιξε νόον...
 ὄψιν φαιδρὰν δαδουχῶν Ἑλλάδι Γρηγόριος».

5. Διδάσκαλος τοῦ Γένους

Καὶ ἄλλοτε μᾶς δόθηκε ἀφορμὴ νὰ μιλήσουμε γιὰ τὸ πόσο συντριπτικὰ βαρὺς, πόσο ἀκριβός, εἶναι ὁ τίτλος τοῦ Δασκάλου τοῦ Γένους καὶ πόσων λίγων ἀπὸ τοὺς Δασκάλους μας τῆς Τουρκοκρατίας οἱ ὧμοι εἶναι ἱκανοὶ νὰ τὸν βαστάξουν. Ὁ Φωτιάδης «πολύτιμος καὶ λόγῳ φιλοπατρίας καὶ λόγῳ ἑλληνικῆς παιδείσεως καὶ ἔθνωφελέστατος διδάσκαλος» —κρίση τοῦ Θερεϊανοῦ αὐτῆ— ἀνήκει ἀναμφισβήτητα σ' αὐτοὺς τοὺς λίγους.

Ἀτενίζοντάς τον ἔχουμε μπροστά μας μιὰ ὀλοκληρωμένη διδασκαλικὴ προσωπικότητα, ἀπὸ τὶς ἐλάχιστες, πού ἀνέδειξε στὴν διάρκεια τῆς Νεοελληνικῆς Ἀναγέννησης τὸ ἔθνος, κοσμημένη μὲ τὶς σπάνιες ἐκείνες ἀρετὲς πού πρέπει νὰ χαρακτηρίζουν τὸν ἀληθινὸ, τὸν ἄξιο τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Δασκάλου. Πολυμαθὴς, φιλόπonos, ἐνθουσιώδης, πατριώτης θερμός, διακατεχόμενος ἀπὸ τὸ ἕρῳ πάθος τῆς παιδαγωγίας, ἔθελε κυριολεκτικὰ τοὺς μαθητὲς του δημιουργήσας στὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴ τους τὸ κλίμα γιὰ τὴ μετακένωση τῆς σοφίας καὶ τοῦ

άνωτερον ἦθους του. Πράγματι ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἐξόχων ποὺ ἀνέδειξε μαθητῶν διακρινόμενων, καθὼς παρατηρεῖ ὁ Ἀραβαντινός, «μεταξὺ τῶν συγχρόνων τελειοφοίτων πάσης ἄλλης Σχολῆς ἐπὶ τῇ καρπιμότητι τῆς μεταδόσεως τοῦ ἑλληνος λόγου», ὁ Λάμπρος ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἐκείνους Δασκάλους τοὺς ἱκανοὺς νὰ ἐμπνεύσουν στοὺς τροφίμους τοὺς «ἀροραφνῆ πατριωτισμὸν καὶ ἀληθῆ ἔρωτα πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ εὖ πράττειν.»

Γιατὶ μαθητῆς του ἦταν ὁ χαλκέντερος Νεόφυτος Δούκας «ὄστις σύμπαντα τὸν βίον αὐτοῦ κατηνάλωσε εἰς τὸ εὖ ποιεῖν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος», μαθητῆς του, ἀπὸ τοὺς προσφιλέστερους μάλιστα, καὶ ὁ κλεινὸς Γεννάδιος¹⁵, «εἰς τοῦ ὁποῖου τὴν ψυχὴν ἐνεφύσησεν τὸν θερμοῦργὸν ἐνθουσιασμὸν οὗ αὐτὸς ἐνεφορεῖτο...». Μεταξὺ τῶν πλέον ἐπίσης διακεκριμένων μαθητῶν τοῦ Λάμπρου ἀναφέρονται ὁ λόγιος πραγματευτῆς τῆς Βιέννης Ζηνόβιος Πῶπ συγγραφέας τῆς γνωστῆς Μετροικῆς, ὁ Κ. Νικολόπουλος συμπατριώτης τοῦ Κοραῆ καὶ θερμὸς ὀπαδὸς τῶν ιδεῶν του, ὁ Κωνσταντινουπολίτης Δ. Σχινάς, φίλος καὶ προστατευόμενος τοῦ Κοραῆ καὶ αὐτὸς, πατέρας δὲ τοῦ Κ. Σχινᾶ πρώτου πρύτανη τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας, ὁ ἔξοχος Καστοριανὸς ποιητῆς Ἀθ. Χριστόπουλος¹⁶ ἀγαπημένος του καὶ αὐτὸς, ποὺ θὰ ἐγκαταλείψει νωρὶς τὸ Δάσκαλο καὶ εὐεργέτη του γιὰ νὰ πάη με τοὺς Δημοτικιστῆς, ὁ Θεσσαλονικεὺς Γρηγ. Ζαλίκης συντάκτης ἀξιόλογου Γαλλοελληνικοῦ λεξικοῦ καὶ ἰδρυτῆς (1809) τῆς ἑλληνικῆς πατριωτικῆς ὀργανώσεως τοῦ Παρισίου «Ἑλληνόγλωσσον Ξενοδοχεῖον», ὁ Φίλιππουπολίτης γιατρός καὶ δεινὸς ἀρχαῖστος Ἀναστάσιος Γεωργιάδης - Λευκίας, ὁ Γιαννιώτης ἰατροφιλόσοφος καὶ δραστήριος φιλικὸς Μιχ. Χρισταρῆς, ὁ ἐπίσης γιατρός τοῦ Ὑψηλάντη καὶ συναγωνιστῆς του Πέτρος Ἡπίτης, ὁ ἐκ Μετσόβου Σέργιος ὁ Μυστάκης διδάσκαλος τῶν Ὑψηλάντων στὸ Κίεβο, σχολάρχης τῆς αὐθεντικῆς Σχολῆς τοῦ Ἰασίου (1813 - 1817) τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς (1817 - 1820) καὶ καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Καζάν (ΕΕΒΣ ΑΣΤ' σελ. 217), οἱ διαβόητοι τέλος γλωσσαμύντορες Παναγ. Καγκελάριος Κοδοικᾶς Ἀθηναῖος καὶ Στέφανος Κομμητᾶς διδάσκαλος «ἐκ Φθίης ἀπὸ τινος χωρίου Κωφοὶ καλουμένου»¹⁷.

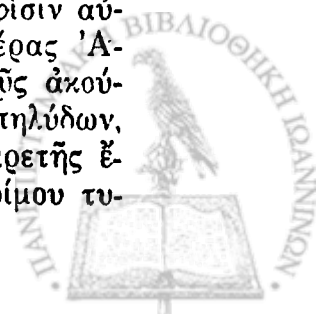
Ἀπὸ δὲ τοὺς ξένους διαπρεπεῖς μαθητῆς τοῦ Λάμπρου ἀναφέρονται οἱ Ρουμᾶνοι Γρηγ. Βραγκοβάνος συμμαθητῆς τοῦ Δούκα, ποὺ διετέλεσε μέγας Βόρνικος (δικαστῆς), μέγας Μπάνος (κυβερνήτης), μέγας Βεστιάρης (θησαυροφύλαξ) καὶ πρόεδρος τῆς ἰδρυθείσης ἀπὸ τὸν Ἰγνατίου Οὐγγροβλαχίας στὸ Βουκουρέσι (1810) Φιλολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ Ἑλληνικοῦ Λυκείου μετέφρασε δὲ στὰ ἑλληνικὰ καὶ τύπωσε με δαπάνες του στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Βενδότη (1808) τὰ «Στοιχεῖα λογικῆς καὶ ἠθικῆς φιλοσοφίας» τοῦ Γερμανοῦ Ἀϊνεκίου, ὁ Νέστωρ Κραϊῶνβέσκος ἀπὸ τοὺς πρώτους νομομαθεῖς τῆς Βλαχίας ποὺ διετέλεσε μέγας λογοθέτης (πρωθυπουργὸς - 1829) καὶ ἔφορος τῶν Σχολείων, ὁ Γεώργιος Γκολέσκου πολυγραφώτατος λόγιος ἀρκετὲς ἀπὸ τὶς ἐργασίες του ὁποῖου, καθὼς ἀναφέρουν Ρουμᾶνοι μαθητῆς, ἐδιώρθωνε ὁ Φωτιάδης, πρῶτος δὲ μεταφραστῆς στὰ ἑλληνικὰ τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Μπερναντέν - ντέ - Σαιν Πιερ «Παῦλος καὶ Βιογινία» καὶ πολλοὶ ἄλλοι. (Ὁ Δ. Οἰκονομίδης ὁ. π. σελ. 126 - 132 βασίζομενος σὲ ρουμανικὲς πηγὲς μνημονεῖ ὑπὲρ τοὺς εἴκοσι). Μαθητῆς ἀκόμα τοῦ Λάμπρου ἀπὸ τοὺς ἐξοχώτερον ὑπῆρξε καὶ ὁ Βούλγαρος ἑλληνιστῆς Ἀθανάσιος Βογορίδης ἀπὸ τὰ ἰδρυτικὰ μέλη τῆς γνωστῆς Ἑταιρείας τοῦ Ἰγνατίου καὶ διάδοχός του μαζί με τὸν Βαρδελάχο στὸ Βουκουρεστιανὸ Γυμνάσιο. Σὲ ἑκατοντάδες τέλος ἀνέρχονται οἱ τελειόφοιτοὶ τοῦ Φωτιάδη, οἱ ὁποῖοι, καθὼς γράφει πάλι ὁ Ἀραβαντινός, «ἐξῆλθον πληρέστατα κατηροτισμένοι καὶ ἐκαλλιέργησαν τοὺς ἀγροὺς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐν διαφόροις χώραις τῆς Δακίας καὶ τῆς Ἑλλάδος οἱ πλείστοι αὐτῶν ἐγκαταστάτες καὶ διαπρέψαντες». Ὅλοι τοὺς δὲ οὐδέποτε παρέλειπαν εὐκαιρία στὸ νὰ μὴ τιμήσουν καὶ με ἔργα καὶ λόγια ἐκφράσουν τὴν εὐγνωμοσύνη τους στὸ σοφὸ Δάσκαλό τους. Ὁ Ζ. Πῶπ, ποὺ τοῦχε ἀφιερῶσει τὴν ἐκδοθεῖσα στὴν Βιέννη τὸ 1803,

καθώς είπαμε, Μετρική του, ἔγραφε (Λογ. Ἐσμ. 1814 σελ. 100) ἀρκετὰ ἀργότερα γι' αὐτόν: «Λάμπει ἡ μνήμη σου Λάμπρε Μακάριε διότι ἐξόδευες ἐξ ἰδίων τούς εἰς τὴν Εὐρώπην σπουδάζοντας . . . διότι ἠγόραζες βιβλία πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν σου, διότι ἐτύπωνες βιβλία ἄλλων διὰ νὰ μοιρασθῶσι δωρεάν καὶ ὄχι διὰ νὰ κερδίσις. . .». (Προβλ. καὶ Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 1944 σελ. 422).

Ὁ δὲ Ν. Δούκας «παρ' αὐτῷ τετραγωνίσας τὰς φιλολογικὰς γνώσεις του» ἐκδίδοντας κατὰ τὸ 1804 στὴ Βιέννη γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τὸν Βενδότη τὴ γνωστὴ μὲ τὸν τίτλο «Τεοψιθεά» Γραμματικὴ του — γραμμὴν καθὼς καὶ κείνη τοῦ Κοιμητῆ «κατὰ συμβουλήν καὶ διόρθωσιν τούτου» (τοῦ Φωτιάδη δηλ.) — τὴ μόνη σπουδαία Γραμματικὴ ἀπ' ὅσες τυπώθηκαν στὶς ἀρχὲς τοῦ περασμένου αἰῶνα (Ἀλγυσιθεά τὴν ἔλεγε ὁ Κοραΐς), στὴν ὁποία περιέχονται οἱ γραμματικὲς θεωρίαι τοῦ Φωτιάδη, «εἰς τὸν σοφολογιώτατον διδάσκαλον τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ ἡγεμονικοῦ Γυμνασίου Λάμπρ. τὸν Φωτιάδην» τὴ χαρίζει. Τὴ σχετικὴ ἀφιέρωσις χαρακτηριστικὴ τῆς προσωπικότητος τοῦ Δασκάλου καὶ τῶν πρὸς αὐτὸν αἰσθημάτων τοῦ μαθητῆ, παρ' ὅ,τι μακρότατη καὶ μακαρονικά, κατὰ τὶς ἀμετακίνητες γλωσσικὲς πεποιθήσεις τοῦ συντάκτη τῆς, γραμμὴν, παραθέτω εἰθύς κατὰ τὰ κύρια τῆς σημεῖα:

«Ἰδού, γράφει ἐκεῖ ὁ Δούκας, ἄσπερ ἀκήσα παρὰ Σοῦ φωνάς, ἀποδίδωμι, τῶν σῶν πόνων ὄσον ἐπιχαρπίαν, τὴν Γραμματικὴν ταυτηνί, καθάπερ ἀντανακλωμένην ἐπὶ τὸν βάλλοντα, σοὶ ἀναθέμενος· καὶ γὰρ καὶ γεωργόν, πολλὰ περὶ τὴν γῆν κοπιῶντα πρῶτον τῶν καρπῶν ἀπολαμβάνειν λόγος ἱερὸς δικαιοῖ· καὶ ὧν ἐκεῖσε ἰδρῶτι περιρρεόμενος σπουδαίων καταβάλοι σπεομάτων, τούτων εὐθαλεῖς εὐέλπιδ' εἶναι γε δεῖν ἀμείβεσθαι κατὰ τοὺς στάχνας. . . Σοὶ δὲ προαιρέσεως ἄντικρος ὁ ἀγὼν καὶ εὐεργεσίας τὸ βούλημα εἶγε οὐχὶν μενοῦν τοὺς σεαυτοῦ οὐδεμὴν τρεῖς ἢ τέταρες ἐνθάπη κλαυθμυρίζοντες, πᾶν δὲ τὸ Ἑλληνικόν, ὡς μὲν λόγων ἐπὶ βελτιώσει παντοῖα, ὡς δὲ πολλάκις καὶ χρηματικῆς ἐπιχορηγίας καὶ ἡστινος οὖν ἄλλης πρὸς τὸ σῶμ' ἐπικουρίας προσδέοι, ἐπὶ σεαυτοῦ ῥρατῆρα μεθ' ὑψηλοῦ συγκαλεῖς τοῦ κηρύγματος, οὓς μὲν διδάσκων, οὓς δ' ἦθη παιδεύων, οὓς δὲ καὶ τρέφων, ἔστι δ' ὡς καὶ πρὸς ἑτέρας ἱερῶς τέχνης θήραν, ἢ παῖδες Ἀσκληπιαδῶν γεραίρεσθαι χαίρουσι, καὶ ἀφειδῶς ἀναλώσας καὶ προσστατεύσας. . .

Ταῦτα ἄρα ἐν τῷ τῶν Ἑλλήνων γένει εὐεργεσία σοὶ ἀνάγραφτος ἀποκείσεται· καὶ γε εἰκότως τίς γὰρ δεσποτικῆς ἐντολῆς ὑπακούων, τοσοῦτον τὸ ἐμπιστευθεῖν οἱ τάλαντον πολλαπλασιάζειν ἐφιλοτιμήσαντο; πολλὰ μὲν περὶ τὴν σοφίαν πονήσας, πολλὰ δὲ τὰς ἐπιστήμας ἀκριβοσάμενος, οἷαν δὲ λόγων ἕξιν ἀσκήσας; τίς δὲ τοὺς λόγους διατρανώσας τε καὶ ἐκλειάνας, οὕτω τοῖς ὠμιληκόσιν αὐτῷ ἐνεκόλαψε καὶ συνήθεις ἐποίησε; ἢ ἐπὶ τὸ βῆμ' ἵναγαγὼν ἴσα καὶ Δημοσθένει, ὡς εἰπεῖν ἐπ' ἀσκήσει λόγων, αὐτοὺς ἀγορεύειν παρεσκευάσατο; . . . τίς δ' ἔτι καὶ παῖδες ὄντες περὶ πᾶν εἶδος παιδείας εὐρρῶστους θιασώτας ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἀνέδειξεν; ὥστε καὶ συγγραφεῖς γινομένους παρὰ τῶν ὡς μὴ ἐντετήκοι τι πάθος, ἐφ' ᾧ ἂν λημῶεν πρὸς τοσαῦτ' ἀρίγνωτ' ἔργα τὰ εἰκότα θαυμάζεσθαι; καὶ τέλος, τίς τοσοῦτον ἠθικαῖς εἰσηγήσεσιν, δογμάτων διδασκαλαῖς, δωρημάτων πλήθει αὐτοὺς ἑαυτοῦ ἀνηρτίσατο, ὡς ἀντὶ πατέρων καὶ ἀδελφῶν αὐτὸν αἰρεῖσθαι ποιεῖν; Καὶ ναὶ μὰ τὸν λόγιον, οἱ ἀπὸ σοῦ, καθάπερ ἀπὸ τινος τρικρούνου πηγῆς ἀκενώτως ἐπιδαψιλευούσης τὰ νάματα, ἐνθα μὲν τὰ πρὸς τὰ ἦθη συντέλειαν ἔχοντα παραγγέλματ' ἀρνούμενοι. ἐνθα δὲ τὸ τῶν λόγων ἀφθόνως ἐκβλύζον ἐξαντλούμενον νέκταρ, ἐκεῖθεν δ' αὖ, ὃ καὶ μᾶλλον τὴν κατὰ σὲ ἀρετὴν βεβαιοῖ, τοῖς τῆς εὐσεβείας στοιχειούμενοι δόγμασιν, ἐφ' ᾧ ἀκινδύνως ἐπιβαίνειν ἀσπίδος καὶ δράκοντος πατέρα σε σφίσι αὐτοῖς ὁμολογοῦσι ξύμπαντες γεγονέναι τὸ εὖ ζῆν παρεχόμενον καὶ ὄλωσ κέρας Ἀμαλθείας γενόμενον. Καὶ οὐχ ὅπως οἱ τῆς θαυμαστῆς σου τῶν λόγων ἠγρῶς ἀκούσαντες ἢ ἄλλως πως εὖ παθόντες ἀμφίσε οὕτως ἔχουσιν, ἀλλ' ἔτι καὶ τῶν ἐπηλύδων, εἴτις ποθὲν τύχοι παραγενόμενος καὶ παιδείας μετέχων καὶ οὗτος ἅμ' ἧς ἀρετῆς ἔχεις ἐν σενατῷ συλλαβῶν, πείραν λαβῶν, καὶ εἴτι δέοιτο παρὰ σου ἐξ ἐτόιμου τυ-

χών, εἰς τὸν ἐκείνων χορὸν παραχρῆμα μεθέστηκε, ξυνωδὰ τοῖς ἄλλοις περὶ σὲ ὡς εἰπεῖν παθαινόμενος. Οὕτω Σὺ καὶ λόγῳ καὶ πράξει ἅπαντας σαυτοῦ ἔξαρχῶν, φιλοφρόνως ὑποδεχόμενος, ἤθη ρυθμίζων, δόγματα διδάσκων, νομυθετῶν, συνιστῶν, ἐπαρκῶν, τὰ πάνθ' ἅπαντα εὖ ποιῶν, ἵνα τοὺς πάντας κερδάνης μεθηρομόσας πρὸς σεαυτόν. εἶωθε γὰρ ἡ ἀρετὴ ἐαυτῆς οὕσα, οἷα τις μαγνήτις ἀρρήτῳ φύσεως βία τὸν σίδηρον ἔλκουσα, τοὺς γε ἀξίους, ἐφ' ᾧ τὸ διεστῶς συνουλιῶν, πρὸς ἐαυτὴν μεταρομύζεσθαι. . .

Καὶ τελειώνει τὴν ἀφιέρωση τῆς Τερψιθέας τοῦ ὁ Δούκας: «Σὸν ἄρ' Εὐεργέτα: καὶ ὑποδέξασθαι κατὰ τὸ προσῆκον φιλοστόργως ἐνεστερησάμενον τό τε ἀκροσφαλὲς τῆς βαδίσεως ὑποστηρίζοντα καὶ συσφιγγοντα καὶ ὅλως τῇ παρὰ σ' αὐτοῦ δόξῃ καὶ προστασίᾳ διακοσμήσαντα τοῖς ἐρασταῖς συνιστᾶν, ἵνα καὶ ἐξ ἐκείνων εἰς γενεὰς γενεῶν κατ' ἀλληλουχίαν ἀποδέχη ἀρτιμελῆ καὶ ἀρτίτοκα ἔκγονα. . .».

Προσθέτω μὲ τὴν εὐκαιρία, ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ τοῦ Φωτιάδῃ ὡς Δασκάλου, πῶς ὁ ἴδιος αὐτὸς Δούκας δὲν θὰ παραλείψη στὸ ἐξῆς εὐκαιρία νὰ μὴν ἀναμνησθῆ μὲ πολλὴ λύπη μάλιστα ἀλλὰ καὶ περηφάνεια τῆς δόξας τοῦ Βουκουρεστιανοῦ Γυμνασίου ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Λάμπρου. Σὲ γράμμα του παραδείγμα πρὸς τοὺς Θεσ)νικεῖς προτροπικὸ γιὰ ἔνωση καὶ βελτίωση τῶν Σχολείων τους μὲ τὸ ὁποῖο προλογίζει τοὺς λόγους τῶν Ἀττικῶν Ρητόρων του (Βιέννη 1813 - τόμ. I' σελ. 3) γράφει: «Ἐντεῦθεν ἤχησεν ἱκανῶς καὶ ἡ μοῦσα τοῦ μακαρίτου Λάμπρου τοῦ Φωτιάδου ἐν Βουκουρεστίῳ εἰς δέκα ἔτη καὶ μαθηταὶ τούτου οὐκ εὐκαταφρόνητοι πανταχοῦ ἤδη εὐρίσκονται· ἀλλ' ἀποθανόντος αὐτοῦ ἀπενάρχησε παρενθὺς τὸ Σχολεῖον τοῦτο κατὰ δυστυχίαν. νῦν δὲ νέος ἀγὼν περὶ αὐτὸ ἐνεργεῖται καὶ τῶν ἀγωνιζομένων τὰς ἐλπίδας βεβαιώσει τῶν πραγμάτων τὸ τέλος. . .».

Ἐπιστέλλοντας ἀκόμα πρὸς τὸν Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιο (πρόλογος εἰς Ζ' τόμ. τῶν Ἀττ. Ρητόρων - Βιέννη 1813) καὶ καταφερόμενος κατὰ τῶν διωκτῶν τῆς ἑλληνικῆς (ἀρχαίας) γλώσσας ἀπὸ τὸ Αὐθεντικὸ Γυμνάσιο παρατηρεῖ: «Ἄλλ' ἐὰν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦν τοιαύτη ὅτι: αὐτοὶ δὲ ἄλλα αἴτια βέβαια τερατεύονται, ἦτον τοιαύτη διὰ πάντας ὁμοίως· νῦν δὲ τὸ μέγα παράδειγμα πλησίον τοῦ ἱεροῦ σου θρόνου, Πανιερώτατε Δέσποτα, τὸ Σχολεῖον λέγω τοῦ μακαρίου Λάμπρου ἐξελέγχει αὐτῶν τὴν προπέτειαν· τὸ ὁποῖον ὑποκάτω εἰς τὴν σιωπὴν τῆς ταπεινοφροσύνης ἐκαρποφόρησε τοσοῦτον καρπὸν εἰς μίαν δεκάδα ἐνιαυτῶν (ἐννοεῖ τὰ ἔτη τῆς σχολαρχίας τοῦ Λάμπρου 1792 - 1802) ὥστε δὲν εἶναι μέρος τὴν σήμερον τῆς Εὐρώπης ἔνθα νὰ μὴ εἶναι μαθηταὶ ἀξιοὶ τῆς δόξης τοῦ Λάμπρου καὶ τῶν συστησάντων τὸ Σχολεῖον ἐκεῖνο. Ἐντεῦθεν πολιτικοί, ἐντεῦθεν νομικοί, ἐντεῦθεν ἱατροί, ἐντεῦθεν διδάσκαλοι οἱ ἐπισημότεροι πανταχοῦ, ἐντεῦθεν οἱ φιλοκαλότεροι μεταφρασταὶ καὶ εὐγλωττότεροι συγγραφεῖς, ἐντεῦθεν ἐν ᾧ ἕκαστος ἐπαγγέλλεται κατετάχθη τῶν ἄλλων εὐδοκιμώτεροι» (ὁ.π. 63. 7 - 8). . .: «Νῦν δέ, συνεχίζει, τρίτη δεκάδος ἀρχὴ (γράφει στὰ 1813) ἀντιφιλοτιμουμένης πρὸς τὴν ἐκείνην τὴν μακαρίαν καὶ σώφρονα (δηλ. τὴν μεταξὺ 1792 - 1802) ἀλλὰ καὶ ταύτης τὰ προοίμια, ὡς εἶπον κρότοι καὶ ἔπαινοι. Τὰ δὲ τέλη τοῖς ὀρθῶς φρονοῦσι παριστάνουσιν ὑποπτα πανταχόθεν τῶν πραγμάτων οἱ ὄροι. . . Τί λοιπὸν ποιητέον; Οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀνακλητέον τὸ σχολεῖον τοῦ μακαρίου Λάμπρου τοῦ Φωτιάδου· ἐκεῖνο τὸ Σχολεῖον ἀνακλητέον, Πανιερώτατε πάτερ καὶ Δέσποτα, τὸ φερώνυμον· καὶ ἐπ' ἐκείνου οἰκοδομητέον εἴτι ἐλλείπει καὶ προσθετέον τὰ τῆς σῆς φιλογενείας καὶ μεγαλοψυχίας φιλοτιμήματα. . .

Ἀνακλητέον, πάτερ, τὸ Σχολεῖον τοῦ Λάμπρου τὸ σώφρον, τὸ καρποφόρον, τὸ ἔνδοξον, τὸ σωτήριον· καὶ μέμνησο τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς φιλανθρωπίας τῶν συστησάντων ἐκεῖνο, οἵτινες ἐκ πρώτου βήματος εἰς τὸν θρόνον ἔδειξαν τῆς ἀρετῆς τὰ γνωρίσματα· ἐξ οὗ σπέρμα πολὺ κατὰ πᾶσαν σώζεται πόλιν· ἐξ οὗ τρόπος μεθόδου ἀπεκαλύφθη λαμπρὸς καὶ τοῖς ἄλλοις σπῆνδαστηρίοις μεταδίδοται εὐτυχῶς· ἐξ οὗ ἡ γλῶσσα ἔλαβε εὐκολίαν μεγάλην. . . ἐξ οὗ λέγω τοιοῦτοι καὶ τοιοῦτοι

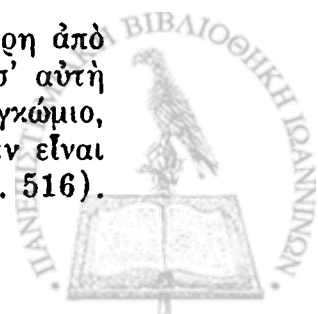
ρούακες έξερρήσαν πολλές ήδη πόλεις και χώρας ποτίζοντες. Έκεινο λοιπόν τὸ Σχολεῖον ἀνακλητέον, πάτερ, και ἐπ' ἐκείνου ἐποικοδομητέον εἴτι ὁ καιρὸς ἔτι ἐν τῷ τότε οὐ συνεχώρησεν. . .»¹⁸.

Αὐτὰ και πολλά ἀκόμη ἔγραφε γιά τὸ Λάμπρο και τὸ Σχολεῖο του ὁ φιλογενέστατος Δούκας¹⁹. Ὁ δὲ Παν. Νικολαΐδης, μαθητῆς ἐπίσης και ἀνεπιὸς τοῦ Λάμπρου²⁰ σταλμένος με ἔξοδά του γιά σπουδὴ τῆς ἱατρικῆς στή Βιέννη και Χάλλη τῆς Γερμανίας, τὴν ἐναίσιμη ἐπὶ διδακτορία διατριβή του στο Φωτιάδη προσφωνεῖ. Ἐκεῖ, καθὼς ἀναφέρει ὁ Σάδας, καταχωροῦνται και τέσσερες ἐπιστολές μαθητῶν τοῦ Φωτιάδη, τρεῖς τῶν εἰς Χάλλη συμφοιτητῶν τοῦ Νικολαΐδη, Θ. Ἰλιάδη, Στελ. Μόσχου και Ἀθ. Ἰωαννίδη και ἡ τετάρτη τοῦ Μιχ. Τενέδιου ἀπὸ τῆ Βιέννη.

Τὸν πλέον ὁμως ἐπίσημον ἔπαινο γιά τὴν πολύτιμη προσφορά του στήν Ἑθνική Παιδεία, ἐδέχθηκε ὀλίγο μετὰ τὸ θάνατό του ὁ Φωτιάδης ἀπ' αὐτὸν τὸν Κοραῆ, τὸ δραγουμάνο τοῦ Γένους, καθὼς ὁ ἴδιος σοφὸς Χιώτης ἀποκαλοῦσε τὸν ἑαυτό του. Ὁ Κοραῆς δὲν ἐγνώριζε, ὅπως εἶπαμε, προσωπικά τὸ Φωτιάδη οὔτε και ἀλληλογραφία εἶχε ποτὲ μαζί του. Γιά τὴ σοφία ὁμως τοῦ Λάμπρου και γιά τὴ λαμπρὴ σχολική του δράση τὸν εἶχε ἰδεάσει τελευταία με γράμμα του ἀπὸ τῆ Βιέννη ὁ γνωστὸς Ἡπειρώτης πραματευτῆς, φίλος και συνεργάτης του στενός, Ἀλέξ. Βασιλείου. Ὁλίγο ἀργότερα (6.3.1805) ἐνθουμούμενος τὸ Λάμπρο ὁ Κοραῆς γράφει στο φίλο του ζητῶντας περισσότερες και πιὸ συγκεκριμένες γι' αὐτὸν πληροφορίες: «Μίαν φορὰν ἂν ἐνθουμῶμαι καλά, τοῦ γράφει, ἐπήνεσας τὸν διδάσκαλον τοῦ Βουκουρεστίου Λάμπρον τὸν Φωτιάδην, ὅχι μόνον ὡς κατορθοῦντα εἰς τὸ ἐπάγγελμά του, ἀλλὰ και ὡς χρηστῶν ἡθῶν διδάσκαλον εἰς τοὺς μαθητάς του. Οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα; ἔξεύρεις ἄλλο τι εἰδικώτερον περὶ αὐτοῦ; Ἐὶ τὸ Φωτιάδης εἶναι πατρωνυμικόν; Σὲ βάλλουσιν ἴσως εἰς ἀπορίαν αἱ τοιαῦται ἐρωτήσεις, ἀλλ' εἶναι τῶν ἐνδεχομένων νὰ χρησιμεύσωσιν αἱ ἀποκρίσεις εἰς ἐμὲ και δι' ἐμοῦ εἰς ἄλλους· κράτει τὰ φυλαγμένα εἰς τὸ στήθος. . .» (Ἄπαντα Κοραῆ 1965, 6. σελ. 497).

Στὸ μεθεπόμενο ὁμως πρὸς Βασιλείου γράμμα του ὁ Κοραῆς (12.4.1805) ἀπαντῶντας σὲ δικό του τῆς 26 Μάρτη, στο ὁποῖο φαίνεται πὼς τὸν πληροφοροῦσε γιά τὸ θάνατο τοῦ Φωτιάδη, γράφει: «Δὲν ἠμπορεῖς νὰ πιστεύσης πόσον μ' ἐλύπησεν ὁ θάνατος τοῦ Λάμπρου· διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις μου ἐματαιώσε και τὸ μικρὸν ἐγκώμιον, τὸ ὁποῖον εἰς μείαν σημείωσιν τῆς προδοικῆσεως κατὰ πάρεργον ἡτοίμαζον δι' αὐτόν, και ὡς χρέος ὀφειλόμενον εἰς τοὺς κόπους του και ὡς διεγερτήριον εἰς τὴν μίμησιν αὐτοῦ. . .» (Ἄπ. ὁ.π. σελ. 504). Ἀπὸ τίς παραπάνω περὶ Φωτιάδη ἀναφορές τοῦ Κοραῆ στὰ πρὸς Βασιλείου γράμματά του μποροῦμε με διαφορά ὀλίγων ἴσως ἡμερῶν νὰ προσεγγίσωμε τὴν ἀκριβῆ χρονολογία τοῦ θανάτου τοῦ Δασκάλου ἐπισυμβάντος καθὼς φαίνεται τέλη Φλεβάρη ἢ κατὰ τίς ἀρχές τὸ πολὺ Μάρτη 1805, ἀντὶ τῆς ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ἔτους ἀπὸ τοὺς διογράφους του ὄλους τοποθέτησή του. Ὁ Οἰκονομίδης μάλιστα (ὁ.π. σελ. 119), βασιζόμενος σὲ αἴτηση τῶν φοιτητῶν τῆς Σχολῆς με ἡμερομηνία 8.4.1805 πὸν ζητοῦσαν σὰν ἀντικαταστάτη του τὸν ἤδη διδάσκοντα σ' αὐτὴ τὰ Μαθηματικά Χίο Βαρδαλάχο, γνωματεύει, πὼς ὁ θάνατος τοῦ Φωτ. ἐπῆλθε στίς ἀρχές Φλεβάρη 1805. Πιθανὸν ὁμως ἡ αἴτηση αὐτὴ νὰ μὴν συντάχτηκε μετὰ τὸ θάνατό του ἀλλὰ πρὸ αὐτοῦ, ἀπ' ἀφορμὴ παραίτησή του ἀπὸ τὴ διεύθυνση τῆς Σχολῆς ἐξ αἰτίας τῆς βαρείας ἀρρώστειας του ἢ ὀπωσδήποτε τέλειαις γιά τὸν ἴδιο ἀδυναμίας του νὰ ἀσκήση τὰ καθήκοντά του. Πάντως μέσα στο Φλεβάρη τοῦ 1805 ἢ τὸ πολὺ, καθὼς εἶπαμε ἀρχές Μάρτη τοῦ ἴδιου ἔτους, μπορεῖ νὰ τοποθετηθῆ βίσιμα ὁ θάνατος τοῦ Λάμπρου.

Ἀπαντῶντας σὲ συνέχεια ὁ Κοραῆς (8.5.1805) σὲ λίγο μεταγενέστερη ἀπὸ τὴ μνημονευθεῖσα ἐπιστολή τοῦ Βασιλείου, πὸν φαίνεται νὰ τὸν παρακινῆ σ' αὐτὴ νὰ δημοσιεύση ἔστω και μετὰ θάνατον τὸ σχεδιασθὲν ὑπὲρ τοῦ Φωτιάδη ἐγκώμιο, γράφει: «Συμφωνεῖ με τὴν ἰδικὴν σου ἢ περὶ τοῦ Λάμπρου γνώμη μου. Δὲν εἶναι δίκαιον νὰ τὸν στερήση ὁ θάνατος τοῦ ὀφειλόμενου ἔπαινου.». (Ἄπ. ὁ.δ. σελ. 516).

Πράγματι τὸ ἐγκώμιο αὐτὸ περιέλαβε, ὅπως ἀκριβῶς τὸ εἶχε διατυπώσει ζῶντος ἀκόμη τοῦ Φωτιάδη, ὁ Κοραῆς στὸ Β' μέρος τῶν λεγόμενων Αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν του (Προλεγόμενα στὸν Πρόδρομο τῆς Ἑλλ. Βιβλιοθήκης), ποὺ κυκλοφόρησε στὶς ἀρχὲς τοῦ ἐπόμενου ἔτους (1806), ὅπου καὶ λόγος πολὺς γιὰ δασκάλους καὶ διδακτικὰς μέθοδους. «Ἀπὸ τοὺς φιλογενεῖς τούτους διδασκάλους, ἀρχίζει ὁ ἔπαινος, τῶν ὁποίων δι' εὐτυχίαν τῆς Ἑλλάδος, ὁ ἀριθμὸς πληθύνεται καθ' ἡμέραν, ἀρκοῦμαι κατὰ τὸ παρὸν νὰ ὀνομάσω Λάμπρον τὸν Φωτιάδη διδάσκαλον τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ Ἑλληνικοῦ γυμνασίου· ἀκούω ὅτι ὁ σοφὸς οὗτος διδάσκαλος ἔχει τάξιν καὶ μέθοδον εἰς τὰ μαθήματά του· λέγουσιν ὅτι καὶ οἱ ἐξερχόμενοι ἀπὸ τὸ γυμνάσιον αὐτοῦ νέοι, παρὰ τὴν εἶδησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, εἶναι στολισμένοι καὶ μὲ ἴψη χρηστά, καὶ μὲ φρονήματα ὄντως Ἑλληνικά· τούτου τοῦ Λάμπρου τὸ εὐογέτημα εἶναι ἔτι ἀξιολογώτερον, ἀλλ' ὄχι παράδοξον ἢ εὐμεθοδία τῆς παραδόσεως προσηλώνουσα τὰς νέας ψυχὰς εἰς τὰ μαθήματα, φυσικὰ τὰς μακρύνει ἀπὸ πολλὰς ἄλλας αἰσχροῦς ἐπιθυμίας καὶ ἀσχολίας· «Ὡς καὶ μηδὲν ἄλλο δυνήσεται τὰ μαθήματα ταῦτα ποιεῖν ἀγαθόν, ἀλλ' οὖν ἀποτρέπει γε τοὺς νεωτέρους πολλῶν ἄλλων ἁμαρτημάτων» (Ἰσοκρ. Παναθην.)· ἐξ ἐναντίας ἢ ἀμεθοδία, αὐξάνουσα τοὺς κόπους ὑπέρομετρα, ἀηδιάζει καὶ ψυχραίνει τὰς ψυχὰς καὶ γεννᾷ εἰς αὐτὰς τὴν μητέρα πάντων τῶν κακῶν, τὴν ἀργίαν· διότι ἀργὸς εἶναι ὄχι μόνον ὅστις δὲν ἐργάζεται, ἀλλὰ καὶ ὅστις ἐργάζεται ἀνάποδα· τοῦ τοιούτου γράφουσιν αἱ χεῖρες ἀπαγγέλλει τὸ στόμα, ἀλλ' ἡ ψυχὴ δὲν μέτεχει τίποτε ἀπ' αὐτά.

Τὸ χρεωστούμενον τοῦτο εἰς σὲ Λάμπρ' ἐγκώμιον ἦτο γραμμένον ὅταν ἤκουσα ὅτι ὁ θάνατος ἐστέρησε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν σου. Τίς ἄλλος παρὰ τοὺς μαθητὰς σου δύναται νὰ παρηγορήσῃ τῆς Ἑλλάδος τὴν λύπην; καὶ τί μένει πλέον εἰς ἐμὲ ἄλλο παρὰ νὰ πέμπω εἰς τὸν τάφον σου τὸν μικρὸν τοῦτον, ἀλλ' ἀπὸ ψυχῆς ἐξερχόμενον ἔπαινον εἰς τὴν μακαρίαν σου ψυχὴν; Αἰωνία σου ἡ μνήμη! Γαῖαν ἔχοις ἑλαφράν». («Ἀπαντὰ Α' σελ. 885).

Ἄλλὰ κι' ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ὁ Κοραῆς ἐξακολουθοῦσε πάντα νὰ τιμᾷ καὶ σέβεται τὴ μνήμη τοῦ Λάμπρου κατατάσσοντάς τον ἀνάμεσα στοὺς κορυφαίους Δασκάλους (Εὐγενίους, Θεοτόκας, Λάμπρους) «τούς κοινούς πατέρας τοῦ γένους μας» (Α' 1364), καθὼς τοὺς ἔλεγε.

Ποιοὶ δὲ Δάσκαλοι δικαιοῦνταν τὸν τιμητικὸν αὐτὸν τοῦ Κοραῆ τίτλον καὶ πότε, τὸ λέγει πάλι ὁ ἴδιος μεγάλος Χιώτης σ' αὐτοὺς τοὺς παραπάνω περισπούδαστους αὐτοσχεδίους στοχασμοὺς του, γράφοντας: «Ὅταν μὲ τοιαῦτα καθαρὰ νάματα (φιλοπατρίας, ἐργατικότητος, θήρας τοῦ καλοῦ) ποτίζης τὰς ἀπαλὰς τῶν μαθητῶν σου ψυχὰς, ὅταν τοὺς ἐλευθερώσῃς ἀπὸ τὴν ἀηδίαν καὶ τοὺς μάταιους κόπους τῆς ἀμεθοδου παραδόσεως, ὅταν ὄχι μόνον εὐκόλον ἀλλὰ καὶ ἡδονικὴν καταστήσῃς εἰς αὐτοὺς τὴν μάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τότε θέλεις τοὺς ἰδεῖν νὰ καταγίνωνται ὄχι εἰς τὰς πρὸ μικροῦ σημειωθείσας ματαιοπονίας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν πάνποτε πρόδρομοι τῆς μελλούσης τῶν γλωσσῶν καὶ τῶν ἔθνῶν διαστροφῆς, ἀλλ' εἰς μεταφράσεις Ἑλληνικῶν καὶ ξένων βιβλίων, εἰς παρατηρήσεις ὠφελίμους εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς κοινῆς γλώσσης καὶ εἰς τὴν εὐμέθοδον παράδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς, εἰς ὀλίγα λόγια ὅλα τὰ καλὰ ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὸ νὰ ἐκπλύνωσι τὸν πολυχρόνιον ρύπον μὲ τὸν ὁποῖον κατησβόλησε τὸ εὐμορφώτατον τῆς Ἑλλάδος πρόσωπον ἢ βαρβαρότης. Ὅταν τοιοῦτοι μαθηταὶ ἐκβαίνουσιν ἀπὸ τὰς χεῖρας σου δημιουργημένοι ὡς ἀγάλματα καλά, τότε κατεστάθῃς σὺ δάσκαλε, ὅστις ἂν εἶσαι, τῆς πατρίδος ὁ μεγαλύτερος εὐεργέτης, ἐπειδὴ εὗρηκες τὴν τέχνην νὰ πολλαπλασιάσῃς τοὺς εὐεργέτας αὐτῆς· καὶ ἡ θύρα τοῦ φροντιστηρίου σου εἶναι ἀξία νὰ φέρῃ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην,

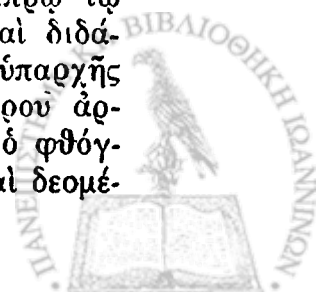
«ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΝ ΕΥΕΡΓΕΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ»

(«Ἀπ. ὁ.π. σελ. 885). Καὶ παράδειγμα φῶτεινὸ τέτοιου Δασκάλου προβάλλει ἀμέ-

σως παρακάτω ὁ Κοραΐς πρῶτον καὶ καλύτερον τὸν περικλεῖ Ἡπειρώτη Λάμπρο τὸ Φωτιάδη «διδάσκαλον τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου...».

Τέλος ὅταν δέκα περίπου χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Λάμπρου θὰ γίνη (13.10.1815) σὲ πάνδημη τελετῇ στὸ Βουκουρέστι ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων του, γιὰ νὰ δοθῇ γιὰ ὑστατη φορὰ ἡ εὐκαιρία στὴν ἐκεῖ πολυπληθῆ Ἑλληνικὴ Κοινότητα νὰ ἀναμνησθῇ μὲ συγκίνηση τὶς ἀνεκτίμητες πρὸς αὐτὴ καὶ τὸν Ἑλληνισμὸ ὑπηρεσίαι τοῦ λαμπροῦ Ἡπειρώτου καὶ τιμῆσι προεπούμενα τῇ μνήμῃ του, ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς μαθητῆς καὶ συμπατριώτης του Νεόφυτος Δούκας, προσοριζόμενος ἤδη γιὰ τὴ διεύθυνση τοῦ Βουκουρεστιανοῦ Γυμνασίου, θὰ ἐκφωνήσῃ μακρὸν σὲ ὕψος ἀπλὸ λίαν δὲ ἐνδιαφέροντα ἐπιτάφιο (Παναγυρισταὶ τόμ. Β' σελ. 336 - 342) τοῦ ὁποίου παραθέτω εὐθὺς τὸ μεγαλύτερον καὶ πλέον οὐσιώδες μέρος:

«Τί λοιπὸν ποιητέον; εἶπε μετὰ σχετικὸ προσοίμιο ὁ Δούκας. Καὶ πόθεν ἀρκτέον τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρὸς καὶ μάλιστα πρὸς εἰδότας ὑμᾶς ἀναμένοντας ἤδη ν' ἀκούσετε παρ' ἐμοῦ Ἐπιτάφιον ἄξιον τῆς πρὸς τὸ κοινὸν ἐκείνου εὐεργεσίας; Εὐεργεσίαν δὲ λέγω, τὴν ὁποίαν ὁ μακάριος οὗτος διδάσκαλος εἶχεν ἐν ἑαυτῷ, ἐκ νεαρῶς ἡλικίας, ὡς κορωνίδα τῶν ἀρετῶν σύντροφον καὶ συνέστιον, εὐεργεσίαν τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα δύναμαι μὲν νὰ προσφέρω καλῶς, νὰ ἐξηγήσω ὅμως αὐτὴν κατ' ἀξίαν ἀδυνατῶ· εὐεργεσίαν τὴν πρωτίστην τῶν ἀρετῶν, τὴν μόνην συνάπτουσαν τὸν ἄνθρωπον πρὸς θεόν· καθότι ἴδιον φύσει ὄν τὸ εὐεργετεῖν τῷ θεῷ κοινὸν προαιρέσει καὶ πρὸς τὸν ἄνθρωπον γίνεται, ὡς κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἐκείνου παρ' ἐκείνου πλασθέντα· εὐεργεσίαν τὴν συνδέουσαν πρὸς ἀλλήλους ἄνθρωπον καὶ θεόν, ἰδιότητα πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονίαν, ἐὰν τὸ πλάσμα δεχθῇ παρὰ τοῦ πλάσαντος τὸ δῶρον τῆς προαιρέσεως, τὸ ὁποῖον κατώρθωσε ἐν ἑαυτῷ μάλιστα πάντων, ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λέξει γινόμενος οὗτος διδάσκαλος. Ἐπειδὴ εὐσεβέστατος ὢν καὶ ἐξ εὐσεβεστάτων γονέων καὶ τὴν εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν καὶ ἀπλότητα ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων στοιχειωθείς, προσέλαβεν ἐκ προαιρέσεως τὸ φιλόανθρωπον. Διὸ καὶ ὁ πανάγαθος θεὸς ὁ τῶν πτωχῶν πατήρ καὶ τῶν καλῶν χορηγός, ἔδωκεν αὐτῷ δῶρον τῆς τοιαύτης ἀρετῆς τῇ προαιρέσει ἀνάλογον τὴν σοφίαν, τάλανταν ἀληθῶς ἀπείρως εἰς εὐεργεσίαν μεταδιδόμενον καὶ μηδέποτε ἐκκενούμενον· τάλαντον, ἐν τῇ μεταδόσει ἔχον τὸ πλούσιον πολλαπλάσιον καὶ ἐν τῇ κενώσει τὴν αὔξησιν· τάλαντον ἄξιον πανταχόθεν τῆς τοῦ ἀνδρὸς προαιρέσεως καὶ τῆς χρείας τῶν δεομένων. Ταύτην οὖν τὴν πηγὴν δεξάμενος ὁ μακάριος ἄνωθεν ἠρδευσε, ἠύξησε, μετέδωσε, πρῶτον μὲν κατ' ἰδίαν εἰς τοὺς οἴκους τῶν εὐγενῶν, ἔνθα καὶ τῆς ἑαυτοῦ ἀρετῆς πείραν ἔδωκε πρῶτον καὶ τὸν λύχνον ἐπὶ τὴν λυχνίαν ἐδημοσίευσεν, οὐ μόνον τὴν ἔξω σοφίαν διδάξας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ θεοσεβές, τὸ φιλόανθρωπον, τὸ σῶφρον, τὸ κόσμιον, τὸ τίμιον, τὸ φιλόπατρι, τὰ πάντα τοῖς πᾶσιν ὅσοι διήκουσαν τὴν θεσπεσίαν αὐτοῦ αὐδήν, ἐνεφύτευσε καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸν φόβον τοῦ θεοῦ καὶ τὴν τιμὴν τῆς πατρίδος... Ἀφ' οὗ δὲ ἔσπειρεν ἐπ' εὐλογίαις... ζητεῖται παρὰ τοῦ Ἡγεμόνος καὶ πάντων τῶν τε ἐκ τοῦ Κλήρου καὶ τῆς Γερουσίας ἀρχόντων εἰς τὸ κοινὸν τῆς πατρίδος σχολεῖον· ὁ δὲ πραότατος καὶ φιλοσοφώτατος Λάμπρος, καίτοι ἀποστρεφόμενος τὰς ταραχὰς καὶ θορύβους δέχεται... Ἐνταῦθα λοιπὸν ἀνεφάνη μᾶλλον ὁ πυρσὸς τῆς σοφίας, ἐνταῦθα λοιπὸν ἡ δύναμις τῆς ἀρετῆς καὶ εὐταξίας· καθότι ἅμα ἀναβάς εἰς τὴν καθέδραν τοῦ Ἀρχιδιδασκάλου, εὐθὺς ἐπλήρωσεν τὴν εὐχὴν τῆς πατρίδος· εὐθὺς αἱ Μοῦσαι αἱ διὰ πολλῶν ἐτῶν ὑπὸ τοῦ τότε πολέμου καὶ ἄλλων πολλῶν περιστάσεως διωκόμενοι ἄλλοι ἄλλως καὶ τῶν ἑαυτῶν πρόσπολον καὶ γνήσιον θερμῶς ζητοῦσαι θεράποντα, εὐθὺς ἐπανῆλθον καὶ τοὺς ἑαυτῶν λαμπρῷ τῷ κηρύγματι ὡς ἐπὶ περισούσιον τράπεζαν συνεκάλεσαν· ἐντεῦθεν μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι πανταχόθεν συρρέοντες, οἱ μὲν ἐξ ἀρχῆς μαθητεύοντες, οἱ δὲ ἐξ ὑπαρχῆς τελειούμενοι καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦντες ἀπὸ τῆς πηγῆς τοῦ Λάμπρου ἀρδεύοντες σωτήρια νάματα· καθότι ἅμα ἤχησέ ἡ γλυκεῖα ἐκείνη φωνή, καὶ ὁ φθόγγος αὐτῆς διέδραμε τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων τὰ πέρατα, τοὺς πεινῶντας καὶ δεομέ-

νους εὐαγγελικῶς ὡς εἰς δεσποτικὴν τράπεζαν συγκαλῶν καὶ δρόμος ἦν πανταχόθεν μαθητιῶντων πρὸς τὴν φωνήν.

Τὰ δὲ ἐκ τούτων τίς δυνήσετε ἀξίως εἰπεῖν; ἔσπειρεν ὁ μακαρίτης τῷ ὄντι διδάσκαλος ἐπ' εὐλογίαις καὶ ἐθέρισεν ἐπ' εὐλογίαις, ἐν μὲν τριάκοντα, ἐν δὲ ἑξήκοντα, ἐν δὲ ἑκατόν· ἅμα γὰρ οἱ μαθηταὶ ἐδέξαντο προθύμως τῶν λόγων τὰ σπέρματα, καὶ μετ' οὐ πολὺ διὰ τὸ εὐμέθοδον εὐτυχῶς λόγων πατέρες ἐγένοντο· καὶ οὐδὲν ἐν τῷ Γυμνασίῳ ἤκούετο ἕτερον, ἢ λόγοι τῶν μαθητῶν ὡς ἐκ τοῦ βήματος πρὸς ἐπίδειξιν ἐκφωνούμενοι, καὶ ἄγῶν ἦν μέγιστος πρὸς ἀλλήλους τίς τινα νὰ ὑπερβῇ ἐν τοῖς πόνοις καὶ ὅπως νὰ παρευδοκιμήσῃ τὸν ἕτερον ἐν τῇ τῶν καλῶν ἐπιδόσει. Τοιαύτην ἀμίλλαν ἐνεφύτευσε εἰς τὰς καρδίας τῶν νέων ἡ εὐταξία καὶ ἡ μέθοδος.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἐπειδὴ οἱ πρῶτοι ἐγκρατεῖς τῶν ἐγκυκλίων γεύμενοι ἐχώρισαν εἰς τὰ ἐπαγγέλματα πρὸς πόρον τοῦ βίου. οὐδ' ἐκεῖνο παρημέλησεν ὁ ἀοίδιμος, τὸ νὰ προικίσῃ πολλοὺς τῶν ἐκ τῆς αὐτοῦ πηγῆς ἀρδευσάντων ἀφθόνως καὶ μὲ ἄλλα καὶ ἕψηλότερα τῆς τε φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱεραῆς τέχνης τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἵνα αὐτοὶ τε οὗτοι δαφιλέστερον βίον ἔχωσιν καὶ τοῖς ἄλλοις ὄφελος γένωνται. διὸ οὔτε βίβλων, οὔτε χρημάτων οὔτε ἄλλης τινὸς ἐφείσατο προθυμίας εἰς τοῦτο ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν ὑστερημάτων, τοὺς μὲν τὸ πᾶν, τοὺς δὲ ἐκ μέρους, ὅσον ἠδύνατο βοηθήσας ἐξέπεμψεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου τὰ μαθήματα ἦσαν δαφιλέστερά τε καὶ τελειότερα· καὶ μαρτυροῦσι μοι τοῦ λόγου αἱ φωναὶ τῶν εἰδότην καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν πολλαχῶς παρ' αὐτοῦ ἔργω τε καὶ λόγῳ εὐποιηθέντων· ἐπειδὴ οὐδεὶς τῶν φιλομούσων ἦν ἐν τῷ τότε, ὅστις δὲν ἀπῆλυσεν ἢ πολὺ ἢ ὀλίγον τῆς εὐεργεσίας τούτου τοῦ ἐναρέτου καὶ σοφοῦ διδασκάλου· καὶ ἐντεῦθεν φαίνεται ἀληθῶς πόσον ἰσχύει ἡ φύσις ὅταν προσλάβῃ ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς καὶ τὴν προαίρεσιν συνεργόν. . .

Ἄλλὰ μεταξὺ διέλαθέ μοι τὸ μέγιστον τοῦ Λάμπρου προτέρημα πόλεμος ἦν πρὸ αὐτοῦ διδασκάλων ἀκήρυκτος πρὸς ἀλλήλους καὶ πόλεμος κατοήθη καὶ ἀδιάκριτος, οὐ φιλολογικός, οὐ σπουδαῖος, ἀλλὰ φθονερός καὶ κακόζηλος ἀντιφερομένων ἀπάντων περὶ ὄνου σκιᾶς· ἐν τούτῳ δὲ ὁ πρῶτος Λάμπρος καὶ πρότερον μὲν ἔτι ἰδιωτεύων ἐπειρᾶτο καταπαύειν τὰς ἐριδας ὡς ἐδύνατο· ἀλλ' ἅμα δεξάμενος καὶ τὸ δημόσιον τοῦτο ἐπάγγελμα καὶ λάμπας ὁ Λάμπρος λαμπρότερον, εὐθύς κατεπράυνε τῶν πάντων τὰς γνώμας, καὶ διέλυσε τῆς κακοηθείας τὸ νέφος, διαλλάξας αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους καὶ εἰς ἀγάπην εὐαγγελικὴν καὶ ὁμόνοιαν τὰ διεστῶτα συναγωγῶν, οὐ μᾶλλον χρώμενος λόγῳ, ὅσον καταδυσωπῶν τῷ ἑαυτοῦ παραδείγματι· καθότι οὐδεὶς ἐνθυμεῖται νὰ διαφιλονίκησῃ πώποτε πρὸς τινα περὶ οὐδενὸς ὁ πρῶτος οὗτος διδάσκαλος· ἀλλ' ὡς ἐκ Σωκρατικῆς μετριοφροσύνης ὀρμώμενος, ἔλεγεν, ὅτι οὐδὲν οἶδεν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους καὶ τοιούτῳ ἤθει ταπεινοφροσύνης ἔλυε τοῖς βουλομένοις τὰ ἐρωτώμενα· καὶ ταῦτα μὲν ἐκ πολλῶν ὀλίγα τοῖς ἑαυτοῦ σοφίας καὶ ἀρετῆς τὰ εὐεργετήματα.

Ἄν ὁμως θελήσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὰ πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸν θεὸν καθήκοντα, ὅλον σωφροσύνην καὶ θεοσέβειαν καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν τοῦ ὁμίλου οὔτε ὁ καιρὸς ἐπιτρέπει καὶ περιττὸν νομίζω νὰ μηκύνω τὸν λόγον πρὸς τοὺς τὰ πάντα εἰδότες καὶ εἰς τὰς καρδίας τῶν ὁποίων ἐνδαιτᾶται ἢ πρὸς ταῦτα εὐγνωμοσύνη τελεία. Καιρὸς λοιπὸν νὰ δώσωμεν ἐνταῦθα τὸ τέλος τοῦ λόγου.

Ἔχεις λοιπὸν, ἀοίδιμε Λάμπρε, τὴν εὐγνωμοσύνην παρὰ πάντων καὶ μάλιστα παρὰ τῶν σῶν μαθητῶν, οἵτινες ἐνώσαντες ὁμοθυμαδὸν τὸ ἑαυτῶν πνεῦμα ἐν ἐμοί, καταβρέχουσι τὴν ἱεράν κόνιν σου σήμερον μὲ δάκρυα πικρά, στεφανοῦσι δὲ καὶ τὸν σεβάσιμόν σου τάφον μὲ τὸν λίθον, τὸν λίθον ἐκεῖνον λέγω τὸν βαρύτερον καὶ πικρότατον δι' ἡμᾶς εἰς μνημόσυνον αἰώνιον τῆς πολλῆς πρὸς ταύτην τὴν πόλιν καὶ πρὸς ἅπαν τὸ γένος εὐεργεσίας σου. ὁ εὐσεβῆς σου βίος, ὁ εὐεργετικός σου τρόπος, ἡ προθυμία μετάδοσις τῆς σοφίας καὶ ἀρετῆς σου, ἡ πραότης, ἡ πρὸς πάντας φιλανθρωπία, τὰ πάντα ἔλκουσι τὸ σέβας καὶ τὴν μνήμην πρὸς σὲ καὶ ἀφήνου-

σιν εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν τὸν πόθον ἀνεξάλειπτον. Ἄλλ' ἔπρεπεν ἔτι νὰ ζῆς ἐπὶ τῆς γῆς, εὐεργέτα κοινέ, εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς πατρίδος, ἵνα καὶ πλείους ἔτι εὐεργετήσης· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τριὰς, ὁ εἰς καὶ μόνον Θεός, κρεῖττον τι περὶ σοῦ προβλεψάμενος, μᾶς ἐστέρησε τῆς κοινωφελοῦς σου κορυφῆς, μεταστήσας τὴν μακαρίαν σου ψυχὴν εἰς τὰς αἰωνίους μονάς, πρέσβευε καὶ αὐτόθι ὑπὲρ ἡμῶν, τὸν εὐεργετικόν σου τρόπον καὶ οὕτως ἐκπληρῶν, τοῦτο δὴ τὸ καὶ φύσει καὶ προαιρέσει συνηθισμένον σου ἔργον, τὸ καὶ τοῦ τάφου σου σήμερον μάλιστα τιμῶν καὶ ἐν οὐρανῷ σοι ἀπονέμον τὰς ἀμοιβὰς παρὰ τοῦ παντοκράτορος θεοῦ, παρ' οὗ ἤκουσες καὶ τὴν θείαν ἐκείνην καὶ πᾶσιν εὐκταίαν φωνήν, ἠχοῦσαν σοι νοερῶς· εὗ δούλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ἐπὶ ὀλίγων εἰς πιστὸς ἐπὶ πολλῶν σὲ καταστήσω, εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

12. Λέω ἐκπροσωποῦσαν καὶ γιὰ τὸ Φωτιάδη, ἐπειδὴ «οἱ μακαρονισταὶ ἀφανῆ μὲν ἀρχηγὸν εἶχον τὸν περιφημὸν Λάμπρ. Φωτιάδη, φανερότατον δὲ καὶ ἀκαταμάχητον στρατηγὸν τὸν αἰοίδιμον Ν. Δούκαν...» (Πρβλ. Ν. Παμπούκη: Λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὸ μνημόσυνον τοῦ Ν. Δούκα, Ναύπλ. 1846 σελ. 17).

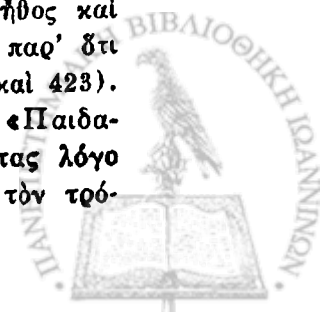
13. Στὴν ἐκδοθεῖσα, καθὼς εἶπαμε, ἀπὸ τὸ Ν. Δόσιο Ἐκάβη τοῦ Εὐριπίδη «ἐξ ἰδιογράφου Λάμπρου τοῦ Φωτιάδου» προτάσσεται ἡ ἀκόλουθη ἀφιέρωση: «Λάμπρῳ Φωτιάδῃ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων μεγάλῳ καὶ κλεινῷ τοῦ Γένους Διδασκάλῳ ἱερῶν» (Πρβλ. Πρακτ. Ἀκαδημ. Ἀθηνῶν 1944 σελ. 484). Τὸ ἀναφερόμενο ὅμως ἀπὸ τὸν Ψαλίδα στὴ Γεωγραφία του τῆς Ἠλείου (σελ. 54) πὼς «σώζεται τοῦ Α. Φ. ἡ μετρικὴ τῆς Ἑλλ. Ποιήσεως» μᾶλλον δὲν ἀνταποκρίνεται στὰ πράγματα. Θὰ πρόκειται γιὰ κείνην τοῦ Ζ. Πῶπ στὴν ὁποία ἤδη ἀναφερθήκαμε. Προσθέτω τέλος πὼς ὁ Α. Βρανούσης ἐρευνῶν τελευταῖα τὰ Ἀρχεῖα τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας ἀνεκάλυψε ἀριθμὸ ἐπιστολῶν ἀγνώστων τοῦ Α. Φ., ἡ προσεχὴς δημοσίευση τῶν ὁποίων θὰ ρίξη νέο φῶς στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ἀνδρὸς (Πρβλ. Ε. Μ. Ἀρχεῖου 1958-9 σελ. 204).

14. Στὸν κατάλογο τῶν ἐκδομένων πονημάτων τοῦ Λάμπρου προσθέτω καὶ τὰ ἀκόλουθα τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος δὲν μπόρεσα νὰ ἰδῶ· Ὁ Κ. Ἀσώπιος (Ἱστορ. Ἑλλ. Ποιητῶν I' Α' σελ. 15 Ἀθ. 1850) δημοσίευσε βωμὸν τοῦ Α. Φ. ὁ δὲ Παπαδόπουλος Κεραμεὺς «τρία κατ' ἐκλογὴν προσφωνήματά του εἰς τοὺς Οὐγγροβλαχίας ἡγεμόνας Ἀλέξ. Μουρούζην καὶ Ἀλέξ. Ὑψηλάντην». Πλὴν αὐτῶν τῶν ἐκδοθέντων ἔργων τοῦ Φ. κατὰ τὶς πληροφορίες τοῦ Οἰκονομίδη (ὁ. π. σελ. 140) γνωρίζομε καὶ τὰ ἀποσημειώματά του τὰ ἐπισυναπτόμενα στὴν Ἐπιτομὴ τῆς λογικῆς τοῦ Εὐγενίου, πὸν συνέταξε ὁ Γρ. Μπραγκοβάνος καθὼς καὶ τὴν ἐξήγηση μερικῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους.

15. Ὁ Γεννάδιος ἐμαθήτευσε ὑπὸ τὸν Λάμπρο ἑφταετία ὄλη (1797-1804) «παρὰδοθεὶς αὐτῷ ὑπὸ τοῦ θεοῦ του ἡγουμένου ἐνὸς τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ ἑλλ. μοναστηρίων». Σὰν δεῖγμα δὲ τῆς πρὸς τὸ μαθητὴ ἀγάπης του ὁ Δάσκαλος, τοῦ δώρισε τὴν εἰκόνα του, πὸν θρῖσκονταν ὡς τὸ 1923 ἀναρτημένη στὸ σπίτι τοῦ παιδιοῦ του Ἰω. Γενναδίου πρεσβευτοῦ, στὴν Ἀθήνα, ὁ ὁποῖος μὲ τὴ σειρά του τὴν παρέδωκε στὴν Πινακοθήκῃ τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος ὅπου καὶ ὑπάρχει. (Ξ. Ἀναστασιάδου: Γ. Γεννάδιος Α' σελ. 6-8).

16. Ὃταν ὁ Χριστόπουλος ἐπέστρεψε στὸ Βουκουρέστι (1797) ἀπὸ τὴν Πάδουα τῆς Ἰταλίας, ὅπου σπούδαζε τὴν ἰατρικὴν, συνδέθηκε στενὰ μὲ τὸ Α. Φ. καὶ πολὺ ἀπ' αὐτὸν ἐπηρεάστηκε. Λίγο δὲ ἀργότερα, ὅταν ὁ ἡγεμόνας Ἀλ. Μουρούζης ἐξήτησε ἀπὸ τὸ Φ. νὰ τοῦ συστήσῃ δάσκαλο κατὰλληλο γιὰ τὰ παιδιά του, ὁ Λάμπρος ἐκτιμῶντας τὸ ἦθος καὶ τὴν πολυμάθεια τοῦ ποιητῆ δὲν ἐδίστασε νὰ τὸν ὑποδείξῃ σὰν τὸν καταλληλότερο, παρ' ὅτι διέθετε δικούς του πολὺ καλοὺς μαθητὰς. (Πρβλ. Ἑλλ. Δημιουργία 1952 σελ. 397 καὶ 423).

17. Ὁ Κομμητᾶς μάλιστα ἐξέδωκε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Λάμπρου τὸ ἔργο του «Παιδαγωγικὴ ἢ πρακτικὴ Γραμματικὴ» (Βιέννη 1800), στὴν ἀρχὴ τῆς ὁποίας κάμνοντας λόγο γιὰ τὴ μέθοδο διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τούτου ὑποσημειώνει (σελ. ιγ'): «Τοῦτον τὸν τρό-

πόν και Λάμπρος Φωτιάδης ό έξ 'Ιωαννίνων άνήρ επί παιδεία ού τὰ δεύτερα φέρων έν τοίς καθ' ήμάς χρόνοις, διδάσκων έν Βουκουρεστίοις τούς έαυτοῦ μαθητάς τὰ Γραμματικά ού μικράν παρέχει τήν έπικαρπίαν». Στόν κατάλογο δέ τών συνδρομητῶν τόν έπισυναπτόμενο στό τέλος τοῦ βιβλίου πρώτος μεταξὺ τών διδασκάλων διά σώματα 20 αναγράφεται «ό σοφολογιώτατος διδάσκαλος Λάμπρος Φωτιάδης ό έξ 'Ιωαννίνων» (σελ. 648). 'Ο δέ Κοδρικῆς στόν δεύτερον κατά τοῦ Κοραῆ λίβελλό του, τόν έπιγραφόμενο «Και αὐτίς πρός τούς οίκείους» ('Εν Παρισίῳ τῆ 1ε' 'Απριλίου 1818) και δημοσιευόμενο από τὸ Δασκαλάκη (Κοραῆς και Κοδρικῆς σελ. 311) σημειώνει περί τὰ Λάμπρου τὰ ακόλουθα: «Μεταξὺ τών συγχρόνων μόνος τών διδασκάλων τόν όποιον δέν έτόλμησεν ό φιλόσοφος (δηλ. ό Κοραῆς) νά υβρίση είναι ό αοιδίμος Λάμπρος ό Φωτιάδης τοῦ όποίου τὸ σεβάσιμον όνομα αναφέρει εις μίαν υποσημείωσιν (Προδρ. 'Ελλ. Βιβλ. σελ. πη') με τὸ ακούω ότι ό σοφός οὔτος διδάσκαλος έχει τάξιν και μέθοδον εις τὰ μαθήματά του... τάξιν και μέθοδον! όχι πολυμάθειαν και σοφίαν! "Ω τῆς ακρίτου υπεροψίας! και τοῦτο μετά τόν θάνατον τοῦ μακαρίτου εκείνου και υστερον από όσα τοῦ έγραψεν ό ένσαρκος άγγελος τῆς Παλιγγενεσίας, ό έπιστήθιος του μαθητής και διδάσκαλος από Βιέννη διά τὰ συμφέροντα τῆς φατριάς. "Ας μάθη έν τοσοῦτω παροδικῶς ό φιλόσοφος ότι αὐτός ό λαμπρός φωστήρ τοῦ Γένους μας Λάμπρος, τόν όποιον ό πικρός θάνατος παράκαιρα μάς αφάιρεσεν. Αὐτός έστάθη ό έσχατος διδάσκαλος τοῦ Κοδρικῆ έν Βουκουρεστίῳ και ύπ' όσιν αὐτοῦ έγινε και ή μετάφρασις τοῦ Φουτενέλ, ήτις τώρα απარέσκει τῷ φιλοσόφῳ και ή μετάφρασις τοῦ περί άνθρώπου δοκιμίου τοῦ Πώπ (Essai sur l' homme de pop) με διαφόρους υποσημειώσεις, τὸ όποιον έμεινεν ανέκδοτον ευρισκόμενον εις Κων)πολιν μεταξὺ τών άλλων χειρογράφων τοῦ Κοδρικῆ. 'Εν οίς και ιδιόχειροι έπιστολαί τοῦ μακαρίτου εκείνου περί ὦν δύο αὐτῶν μεταφράσεων. "Οθεν αν ό Κοδρικῆς κανχῆται εις τὰ καλά Γραμματικά έχει τόν Λάμπρον διδάσκαλον... 'Ο Λάμπρος έξηγοῦσε τόν Θεόδωρον καθ' ότι τόν έννοοῦσε. Δέν τόν υβριζε... 'Ο Λάμπρος δέν έσυνήθιζε νά βάλλη τούς πόδας τών μαθητῶν του εις τόν φάλαγγα, καθ' ότι δέν ήτον όνηλάτης αλλά συνέτριβε τὰς κεφαλὰς τών χυδαίων με τήν λαμπράν μάλιστα τῆς ευγενοῦς διδασκαλίας του... 'Ηταν και εις τόν καιρόν του Βακαλοφιλόσοφοι»

18. Οί ίερεμιάδες και άγωνιώδεις πρός τόν Ούγγροβλαχίας έπικλήσεις τοῦ Δούκα, άμετακίνητον ως γνωστόν άρχαίστη, για τήν «ανάκλησιν τοῦ Σχολείου τοῦ Λάμπρου» δέν ξεκινούσαν τόσο από τήν τότε άκαρπία τῆς Σχολῆς (ό φίλος του μάλιστα Κομητηῆς σέ σύγκαιρη σχετική έπιστολή του υπερθεματίζοντας θά γράψη πὼς «τῆ αληθεία μετά μεγάλης μου λύπης ακούω παρά πάντων τών αὐτόσε έρχομένων ότι συναπέθανεν τῷ αοιδίμῳ Λάμπρῳ τὸ έν Βουκουρεστίοις Σχολεῖον...» - πρβλ. Γ. Ζώρα: 'Ο Κομμ. και τὸ Γυμν. Βουκουρεστίου 'Αθ. 1967 σελ. 18 σημ. 7), όσο από τήν εισαγωγή σ' αὐτή ευθύς μετά τὸ θάνατο τοῦ Δασκάλου τών μεταρρυθμιστικῶν ιδεῶν τοῦ Κοραῆ, θερμός όπαδός τών όποίων ό μαθητής του Κ. Βαρδαλάχος τήν διηύθυνε (μέχρι τοῦ 1815). Τήν όμαλή άλλωστε και άποδοτική λειτουργία τῆς Σχολῆς θεβαιώνει ό Κ. Νικολόπουλος, διακεκριμένος επίσης συμπατριώτης και φίλος τοῦ Κοραῆ, μαθητής δέ τοῦ Λάμπρου, ένα μόλις χρόνο μετά τὸ θάνατο τοῦ τελευταίου, γράφοντας από Βουκουρέστι πρός τόν εις τὸ Παρίσι συμμαθητή του Δημ. Σχινῆ: «'Η κατάστασις τῆς έν Βουκουρεστίῳ ήγεμονικῆς Σχολῆς είναι ή αὐτή όποία και όταν διέτριβες έν αὐτῆ» (Πρβλ. Σταμ. Καρατζῆ: Κοραῆς και Νικολόπουλος 'Αθ. 1949 σελ. 20).

19. 'Ο Δούκας μετά δεκάχρονη διαμονή στη Βιέννη (και όχι δωδεκάχρονο πὸν λέει ό Σάβας), έπανήλθε τόν Αὔγουστο τοῦ 1813 στό Βουκουρέστι μόλις δέ άρχομένου τοῦ 1816 και με ένεργειες τοῦ ήγεμόνα Γρ. Βασσαράβα ανέλαβε τῆ διεύθυνση τοῦ Γυμνασίου του, τὸ όποιο, άς σημειωθῆ, μετά τήν κατά τὸ 1815 αναχώρηση για τῆ Χίο τοῦ Βαρδαλάχου, έμεινε χωρίς Σχολάρχη και μάλλον διέκοψε για λίγο τῆ λειτουργία του (Πρβλ. και Δημητρακοπούλου: Προσθ. εις τήν Ν. Φ. τοῦ Σάβα σελ. 116 - 7). Κατά τήν ήμέρα τῆς άνόδου του στην έδρα, πὸν δόξασε ό Φωτιάδης, ό Ν. Δούκας εκφώνησε και λόγο σχετικῶ περιλαμβανόμενο στόν Πανηγυριστή του (τόμ. Β' 325 - 30), όποτε ειπε και τὰ έξης μεταξὺ άλλων άξιωμασμένων: «...Τρίτον, ότι αναδέχομαι ήδη έπάγγελμα δημόσιον και κοινόν και δέν ήμπορῶ κατ' οὔδένα τρόπον νά τὸ παραμελήσω καθότι αισθάνομαι ότι έν μέρος τῆς ευτυχίας ταύτης τῆς

Ἀρχιμανδρίτου ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΒΙΤΑΛΗ

Πρωτοσυγγελλεύοντος Ἱεροκήρυκος
τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Νικοπόλεως

Ο Κ Ω Δ Ι Ε Β'

ΤΗΣ ΕΝ ΠΡΕΒΕΖΗ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ*

(1873 - 1885)

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

32. Διαθήκη Ἀθ. Ζυγούρη.

Συνετάχθη τῇ 9.11.1874, διαλαυβάνει δ' εἰς τὸ ἄρθρον «Βον Γνωρίζων πόσον θεαρέστως ἢ φιλοπτωχεῖα διορίζω καὶ ἀποφασίζω πεντακόσια γρόσια ἀριθ. 500 ἐκ τῶν ἐνοικίων τῶν κατὰ τὴν συνοικίαν τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου ἐργαστηρίων μου γειτνιαζόντων ἐλαιοτριβεῖον τοῦ κ. Χρ. Σκέφερι καὶ τὴν λεωφόρον νὰ λαμβάνουν κατ' ἔτος οἱ Ἐπίτροποι τοῦ αὐτοῦ Ἱ. Ναοῦ τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου καὶ νὰ διαμερίζουν αὐτὰ τὰ πεντακόσια γρόσια κατὰ πᾶσαν ἀγίαν καὶ Μ. Πέμπτην πρὸς εἴκοσι πέντε πτωχὰς οἰκογενείας τῆς πατρίδος μου, κατ' ἔγκρισιν αὐτῶν τῶν ἐπιτρόπων καὶ ἄλλων φρονίμων πολιτῶν. Τὸ εὐεργέτημα τοῦτο θέλω νὰ γίνεταὶ αἰωνίως κατὰ πᾶσαν ἀγίαν καὶ Μ. Πέμπτην».

(σελ. 77 - 83)

*

33. Ἐπιτίμιον.

«Αἰδεσιμώτατοι Ἱερεῖς οἱ ψάλλοντες ἐν ταῖς Ἱ. Ἐκκλησίαις τοῦ καθ' ἡμᾶς Ναχαὲ τῆς Λάμαρης, τίμιοι πρόκριτοι καὶ μουκτάριδες καὶ λοιποὶ εὐλογημένοι Χριστιανοί, τέχνα ἡμῶν ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά, χάρις εἴη ὑμῖν ἅπασι καὶ εἰρήνη

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 416.

παρισταμένης νεότητος ἐξαρτᾶται νῦν ἀπὸ τὸν τράχηλόν μου καὶ δὲν μὲ ἀφήνει νὰ δώσω ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου καὶ ἀνάπαινον τῇ σαρκί μου ἀμέριμον. Τέταρτον ὅτι εἶμαι καὶ ἀντίζηλος τῆς δόξης καὶ φήμης τοῦ μακαρίτου καὶ ἀοιδίου Λάμπρου τοῦ Φωτιάδη τοῦ ἐμοῦ φίλου καὶ διδασκάλου... Σεῖς δὲ πάλιν, ὦ μαθηταὶ καὶ παιδιὰ μου, ἐὰν θέλητε νὰ γένητε ἄνδρες πεπαιδευμένοι ... ἀναλάβετε τὰς χρηστέας σας ἐλπίδας καὶ οὕτως ἔρχεσθε εἰς τὸ Σχολεῖον τοῦ ἀοιδίου καὶ μακαρίτου Λάμπρου τοῦ κοινοῦ ἡμῶν εὐεργέτου...».

20. Σὲ χαρτῶο κώδικα τοῦ ΙΗ' αἰῶνα τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθν. Ἐταιρείας, περιέχοντα εἰσαγωγή στὴ Γραμματικὴ τοῦ Γαζῆ τοῦ Νεόφυτου Καυσοκαλυβίτη καὶ εἰς τὸ 81β φύλλον του, ὑπάρχει τὸ ἀκόλουθο ἐπίγραμμα ὑφειλόμενον πιθανώτατα σ' αὐτὸν τὸν ἀνεψιὸ τοῦ Φωτιάδη:

«Παναγιώτης ἄσεν ὀπαδὸς ἀδελφιδόος τε
τυτθὸς ἐὼν Λάμπρῳ Φωτιάδῃ ξαθέω».

(Ν. Ἑλλ. Κ' σελ. 393)

παρὰ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ἔφθασεν εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν ὅτι ὁ εἰς τὸ χωρίον Λιμπόχοβον κατοικῶν Σταῦρος Δράκος καταφρονήσας καὶ τὰς ποινὰς ἅς κατ' ἐγκρισιν ἐκκλησιαστικὴν ἔλαβε, καθιερῶν εἰς τὰς φυλακὰς οὐ μικρὸν χρονικὸν διάστημα, ἀθετήσας τὰς συμβουλὰς ἐπὶ τέλους τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς θεῖους καὶ Ἱ. Ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς εἰς οὐδὲν λογισάμενος καὶ καταπατήσας ἀσυστόλως πάντα θεῖον καὶ ἀνθρώπινον Νόμον συζῆ πάλιν ἀθεοφόβως καὶ κτηνωδῶς, ὡς εἰς τέταρτον παράνομον γάμον, μετὰ τῆς φανερᾶς μοιχαλίδος τῆς ἐκ χωρίου Καμαρίνης ὀρμωμένης θυγατρὸς τοῦ Γιάννη Μάντζου συμφθειρόμενος μετ' αὐτῆς καὶ συνασελγαίνων πρὸς κοινὸν σκάνδαλον τῶν Χριστιανῶν. Ἐπειδὴ οἱ ἄτακτοι καὶ παράνομοι δέον νὰ παιδεύωνται εἰς παράδειγμα καὶ ἐτέρων κακοήθων καὶ φθορῶν τῆς κοινῆς, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον λέγοντα «παιδεύετε τοῖς ἀτάκτοις ἵνα μὴ υπεραίρωνται» καὶ ἐπειδὴ οὗτος ὁ ἀνωτέρω ἀσέμνως καὶ παρανόμως συζῆ μετὰ τῆς ὁμοίας αὐτῷ ἀσέμνου γυναικός, οὐ μόνον σκανδαλίζον τοῖς Χριστιανοῖς ἀλλὰ καὶ θεῖον Νόμον καὶ Ἐκκλησίαν καὶ Μητρόπολιν περιφρονεῖ, οὐδὲ τὸν παντεπόπτην καὶ νομοδότην Θεὸν φοβεῖται, οὐδὲ τοῖς ὁμοίοις ἀνθρώποις καὶ ἀδελφοῖς του Χριστιανοῖς ἐντρέπεται, διὰ τοῦτο ἔγνωμεν, πρὸς διάσωσιν τοῦ Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ποιμνίου, ἵνα ἐκτοξεύσωμεν κατ' αὐτῶν τῶν ἀπειθῶν καὶ παρανόμων τὰ τόξα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ποινῶν. Καὶ δὴ ἀμφότεροι οὗτοι ὁ τε Σπύρος καὶ ἡ μοιχαλὶς θυγάτηρ τοῦ Γιάννη ὡς ἀθεόφοβοι, παράνομοι καὶ ἀπειθεῖς, ὑπάρχουσι ἐξωκκλησιασμένοι καὶ δεδιωγμένοι τῶν θεῶν τῆς Ἐκκλησίας περιβόλων, ὡς ψωραλέα πρόβατα, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ Συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνοι. μηδεὶς δὲ Ἱερεὺς τολμήσει ἢ ἀγιάσαι ἢ εὐλογῆσαι ἢ θυμιάσαι ἢ ἀντίδωρον δοῦναι ἢ τις τῶν Χριστιανῶν συνομιλῆσαι μετ' αὐτῶν, ἢ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῶν ἀπελθεῖν ἢ συνεργασθῆναι ἢ συμπροσευχηθῆναι ἢ συνοδοιπορῆσαι ἢ συγκαθῆσαι ἢ συναλλαγὰς ποιῆσαι. Ὁ τοιοῦτος γὰρ συνένοχος αὐτοῖς δεικνύται καὶ συνεργάτης τῆς ἁμαρτίας καὶ ταῖς Ἐκκλησιαστικαῖς ποιναῖς καὶ ἀραῖς ὑπεύθυνος. Ἦμεῖς μὲν οὖν, ὡς Χριστιανοὶ εὐσεβεῖς καὶ τῆς Ἐκκλησίας εὐπειθῆ τέκνα, ποιήσατε ὡς ὑμῖν ἐντελλόμεθα καὶ μὴ ἄλλως, προσέχοντες καλῶς ἵνα μὴ ἐξ ἀπάτης ἢ δόλου ὑποπέσητε εἰς ἐξουθένωσιν, ὃ μὴ γένοιτο τῶν ἐκκλησιαστικῶν νομικῶν διατάξεων. ἢ δὲ τοῦ Θεοῦ Χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

Ἐν μηνὶ Μαρτίῳ τῆ 22α 1875, ἐν Ποεβέζῃ

† Ὁ Ἄρχτης καὶ Πρεβέξης ΣΕΡΑΦΕΙΜ»

(Σελ. 84).

*

34. Ἀπόφασις Ἐκκλ. Δικαστηρίου.

Περὶ κληρονομικῆς διαφορᾶς Ἀπ. Β. Ρίκης καὶ τῶν ἀνεψιῶν αὐτοῦ ὀρφανῶν θυγατέρων τοῦ Νικ. Β. Ρίκη, ἦν ὑπογράφουσι ὁ Ἄρχτης - Πρεβέξης Σεραφεῖμ καὶ οἱ παρ' αὐτῷ Δημογέροντες.

*

35. Πατριαρχικὸν Γράμμα.

Καταχωρεῖται ἐν σελ. 88 - 89 τοῦ Κώδικος ἔχον οὕτω

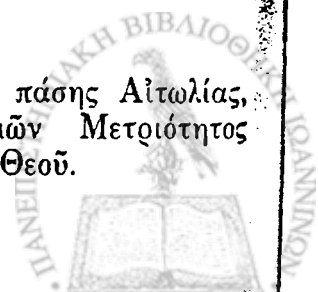
ΙΩΑΚΕΙΜ

ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως

Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης

Ἄριθ. Πρωτ. 1064

† Ἱερώτατε Μητροπολίτα Ἄρχτης ὑπερίτε καὶ ἕξαρχε πάσης Αἰτωλίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφὴ καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν Μετριότητος Κύρ Σεραφεῖμ, χάρις εἴη τῇ αὐτῆς Ἱερότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ.

Ἔστω γνωστὸν τῇ αὐτῆς Ἱερότητι ὅτι καθ' ἣν πρὸ ἱκανοῦ καιροῦ ἐλάβομεν ἀξιόχρεων φροντίδα πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ἐξασφάλισιν ἐθνικῶν τιμῶν δικαιοματιῶν, κεχορηγημένων μὲν ἀνεκάθεν παρὰ τῆς κραταιᾶς βασιλείας καὶ πρὸς τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ἀθετουμένων δὲ εἰς τινα μέρη καὶ καταχρωμένων παρὰ τὴν ὑψηλὴν θέλησιν ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν δικαστηρίων, ἐπιμιγνυμένων εἰς θρησκευτικὰς ἡμῶν ὑποθέσεις, ὅλον διαθηκῶν, προικοσυμφῶνων καὶ συνοικεσιῶν, περὶ τοῦτου, φαιμέν, τοῦ οὐσιώδους ἀντικειμένου συνεπεία αἰτήσεως, ἀνενεχθείσης τῇ ὑψηλῇ Πύλῃ διὰ πατριαρχικοῦ ἡμῶν τακριρίου, ἐξεδόθη ἤδη ὑψηλὸν βεζυρικὸν διάταγμα, ἀπαγορευθὲν τὰς τοιαύτας ἀνοικείους ἐπεμβάσεις καὶ καθορίζον ἐντόνως, ἐπὶ μὲν τῆς διαιτήσεως τῶν καθαρῶν προικῶν καὶ συζυγικῶν διαφορῶν, ὡς ἀνεκάθεν ἀνηκούσης τοῖς πνευματικοῖς ἀρχηγοῖς, μηδενὶ ἄλλῳ ἐξεῖναι ἐπιμίγνυσθαι καὶ ἐπεμβαίνειν, παρὶ δὲ τῶν διαθηκῶν ἐνεργεῖσθαι τοὺς ἐν τῇ πρὸ καιροῦ ἐκδοθείση ὑψηλῇ ἐγκυκλίῳ διαγραφέντας ὅρους καθ' οὓς ἔχουσι θεωρεῖσθαι ἔγκυροι ἢ μὴ. Καὶ ταῦτα μὲν φιλοδικαίως ἀπεφήνατο ἡ Σεβαστὴ Κυβέρνησις, ἐπιδοῦσα ἡμῖν ἐγκύκλια ὑψηλὰ βεζυρικά διατάγματα, ἀποτεινόμενα πρὸς ἕκαστον τῶν κατὰ τόπους ἐξοχωτάτων Νομαρχῶν, ἐπὶ μόνῳ τῷ φιλολάῳ σκοπῷ τοῦ μὴ ἀπαντᾶν δυσκολίας τοὺς Χριστιανούς ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς αὐτῶν ὑποθέσει, μηδὲ παραβλάπτεισθαι τὰ καθεστῶτα, ὅτι καὶ εὐθύνη συνεπάγεται τῇ περὶ ταῦτα ὀλιγωρίᾳ καὶ κακῇ χρήσει, καθὰ ρητῶς διαλαμβάνει τὸ ὑψηλὸν τοῦτο διάταγμα. δέον δὲ ταῦτα γνωσθῆναι ἐν ἀκριθείᾳ πρὸς τοὺς ἑασταχοῦ ἀρχιερατικῶς προϊσταμένους, πρὸς ἀδιάπταιστον ὁδηγίαν αὐτῶν, ἐν περιπτώσει τοιούτων ὑποθέσεων τῶν ἐπαρχιωτῶν αὐτῶν Χριστιανῶν, ἐγκρίνατες ἀναγκαίαν τὴν ἀπαράλλακτον ἐκτίπωσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὑψηλοῦ Διατάγματος, μετὰ τῆς μεταφράσεως αὐτοῦ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικὴν, πέμπομεν καὶ πρὸς τὴν αὐτῆς Ἱερότητα ἀντίτυπον τοῦτου ἐσώκλειστον ἐν τῇ παρούσῃ Πατριαρχικῇ ἡμῶν ἐπιστολῇ, δι' ἧς συμφώνως προτρεπόμεθα αὐτῇ, ὅπως, μελετήσασα καλῶς τὰ ἐν αὐτῇ περιεχόμενα, ὁσάκις ἀναφέρωνται πρὸς αὐτὴν διαφοραὶ παρὰ τῶν Χριστιανῶν αὐτοῖς, τὰς μὲν προικῶν καὶ τὰς συζυγικὰς διαιτῆ ἀρχιερατικῶς καὶ διεκπεραιοῖ συμφώνως τοῖς ἰ. ἡμῶν Νόμοις, μηδὲ ὡς ὑποχωροῦσα εἰς ἐπεμβάσεις τῶν ἐξωτερικῶν δικαστηρίων, καὶ στηριζομένη εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ ὑψηλοῦ Διατάγματος· καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὰς διαθήκας, διαφωτισομένη ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς προσεκδοθείσης ὑψηλῆς ἐγκυκλίου, ἀκολουθῆ, συμφώνως τοῖς ἐν ἐκείνῃ διαγεγραμμένοις ὅροις, καθ' ἣν, διακρινόμενων τῶν ἐγκύρων διαθηκῶν ἐκ τῶν μὴ τοιούτων ἔχη ὁδηγεῖσθαι εἰς τὸ πρακτέον. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετ' αὐτῆς. αωοε' Φεβρ. 8.

- † Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- † Ὁ Κυζίκου Νικόδημος, ἀγαπητὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφός.
- † Ὁ Προύσης Νικόδημος, ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- † Ὁ Λαοίσης Ἰωακείμ, ἐν Χῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- † Ὁ Μυτιλήνης Μεθόδιος, ἐν Χῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- † Ὁ Λήμνου Ἰωακείμ, ἐν Χῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- † Ὁ Κῶου Γερμανός, ἐν Χῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- † Ὁ Νικαίας Ἰωαννίκιος, ἐν Χῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- † Ὁ Κρήτης Σωφρόνιος, ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- † Ὁ Σερρών Νεόφυτος, ἐν Χῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- † Ὁ Μαρωνείας Ἀνθίμος, ἐν Χῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- † Ὁ Βελεγράδων Ἀνθίμος, ἐν Χῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.

*

36. Μετάφρασις Βεζ. Διατάγματος.

«Ἐπειδὴ τὸ Ρωμαϊκὸν Πατριαρχεῖον ἀνήγγειλε διὰ τακριρίου ὅτι εἰς τινα

μέρη τὰ Ἱερὰ δικαστήρια ἐπεμβαίνουνσι παρὰ τὸ Νιζάμιον εἰς ὑποθέσεις θρησκευτικὰς, ὅσον διαθήκας, προικοσύμφωνα καὶ συνοικέσια, καὶ ἐξητήσατο τὴν ἔκδοσιν ἐγκυκλίου Γράμματος ἀπαγορεύοντος τὰς τοιαύτας ἀνοικείους ἐπεμβάσεις, καὶ ἐπειδὴ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὰς καθαρῶς προικώας καὶ συζυγικὰς διαφορὰς, εἰς ταύτας δὲν πρέπει νὰ ἐπεμβαίη ἄλλος τις, καθ' ὅσον ἡ διαίτησις αὐτῶν ἀνήκει ἀνεκαθεν εἰς τοὺς πνευματικούς ἀρχηγούς, ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὰς διαθήκας, εἶχον διαγραφῆ ἔν τῇ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 7 Σεφῆρ τοῦ 78 ἔτους περὶ τῶν Χριστιανικῶν διαθηκῶν ἐκδοθεῖση ἐγκυκλίῳ οἱ ὅροι, καθ' οὓς αὐταὶ θέλουσι θεωρεῖσθαι ἔγκυροι ἢ ὄχι, καὶ κατὰ συνέπειαν, δέον ὅπως καὶ ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο διατηρῶνται οἱ ὅροι αὗτοι, καὶ ἐπειδὴ τόσον ὡς πρὸς τὰ ἀντικείμενα ταῦτα, ὅσον καὶ διότι τὸ εἰρημένον οὐσοῦλι ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ μὴν ἀπαντῶσι δυσκολίας οἱ Χριστιανοὶ ὡς πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις των, θὰ συνεπάγει εὐθύνην μία κακῆ χρῆσις αὐτοῦ, ἣτις ἤθελε παραβλάπτει τὰ καθεστῶτα νιζάμια διὰ ταῦτα γράφοντες διὰ τῆς παρουσίας ἀξιοῦμεν τὴν ὑμετέραν Ἐξοχότητα, ὅπως δώσῃ τὰς δεούσας διαταγὰς τῆς οἷς δεῖ, ὥστε νὰ μὴ συμβαίνωσι τούντεῦθεν τοιαῦτα καταχρήσεις.

1291 Σεβάλ 29 Νοεμβρ. 1874.

“Ο,τι ἀπαράλλακτα τῷ πρωτοτύπῳ

† ‘Ο Ἄρτης ΣΕΡΑΦΕΙΜ»

(Σελ. 89 - 90).

*

37. Διορισμὸς Κηδεμονοεπιτροπῶν.

Δι' ἐπίσημον γράμματος τοῦ Ἄρτης - Πρεβέξης Σεραφεῖμ ἐγένετο διορισμὸς τῶν Κ. Μουστάκα καὶ Ἰω. Κλοτζάρη διὰ τὰ ὄρφανὰ κοράσια τοῦ ἀποθανόντος Ν. Β. Ρίκη.

(σελ. 90 - 91)

*

38. Ἀποφάσεις Ἐκκλ. Δικαστηρίου.

α) Τῇ 1 Ἀπριλ. 1875, περὶ ἀποδόσεως εἰς τὸν Ἰ. Ν. Ἀγ. Νικολάου τῶν 200 τσονκαλίων ἐλαίου παρὰ τῶν κληρονόμων τοῦ μακαρίτου Θ. Τσιντώση, εἰς αὐτοὺς δὲ τῶν παρὰ τοῦ Λάσσου 3.000 γρ.

β) Ἐπίσης περὶ ἀποδόσεως χρηματικῷ προικῶου.

(σελ. 92 - 94).

*

39. Διάθεσις χρημάτων.

Ἐκ τοῦ κληροδοτήματος Γιαννούλας Ἀθανασιάδου ἐχορηγήθησαν διὰ τοῦ συζύγου τῆς τῇ Μ. Πέμπτη 1875, λ.τ. 5 εἰς τὴν Ἀνδρομάχην Θ. Μαρκῆ.

(σελ. 95).

*

40. Γράμματα πρὸς τὴν Α. Σ.

Τρία τοιαῦτα γραφέντα κατὰ Μάϊον τοῦ 1875, παρὰ τῆς ἐν Πρεβέξῃ Ἐκκλ. Δημογεροντίας, ἀφορῶντα εἰς σκοποὺς ἐκπαιδευτικούς ἤτοι περὶ ἐνεργείας πρὸς ἀποστολὴν χρημάτων ἐξ ἐνὸς καὶ περὶ ἀποστολῆς εἰς τὰ Ζωγράφεια Ἐκπαιδευτήρια Ἀργυροκάστρου δύο ἐκ Πρεβέξης νέων τέκνων...

(σελ. 96 - 99).

*

41. Διαθήκη.

Τῆς Κοντίλω Κ. Παρούση, συνταχθείσης τῇ 1869 καὶ ἀναγνωσθείσης

κατὰ τὴν κηδεῖαν αὐτῇ ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ἰ. Ν. Ἀγ. Χαλαλάμπους, τῇ 1ῃ Ἰουλίου 1875, ἐν ἣ ἀναφέρεται, ὅτι 1.000 γρ. προσφέρονται εἰς τὸ Παρθεναγωγεῖον Πρεβέζης, κατατίθενται δ' ἕτερα 200 γρ. ἵνα ἐκ τῶν τόκων τούτων διανεμῶνται βοηθήματα ἐκάστην ἀγίαν καὶ Μ. Πέμπτην εἰς πτωγὰς οἰκογενείας... (σελ. 101 - 105)

*

42. Πρᾶξις ἐξουσιοδοτήσεως.

Παρουσία τοῦ Μητροπολίτου Σεραφείμ συνετάγη αὕτη (11-8-1875) αἰτήσῃ τῶν Δημ. καὶ Θωμᾶ Κρητοπούλου, ὥστε ὁ Γ. Μιχάλης νὰ δυνηθῇ καὶ παραλάβῃ εἰς Οὐάσιγκτον Ἀμερικῆς μερίδιον περιουσίας τοῦ θανόντος συγγενοῦς των Θ. Κρητοπούλου.

(σελ. 106 - 107)

*

43. Ἀφιερωτήριον Ἐλαιῶνος εἰς Μονὴν Ἀβᾶσσοῦ.

«Δυνάμει τοῦ παρόντος μερικοῦ ἐγγράφου, τὸ ὁποῖον θέλει ἔχει ὄλην τὴν ἰσχὺν καὶ δύναμιν ἐν παντὶ καιρῷ, ὡς νὰ ἐγένετο ἐπισημῶς: οἱ ὑποφαινόμενοι ἐξ ἑνὸς μέρους Σπυρίδων Καραμάνης καὶ Παναγ. Χ. Μαρμάτης ἐκ Πρεβέζης, καὶ ἐξ ἑτέρου ὁ Ἀναγνώστης Σιώζου ἀπὸ χωρίον Λέλοβα ἔχοντες εἰς τὴν κυριότητα ἡμῶν ἀμφοτέρων, ἓνα ἐλαιοστάσιον, κείμενον εἰς τὸ χωρίον Ποδογόρα, ἀγορασθὲν ἐξημισείας παρὰ τοῦ Νικολάκη Παπαδήμα Ποδογορίτου κατὰ τὸ ἔτος 1867, περιέχον ἕως πενήντα ἐλαιόδενδρα μικρὰ μεγάλα καὶ διάφορα ἄγρια, ὁμοῦ μὲ τὸ γῆπεδόν των, κατὰ τὰ γνωστὰ σύνορα, ὁποῖα ἔχει τὸ αὐτὸ ἐλαιοστάσιον, αὐτὸ τοῦτο σήμερον οἰκειοθελῶς καὶ εὐχαρίστως ὡς ἔχει καὶ κεῖται, τὸ ἀφιερῶσαμεν, καὶ τὸ ἐπαραχωρήσαμεν πρὸς τὸ Ἱερὸν Μοναστήριον τοῦ Ἀβᾶσσοῦ, τὸ κείμενον πλησίον τῶν χωρίων Ζερμῆς καὶ Κοτσανεπούλου, εἰς τὸ ὁποῖον ἤδη ἡγουμνεύει ὁ Ἱερομ. Κυπριανός, καὶ ὁ μονάζων Κότσης Σῶτος, ἐπιτροπεύουν δὲ οἱ κ. Ντίνος Πεπόνης ἀπὸ Ζερμῆ καὶ ὁ Μῆτρος Παπᾶς ἀπὸ Κοτσανόπουλον καὶ θέλομεν, ὥστε τοῦτο ὑπάρχη ἀπὸ σήμερον καὶ αἰωνίως κτῆμα τοῦ ρηθέντος Μοναστηρίου, τὸ δὲ ἐκ τούτου εἰσόδημα νὰ χρησιμεύῃ πρὸς χρῆσιν τῶν καιομένων κανδηλιῶν εἰς τὸ Μοναστήριον ἀπὸ μέρους τῶν κατὰ καιροὺς ἡγουμένων καὶ ἐπιτρόπων, μὴ δυναμένων καὶ τῶν πρώτων καὶ τῶν δευτέρων, συμφώνως μὲ τοὺς περὶ ἀφιερωμάτων εἰς Ἱερὰ καταγώγια Νόμους νὰ ἐκποιῇ τὸ κτῆμα τοῦτο, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἐλαιόδενδρα, οὕτων ὅμως ὑποχρέων νὰ φροντίζουσιν, καὶ νὰ κάμνουν πᾶσαν ἀναγκαίαν καλλιέργειαν, καὶ πᾶσαν βελτίωσιν, ἐπομένως θέλουν εἰσθε ὑπόχρεοι οἱ διέποντες τὸ Μοναστήριον τοῦτο, νὰ πληρῶνωσι ἀνελλιπῶς τοὺς κεκανονισμένους βασιλικοὺς φόρους, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο δικαίωμα, ἀνήκον εἰς τὸ κτῆμα αὐτό, τὸ ὁποῖον καὶ θέλουν καταγράψῃ εἰς τὸν κώδικα τῆς αὐτῆς Μονῆς. Ὅθεν καὶ εἰς ἐνδειξιν ἐγένετο τὸ παρὸν ὑποβεβαιωμένον διὰ χειρὸς ἀμφοτέρων τῶν μέχρι τοῦδε κατόχων ἡμῶν, ἐπικυρούμενον παρὰ τοῦ Σεβαστοῦ ἡμῶν Ἐπισκόπου Ἁρτης καὶ Πρεβέζης κ. κ. Σεραφείμ, καὶ δυναμένου τοῦ προρρηθέντος κ. Κ. Πεπόνη, ὡς ἀποκαθισταμένου ἀντιπροσώπου μας, ἵνα παρουσιασθῇ καὶ εἰς τὸ ἀρμόζον Βασιλικὸν Γραφεῖον τῶν Ταπιῶν, ὅπως καὶ ἐκεῖθεν ἐκδοθῇ καὶ τὸ ἀρμόζον Ταπί, διὰ περισσοτέραν τακτοποίησιν τοῦ ρηθέντος ἀφιερωματοῦς μας.

Ἐν Πρεβέζῃ τὴν α' Μαρτίου 1876

Σπυρίδων Καραμάνης καὶ Παναγιώτης Χ. Μαρμάτης,

ὄντες οἱ διέποντες τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην.

ὅτι ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ

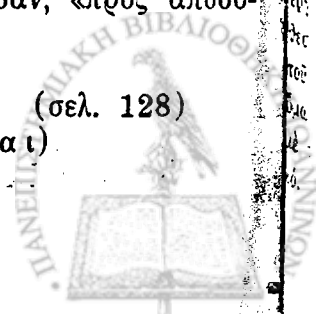
τῇ 9: Μαρτίου 1876

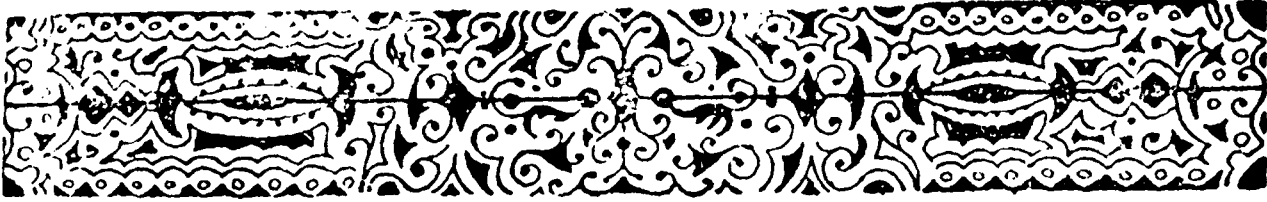
Παναγιώτης Χου Μαρμάτης
Κωνσταντῖνος Χου Μαρμάτης

(Τ. Σφρ.) † Ὁ Ἁρτης ΣΕΡΑΦΕΙΜ
(σελ. 108 - 109).

- *
44. Διαζύγιον.
Τοῦ Ἀνδρέου Σάλιαρη, ἐξ Ἀγίου Θωμᾶ Πρεβέζης, ἐκ τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἀγγελικῆς (12-3-1876), ὑπογραφόμενον ὑπὸ τοῦ Ἁρτῆς Σεραφεῖμ.
(σελ. 110 - 111)
- *
45. Ἐκκλησιαστικὴ ποινὴ.
Τὸ Ἐκκλ. Δικαστήριον ἔγνω παρασχεῖν (τοῖς σφοδρῶς διίσταμένοις Γ. Βαλακέρρα καὶ τῇ συζύγῳ αὐτοῦ Ἀγγελικῇ) τρίμηνον διάστασιν ἀπὸ κοίτης, τραπέζης καὶ οἰκίας, ἐλπίζον ὅπως ἐν τῷ διαστήματι τοῦτο ὁμονήσωσι καὶ συνδιαλλαγῶσι.
12 Μαρτίου 1873. † Ὁ Ἁρτῆς Σεραφεῖμ ἀποφαίνεται.
(σελ. 112 - 113).
- *
46. Διάθεσις χρημάτων.
Ὁ Ἰω. Ἀθανασιάδης περὶ ἐκτελέσεως τῆς θελήσεως τῆς συζύγου του παρῶσχε πρὸς τὸν Γ. Κοκοτάκη ἀνεγνωρισμένης ἐνδείας 5 τ.λ. τῇ 1 Ἀπριλ. 1876.
Ἐπιβεβαιωθὲν δ' ὁ Ἁρτῆς Σεραφεῖμ κτλ.
(σελ. 114).
- *
47. Προικοσύμφωνον.
Τῶν Γρ. Καραγιαννοπούλου καὶ συζύγου αὐτοῦ Πηνελόπης, τῇ 9 Ἀπρ. 1876.
(σελ. 115 - 119)
- *
48. Ἐκλογή Ἐπιτρόπων.
Τῶν ἐν Σκαφιδακίῳ Ἰ. Μονῶν Ἀγίας Τριάδος καὶ Ἀγίων Ἀποστόλων Σκαφιδακίου, περὶ ὧν ἐπιθι εἰς ἡμετέραν ἰδίαν μονογραφίαν.
(σελ. 120)
- *
49. Διορισμὸς κηδεμόνων.
Τῶν ὀρφανῶν - ἐγγόνων τῆς θανούσης Ἐλ. Μπούκουρα.
(σελ. 121 - 22).
- *
50. Τὸ Ἐκκλ. Δικαστήριον.
ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μητροπολίτου Σεραφεῖμ συνεδρίασε δὶς, τῇ 14 Φεβρ. 1877 καὶ 4 Μαρτ. 1877, ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τῶν συζύγων Γεωργ. καὶ Βασιλ. Μπαλακέρρα.
(σελ. 123 - 27, 129 - 131)
- *
51. Προστασία ὀρφανῆς.
Κινδυνεύουσης σοβαρῶς ὑπὸ τῶν τούρκων τῆς ὀρφανῆς Δήμητρας Γ. Μαργαρίτη, κατηγορούντων αὐτὴν ὅτι ἐξώμοσε, προνοία τοῦ Μητροπολίτου Σεραφεῖμ ἐχορηγήθησαν αὐτῇ χρηματικὰ βοηθήματα λ.τ. 5 ἐκ τοῦ κληροδοτήματος Γιαν. Ἀθανασιάδου, 1000 γρ. ἐκ τοῦ κληροδοτήματος Ἱερομ. Ἰγνατίου Βέμη, 600 γρ. ἐκ τοῦ κληροδοτήματος Ἱερέως Παναγιώτου Τζουράκη καὶ τινὰ ἕτερα, πρὸς ὑπανδρείαν αὐτῆς, καὶ ἐν συνεχείᾳ τὴν ἐφυγάδευσαν εἰς Βόνιτσαν, «πρὸς ἀποσέβησιν ἐνδεχομένης ἀποπλανήσεως». 16 Μαρτίου 1877.
† Ὁ Ἁρτῆς Σεραφεῖμ
(σελ. 128)
- (Συνεχίζεται)

ΠΡΩΓΩΝΗΣΙΑ ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΑ*

16. Ἡ μεταφορὰ τῆς προτομῆς τοῦ εὐεργέτου Νικ. Βράγκαλη. 1964.

Δῆμος Ἀθηναίων. Ἀριθ. πρωτ. 50518)703 Ἀθῆναι 11 Μαΐου 1964 -
Πρὸς τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Ἀδελφότητος Βησσαριωτῶν. Πάτμου 69 Ἐν-
ταῖθα

Ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ σᾶς γνωρίσωμεν, ὅτι τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον Ἀθηναίων, διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 282)13.3.64 πράξεώς του, ἐνέκρινε ὅπως παραχωρηθῆ εἰς τὴν ἑμετέραν Ἀδελφότητα ἢ προτομὴ μετὰ τῶν ὁσῶν τοῦ Νικολάου Βράγκαλη, ἵνα μεταφερθῶσι μερίμνη ὑμῶν καὶ τοποθετηθῶσι εἰς τὴν γενέτειραν τοῦ μεγάλου εὐεργέτου. Ἡ πράξις αὕτη ἐπεκυρώθη διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 27654)27.4.64 ἀποφάσεως τῆς Νομαρχίας Ἀττικῆς. Παρακαλοῦμεν ὅθεν, ὅπως ἅμα τῇ λήψει τῆς παρούσης συνεννοηθῆτε μετὰ τοῦ Προϊσταμένου τῆς Ἑπιτελείας τοῦ Ἀ' Νεκροταφείου διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν ἀνωτέρω ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 518 τοῦ 4ου τμήματος τάφου, ὑπογράφοντες πρὸς τοῦτο καὶ σχετικὴν ἀπόδειξιν παραλαβῆς τῆς προτομῆς. Ὁ Δήμαρχος Ἀθηναίων Ἀγγελος Τσουνκαῆς.

17. Γύρω ἀπὸ τὰ Βησσαριώτικα κληροδοτήματα. 1953.

Κοινότης Βησσάνης. Ἐπιτροπὴ Κληροδοτημάτων. Ἐν Βησσάνῃ τῇ 20.9. 1953. Πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Τραπέζαν Ἑλλάδος Ἀθηνῶν.

Ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ φέρωμεν ὑπ' ὄφιν σας τὰ κάτωθι:

Εἰς τὴν πρώην Ἐθνικὴν Τραπέζαν τῆς Ἑλλάδος, ὑπάρχουσιν κατατεθειμένα ἀπὸ διαφόρους εὐεργέτας τῆς Κοινοτήτός μας (Κόντη, Ἰλαρίδη κ.λ.π.) πρὸς φύλαξιν χρεώγραφα Ἐθνικῆς Τραπέζης Ἑλλάδος, Τραπέζης Ἑλλάδος καὶ Κτηματικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, τῶν ὁποίων χρεωγράφων αἱ ἀποδείξεις ἀπωλέσθησαν καὶ ἐξηφανίσθησαν κατὰ τὸ διάστημα τοῦ συμμοριτοπολέμου.

- 1) Ἀπόδειξις ἀριθ. 1854, ἐξ Μετοχῶν Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος.
- 2) Ἀπόδειξις ἀριθ. 1855, ἐξ Μετοχῶν Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος.
- 3) Ἀπόδειξις ἀριθ. 1856, δέκα ὀκτὼ Μετοχῶν Κτηματικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος καὶ
- 4) ἀπόδειξις ἀριθ. 3265, ἐξ Μετοχῶν Τραπέζης Ἑλλάδος. Παρακαλοῦμεν ὅπως εὐαρεστούμενοι

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 403.

1. Ὁ Νικ. Βράγκαλης πρέπει νὰ συγκαταλεχθῆ μετὰ τῶν μεγάλων ἐθνικῶν εὐεργετῶν μας. Σημαίνων γιὰ τὴν ἐποχὴ του (1905) ἀλευροβιομήχανος τῶν Ἀθηνῶν, διέθεσε τὴν τεραστίαν περιουσίαν του ὀλόκληρη γιὰ ἔξαγορὴν τῆς γενετήρας του ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ δημοσίου πὸν τὴν θεωροῦσε ὡς ἐθνικὸν κτῆμα (= τσιφλίκι). Τὸ κληροδοτήμα ἡμῶς ἐλειτούργησε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ οἱ Βησσαριῶτες ἔξαγόρασαν τὸ χωριὸν τὸν ἐκ τὰ κεφάλαια τοῦ Βράγκαλη, ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Δημόσιον, πὸν ὑποκατέστησε τὸ Τουρκικόν. (βλ. καὶ ἀριθ. ἐγγρ. 47, 48 καὶ 49).

ἐνεργήσητε τὴν ἔκδοσιν νέων ἀποδείξεων τῶν ἀνωτέρω χρεωγράφων (κληροδοτημάτων τῆς Κοινότητος Βησσάνης) καὶ ἀποστολὴν ὑμῖν ὡς καὶ πλήρη ἐκκαθάρισιν τῶν μερισμάτων τῶν ἀνωτέρω Μετοχῶν ὡς καὶ τοῦ κατατεθέντος λογαριασμοῦ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει διαλυθείσης Ἀδελφότητος Βησσανιωτῶν «Ἡ Ἀρετὴ». Μετὰ τιμῆς, ὁ Πρόεδρος τῆς Κοινότητος καὶ Ἐθνικῶν Κληροδοτημάτων, Χριστόφ. Σακελλάριος. Κοινοποιήσεις: Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Κων Σπυρίδωνα καὶ 2) Ἀδελφότητα Βησσανιωτῶν Ἀθηνῶν.

✱

18. Πῶς ἔπρεπε νὰ κτισθεῖ τὸ Ἀρρεναγωγεῖο Βησσάνης σύμφωνα μὲ τὸ σουλτανικὸ φερμάνι. 1891.

Ἐπεξηγηματικὴ δ)γὴ τοῦ Καϊμακάμη Πωγωνίου: «Μουχταροδημογέροντες Βησιάνης, Συνελεῖα τῆς αἰτήσεώς σας διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Σχολείου σας, ἀφίκετο τὸ σχετικὸν Αὐτοκρατορικὸν Δ)μα διὰ τοῦ ὁποίου σᾶς παραχωρεῖται ἡ ἄδεια ἵνα κτίσετε τὸ Σχολεῖον σας ἐπὶ τῶν παλαιῶν θεμελίων μὲ μῆκος εἴκοσι μέτρων καὶ 0,25 ἑκατοστῶν, μὲ πλάτος 10 μέτρων καὶ 0,10 ἑκατοστ. καὶ μὲ ὕψος ὀκτώ μέτρων καὶ 0,50 ἑκατ. ἀξίας 200 λιρῶν, πληρωθησομένων παρὰ τῶν κατοίκων. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὸ ἐσωκλείστως ἀποστελλόμενον ὑμῖν Αὐτοκρατορικὸν του Φιρμάνιον, νὰ κτίσετε τὸ Σχολεῖον σας χωρὶς οὐδὲν νὰ παραβῆτε τὰς διατάξεις αὐτοῦ, οὔτε νὰ πιέσετε τοὺς κατοίκους εἰσπράττοντες παρ' αὐτῶν βιαίως χρήματα λόγῳ διὰ τὸ Σχολεῖον, διότι σύμφωνα μὲ τὸ Φιρμάνιον, πᾶσα παράνομος πρᾶξις σας ἀντιβαίνει εἰς τὴν θέλησιν τῆς Α. Μεγαλειότητος. Οὕτως νὰ ἀκολουθήσετε. 23 Ἰουνίου 1891 Βοστίνα. Ὁ Πωγῶν Καϊμακάμης, ὑπογ. καὶ σφραγίς.

Σ.Σ. Ἡ Βήσσανη διέθετε ἀπὸ τοῦ ἔτους 1822 εἰδικὸ σχολικὸ κτίριο, ἀνάλογο πρὸς τὶς ἀντιλήψεις τοῦ καιροῦ. Τὸ 1890, κάτω ἀπὸ καινούργιες γενικὰ συνθήκες, ὑπεβλήθη αἰτήσεις ἐκ μέρους τῶν Βησσανιωτῶν πρὸς τὶς τουρκικὰς ἀρχὰς πρὸς χορήγησιν ἀδείας ἐπεκτάσεως τοῦ ἐν λόγῳ σχολείου καὶ αὐτὸ ἀφορᾷ τὸ αὐτοκρατορικὸ φερμάνι, στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ἡ ἐπεξηγηματικὴ δ)γὴ τοῦ καϊμακάμη. Ἀλλὰ ἡ χορηγηθεῖσα ἄδεια δὲν ἱκανοποιῶσε τοὺς σκοποὺς στοὺς ὁποίους ἀπέβλεπαν οἱ Βησσανιώτες. Καὶ ... ἄγνωστο πῶς, μὲ τί εἶδους δωροδοκίας κ.λ.π. μέσα, ἠγνόησαν τὸ αὐτοκρατορικὸ φερμάνι καὶ ἔχτισαν ἄλλοῦ, σὲ περιοπτη θέσει, ὄχι ἕναν ὄροφο, ὅπως διέτασσε ὁ Σουλτάνος, ἀλλὰ τριώροφο μεγαλοπρεπὲς κτίριο, πραγματικὸ μέγαρο! Τοῦτο σώζεται καὶ χρησιμοποιεῖται καὶ σήμερα ὡς Δημοτικὸ Σχολεῖο Βησσάνης καὶ δεσπόζει στὴν ὄψιν τοῦ χωριοῦ, ἀπὸ μακρῶς. Γιὰ νὰ κολακεύσουν δὲ τὴν ἐθνικὴ φιλοτιμία τῶν τούρκων, ἐχρωμάτισαν ἐξωτερικῶς τὸ κτίριο κόκκινον, χρῶμα, ποὺ ἀλλάχτηκε μόνις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν.

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΒΕΛ ΒΗΣΣΑΝΗΣ

Τὰ κατωτέρω προέρχονται ἀπὸ διάφορες σημειώσεις, ἔγγραφα καὶ πρακτικὰ ἀποκεῖμενα στὰ ἀρχεῖα τῆς Κοινότητος καὶ τῆς Βιβλιοθήκης Βησσάνης:

✱

19. 300 ὀκάδες κρασί λαγάρα καὶ 15 ὀκ. ρακὶ εὔρε καὶ καταμέτρησε δ' ἠμεούρης σελέμ ἀγᾶς εἰς μοναστήρι Βήσσανης καὶ ἔχη νὰ πληρώσῃ κατὰ τὸν ἱσαδὲ εἰς ἀπόφασιν τοῦ Μεντζιλιοῦ μας καὶ ὑποφαινόμεθα. 30 8 Ἰβρίου 1860 Βήσσανη μοναστήρια. Οἱ ἐπίτροποι τοῦ Μοναστηριοῦ, Οἰκονόμος ...

20. 1899. Ἐπιπλα Μονῆς Ἀβελ παραδωθέντα εἰς δ' οὐλὸν Ν.κ. Ντάγκαν ἢ Καρύτσην παρὰ τῶν ἐπιτρόπων. τῆν 8.6.1899: ἕνα ρακοκάζανο μεγάλο, 1 κύπρον μπρούζινο, 1 σίδερο μουλαριοῦ γιὰ δέσιμο, 2 τσαλοκόπες, 1 σήμαντρο, 1 ξύστρα ψωμιοῦ, 2 σίδερα μουλαριοῦ, 2 π' ροοστὶες τ'ραπεζιοῦ, 1 φεγγίτη, 1 τσιγκέλι γιὰ βγάλισμο σιοῦκλο, 6 κλειδιά, μιὰ

ντρομπολίτσα, 3 βαρέλες, 4 κιούπια μικρά, 3 καρδάρες, 6 βελέντζες καλές, 1 βελέντζα φλοκωτή κόκκινη, 1 τέτοια πράσινη, 3 σαΐζματα, 1 ταλαγάνι.

21. 18.9.1899. «Όσα έπιπλα κινητάτε και άκίνητα έπαρεδώσαμεν εις τόν αρχιμανδρίτην Νικόδ. Οικονόμου, εύρεθέντα έντός τής Μονής "Αβελ:

2 τραπέζια κηκτικά, 4 τεψιά, 15 άπλάδες, 22 σαγάνια, 5 καπάκια τέντζερες, 7 λιγγέρια, 3 τέντζερες, 3 κακάβια, 30 κογλιάρια, 15 πηρούνια, 3 χουλιάρες ξύλινες, 13 πιάτα, 3 τσελοκόπες, 5 μπραγκάτσια, 2 σκαφίδια, 3 τηγάνια, 2 δρεπάνια, 2 κλαδευτήρια, 2 τσεκμέδες, ένα σκεπάρι, 1 τάσι νεροῦ, 2 σινιά μικρά, 2 χαλκοτσούκια, 1 κόφα, 5 γκιουῦμες, 1 λαμπίκο, 1 ντουλάπι χρεμαστό, 2 παγούρια, 1 σκαλίδιον, 1 τανάλια, 1 γάστρα, 1 πικνάδα, 9 σουβλιά ξύλινα, 4 μπούτενες άλεύρου, 2 πλαστήρια, 1 μαλάθα, 3 καρδάρες μικρές και μεγάλες, 2 μπότια τακί, 1 γαλόκι, 4 λαγένια, 3 λίμπες, 6 καφέμπρικα, 2 καφεθήκες, 3 ποτήρια νεροῦ, 3 ποτήρια οίνου, 2 ποτήρια ρακῆς, 1 ποτήρι χρωματιστό νεροῦ, 10 φλυτζάνια, 2 μύλοι καφέ χειρός, 1 χουλιανοκάλαθο, 3 ζύγια μικρά - μεγάλα, 1 γράδο ρακῆς, 2 σουλιά σιδερένια, 2 τσεκούρια, 1 καπάκι φούρνου, 3 πυροστιές, 1 σίδερο φωτιάς, 8 σκαμνιά, 1 γκέμι, 1 κουδούνα, 1 πινάκι, 5 βελέντζες, 3 κυλίμια, 2 προσκέφαλα, 3 ταλαγάνια, 1 κιούπι, 4 βαρέλες, 2 λιγένια, 1 χωνί χάλκινο, 1 δικέλι, 4 νταβάδες, 1 γκιούμα οίνου, 2 μαστραπάδες μικροί, 2 φκιάρες φωτιάς, 1 λαμπίζος με καπάκι, 2 κατσούπια, 1 λαμπίκος τενεκεδένιος, 1 θάενι χωρητικότητος 2,500 δκ. 1 θάενι 3 χιλιάδων δκάδων, ένα 750 δκ., 5 από 150 έναστων, 5 από 400 δκάδες έναστων, ένα 600 δκάδων, 3 καρδάρες τυριοῦ κ.λ.π. πού περιλαμβάνονται εις προηγουμένης καταγραφάς. Έν Βησσάνη 18.9.1899, οί έπίτροποι τών εκκλησιῶν Ν. Βασιάδης, Γ. Μέντζος.

22. 1899. Ίσολογισμός έσόδων και έξόδων Ι. Μονής "Αβελ: "Εσοδα 3203 γρόσια. "Εξοδα 3043.

Σ.Σ. "Όπως μᾶς έπληροφόρησαν, τὰ καζάνια κ.ά., σκευή τής Μονής παρελήφθησαν από τόν Μητροπολίτην Σπυρίδωνα, ό όποιος τὰ μετέφερεν στή Βελλά πρὸς χρῆσιν. "Επίσης και διάφορα βιβλία τής Βιβλιοθήκης Βησσάνης παρελήφθησαν από τόν ίδιον, πρὸ τοῦ τελευταίου παγκοσμίου πολέμου.

23. Πρωτόκολλον παραδόσεως και παραλαβῆς τής 'Ιερᾶς Μονής "Αβελ «Κοιμήσεως Θεοτόκου» Βησσάνης κατόπιν τής συγγωνεύσεώς της μετά τής Ι. Μ. Μακρολέξη.

Έν τή 'Ιερᾷ Μονῇ Κοιμήσεως Θεοτόκου "Αβελ, σήμερον τήν 21ην Αυγούστου τοῦ έτους 1931, ήμέραν τής εβδομάδος Παρασκευήν και ὥραν 10 π.μ., κατόπιν τοῦ από 6.7.1931 Νομοθετικοῦ Δ)τος «περὶ συγγωνεύσεως τής Μονής Κοιμήσεως Θεοτόκου "Αβελ» εις τήν 'Ι. Μ. Μακρολέξη, ενώπιον τοῦ προέδρου τοῦ 'Ηγουμενοσυμβουλίου 'Αρχιμανδρίτου Μιχ. Σίνη, τοῦ λογιστοῦ τοῦ τοπικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ο.Δ.Ε.Π. κ. Χρήστου Καλλιαρέκου, παρόντων και τών επί τούτω κληθέντων μαρτύρων κ. Χριστοφ. Σακελλαρίου και Θωμᾶ Γ. Μέντζου και Βασ. Σουλιώτη παρεδόθησαν υπό τής 'Ενοριακῆς 'Επιτροπείας Βησσάνης αποτελουμένης εκ τοῦ αρχιμαν. Νικοδήμου έφημερίου και τών Ματθαίου Κόντη, Νικολάου Σακελλαρίου και Βασ. Κιτσῆ, παρεδόθησαν τῷ προέδρω τοῦ 'Ηγουμενοσυμβουλίου αρχιμ. Μιχ. Σίνη τὰ έξῆς κινητά και άκίνητα άνήκοντα τῇ έν λόγω Μονῇ:

1) Οίκος Θεοῦ έν καλῇ καταστάσει σχήματος Σταυροειδοῦς μετά τρούλου και πλαγιῶν χορῶν, κτισθεῖς κατά τήν έπιγραφῆν ὑπερθεν τοῦ κυρίως Ναοῦ κατά δ έτος 1770. 2) Έν δισκοπότηρον μετά καλυμμάτων και τών παραρτημάτων αἰ-

τοῦ ἐκ κασσιτέρου. 3) Δύο Εὐαγγέλια. 3) Μία στολή ιερατική παλαιά. 5) Δύο λειτουργικά, καὶ ἅπαντα τὰ Ἐκκλησιαστικά Βιβλία, μηνιαία, παρακλητική, τριώδιον κ.λ.π. 6) Τρία μανουάλια τοῦ Βήματος, δύο τοῦ κυρίως Ναοῦ, χάλκινα. 7) Ἐν κιβώτιον ἐν τῷ Βήματι ξύλινον ἐμπεριέχον διάφορα ἀντικείμενα παλαιὰ ἱερατικά κ.λ.π. καὶ ἐν ἑτερον ἐπίσης ξύλινον εὐρισκόμενον ἐν τῷ γυναικονίτη. — Εἰκόνες ἐν τῷ Εἰκονοστασίῳ. 1) Μία εἰκὼν μεγάλη Κοίμησις τῆς Θεοτόκου ἐξωγραφισμένη κατὰ τὸ ἔτος 1818 μετὰ μιᾶς μικρᾶς ἄνευ χρονολογίας. 2) Μία εἰκὼν Θεομήτορος ἄνευ χρονολογίας παλαιὰ μετὰ μικρᾶς. 3) Μία εἰκὼν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπίσης παλαιὰ μετὰ μικρᾶς. 4) Μία εἰκὼν τοῦ Τιμίου Προδρόμου ἐπίσης παλαιὰ μετὰ μικρᾶς. Μία Ἁγ. Νικολάου παλαιὰ ἐντὸς εἰκονοστασίου, ἄνευ χρονολογίας μετὰ ἐξέχοντος μεταξωτοῦ ὑφάσματος ἐρυθροῦ. Ἐν ἀναλόγιον ἱεροψαλτῶν. Πέντε κανδήλαι ὑάλιναι καὶ μία ἀργυρὰ ἐν τῷ κυρίως Ναῶ καὶ τῷ Βήματι καὶ δύο ὑάλιναι ἐν τῷ γυναικονίτη. Εἷς πολυέλαιος ὀρειχάλκινος ἐν τῷ κυρίως Ναῶ. Εἷκοσιπέντε στασίδια παλαιᾶς κατασκευῆς, γύρωθεν τοῦ κυρίως Ναοῦ. — Ἐν τῷ γυναικονίτη: 1) Μία εἰκὼν τῆς ἀναστάσεως μικρὰ μετὰ τραπέζης μικρᾶς καὶ προεξέχοντος μανδηλίου. 2) Μία εἰκὼν τοῦ Ἁγ. Χριστοφόρου ἐπίσης ἐπὶ τραπέζης μετὰ μανδηλίου. — Ἐξωθὶ τοῦ Ναοῦ. 1) Μία εἰκὼν ἔμπροσθεν καὶ πρὸ τῆς κυρίας εἰσόδου τῆς Θεομήτορος μετὰ κανδήλας. 2) Ἐν κωδωνοστάσιον μετὰ κώδωνος. — Κελία γύρωθεν τοῦ Ναοῦ. Δυτικῶς. Δύο δωμάτια ἀνώγεια μεθ' ἑνὸς ὑπογείου. Τὸ μαγειρεῖον μεθ' ὀφθαλμίου καὶ συνεχιζόμενον ἑτερον δωμάτιον μετὰ παλαιοῦ φούρνου. Ἐν δωμάτιον εἰς καλὴν κατάστασιν μετὰ νταβανίου καὶ τοῦ ὑπογείου εἰσοδεύοντος ἐκ τοῦ μαγειρείου. Βορείως. Δύο δωμάτια μεθ' ὑπογείων εἰς καλὴν κατάστασιν. Ἀνατολικῶς. Τρία δωμάτια μεθ' ὑπογείων χρησιμοποιούμενα ὡς σταῖλαι ζώων. Νοτίως. Ἐν δωμάτιον ἡμιερειπωμένον ἄνευ στέγης. — Ἐκτασις ὡς ἔγγιστα ἑκατὸν στρεμμάτων ἑκατέρωθεν τῆς Μονῆς μετὰ δύο ἀχυροκαλυβῶν καὶ ἑνὸς ἄλωνιου, μετὰ δάσους ἐκ δρυῶν καὶ λοιπῶν δένδρων καὶ τινων ἀγρῶν.

Ἐφ' ᾧ συνετάγη τὸ παρὸν πρωτόκολλον εἰς τριπλοῦν ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἐν ἔλαβεν ἡ Ἐνοριακὴ Ἐπιτροπεία Βησσάνης, τὸ ἕτερον ὁ πρόεδρος τοῦ Ἡγουμενοσυμβουλίου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μακρολέξη καὶ τὸ τρίτον ὁ λογιστὴς τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως. Ἡ παραδίδουσα Ἐνοριακὴ Ἐπιτροπεία Βησσάνης: Ἀρχ. Νικόδημος Οἰκονόμος, Μ. Κόντης, Ν. Σακελλάριος. — Ὁ παραλαμβάνων ἡγούμενος, Ἀρχ. Μ. Σίνης. — Ὁ λογιστὴς, Χ. Καλιαρέκος. — Οἱ μάρτυρες: Βασ. Σουλιάτης, Θ. Μέντζος.

✱

25. Σημ. Τὸ κατωτέρω ὑπόμνημα ἀναφερόμενο στὸ ζήτημα τῶν «Ἰυλιακωχωρίων» (= ἐθνικῶν τουρκικῶν κτημάτων) ὅπως ἐθεωροῦντο ὅλα σχεδὸν τὰ χωρία τοῦ Πωγωνίου, ὑπεβλήθη (1915) πρὸς τὸν τότε πρωθυπουργὸν Ἐλευθ. Βενιζέλον.

Ἐξοχώτατε,

Ἡ Ἡπειρος κατεκτήθη μὲν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, συνθηκολογήσασα ὅμως ἀπέκτησε προνόμια καὶ ἐτήρησε τὰς ἰδιοκτησίας τῆς, καὶ μέχρι τοῦ 1847 εὐθὺς καμιν ὑπάρχοντας τοὺς Σπαχῆδες τιτλούχους. Ἡ Ἡπειρος οὐδέποτε ἐπαναστάτησε διὰ νὰ χάσῃ τὰ προνόμια τῆς, καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς εἶναι ἀπ' αἰῶνων κύριοι τῶν κτημάτων των, ὡς εὐρέθησαν σήμερον, καὶ ἔχοντες τὰς κατοικίας των καὶ τὰ κτήματά των ἀδιαφιλονείκητα, χριστιανοὶ καὶ ὀθωμανοί, καὶ οἱ χριστιανοὶ δὲν ἀποδιώκουν τοὺς συμπατριώτας των ὀθωμανοὺς σήμερον ἀπὸ τὰ κτήματά των, ἔνθα καὶ οὗτοι σήμερον κατέχουν. Ἡ ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἔφερε πολλὰς ἀνωμαλίας εἰς τὸν τόπον. Τὰ δὲ ὑπ' αὐτοῦ καταληφθέντα 300 περίπου χωρία ἢ κυβέρνησις τὰ ἐκράτησε ὡς ἐθνικὰ πρὸς ἀποζημίωσιν ἐξόδων τῆς ἐξοντώσεώς του. Τὰ δὲ λοιπὰ χωρία διὰ νόμον τοῦ 1262, 1844, ἐχορήγησε δικαίωμα ἰδιοκτησίας εἰς τοὺς κατοίκους.

Ἐκ τούτων ἐξαιρέσει τινῶν ἐλαχίστων τὰ πλείστα διηρπάγησαν ὑπὸ ἰσχυρῶν Ἀλβανῶν καὶ κατέχονται μέχρι σήμερον. Οἱ Βέηδες οὗτοι, προβλέποντες διὰ μιάν ἡμέραν ἢ Ἡπειρος θὰ περιέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ διὰ τὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν ἀνθαιρεσίαν τῶν ἐπροκάλεσαν Ἀυτοκρατορικῶν διατάγματα, πλὴν διὰ τῆς κηρύξεως καὶ ἀνακηρύξεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ Συντάγματος, πάντα ταῦτα ἀνετράπησαν πρὸ τῆς ἐλληνικῆς καταλήψεως, καὶ δὲν εὐρίσκεται σήμερον τὸ ἐλληνικὸν κράτος ὑπόχρεον πρὸς ἀναγνώρισιν καὶ διατήρησιν καθεστῶτος βιαίου καὶ ἀνθαιρέτου.

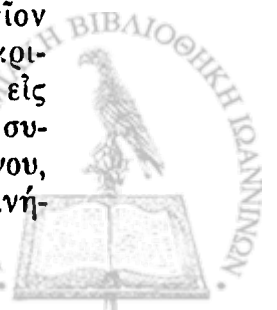
Τὰ λεγόμενα Ἰμπλιάκια Ἐθνικὰ ἢ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις πρὸς εὐκολίαν εἰσπράξεως τοῦ ὠρισμένου δι' αὐτὴν φόρου, ἐνωκίαζεν αὐτῇ, οἱ δὲ ἐνοικιασταὶ ἐξήρχοντο παραπονούμενοι καὶ ζημιωμένοι, καὶ δὲν ἀπέδιδον τὸ συμφωνηθέν, καὶ ἡ κυβέρνησις ἐπώλει αὐτὰ προτιμῶσα πάντοτε τοὺς κατοίκους, τὰ δὲ ὑπολειφθέντα ἠγοράσθησαν παρὰ τοῦ Σουλτάν Χαμίτ καὶ μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Συντάγματος τοῦ τὰ ἤρπασαν οἱ Νεότουρκοι. Τὸ σύνταγμα ἐφηρομόσθη δι' αὐτοὺς καὶ ὄχι διὰ τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους. Πολιτικοὶ λόγοι δὲν ἐπέτρεπον τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Συντάγματος πρὸς ἀπαλλαγὴν ἐκ τῆς ἀνθαιρεσίας καὶ ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων τῆς ἰδιοκτησίας εἰς τοὺς κατοίκους. Εἰς τὴν Χειμάραν, μικρὰν καὶ ἄγονον χώραν, ἐδόθησαν προνόμια πρὸς ἐξασφάλισιν ἐπαναστατικῶν κινήματων. Ἐπὶ δὲ διαφόρων κατηγοριῶν τῶν χωρίων ἐγένοντο πωλήσεις καὶ μεταπωλήσεις μόνον ἐπὶ τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν δίχως οἱ ἀγορασταὶ νὰ χορηγῶσι σποράν καὶ γεωργικὰ κτήνη, τὰ δὲ δάση καὶ αἱ ἀκαλλιέργητοι γαῖαι ἀνήκουν εἰς τοὺς κατοίκους ὡς κοινοτικά, αἱ δὲ οἰκίαι εἶναι μόνιμοι καὶ οἰκοδομημένοι ὑπὸ τῶν κατοίκων. Χωρῖα ἔχοντα ἀπὸ 50 μέχρι 300 καὶ πλέον οἰκίας πῶς εἶναι δυνατόν νὰ λογισθῶσιν ὡς τσιφλίκια; οἱ κάτοικοι πληρώνουν τοὺς δημοσίους φόρους, ἢ 30ῆ ἐπικράτησις δὲν ἰσχύει. Ἡ Ἡπειρος δὲν κατεκτήθη ὑπὸ τῆς Τουρκίας διὰ τὰ θεωρεῖται ἀνακατακτηθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ κάτοικοι τὴν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος κατάληψιν τὴν λογίζουσι ὡς ἀνόκηται. Ἐλευθερωθέντες σήμερον οἱ κάτοικοι τῆς Ἡπείρου καὶ ἐκπληρωθέντος τοῦ μόνου πόθου τῶν τοῦ νὰ ἀπαλλαγθῶσι τῆς ἀνθαιρεσίας εὐρίσκονται εἰς τὴν θέσιν τοῦ νὰ μὴ ἀναγνωρίσουν ἄλλον κύριον ἢ μὴ τὸ ἐπίσημον Ἑλληνικὸν Κράτος τοὺς Νόμους αὐτοῦ, καὶ τὸν ἐλευθερωτὴν Βασιλέα αὐτῶν Κωνσταντῖνον. Ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἰδιοκτησίας τῶν κατοίκων ἀπάντων τῶν διαφόρων κατηγοριῶν τῶν χωρίων θὰ συνεπαγάγῃ καὶ τὴν ἀκύρωσιν τῶν πωλήσεων ἐπὶ ὀλοκλήρων χωρίων καὶ μεριδίων ἐξ ἑκάστου χωρίου, ὅπως ἀνακτήσωσι τὰς ἰδιοκτησίας τῶν καὶ οἱ ἐκπατρισθέντες διὰ πολιτικούς λόγους κάτοικοι.

Μετὰ τὴν κατάργησιν ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως τῶν Ἡπειρωτικῶν προνομίων οὐδεμίαν προᾶξιν ἀναγνωρίζομεν, διότι αὕτη παρενόμησεν ἐναντίον τοῦ ἱεροῦ ὀθωμανικοῦ νόμου καὶ τῶν διεθνῶν ἀναγνωρίσεων ἀρθρῶν 7, 9, 12, 13, 14 καὶ 22 τοῦ Χὰτ Χουμαγιούν Ἰσχυροῦ Νόμου. Αἱ διασαφήσεις ἐγράφησαν πρὸς ἀπόκρισιν ἀντιρροήσεων. Ἐὐπειθέστατος, ὁ ἐνδιαφερόμενος Β. Παπαδημητρίου.

Σ.Σ. Ἀκολουθεῖ τὸ ἐξῆς ἔγγραφο τοῦ ἰδίου:

Πρὸς τὴν Ἐφοροεπιτροπὴν τῆς Κοινότητος τοῦ χωρίου Βήσσανη

Γνωστοῦ γενομένου ὅτι ἐνεργοῦσα καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας πρὸς ἀπόδωσιν τοῦ δικαίου εἰς τὰ 16 χωρῖα τῆς περιφερείας Φιλιατῶν μὲ συνέχειαν καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος, πολλὰ χωρῖα μοῦ ἐδήλωσαν ἐκ διαφόρων διαμερισμάτων καὶ κατηγοριῶν νὰ τὰ συμπεριλάβω εἰς τὰς ἐνεργείας μου, καὶ ἐπὶ τούτοις συνέταξα καὶ ὑπέβαλον κοινὸν ἄπλοῦν ὑπόμνημα πρὸς ἐξέτασιν καὶ ἔγκρισιν εἰς τὸ Ἰπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐγκριθέν δὲ μὲ παρέπεμψαν εἰς τὸ ὑπουργεῖον Οἰκονομικῶν, τμημα κτημάτων, διὰ τὸ νομικὸν μέρος τῶν ζητημάτων μας. Ἐγκριθέν καὶ ὑπ' αὐτοῦ μοῦ συνέστησαν τὴν ταχεῖαν ὑποβολήν, ὅπερ καὶ ἔκαμα εἰς ἀμφότερα τὰ ὑπουργεῖα τὴν 20ὴν Αὐγούστου, 3 ἡμέρας πρὸ τῆς ἐν τῇ Βουλῇ συζητήσεως τῶν τοιαύτης φύσεως ζητημάτων, ὑπεγράφη ὑπ' ἐμοῦ ὡς ἐνδιαφερομένου, καὶ ἀφικθέντων τῶν πληρεξουσίων, ἔλαβον ὅμως ἐν μετὰ τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ὑπομνή-

ΒΑΣ. Π. ΠΑΥΛΙΔΗ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΣ

(ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ ΚΑΙ ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΑΙ)

ΜΕΡΟΣ Α'

Α'. ΠΡΟΓΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΦΥΛΛΟΥ.

ΣΥΛΛΗΨΙΣ ΑΡΡΕΝΟΣ Ή ΘΗΛΕΟΣ.

17) Τὸ ἐπιφώνημα τοῦ ἀνδρὸς κατὰ τὴν σύλληψιν.

Ἡ πρόληψις αὐτὴ ἔχει μικρὰν γεωγραφικὴν ἔκτασιν, στὰ χωριὰ τῆς περιοχῆς Ντουσκάρας καὶ μᾶλλον εἶναι εὐφυολόγημα καὶ κοροϊδεῖα παρὰ πρόληψις. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπάρχει καὶ τμῆμα τοῦ λαοῦ ποὺ τὴν πιστεύει, τὴν καταχωροῦμεν.

Ἡ πρόληψις λέγει ὅτι κατὰ τὴν συνουσίαν καὶ συγκεκριμένως κατὰ τὴν ἐκσπερμάτωσιν, ἂν ὁ ἄνδρας ἀνοίξῃ τὸ στόμα, τότε θὰ συλληφθῆ κορίτσι. Ἄν ὅμως εἶναι μὲ κλειστὸ στόμα, τότε θὰ γίνῃ ἀγόρι.

18) Τὸ Νταμάρι.

Σὲ ὄλη τὴν περιγραφόμενῃ περιοχῇ πιστεύουν ὅτι ὑπάρχουν γυναῖκες σερκομάννες, ποὺ γεννοῦν ὄλο ἀρσενικά καὶ θηλυκομάννες ποὺ γεννοῦν ὄλο θηλυκάρια ἢ χάσχαρα, ὅπως τὰ λένε περιφρονητικά. Οἱ σερنيκομάννες χαίρουν ἐκτιμῆσεως, ἐνῶ ἀντιστρόφως περιφρονοῦνται οἱ θηλυκομάννες, οἱ δὲ μαρμάρες (στεῖρες) θεωροῦνται ὡς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς γρουσουζιάς.

Πάντως πιστεύεται, ὅτι ὀφείλεται στὸ νταμάρι, στὸ σοῖ τῆς μάννας ἢ γέννησις κοριτσιῶν, ἂν καὶ ὠρισμένες, γιὰ νὰ ὑπερασπιστοῦν τὶς ὁμόφυλές τους ἀπὸ τὴν ἔκρηξι ὀργῆς τῆς οἰκογενείας διότι τοὺς ἀράδιασε καὶ νέα κόρη, λένε: «Τί φταίει αὐτή; Ὅτι σπέρνεις φυτρώνει».

Ἡ κοινὴ γνώμη θεωρεῖ προτέρημα ἢ μειονέκτημα τῆς μητέρας τὸ νὰ γεννᾷ ἀρσενικά ἢ θηλυκά. Αὐτὲς δὲ ποὺ λένε πὼς γίνεται αὐτὸ ποὺ ἔσπειρε ὁ ἄντρας, ἄλλα λένε δταν ἡ δικὴ τους νύφη γεννᾷ ἀράδα θηλυκά.

19) Τὸ νερὸ ποὺ κλέβει ἢ νύφη.

Κατὰ τὴν πρόληψιν, ποὺ ἀπλώνεται ἀπὸ τὸ Καρυῶτι καὶ τὴν Βέλλιανη, ὄλο τὸ ριζὸ τοῦ Γκορίλα ὡς πέρα ἀπὸ τὸ ποτάμι, στὸ Κανελλάκι, τὸ φύλον καθορίζεται ἀπὸ τὴν συνοδείαν ποὺ ἔχει ἢ νύφη δταν πάη νὰ κλέψῃ νερό.

Ἄν τὴν συνοδεδύῃ ἀγόρι, θὰ γίνῃ ἀγόρι τὸ παιδί ποὺ θὰ πρωτοκάνῃ, ἂν τὴν συνοδεύῃ κοπέλλα, θ' ἀραδιάσῃ τσιούπρες.

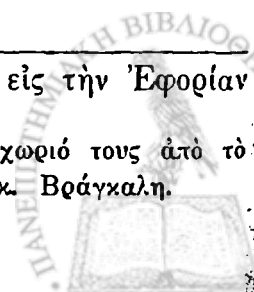
20) Τὸ νερό.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν μητέρα, ποὺ ὅπως τὸ νταμάρι, βγάζει ἐνὸς εἶδους πέτρες

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 434.

ματος. Τὸ ὑπόμνημα ἐκ τοῦ Ἐπιτομίου Οἰκονομικῶν ἀπεστάλη εἰς τὴν Ἐφορίαν Ἰωαννίνων μετ' ἐπιστροφῆς... Ἀθῆναι 8.9.1915.

Σ.Σ. Ὅπως ἐλέχθη ἀνωτέρω, οἱ Βησσαλιῶτες ἐξηγόρασαν τὸ χωριὸν τοὺς ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ δημόσιο χάρις εἰς τὸ κληροδότημα τοῦ συγχωριανοῦ των Νικ. Βράγκαλη.

αυτή βγάξει μόνο σερχά ή θηλ'κά, τὸ φταίξιμο ἢ τὸ προτέρημα ρίχνεται καὶ στὸ νερό. Ἔτσι μαχαλάδες πὺν ἔχουν πολλὰ κορίτσια, τὸ παθαίνουν κατὰ τὴν πρόληψιν ἕξ αἰτίας τοῦ νεροῦ, ἐνῶ ἄλλοι μαχαλάδες ἢ καὶ χωριά, εὐνοοῦνται ἀπὸ τὸ νερό καὶ ἀραδιάζουν περισσότερα ἀγόρια.

Κάθε μέρος ἔχει σερχονέρια καὶ θηλυκονέρια. Πιὸ ὀνομαστὰ σερχονέρια εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ Λάη στὸ Ραδοβύζι, πίσω ἀπὸ τὴν ράχη τῆς Ἁγία-Μαρίνας καὶ τοῦ Μαυρίκη στὸ Λιδιαχοβο. Θηλυκονέρια εἶναι τὸ πηγάδι στὸ Ραδοβύζι, ἡ Μεγάλη Βρύση, στὸ Λιδιαχοβο καὶ τὸ Κουφονέρι στὴν Σέλλιανη.

21) Ἡ ἀγκωνή.

Γενικὴ πρόληψις στὰ χωριά πάνω ἀπὸ τὴν Σκάλα εἶναι πὺς ὅποια γυναῖκα ἀκουμπάει στὴν ἀγκωνή, στὴ γωνιά τῆς φωτιᾶς δηλαδή, εἴτε μέσα στὸν γῦρο ἀπὸ τὸ μπουχαρὶ (τζάκι), γεννάει ὄλο κορίτσια.

Ἡ πρόληψις αὐτὴ δὲν ἐπικρατεῖ πολὺ στὰ ἀλβανόφωνα, ἴσως διότι εἶναι πεδινὰ καὶ παραθαλάσσια καὶ δὲν κάνει τόσο πολὺ κρύο, ὥστε νὰ ἀναγκάζονται νὰ καίγονται στὴν φωτιὰ σὰν ἡ γάτα. Εἴτε διότι εἶναι πιὸ κακοφτειαγμένες οἱ ἀγκωνές καὶ δὲν εἶναι βολικὸ νὰ καθίσης στὸν γῦρο τους. Πάντως μετεφέρθη καὶ ἐκεῖ ἀπὸ ἐπιγαμίες.

Ἡ πρόληψις αὐτὴ, ὅπως καὶ πολλὲς ἄλλες εἶναι ὠφέλιμη διότι κάνει τις γυναῖκες προσεκτικὲς καὶ καθαρώτερες, ἀφοῦ δὲν ἀκουμπᾶνε στὴ στάχτη νὰ λερωθοῦν ἀπὸ τὸν φόβο τῆς προλήψεως. Ἐκτὸς πὺν ἀφήνουν ἔτσι χῶρο γιὰ τοὺς ἄντρες, πὺν ἔρχονται ξεπαγιασμένοι ἀπὸ τὰ γίδια καὶ τις ἄλλες δουλειές.

22) Ἡ ἀδειανὴ βαρέλα.

Ὅποια κάθεται σὲ ἀδειανὴ βουτσέλα, κάνει τσιούπρες. Ἄλλη πρόληψις χρήσιμη διὰ τὴν καθαριότητα καὶ τὴν εὐκοσμία.

23) Ὅποια κάθεται στὴ σκούπα, κάνει κορίτσια.

Πρόληψις εὐρύτατα διαδεδομένη πάνω ἀπὸ τὴν Σκάλα, μέσα στὴν Παραμυθιά καὶ στὰ ριζὰ τοῦ βουνοῦ Γκορίλας.

Κι' αὐτὴν κάποιος θὰ τὴν ἔβγαλε γιὰ νὰ ἀναγκάση τις γυναῖκες νὰ βάζουν τὴν σκούπα σὲ καμμιὰ γωνιά καὶ νὰ μὴν τὴν ἀφήνουν ὅπου τύχη, οὔτε νὰ τὴν χρησιμοποιοῦν γιὰ κάθισμα ἀφοῦ συνήθως εἶναι πηγὴ ἀκαθαρσίας.

24) Τὸ νεφρὸ πὺν ἀνοίγει καὶ κλείνει.

Πρόληψις προγνώσεως φύλου γενικῆς χρήσεως στὰ ἑλληνόφωνα χωριά καὶ σπανιώτεσα στὰ ἀλβανόφωνα.

Παίρνει ἡ γυναῖκα ἕνα νεφρὸ, τὸ ἀλατίζει, τὸ χαρακώνει ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά ἐλαφρὰ μὲν, ἀλλὰ βαθειὰ καὶ τὸ βάζει στὰ κάρβουνα νὰ ψηθῆ. Ἄν μείνη κλειστὸ, θὰ γίνῃ ἀγόρι, ἂν ἀνοίξη θὰ γεννηθῆ τσιούπρα.

Κάποτε ἀντὶ τῆς γυναίκας δοκιμάζει τὴν πρόγνωση ὁ ἄντρας τῆς καὶ σπανιώτερον κάποιος σπιτικός, ἀλλὰ συνήθως ἡ περιοχὴ δὲν παραδέχεται πὺς «τρεῖς», πὺς πιάνει δηλαδή, σὲ ἄλλον ἐκτὸς τοῦ ἀνδρογύνου.

25) Τὸ σερχοχόρτι.

Αὐτὸ εἶναι ἕνα χοταρικὸ πὺν τὸ τρώει ἡ γυναῖκα γιὰ νὰ κἀνη ἀρσενικά, νὰ γεννάη «παιδιὰ» καὶ ὄχι τσιούπρες.

Αὐτὸ τὸ γνώριζαν μερικοὶ γέροι τσιομπάνοι καὶ τὸ μάζευαν εἴτε στὸ βουνὸ τῆς Λαμπανίτσας, σιμὰ στὸν ΚΟΚΚΙΝΟ ΓΚΡΕΜΟ, εἴτε στὸν ΓΚΟΡΙΑΛΑ, τάνω ἀπὸ τὸ Πόποβο καὶ τὸ Ἐλευθεροχώρι, εἴτε στὸ ἴδιο βουνὸ ἀπὸ τὴν δυτικὴ πλευρὰ πάνω ἀπὸ τὴν Βέλλιανη καὶ τὸ Προδρόμι, εἴτε στὰ πλάγια τῆς Βριτζά-

χας από Ντουμπλίρου μέχρι κορυφής Άλυσσός, είτε στην Μούργκα, και στις πλαγιές πάνω από τα Σεριζιανά.

Τόσα χρόνια κανείς δέν κατώρθωσε νά μου τὸ περιγράψῃ σωστά, εἴτε δὲν θέλησε νά μου δώσῃ σαφείς πληροφορίες. Ὁρισμένοι πού θεωροῦνται πὼς κατέχουν μυστικά βοτάνων ἢ ξορκιῶν, τὰ κρατοῦν πεισμόνως ἀπόρητα καὶ σπάνια λίγο πρὸ τοῦ θανάτου των (ἂν τὸν προαισθανθοῦν) τὰ μαρτυροῦν σὲ δικό τους ἄνθρωπο.

Τὸ σεροχορότι θεωρεῖται τὸ σπανιότερον τῶν φυτῶν, ἐξίσου σπάνιον μὲ τὸ τετράφυλλο τριφύλλι. (Παρεμπιπτόντως σημειοῦμεν ὅτι εἶδος τριφυλλιοῦ πού βγάζει πολλὰ τετράφυλλα καὶ πεντάφυλλα καὶ ἐξάφυλλα ἀκόμη, βρίσκονται πίσω ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ Νοσοκομεῖο Ἰωαννίνων, τὸ πρῶν Ἑθνικὸν Οἰκοτροφεῖον καὶ πῶς πάνω ἀπὸ τὸ πλυντήριο τοῦ οἰκοτροφείου μέχρι τὸ περιβόλι τοῦ Χαμόραγα. Δυὸ τρεῖς τέτοιες ρίζες βρίσκονται καὶ ἐν τῇ Παραμυθιά, ἐν τῇ πηγῇ Χάβζι, 2-3 μέτρα ἀπὸ τὴν πηγῇ.

Ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ σεροχορότι. Ὁ θανὼν κατὰ τὸ 1963 ἀγαθώτατος ἱερεὺς παπαΧρηστος Φιλίππου, μου τὸ περιέγραψε ὡς ἓνα εἶδος σαλεπιῦ. Τὸ σαλέπι ὅμως, ὑπὸ πλείστας ὄσας ποικιλίας δὲν εἶναι καθόλου σπάνιον, ἂν καὶ δὲν τὸ συλλέγει, οὔτε τὸ χρησιμοποιεῖ ὡς ποτὸν ἢ περιοχῇ, πλην τοῦ Ντουσκάρου, ὅπου συλλέγεται ἐν χωρίῳ Ροδοβύζι-Γρανίτσα-Πολύδωρο-Διχούνη καὶ λιγώτερον ἐν ἄλλοις χωρίοις καὶ ξηραίνεται πρὸς πώλησιν καὶ οὐδέποτε πρὸς ἀτομικὴν τῶν χορῶν.

Διάφορα εἶδη ὄρχοειδῶν καὶ σαλεπιῶν ἀφθονοῦν ἐν ὅλῃ τῇ περιοχῇ, ἀπὸ τοῦς βάλτους μέχρι τῶν βουνοκορφῶν. Τὸ μαῦρο καὶ ψιλὸ καὶ κακῆς ποιότητος ἐν χαμηλὰ καὶ βάλτους, καλὸ, ἄσπρο καὶ χοντρὸ ἐν ψηλὰ πλάγια.

Ἡ πλησιεστέρη πρὸς τὴν ἀλήθειαν περιγραφή τοῦ βοτάνου τὸ φέρει ὡς εἶδος σαλεπιῦ μὲ δύο ὄρχεις (ἓνας ὁ παλαιὸς βολβὸς καὶ ἓνας ὁ καινούργιος) καὶ ἓνα κοντόχοντρο ριζίδι ἀνάμεσά τους, ὡς εἶδος πέους, μὲ φύλλωμα στενόμακρον, ὡς ἄλλωστε ὅλων τῶν σαλεπιῶν.

Σήμερον τὸ σεροχορότι τὸ προμηθεύονται ἀπὸ δύο πηγῶν: Κάποιον γνωστὸν ἀπὸ τὴν Πετροβίτσα, πού τὸ μαζεύει παρὰ τὸν Κόκκινον γκρεμὸν (ἂν λείπῃ τὴν ἀλήθεια) καὶ ἓνα γέροντα ἐκ Σεριζιανῶν, πού τὸ μαζεύει δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ μονοπάτι τῆς Φύριζας, κατὰ τὰ θρυλούμενα.

Ὅλοι οἱ χωριῶτες καὶ ἄστοι πίστευαν εἰς τὸ σεροχορότι, πολλοὶ πιστεύουν ἀκόμη καὶ σήμερον καὶ ἐκλιπαροῦν τοῦς εἰδικοὺς γεροπιστικούς ἀντὶ σημαντικῆς ἀμοιβῆς.

26) Οἱ μαγεμένες τηγανίτες.

Στὰ ριζὰ τοῦ Γκορίλα, ἀπὸ Παραμυθιάς μέχρι Καναλακίου καὶ ἐν χωρίῳ τοῦ καθαντὸ Σουλίου (Σαμονίβα - Σοῦλι - Τσαγκάρι - Γκαβίτσα - Κουκουλιούς - Καρύστιανη), ὅταν μιὰ ἤθελε νά κἀνῃ κακὸ μιᾷ ἄλλῃ, ἔφτειαν τηγανίτες καὶ συνεχῶς καθὼς τὶς γύριζε ἐν τηγάνι, ὁ νομάτιζε νά κἀνουν τσιούπρες. Μετὰ ἔδινε τῆς γκαστρομένης τῆς ὁποίας τὸ κακὸ ἤθελε νά φάῃ ἀπ' αὐτῆς τὶς τηγανίτες καὶ ἐκείνη, ἀνύποπτη τὶς ἔτρωγε μὲ ἀποτέλεσμα νά γεννηθῇ τσιούπρα.

27) Τὸ χεῖλος τοῦ νεογνοῦ.

Κοίταζαν τὸ χεῖλος τοῦ νεογνοῦ. Ἄν ἐν τῷ πάνω χεῖλος ἦταν ἓνα μικρὸ ἐξόγκωμα, ἓνα σάρκωμα «κουμπάκι» ὀνομαζόμενον, τὸ ἐπόμενο τέκνον θὰ γινόταν ἀγόρι, ἄλλοιῶς θὰ ἐγεννιόταν κορίτσι.

28) Τὰ καρύδια τῆς βαλανιδιάς.

Παίρνεις ἓνα καρύδι βαλανιδιάς, ἓνα ἐξόγκωμα —κηζίδι— ἀπὸ ἐκεῖνα

πὸν γίνονται μὲ τὸ τσίμπημα ἐντόμων γιὰ νὰ ἀποθέσουν τὰ αὐγά τους. Σπᾶς τὸ καρίδι προφέροντας ταυτοχρόνως τὸ ὄνομα τῆς ἐγκύου. Ἐν μέσῳ βρεθῆ σκουλήκι θὰ γεννηθῆ παιδί (ἀγόρι), ἂν βρεθῆ μύγα, τότε θὰ γίνῃ τσιούπρα (κόρη).

Ἡ πρόγνωσις αὐτὴ χρησιμοποιεῖται πρὸς πλεονεξία στὰ πεδινὰ χωριά καὶ λιγώτερο στὰ ὄρεινά, τὰ Σκαλαπανίσια. (Τὰ πάνω ἀπὸ τὴν Σκάλα τῆς Παραμυθιάς).

Στὰ χωριά Λιθιάχοβο, Μοκοβίνα, Ἐλεξνα, Μπεστιά, Στροῦνι, ἐκείνες πὸν δὲν γεννοῦν ἀρσενικά τρῶνε τὰ σκουλήκια τῶν καρυδιῶν αὐτῶν γιὰ νὰ κάνουν παιδιὰ (ἀρσενικά).

29) Ὁ ἀφαλὸς τοῦ νεογέννητου.

Ὅταν μιὰ δὲν κάνει παιδιὰ ἀλλὰ ὄλο τσιούπρες, παίρνει τὸν ἀφαλὸ (τὸ κομμάτι τοῦ ὀφθαλμοῦ λώρου πὸν κόπηκε ἀπὸ τὴν μαμὴ) νεογέννητου ἀγοριοῦ καὶ τὸν βάζει μέσα σὲ ἓνα ποτήρι ἢ τενεκεδένια λίτρα μὲ νερό, τὸν ἀφήνει λίγο ἐκεῖ γιὰ λίγο καὶ μετὰ, τὸ μὲν νερὸ τὸ πίνει, τὸ δὲ κομμάτι τοῦ ἀφαλοῦ κάνει φυλαχτὸ καὶ τὸ φέρνει πάνω τῆς κατὰ τὴν ὥρα τοῦ τοκετοῦ. Μερικὲς μάλιστα τρῶνε καὶ λίγο ἀπὸ τὸν ἀφαλὸ, γιὰ νὰ στρέξῃ καλύτερα.

Ἔτσι ξορκίζει τὴν κακοτυχία τῆς καὶ γεννάει παιδί (ἀγόρι). Ἐν γεννηθῆ ἀγόρι, τὸ φυλαχτὸ τὸ φορεῖ τοῦ μικροῦ γιὰ νὰ τῆς ζήσει.

Ἡ πρόληψις αὐτὴ εἶναι πρὸς διαδεδομένη στὰ χωριά τῆς Ντουσκάρας καὶ τὰ ἑλληνόφωνα τῆς Παραμυθιάς ἀπὸ Σέλλιανης μέχρι Βλαχωρίου, ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὄχθων τοῦ Καλαμά, δηλαδὴ καὶ στὰ λεγόμενα χωριά τῆς Σκάλας Φιλιατῶν.

30) Τὸ κατάπατο.

Κατάπατο λέγεται τὸ ὕστερο τοῦ τοκετοῦ.

Ὅταν τὸ κατάπατο εἶναι στριμμένο, αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ ἐπόμενο τέκνο θὰ εἶναι παιδί, ἂν εἶναι ἀπλωτὸ σημαίνει πὸς ἀπὸ τὴν ἐπόμενη γέννα θὰ προκύψῃ τσιούπρα.

31) Τὰ κουμπάκια τοῦ κατάπατου.

Ἡ μαμμή, εἴτε μιὰ ἐνδιαφερομένη συγγένισα κυττάζει τὸ κατάπατο πόσα κουμπάκια (κηλίδες ἢ σαρκώματα) ἔχει. Ὅσα τὰ κουμπάκια, τόσα τὰ παιδιὰ πὸν θὰ γεννήσῃ. Τὰ μαῦρα κουμπιά δείχνουν γέννησι ἀρσενικοῦ καὶ τὰ βαθυπράσινα θηλυκοῦ. Ἀπὸ τὴν σειρά τῶν κουμπιῶν μαντεύουν τὴν σειράν τῶν τοκετῶν ὡς πρὸς τὸ φύλον.

32) Ἡ θέσις τοῦ ἔμβρου.

Κοιτάζουν τὴν κοιλιά τῆς ἐγκύου. Ἐν φουσκώνει δεξιά, περιέχει τσιούπρα, ἀριστερὰ σημαίνει ὅτι ἔχει παιδί. Ἐπίσης ὀρθὸ τὸ ἔμβρυον δείχνει ὅτι εἶναι ἀγόρι, δίπλα δείχνει πὸς εἶναι τσιούπρα.

Στὰ χωριά Ραδοβύζι, Γρανίτσα, Λάλεζα, Τοσκεσάκι, Δομολεσσά, Σενίκου, ἢ πρόβλεψις εἶναι ἀντίστροφος ὡς πρὸς τὰ δεξιά καὶ ἀριστερά. Ἔτσι δεξιά εἶναι τὸ ἄρρεν καὶ ἀριστερὰ τὸ θῆλυ.

33) Τὰ ὑγρά.

Ὅταν πρὸ τοῦ τοκετοῦ ἡ γυναῖκα ἔχει πολλὴν λευκόρροϊαν, τοῦτο προμηνύει τὴν γέννησιν κόρης. Στεγνὴ μήτρα εἴτε λίγα ὑγρά σημαίνουν παιδί.

34) Τὸ μέγεθος τῆς κοιλιάς.

Ὅταν ἡ κοιλιά εἶναι μικρὴ, τότε περιέχει παιδί, ὅταν εἶναι μεγάλη, περιέχει τσιούπρα.

Ἐν μάλιστα ἡ γυναῖκα εἶναι γεμάτη μπρὸς καὶ πίσω, ὅπως λένε, τότε εἶναι σίγουρο πὸς ἔχει κορίτσι (τσιουπράνα ὅπως λένε εἰρωνικά ἢ χαιρέκακα, γιὰ νὰ δείξουν τὸ μέγεθος).

35) Ἡ μπρέχνα (πανάδες).

Ὄταν ἡ ἔγκυος βγάλῃ μπρέχνα (πανάδες), τότε ἡ κοιλιά της περιέχει παιδί (σερκό).

36) Ἡ ὁμορφιά.

Ὄταν ἡ ἔγκυμοσύνη ἔχει ὁμορφῆναι τὴν γυναῖκα σημαίνει ὅτι θὰ κἀνῃ τσιούπρα.

37) Τὸ ἀλάτι στὴν στάχτη.

Παίρνουν χοντροὰ σπειριά ἀλάτι καὶ τὰ βάζουν στὴν ζεστὴ στάχτη (χόβολη). Ἄν κἀνουν κρότο, ἡ ἔγκυος θὰ κἀνῃ ἀγόρι, ἂν δὲν ἀκουστῇ καὶ καὶ στὰ κουφά, θὰ γίνῃ τσιούπρα.

38) Τὸ ψαλλίδι.

Γυναῖκα πὺ ἔχει καθίσει σὲ ψαλλίδι, εἴτε ὡς κόρη, εἴτε ὡς παντρεμμένη, θὰ κἀνῃ ὄλο κορίτσια.

Ἄλλὰ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον χρησιμεύει τὸ ψαλλίδι. Ὄταν θέλωμε νὰ κἀνωμε διάγνωσιν τοῦ φύλου τοῦ ἐμβρύου, βάζουν σὲ ἓνα κἀθισμα ἢ σὲ πεζοῦλι, εἴτε σὲ μέρος πὺ προσφέρεται γιὰ νὰ καθίση κανεῖς, ἓνα ψαλλίδι καὶ τὸ σκεπάζουν γιὰ νὰ μὴν φαίνεται. Ἐπειτα καλοῦν τὴν ἐπίτοκο (ἡ ὁποία δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ καταλάβει τίποτε), νὰ καθίση σιμά τους νὰ κουβεντιάσουν, νὰ πιοῦν καφέ, εἴτε μὲ ὁποιαδήποτε πρόφασιν. Ἄν ἐκεῖνη ἀνίποπτη καθίση στὸ ψαλλίδι, θὰ κἀνῃ τσιούπρα. Ἄν προτιμήσῃ ἄλλο μέρος θὰ κἀμῃ παιδί.

Ἡ πρόληψις αὐτὴ εἶναι πὺ διαδεδομένη στὴν πόλι τῆς Παραμυθιάς καὶ στὰ χωριά ἐκατέρωθεν τοῦ ἄξονος Παραμυθιά — Ροδαβύζι καὶ πέραν αὐτοῦ στὰ χωριά Πολύδωρον καὶ Γρανίτσα.

39) Τὸ νοιώσιμο.

Προσέχουν πὺ θὰ βροῖσκειται ἡ ἔγκυος ὅταν θὰ νοιώσῃ τὸ πρῶτο σκίρτημα τοῦ σπλάχνου της. Ἄν τὸ νοιώσῃ μέσα στὸ σπίτι, τότε λένε πὺς εἶναι ρίζα τοῦ σπιτιοῦ, δηλαδὴ ἀγόρι, πὺ θὰ μείνῃ στὸ σπίτι καὶ θὰ συνεχίσῃ τὸ ὄνομα. Ἄν τὸ νοιώσῃ ἔξω, δηλαδὴ στὸ χωράφι, στὰ ξύλα, στὸ δρόμο κτλ., τότε εἶναι ξένος ἄνθρωπος, δηλαδὴ τσιούπρα.

Ἄν ὅμως παρὰ ταῦτα γεννηθῇ ἀγόρι, τότε αὐτὸ θὰ πάῃ γαμπρός, θὰ κατοικήσῃ σὲ ξένο τόπο, κτλ. Κάτι θὰ βρεθῇ γιὰ δικαιολογία, ἀμφιβολία ὅμως στὴν πρόγνωσιν δὲν ἐπιτρέπεται ποτέ...

40) Τὸ χέρι.

Λένε στὴν ἔγκυο νὰ τοὺς δείξῃ τὸ χέρι της. Ἄν τὸ δείξῃ μὲ τὴν παλάμη πρὸς τὰ κάτω, τότε θὰ κἀνῃ παιδί. Μὲ τὴν παλάμη πρὸς τὰ πάνω θὰ κἀνῃ τσιούπρα.

Ἄν μετὰ ταῦτα κἀνῃ μὲ τὸ χέρι κίνησιν πρὸς τὰ πάνω, π.χ. νὰ ξύσῃ τ' αὐτὴ της, νὰ διορθώσῃ τὰ μαλλιά της, τότε εἶναι ὑπερβεβαία ἢ γέννησις ἀρσενικοῦ, ἐνῶ ἂν ἡ κίνησις γίνῃ πρὸς τὰ κάτω, π.χ. ἀκουμπήσῃ τὸ χέρι στὰ γόνατα, ξύσῃ τοὺς γοφούς, τ' ἀφήσῃ νὰ κρέμεται κάτω, τότε ἐνισχύεται ἡ πρόγνωσις ὅτι θὰ κἀνῃ κόρη.

41) Τὸ δανεικὸ ἀλεῦρι.

Ὄταν ἔρθῃς ἀπὸ τὸ μῦλο μὲ ἀλεῦρι, πρέπει νὰ ξεχωρίσῃς ἀμέσως λίγο, νὰ φτιάσῃς κάτι γιὰ τὸ σπίτι σου. Διότι ἂν τυχὸν ἔρθῃ γυναῖκα, ἔστω καὶ συγγενῆς σου, ἀλλὰ κατοικοῦσα ἔξω ἀπ' ὅ,τι κλείνει ἡ πόρτα σου (μὴ συγκαταριθμουμένη μετὰ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας σου, ἔστω καὶ ἀδερφῆ παντρεμμένη) καὶ πάρῃ δανεικὸ ἀλεῦρι, ὅσες χοῦφτες θὰ βγάλῃ ἀπὸ τὸ σακκί σου, τόσες τσιούπρες θὰ κἀνῃς.

Ἄν εἶναι ἄντρας, ἡ κακοσημαδιὰ δὲν ἰσχύει.

Ἡ πρόληψις αὐτὴ παρατηρεῖται κυρίως στὴν Σέλλιανη καὶ τὰ γειτονικά της χωριά.

Ἡ πρόληψις γιὰ τὸ δανεικὸ ἀλεῦρι, στὴν περασμένη ἐποχὴ μὲ τὴν τρομερὴ φτώχεια τῆς —παρ' ὅλα ὅσα λέγανε πὼς δένανε τοὺς σκύλους μὲ τὰ λουκά-νικο— ἦταν σωτήρια. Διότι, μόλις γύριζε κανεὶς ἀπὸ τὸ μῦλο, γινόταν ἐπιδρομὴ τῶν ζητούντων δανεικὸ καὶ συνήθως καὶ φιλότιμος ἢ φιλότιμη ἄφηνε τοὺς δικούς του νηστικούς.

42) Τὰ ἀπόδαυλα.

Δὲν πρέπει νὰ βάξη ἡ κόρη εἴτε ἡ παντρεμένη ἀπόδαυλα στὸ ζαλίκι τῆς, διότι στὸ μέλλον θὰ γεννᾷ κορίτσια.

Ἡ πρόληψις εἶναι φανερὸν ὅτι ἔγινε γιὰ τὶς τεμπέλες καὶ ἀπρόσεκτες, διότι τὸ ἀπόδαυλο δὲν εἶναι καλὸ ξύλο. Ἰσχύει διὰ τὴν πρόγνωσιν μόνον εἰς τὸ Πολύδωρον (πρῶην Μάζι), ἐνῶ ὁλόκληρη ἡ ἄλλη περιοχὴ τὴν ἔχει ὑπὸ ἄλλην ἔννοιαν.

43) Τὸ κλάψιμο τοῦ βρέφους.

Ὅταν τὸ νεογέννητο κορίτσι κλαίει μὲ διαπεραστικὴ ψιλὴ φωνή, τότε καὶ τὸ ἐπόμενο τέκνο θὰ εἶναι τσιούπρα. Ἄν κλαίῃ μὲ χοντρὴ φωνὴ μπάσου, τότε τὸ ἐπόμενο θὰ εἶναι παιδί (ἀγόρι).

Ἡ πρόληψις ἔχει γεωγραφικὴν ἐπέκτασιν τὴν Σέλιανην καὶ τὰ περὶ αὐτὴν χωρία Τσουρίλλα, Βουσοπούλα, Νιοχῶρι, Πετροβίτσα, Ἐλευθεροχῶρι, Πόποβο, Σαλονίζη, Βερνίκου, Λαμπανίτσα, Πλακωτὴ, Βλαχῶρι, Νιοχῶρι, Βρατίλλια, Κορύτιανη καὶ τὰ πέραν τοῦ Καλαμᾶ χωρία Ματζιᾶρι, Βύλλια, Παληοχῶρι, Γολᾶ, Ἀραβοστίβα, Κοκκινίτσα.

44) Τὸ πλύσιμο τῶν λεχωνοσκουτιῶν.

Ἐχομεν προγενεστέρως ἀναφέρει τὸ πλύσιμο τῶν λεχωνοσκουτιῶν διὰ τὴν πρόκλησιν τοκετοῦ, ὅποτε συνήθως πλένουν τὰ ρούχα σεροκάννας.

Ἐπάρχουν ὅμως καὶ μερικὲς πού ἔχουν ἀγόρια καὶ θέλουν καὶ ἓνα κορίτσι. Αὐτὲς πλένουν τότε τὰ λεχωνοσκουτῖα μιᾶς θηλυκοκάννας γιὰ νὰ κάνουν κι' αὐτὲς κανένα κοριτσάκι.

Θεὸς νὰ συχωρέσῃ τὴν ψυχούλα ἐκεῖνου πού ξεφούρνισε καὶ ἐπέβαλε αὐτὴν τὴν πρόληψιν καὶ βοηθιόντανε οἱ λεχῶνες —οἱ μικροκάννες— ἀπὸ τὶς μαρμάρες, τὶς ἀγέννητες, πού εἶχαν καὶ τὸν καιρὸ καὶ τὴν σωματικὴν ρώμην νὰ βοηθήσουν.

45) Τὸ πορτοκάλλι.

Παίρνει ἡ γκαστρομένη ἓνα πορτοκάλλι καὶ τὸ τρώει. Τὰ κουκούτσια τὰ ρίχνει στὴν φωτιά. Ἄν ἀκουστῇ πρᾶτς, ξερὸς κρότος, θὰ γένη παιδί, ἂν ἀκουσθῇ κούφιος κρότος, θὰ γεννηθῇ τσιούπρα. Γεωγραφικὴ ἐπέκτασις: Τὰ χωριά τὰ ἐπὶ τῆς εὐθείας Νεοχῶρι, Σέλλιανη, Ἐλευθεροχῶρι, Πετούσι, Βαλανιδιά, Ἐλεξνα, Λιδιάχοβο, Ἄρδοση καὶ τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ ἄξονος αὐτοῦ.

46) Ὁ ἔμετός.

Ὅταν ἡ ἔγκυος ἔχει συχνὰ ἔμετους, αὐτὸ σημαίνει ὅτι θὰ γεννήσῃ παιδί (ἀρσενικό). (Σέλλιανη, Πόποβο, Ἐλευθεροχῶρι).

47) Τὰ λάχανα.

Ὅταν ἡ γκαστρομένη ὄλο καὶ ζητάει νὰ φάῃ λάχανα, θὰ κἀνῃ τσιούπρα. (Σέλλιανη, Ἐλευθεροχῶρι, Πόποβο).

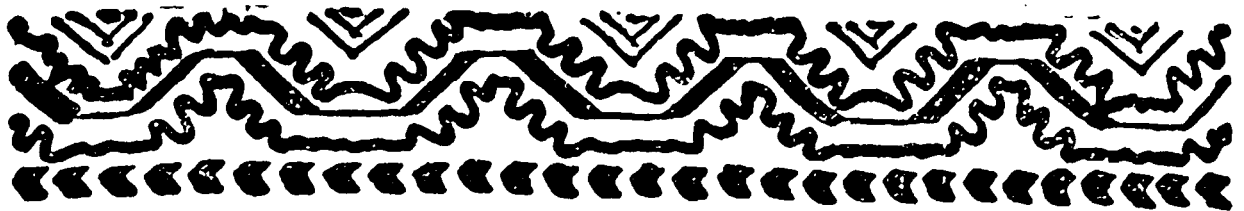
48) Ἡ βέργα τοῦ ἀργαλειοῦ.

Ἡ ἔγκυος πετάει μὲ ὄλη τὴν δύναμιν τῆς τὴν βέργα τοῦ ἀργαλειοῦ ἔξω ἀπὸ τὸν ὄβορό τῆς. Ἄν περάσῃ πάνω τῆς ἀρσενικός θὰ κἀνῃ παιδί, ἂν περάσῃ θηλυκός, θὰ κἀνῃ τσιούπρα.

Ἐπέκτασις προλήψεως ἀπὸ Γκρίκκα — Ψάκκα μέχρι Τσουκνίδας καὶ Βαλανιδορράχου, ἡ δεξιὰ τοῦ Κωκυτοῦ περιοχὴ.

(Συνεχίζεται)

ΣΩΚΡΑΤΗ Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΑ
Δημ/λου

ΣΠΛΑΝΤΖΑ - ΣΠΙΑΓΓΙΑ - ΑΜΜΟΥΔΙΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΑΜΜΟΥΔΙΑΣ

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀπηγορεύθη ἡ ἴδρυσις Σχολείου καὶ τὰ «γράμματα» (γραφὴν, ἀνάγνωσιν καὶ τοὺς ἀριθμοὺς) ἐμάνθανον μόνον οἱ ἄρρενες, οἱ νεώτεροι ἀπὸ τοὺς πλέον ἡλικιωμένους καὶ εἰς προκεχωρημένην ἡλικίαν. Ὡς πληροφοροῦμαι εἰς τὸν νάρθηκα τοῦ Ἰ. Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου ἐλειτούργησεν «κρυφὸ Σχολεῖο».

Διὰ πρώτην φοράν ὀργανώθη καὶ ἐλειτούργησεν, φανερὰ πλέον, Σχολεῖον εἰς τὸ «χαγιάτι» τοῦ ὡς ἄνω Ἰ. Ναοῦ μὲ διδάσκαλον ἀπὸ 1915 - 1919 τὸν ἐκ Κερκύρας ἱερέαν Ἰωάννην Ἀρμένην καὶ μαθητὰς περίπου 15.

Μετέπειτα ἐλειτούργησεν εἰς κοινοτικὸν ξύλινον παράπηγμα μὲ ἀριθμὸν μαθητῶν 24. Ἀπὸ Ἰουλίου 1933 τελειοποιηθέντος τοῦ ὑπάρχοντος καὶ σήμερον διδακτηρίου (τύπου μονοθεσίου μετὰ κατοικίας διδασκάλου) ἐλειτούργησεν εἰς αὐτό. Τότε ἤρχισαν νὰ φοιτοῦν εἰς τὸ Σχολεῖον καὶ θήλεα.

Ἡ κατασκευὴ τοῦ διδακτηρίου ἤρχισεν τὸ ἔτος 1931. Πρόεδρος τῆς Σχολικῆς Ἐφορείας ἦτο τότε ὁ Χρῆστος Τούλιας, ταμίας ὁ Σπυρίδων Πασχάλης ἢ Ἀθανασίου, μέλη τῆς Ἐφορείας ἦσαν: Φώτιος Κώστας ἢ Θωμᾶς, Σπυρίδων Κολιούσης, Βασίλειος Πλιάκας καὶ γραμματεὺς ἢ ἐκ Φιλιπιάδος δημοδιδασκάλισσα Ἀθηνᾶ Νικάζη. Πρόεδρος Κοινότητος ἦτο ὁ Ἰωάννης Πιέτας. Ἐπιβλέπων μηχανικὸς ὁ Ν. Μουζακίτης ἐκ Κερκύρας καὶ ἐργολάβος ὁ ἐκ Κονίτσης Γ. Βλαντᾶς. Διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ κτηρίου ἐδαπανήθη συνολικῶς ποσὸν 130.000 δραχ. Διετέθησαν ὑπὸ τοῦ Δημοσίου, δι' ἐνεργειῶν τοῦ βουλευτοῦ Πρεβέζης Θ. Χαβίνη δραχ. 100.000. Ποσὸν δὲ 30.000 δραχ. διετέθη παρὰ τῶν κατοίκων.

Τὸ Σχολεῖον εὐρίσκεται ἀκριβῶς εἰς τὸ κέντρον τῆς Κοινότητος.

Τὸ κτήριο ἐπωρόλησαν μετὰ τῆς κινητῆς του περιουσίας οἱ Γερμανοὶ μετὰ 10 ἔτη ἀπὸ τῆς κατασκευῆς του. Τὸ Σχολεῖον προσωρινῶς ἐλειτούργησεν, μετὰ τὴν πωρόλησιν τοῦ διδακτηρίου του, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κωνσταντίνου Πιέτα. Μετὰ τὸ ἔτος 1948 ὁπότε καὶ ἐπεσκευάσθη τὸ διδακτήριόν του ἐπανελειτούργησεν εἰς αὐτὸ ὡς μονοθέσιον. Διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. Β.Δ. 106)17.6.1962 Φ.Ε.Κ. τ. Α' 30 προήχθη εἰς διθέσιον μὲ ἀριθμὸν μαθητῶν 84. Τὸ Σχολεῖον παλαιότερον ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐκπαιδευτικὴν περιφέρειαν Περσφυρίας. Τὴν 3.10.1960 κατόπιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 583)4.8.1960 Β.Δ. Φ.Ε.Κ. 128)60 τ. Α' ὑπῆχθη εἰς τὴν δημοσυργηθεῖσαν Βαν ἐκπαίδ. περιφέρειαν Πρεβέζης.

Τὸ Σχολεῖον σήμερον κατέχει σεβαστὴν κινητὴν περιουσίαν, ὡς καὶ ἀκίνητον ἐκ 44 στρεμμάτων καλλιεργησίμου ἐκτάσεως εἰς θέσιν «Βοϊδολίβαδον» Ἀμμουδιάς.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου, σελ. 442.

Οἱ μαθηταὶ ἐδιδάσκοντο πάντα τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τὸ ἔτος 1960, διὰ πρώτην φοράν, συγκατελέγοντο μεταξὺ τῶν κατοίκων δύο ἄρρενες ἀπόφοιτοι γυμνασίου, εἰς ἀντιστάθμισμα ἴσου ἀριθμοῦ ἀναλαφάβητων θηλέων, αἱ ὁποῖαι ἐγεννήθησαν μετὰ τὸ ἔτος 1932.

Σήμερον φοιτοῦν εἰς τὸ γυμνάσιον ἐν συνόλῳ τρεῖς μαθηταὶ (ἄρρενες 2 καὶ θήλειαι 1).

Οἱ κάτοικοι παραλλήλως πρὸς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὠμίλουν καὶ ὁμιλοῦν καὶ σήμερον, πρὸς ἀφάνταστον ζημίαν πνευματικὴν καὶ πολιτιστικὴν τοῦ τόπου «τὰ ἀρβανίτικα». Τὰ «ἀρβανίτικα» τῶν Ἀμμουδιωτῶν εἶναι ἐφθαρμένη παραλλαγή τῆς διαλέκτου τῶν «γκέκιδων» εἰς τὴν ὁποίαν συνεσωρεύθησαν λέξεις ἄλλων γλωσσῶν καὶ διαλέκτων ὅπως: Ἰταλικά, Τούρκικα, Σέρβικα, Ἀράπικα καὶ πάμπολλες ἑλληνικὲς λέξεις, εἰς τρόπον ὥστε οἱ σημερινοὶ Ἀμμουδιῶται εἶναι δύσκολον, ἂν μὴ ἀδύνατον, νὰ συνομιλήσουν μετὰ τῶν «γκέκιδων» ἢ ἄλλων ἁλβανικῶν φυλῶν.

Τὸ τοιοῦτον συνέβη καθ' ὅσον αἱ περιοχαὶ τῆς καταγωγῆς τῶν κατοίκων καὶ ὁ τόπος τῆς τωρινῆς διαμονῆς των, ἐπὶ αἰῶνας εὐρέθησαν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν τουρκαλβανῶν, οἱ ὁποῖοι ἐξηνάγκαζον τοὺς κατοίκους συστηματικῶς εἰς παραίτησιν τῆς μητρικῆς των γλώσσης. Ἐπίσης λόγω τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τὴν ὁποίαν κατέχει ἡ περιοχή Ἀμμουδιάς, κατὰ καιροὺς περιῆλθεν εἰς τὴν κυριότητα, διὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα, λαῶν ἰδίως δυτικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπέδρασαν καὶ αὐτοὶ γλωσσικῶς ἐπὶ τῶν ὑποδούλων των. Ἡ δημιουργηθεῖσα γλῶσσα εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ ἐκκριθῇ ἐκ τοῦ τόπου, καθ' ὅσον ἡ περιοχή ἐλάχιστα ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν ὑπολοίπων ἑλληνικῶν περιοχῶν, λόγω κυρίως τῆς θέσεώς της. Καλὸν θὰ εἶναι ἡ ἐκκρίσις τῆς γλώσσης αὐτῆς νὰ γίνῃ δι' ἄλλων μέσων ταχυτέρων καὶ πλέον ἀποτελεσματικῶν, διότι τὸ γλωσσικὸν ἔργον τοῦ Σχολείου καταστρέφει σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου τὸ περιβάλλον.

ΔΙΔΑΞΑΝΤΕΣ ΕΙΣ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

Α'. «Χαγιάτι» Ἰ. Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου

1. Γεώργιος Κολιούσης ἐξ Ἀμμουδιάς.
2. Παπᾶ - Ζήσης Παπᾶς ἐξ Ἀμμουδιάς.
3. Παπᾶ - Γιώργης Χρήστου ἐξ Ἀμμουδιάς.
4. Παπᾶ - Χριστόδουλος ἐκ Καλλιθέας Θεσπρωτίας περὶ τὸ ἔτος 1870.
5. Παπᾶ - Ἰωάννης Ἀρμένης ἐκ Κερκύρας (1910 - 1920).

Β'. Μονοτάξιον Δημοτ. Σχολεῖον Ἀμμουδιάς (Κοινοτικὸν παράπηγμα)

1. Ὀλυμπία Ἀρβανιτάκη ἐκ Πάργας περὶ τὸ ἔτος 1922.
2. Χαράλαμπος Βελιανίτης ἐκ Παξῶν περὶ τὸ ἔτος 1928.
3. Κωνσταντῖνος Ἀσημάκης ἐκ Πατρῶν περὶ τὸ ἔτος 1930.
4. Ἀθηνᾶ Νικάκη ἐκ Φιλιπιάδος ἕως τὸ ἔτος 1933.

Γ'. Εἰς Νέον διδακτήριον

1. Σπυρίδων Φώτου ἐκ Πάργας μετὰ τὸ ἔτος 1933.
2. Βασ. Ζικίδης ἐκ Γεωργάνων Ἰωαννίνων περὶ τὸ ἔτος 1937.
3. Ἀλεξάνδρα Κολιάκη ἐκ Πλατανούσσης Ἰωαννίνων περὶ τὸ ἔτος 1942.

Δ'. Εἰς οἰκίαν Κων. Πιέτα

1. Κων)νος Πάσχος ἐκ Πυρσόγιαννης Κονίτισης περὶ τὸ ἔτος 1943.

Ε'. Εἰς ἐπισκευασθὲν διδακτήριον

1. Κων)νος Γούδας ἐκ Κονίτισης περὶ τὸ ἔτος 1946.

2. Παναγιώτης Γεωργιάδης ἐξ Ἀγιάς Πάργας περὶ τὸ ἔτος 1948.
 3. Δημήτριος Κόνταρης ἐκ Παξῶν περὶ τὸ ἔτος 1950.
 4. Ἀντὴ Ζώτου ἐκ Πάργας, 1951.
 5. Ἀλέξανδρος Σκαφιδᾶς ἐκ Κερκύρας, 1952, 1954 - 1956.
 6. Ἰωάννης Γεωργίου ἐξ Ἀνθούσης Πάργας, 1953.
 7. Γεώργιος Μπούρης ἐκ Καλεντζίου Ἰωαννίνων, 1957 - 1961.
 8. Σωκρ. Δ. Γεωργούλας ἐκ Πλατανούσσης Ἰωαννίνων, ἀπὸ 10.9.1961.
- ΣΤ'. Διθέσιον Δημ. Σχολεῖον Ἀμμουδιάς (17.2.1962)
1. Σωκρ. Δ. Γεωργούλας ἐκ Πλατανούσσης Ἰωαννίνων ἀπὸ 17.2.1962.
 2. Βασιλικὴ Δ. Κονταξῆ ἐκ Κοτσελιοῦ Ἰωαννίνων ἀπὸ 13.11.1963.

ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Εἰς τὸ Β.Α. ἄκρον τοῦ χωρίου εὐρίσκεται ὁ τόπος ὁ κοινὸς τῆς προσευχῆς τῶν κατοίκων του. Ὁ Ναὸς ἐξωτερικῶν διαστάσεως (15Χ6μ.), ὕψους 3 μ. ἀνηγέρθη τὸ ἔτος 1760. Ἡ χρονολογία προκύπτει ἀπὸ ἐντοιχισμένην πλάκα, ἡ ὁποία εὐρίσκεται (διὰ τὸν εἰσερχόμενον) εἰς τὸ ἄνω δεξιὸν τῆς νοτίας θύρας τοῦ Ναοῦ. Ὁ Ναὸς ρυθμοῦ Βασιλικῆς (μονοδρομικὸς) εἶναι διηρημένος εἰς τρία μέρη, Ἱερόν, κυρίως Ναὸν καὶ Νάρθηκα (παλαιότερον). Ὁ Νάρθηξ ἀργότερον μετετράπη εἰς γυναικωνίτην, διὰ τῆς καταρσίψεως μέρους τοῦ λιθοδομήτου μεσοτόχου του. Ἐπὶ τῆς Βορείας του πλευρᾶς μετέπειτα προσετέθη «γαγιατίων» ἐξωτερικῶν διαστάσεων 15μ. Χ 2,40 μ., τμήμα τοῦ ὁποίου ἐχρησίμευσεν, ὡς αἶθουσα διδασκαλίας τοῦ Δημ. Σχολεῖου Ἀμμουδιάς. Ἐπὶ τῆς Νοτίας Πύλης προσετέθη ὑπόστεγον, καθέτως δὲ ἐπὶ τοῦ Ἀγίου Βήματος ἀκολουθῶν ἓνα λιθόκτιστον ἐξάρτημα.

Διὰ τῆς ἀψίδος αὐτοῦ διέρχονται βαρέως ἀσθενοῦντες τρεῖς φορές.

Ἀργότερον ὁ Ναὸς ὑψώθη (0,30 μ.). Τὰ παράθυρα τοῦ Ναοῦ (0,80 Χ 0,50 μ.) ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου σχήματος μονόλοβα (τρία τὸν ἀριθμὸν), εὐρίσκονται ὅλα ἐπὶ τῆς Νοτίας ὀψεώς του, φέρουν κιγκλίδας ἐκ σιδήρου καὶ ἔχουν ὕψος ποδιᾶς 2 μ. Περὶ τὸ ἔτος 1870 ὁ Ναὸς ἐκοσμήθη διὰ τοιχογραφιῶν βυζαντινῆς ἀγιογραφίας, προσετέθη εἰς αὐτὸν ὀροφή, καφασιωτὸν πλαίσιον ἔμπροσθεν τοῦ γυναικωνίτου του καὶ ξυλόγλυπτον τέμπλον. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν κατοίκων ἰσάξιόν του δὲν ὑπῆρχεν εἴτε στὴν Πρέβεζα τότε. Ὁ Ναὸς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐπλουτίσθη μὲ λειτουργικὰ βιβλία καὶ ἀργυρᾶ σκεύη.

Ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν του σήμερον σώζονται ἐπὶ τοῦ κυρίως Ναοῦ, δεξιὸς τοίχος, ὁ Ἰησοῦς ὡς Μέγας Ἀρχιερεὺς, ἐν καλῇ καταστάσει, ἐπὶ δὲ τῆς προσκομιδῆς καὶ τῆς κεντρικῆς κόγχης τοῦ Ναοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας εὐρίσκεται καὶ ἡ Ἁγία Τράπεζα ἐντοιχισμένη, ἄλλαι τοιχογραφίαι εἰς μετρίαν κατάστασιν. Τὸ τέμπλον, τὸ πλαίσιον τοῦ γυναικωνίτου καὶ τὰς λοιπὰς τοιχογραφίας τοῦ Ναοῦ, κατέστρεψαν οἱ ἐπίδρομῶντες τὸν Αὐγούστον τοῦ ἔτους 1943 Γερμανοὶ μετατρέψαντες τὸν Ναὸν εἰς σταῦλον. Οἱ ἴδιοι ἀφήρσαν τὰ ἱερά σκεύη καὶ τὰ λειτουργικὰ βιβλία. Ἐπὶ τοῦ κτηρίου προξένησαν ζημίας ἐπίσης αἱ συχναὶ σεισμικαὶ δονήσεις. Τὸ δάπεδον τοῦ Ναοῦ καλύπτεται ἐκ πλακῶν σχιστολίθου, χρώματος ὑπολείκου καὶ σχήματος ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου. Ἡ τωρινὴ κατάστασις τοῦ Ναοῦ ἐνθυμίζει ἐρείπιον. Ὁ ἔμπροσθεν τῆς νοτίας θύρας τοῦ Ναοῦ χώρος χρησιμεύει ὡς κοιμητήριον τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1874. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἀναθηματικὴ πλάκα ἐπὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ τάφου Γεωργίου Κολιούση.

Ὁ Ναὸς περικλείεται ὑπὸ μάνδρας ὕψους 1 μ. Ἀνωθεν δὲ τῆς εἰσόδου (τῆς μοναδικῆς πὸν ὑφίσταται εἰς τὴν μάνδραν), ὑψοῦται λιθόκτιστον κωδωνοστάσιον, ὕψους μετὰ σταυροῦ 7,30 μ., ὕψους σταυροῦ 0,30 μ. Ὁ κώδων τούτου κατεσκευάσθη ἐν Ἰωαννίνοις τὸ ἔτος 1885 εἰς τὸ ἐργοστάσιον ἀδελφῶν «ΑΝΑ-

ΣΤΑΣΙΟΥ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΥ Γ. ΤΣΑΡΑΠΛΑΝΗΤΩΝ (ἐκ Βασιλικῶν Ἰωαννίνων) φέρει ἀριθμὸν κατασκευῆς 700, τίτλον κυριότητος «ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ» καὶ τὰ ὀνόματα τῶν δωρητῶν καὶ ἐπιτρόπων: «ΟΙ ΕΠΙΜΕΝΤΑΙ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΑΠΟ ΤΣΟΡΙΛΑ (Καλλιθέα Θεσπρωτικῶν) ΣΠΛΑΝΤΖΑ ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΑΣΣΗΣ». Τὸ κωδωνοστάσιον τοῦ ἔτους 1885 καταστραφέν, ἐκ σεισμοῦ, «ΑΝΕΚΤΙΣΘΗ ΕΤΩΣ 1924 ΦΩΤΙΟΥ ΘΩΜΑΣ (Φώτιος Θωμᾶς ἢ Κώστας = ἐκκλησιαστικὸς ἐπίτροπος) 14 ΙΟΥΛΙΟΥ». Ἡ περιοχὴ τῆς κοινότητος Ἀμμουδιάς στερεῖται παρεκκλησιῶν καὶ εἰκονισμάτων.

Οἱ Τοῦρκοι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς αἰωνοβίου Δήμητρας Χριστοῦ, δὲν ἠμπόδιζον τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἀσκοῦν τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα. Ἐκκλησιάζοντο δὲ καὶ οἱ γυναῖκες. Ἡ ἐνορία ἐκκλησιαστικῶς ἕως τὸ ἔτος 1925 ἀνήκεν εἰς τὴν μητρόπολιν Παραμυθίας. Τὸ ὡς ἄνω ἔτος ὑπήχθη εἰς τὴν μητρόπολιν Πρεβέζης.

ΙΕΡΕΙΣ

1. Παπᾶ Ζήσης ἐξ Ἀμμουδιάς.
2. Παπᾶ Γιώργης Χρήστου ἐξ Ἀμμουδιάς.
3. Παπᾶ Χριστόδουλος ἐκ Καλλιθέας Θεσπρωτίας περὶ τὸ ἔτος 1885.
4. Παπᾶ Χαράλαμπος ἐκ Καστροῦ Φαναρίου.
5. Παπᾶ Δημήτριος Ἰωάννου ἐκ Καναλλακίου.
6. Παπᾶ Ἀναστάσιος Οἰκονόμου ἐκ Μεσοποτάμου.
7. Παπᾶ Γιώργης Πανούσης ἐκ Μεσοποτάμου.
8. Παπᾶ Ἰωάννης Ἀρμένης ἐκ Κερκύρας, 1910 - 1920.
9. Παπᾶ Σπῦρος Γκίνης ἐξ Ἀνθούσης.

(Συνητηροῦντο ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ ἐλάμβανον ἀμοιβὴν τὸ «ταγγάρι» (ἐτησίως 40 ὀκάδες ἀραβοσίτου ἢ κάθε οἰκογένεια τῆς ἐνορίας των).

10. Παπᾶ Γιώργης Τάσσης ἐξ Ἀμμουδιάς (ἀπὸ Νοέμβριον 1928). Ἡ ἐνορία ἢ ὅποια ἐν Ἀμμουδιᾷ ἦτο πάντα μία, οὐδέποτε ἐγνώρισεν δύο ἐφημερίους.

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΕΛΕΝΗΣ (μετόχιον Σινᾶ)

Ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου «Σκάσμα» καὶ εἰς εἰδυλλιακὸν τοπίον εὐρίσκεται μοναστήριον τιμώμενον εἰς ἱεράν μνήμην Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης τῶν ἰσαποστόλων. Ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ὁ ἐπισκέπτης δύναται νὰ παρατηρήσῃ ἀκωλύτως, τὴν περιοχὴν Φαναρίου, τὴν τῆς Πάργας καὶ τὸ Ἴόνιον ἀπὸ Μούρτου μέχρι Παξῶν καὶ Λεικάδος. Τὸ μοναστήριον καὶ ἡ περιοχὴ του ἀνήκει σήμερον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπιτροπὴν Βαλανδορράχης. Κατ' οὐσίαν δὲ ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς Ἀμμουδιάς. Τοῦτο ἀποδεικνύεται:

Α'. Ἐξ ἐπιγραφῆς τοῦ κώδωνός του:

«1904 Ἀριθ. 931 ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΚΛΑΡΗ ΤΣΑΡΑΠΛΑΝΙΤΩΝ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΓΕΩΡΓΙ ΧΡΗΣΤΟΥ (κατεστράφησαν γράμματα) ΠΗΓΗ ΕΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΚΩΝΣΤ. ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ ΧΩΡΙΟΥ ΣΠΛΕΤΣΙΑ» (δηλ. Σπλάντζα).

Β'. Ἐκ παραδόσεως:

1. Οἱ μοναχοὶ τοῦ μοναστηρίου, ὅταν ἀπώλεσε τοῦτο τὴν μεγάλην του περιουσίαν, συνητηροῦντο παρὰ τῶν κατοίκων τῆς Ἀμμουδιάς.
2. Ὁ τελευταῖος μοναχὸς τοῦ μοναστηρίου κατὰ πληροφορίαν τοῦ Ἰωάν-

νου Γκόγκα, ἀπέθανεν καὶ ἐτάφη εἰς Ἀμμουδιὰν τὸ ἔτος 1915, ὑπὸ τὰς ἀκολουθους συνθήκας: Ἐν καιρῷ χειμῶνος ἠσπένθησεν βαρέως. Ποταμὸς καὶ ἔλη εἶχον πλημμυρίσει. Ἐπὶ ὀκτῶ ἡμέρας οὐδεὶς ἀντελήφθη αὐτόν, κατὰ τὴν συνήθειάν του νὰ κινῆται ἔμπροσθεν τοῦ Ναοῦ. Τὸ γεγονός ἐγέννησεν ἀνησυχίας εἰς τοὺς κατοίκους καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπεφάσισαν νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν μονήν. Ἐνῶ διηυθύνοντο πρὸς τὴν παραλίαν, ὅπως παραδόξως εὐρίσκουν τὸν μοναχὸν μετὰ τῶν ὑπαρχόντων του εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ, ἐπὶ τῆς κλίνης του καὶ ἐπιμελῶς περιτυλιγμένον διὰ τῶν κλινοσκεπασμάτων του. Τότε ἀντηλλάγησαν μετὰξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν κατοίκων τὰ ἐξῆς:

— Πῶς βρέθηκες ἐδῶ ἀφέντη;

— Μὲ ἔφερον ὁ Ἅγιος στὴν πλάτη του καὶ ἡ Ἁγία κουβάλησε τὰ πρᾶγματά μου. Οἱ κάτοικοι προέτειναν εἰς αὐτὸν φιλοξενίαν, πλὴν ὅμως ἔλαβον τὴν ἐξῆς ἀπόκρισιν: «Ἐχω ΕΝΤΟΛΗ νὰ μὲ πᾶτε στὴν ἐκκλησίᾳ σας». Ἐνῶ δὲ μετεφέρετο, κατ' ἐπιθυμίαν του, εἰς τὸν Ἱ. Ναὸν Κοιμήσεως Θεοτόκου, ἐξέπνευσε καθ' ὁδόν.

Γ'. Ἐκ τῶν ἐθίμων τῶν Ἀμμουδιωτῶν:

1. Οἱ κάτοικοι ἐκκλησιάζονται τὴν Δευτέραν τῆς Διακαινησίμου καὶ τὴν 21ην Μαΐου ἐν τῇ Μονῇ.

2. Τὴν 21ην Μαΐου τὸ χωριὸ πανηγυρίζει «τὸ χωριανικὸ πανηγύρι».

3. Σήμερον μόνον Ἀμμουδιῶται ἀνάπτουν τὰς κανδήλας του καὶ ἀνοίγουν τὸ βακούφι δι' ἐκτέλεσιν ταμάτων.

Τὸ μοναστήριον ἀπώλεσε, σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου, τὴν περιουσίαν του τὸ ἔτος 1920.

Ὁ Ἱ. Ναὸς

Ὁ ναὸς φέρει τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ τοιοῦτου Κοιμήσεως Θεοτόκου Ἀμμουδιάς. Τὸ τέμπλον του εἶναι λιθόκτιστον καὶ ἔχει ἀσβεστοχορισθῆ ἑσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Οἱ Τούρκοι τὸ ἔτος 1911 ἀφήρσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν τοιχογραφιῶν του (τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ στὶς τοιχογραφίαις Ἀγίας Παρασκευῆς τῆς Πλατανούσσης) καὶ ἐληλάτησαν τὴν περιουσίαν τοῦ Ναοῦ. Σήμερον ἐκ τῆς κινήτης του περιουσίας σώζεται φορητὴ εἰκὼν Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης: «ΔΙ' ΕΞΟΔΟΝ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΖΗΣΗ (1870) Πρέβεζα». Εἰς τὴν θύραν του εὐρίσκειται ἡ θέσις τοῦ περαστοῦ (Δρυϊνὴ δοκός, ἡ ὁποία ἐκινεῖτο ἐντὸς ὀπῆς τοῦ τοίχου καὶ ἐπέιχεν θέσιν κλείδου). Ὁ Ναὸς ἀνηγέρθη περὶ τὸ ἔτος 1500. Ὡς μᾶς πληροφορεῖ ἡ αἰωνόβιος Δημήτρα Χρήστου, ἐκ παραδόσεως, τὸν Ναὸν καὶ τὴν Μονὴν ἔκτισαν ἄνθρωποι παράξενοι καὶ ἀλλόμορφοι οἱ «Ἑλλένιδες», οἱ ὁποῖοι προσκαίρως κατώκησαν τὴν περιοχὴν τῆς Ἐφύρας καὶ ἀπέκρουσαν ἐκεῖ τοὺς ἀμύθητους θησαυροὺς των. Ἀσθενοῦν ἄτομον τῆς φυλῆς αὐτῆς, εἰς δίαιταν, ἔτρωγε τὰ «καρβέλια μιᾶς φουρνιάς» καὶ κεφαλὴν βουβάλου. Οἱ γυναῖκες τῆς φυλῆς ἐθήλαζον τὰ τέκνα των, ἐκ τῶν ὤμων των. Μετὰ τὴν Ἀγίαν Ἑλένην ἔκτισαν οἱ ἴδιοι τὸν Ἅγιον Ἰωάννην Μεσοποτάμου. Τὸν Ναὸν περιβάλλει μάνδρα λιθόκτιστος ἕψους 1 μ., ἡ ὁποία κατεσκευάσθη μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ κωδωνοστασίου τῆς μονῆς. Ὅπισθεν τοῦ ἱεροῦ ὁ μανδρότοιχος σχηματίζει «Πί». Κατὰ τὴν πεποιθήσιν τῶν Ἀμμουδιωτῶν, ἐκεῖ ἐνεταφιάσθη ὁ ἦρωας Κυριακούλης Μαυρομιχάλης. Εἰς τὴν Β.Δ. γωνίαν τοῦ περιβόλου τοῦ Ναοῦ εὐρίσκειται μαρμαρίνη στήλη ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐτελεῖτο ἡ ἀνάστασις διὰ τοὺς ἐν θαλάσῃ πλέοντας. Σύντροφος τοῦ βωβοῦ ἱεροῦ παραμένει τὸ τελειῶς ἐρειπωθὲν «καλογερικόν», μὲ τὶς δυὸ τοξωτὲς του θύρες, εἰς τὰς ὁποίας εὐρίσκειται πάλιν ἡ θέσις τοῦ περαστοῦ.

Θαύματα

1. Κατὰ τὴν παράδοσιν Τούρκος ἐκ Μαργαριτίου ἐνοικίασεν τὴν περιο-

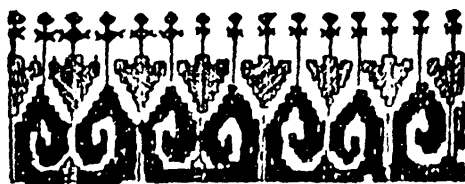
χὴν τοῦ μοναστηρίου διὰ νὰ θρέψῃ ἀγελάδας, μὲ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ καταβάλλῃ τὸ ἐνοίκιον τὴν παραμονὴν τοῦ Λαζάρου. Ἡ προθεσμία ὅμως παρήλθεν καὶ ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς ἐζήτησεν ἀπὸ αὐτὸν τὸ ἐνοίκιον. Ὁ Τοῦρκος ἠρνήθη τὴν καταβολὴν καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐξύβρισεν αὐτόν. Ἀπερχόμενος ὁ μοναχὸς εἶπεν: «Ὡς τὸ Πάσχα θὰ μὲ ζητήσῃς, ἀλλὰ θὰ δυσκολευτῆς νὰ μὲ εὔρησῃς». Τὴν νύκτα τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐνῶ ὁ Τοῦρκος καὶ ὁ «τσιμπάνος» του ἐκοιμῶντο, περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀφύπνισθησαν ἔντρομοι ἐκ τοῦ ποδοβολητοῦ τῶν ἀγελάδων, πρὸς ἔτρεχον καὶ ἐπήδων ἐντὸς τῆς θαλάσσης. Πρὶν δὲ συνέλθουν καὶ οἱ δυὸ ἐκ τῆς ταραχῆς των, ἀόρατος πάντα, εἰσῆλθεν ὁ Ἅγιος ἐντὸς τῆς καλύβης καὶ ἔδειρεν ἀνηλεῶς τὸν ὑβριστὴν. Τὴν ἐπομένην ὁ ἴδιος μετὰ δυσκολίας ἀνεῦρεν τὸν μοναχόν, κατέβαλλεν τὴν ὀφειλὴν καὶ συγκεντρῶσας τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀγέλης του, ἀπῆλθεν αὐθημερὸν διηγούμενος συγχρόνως τὸ γεγονός.

2. Τὸν Ναὸν φρουρεῖ τεράστιος ὄφης, «τὸ στοιχεῖο». Τοῦτο πολλάκις κατὰ τὸ παρελθὸν ἐξεδίωξεν ἀγροίκους ποιμένας μετὰ τῶν ποιμνίων των ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ μοναστηρίου.

ΑΓΙΟΣ ΔΟΝΑΤΟΣ (Ἁγ - Δονάτης)

Ἦτο ἐπίσκοπος Εὐροίας, πόλεως ἣ ὁποία εὐρίσκετο πλησίον τῆς Παραμυθίας καὶ σήμερον δὲν ὑπάρχει. Τὸ ἔτος 381 ἔλαβεν μέρος εἰς τὴν Β' ἐν Κωνσταντινοπόλει συγκληθεῖσαν οἰκουμενικὴν σύνοδον. Μετὰ τοῦ ὀνόματός του εἶναι συνδεδεμένη ἡ φράσις «τ' Ἀἰ Δονᾶ ὁ κάμπος», διὰ τὴν ὁποίαν λέγονται τὰ ἐξῆς: εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐπισκοπῆς του ἔζη εἰδωλολάτρης καὶ εἶχε κόρην, ἣ ὁποία ἔπασχεν ἐκ βαρείας νόσου καὶ οὐδεὶς ἰατρὸς ἠδυνήθη νὰ θεραπεύσῃ αὐτήν. Κληθεὶς ὁ ἅγιος, διὰ τῆς προσευχῆς του ἰάτρευσε αὐτήν. Εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ ἀρχοντος, ὅπως δεχθῆ δῶρον, ὁ ἅγιος ἐζήτησεν παρ' αὐτοῦ, νὰ τοῦ παραχωρήσῃ ἐλευθερίαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς Φαναρίου. Ὁ εἰδωλολάτρης ἐδέχθη. Οἱ κάτοικοι ἀνταποδίδοντες ἐμπράκτως τὴν εὐεργεσίαν του, ἕως καὶ τὸ ἔτος 1920 ἐχάριζον κατ' ἔτος εἰς τὸ ἱερόν τοῦ ἁγίου μοναστηρίου, δῶρα ἐκ τῆς παραγωγῆς τῶν. Κατ' ἄλλους, πάλιν ἡ πεδιάς τοῦ Φαναρίου ἐδημιουργήθη διὰ τῆς θαυματουργοῦ ἐπεμβάσεως τοῦ ἁγίου. Ὁ ἴδιος ἐφόνευσε «τὸ στοιχεῖο» (πιθανῶς τὴν ἐλονοσίαν), τὸ ὁποῖον ἐδηλητηρίαζεν πηγὴν καὶ ὅσοι ἐπινον ἐξ αὐτῆς ἀπέθνησκον. Διὰ τὰ ὡς ἄνω ὁ Ἅγιος θεωρεῖται προστάτης τῶν περιοχῶν Φαναρίου, Παραμυθίας καὶ Μαργαριτίου. Τὴν 30ὴν Ἀπριλίου ἡμέραν τῆς μνήμης του ἰδιαίτερος τιμὴν αὐτὸν οἱ κάτοικοι τῶς ὡς ἄνω περιοχῶν.

(Συνεχίζεται)

ΔΑΣΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ *

Καναπίτσα (ή) 'Απαντᾶ καθ' ὄλην τὴν παράλιον Ἡπειρον καὶ τὰς Ἰονίους νήσους. Οἱ λεπτοὶ καὶ εὐλύγιστοι κλώνοι τῆς χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν καλαθοπλεκτικὴν ἀντὶ ἰτεοβεργῶν. Ἐξ αὐτῶν, ὅπως καὶ ἐκ καλάμου κατασκευάζονται ἰδία τυροβόλια, οἱ ἀρχ. τάλαροι (βλ. Λυγαριά).

(ή) **Καπνιά** (τῆς γῆς) καὶ **καπνός** καὶ **καπνόχοτο** *Fumaria* διάφορα εἶδη ὡς *F. capreolata*, *F. parviflora*, *F. macrocarpa* γαλ. *fumeterre* (*fumus terrae*), ἀγγλ. *fumitory*. Εἰς τὴν χώραν μας ἀπαντοῦν 13 εἶδη. Οἱ ρίζες καὶ ἄλλα μέρη τοῦ φυτοῦ ἀναδίδουν ὁσμὴν καπνιάς, ἐντεῦθεν τὸ δημ. ὄνομα. Εἶναι μονοετείς πόαι, τὸ πλεῖστον ἀγροτικά καὶ δασικά ζιζάνια. Μὲ τὸ ὄνομα **καπνιά**, ἀπαντοῦν ἐπίσης καὶ τινες ἀσκομύκητες, ὡς τὸ **καπνόδιον** τοῦ ὁποίου τὸ μυκήλιον σχηματίζει μελανὸν πλέγμα ὁμοιάζον πρὸς καπνιάν. Τὸ χόρτον τῆς καπνιάς (*fumaria*) χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῆς λαϊκῆς ἰατρικῆς ὑπὸ μορφὴν ροφήματος, ὡς τονωτικὸν τοῦ στομάχου, ἐναντίον τοῦ ἰκτέρου, ὡς ἀνθελμινθικόν, ἐντεῦθεν δὲ καὶ **μαγισιλόχορτο** (βλ. λ.) ἐν Κύθῳ καὶ Θράκῃ. Χρησιμοποιεῖται ὡσαύτως καὶ εἰς πλύσεις ἐναντίον δερματικῶν νόσων.

Καπάκι (τὸ) εἰς τὴν βαρελοποιίαν, τὰ ἐπίπεδα σανιδώματα τὰ ἐφαρμοζόμενα εἰς τὴν παράπλευρον ἐπιφάνειαν τὴν ἀποτελουμένην ἀπὸ τῆς δοῦγες, μὲ τὴν γαρδάλωσιν (βλ. Βαγένη «τὰ φουντώματα» σ. 120 τεῦχ. 191 ἔτ. 1968). **Καπάκι**, ἐπίσης λέγεται καὶ τὸ ἄνω σφαιρικὸν ἥμισυ εἰς τὸ κλειδοπίνακον, περαιτέρω δέ, τὸ κοῦπωμα εἰς ὅλα τὰ σκευή. Μτφ. ἡ συγκάλυψις κατακοιτέων πράξεων. Φρ. —«τὰ ἔκαμες καπάκια» ἤτοι συνεκάλυψες ἀξιοποίνους πράξεις.

Καπνιδερός (πληθ. τὰ καπνιδερά) οἱ παρὰ τὴν πυρὰν τῆς ἐστίας διαχειμάζοντες καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀναδίδοντες ὁσμὴν καπνοῦ (**καπνίλαν**). Λέγεται ὑπὸ εἰρωνικὴν σημασίαν, ἰδία ἀπὸ τοὺς ὄρεινους τῆς Πίνδου καὶ τῶν Ἀγραφῶν διὰ τοὺς ἐν τῷ κάμπῳ Καραγκούνηδες. Μτφ. ὁ στυγνός, ὁ σκληρός. Λέγεται καὶ **καπνισμένος**. Ἔχει καὶ τὴν σημασίαν τοῦ μελαψοῦ.

Καραγάτσι (τὸ) ἐκ τοῦ τουρκ. **καραγάτς**. Ἡ πεδινὴ πτελέα *Ulmus campestris* (βλ. Πτελέα). Πολλαχοῦ τοπωνύμια. Ὁμώνυμος σιδ. σταθμὸς πρὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Καρτέρι (τὸ) ἡ ἀναμονή, καὶ ρ. **καρτερῶ** καὶ **κοντοκαρτερῶ**. —«τρεις μέρες μόνο καρτερεῖ». —«Ἐ! μωρὲ Γιαννῆ, κοντοκαρτέρει μωρέ!» Ἐνέδρα: κτηνηγετικὴ —«στὰ καρτέρια». Στρατιωτικὴ: —«κι' ἐκεῖ καρτέρι τοῦκαμαν καὶ βάρεσαν τὸ Μῆτσο». —«Δὲ λογιάζονταν ὁ δόλιος... πὼς τοῦχανε καρτέρι». Ὡς πιν ὑποδηλοῖ τὸ σύνηθες μέρος, ἢ τὸ κατάλληλον γιὰ καρτέρι (βλ. φυλάχτρα).

Καρυδιά καὶ **Καρυά**. Τὸ καρποφόρον καὶ δασικὸν δένδρον *Juglans regia* L. Δένδρον κατ' ἐξοχὴν τῶν ὄρεινῶν τόπων.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου σ. 456.

1. Ὡς καρποφόρον δένδρον. Οἱ καρποὶ καρύδια (ἀπαντ.) ἐφ' ὅσον τὸ κέλυφος εἶναι μετὰ τοῦ πρασίνου περικαλύμματος. Τὸ ξύλινον περικάλυμμα, καυκί. Ἄνευ τοῦ πρασίνου περιβλήματος, κάχτες. Ἡ ψύχα σοῦμ-προ καὶ κοκόσες (οἶ). Τὴν ποικιλίαν ποὺ κάνει καρύδια μὲ σκληρὸν ξύ-λινον περιβλήμα ὀνομάζουν γενικῶς πετροκαρυδιὰ καὶ τὰ καρύδια πετροκάρυδα. Καθ' ὅλην τὴν Πίνδον τὴν ὀνομάζουν κάκοψη, στὴν Ἐπαρχία Κονίτσης κό-στριβη. Εἰς τὸ Ζαγόρι καστανίκαβη καὶ σταρίκοβη. Ὁ χα-ρακτηρισμὸς κάκοψη (ἀντίθ. κάλοψη) χρησιμοποιεῖται καὶ μτφ. —«γίνηκε κά-κοψη ἢ σάρκα μας» (Κρυστάλλης). Στὴν Ζονδήλαν τῶν Κουρέντων εὐδοκιμεῖ ποικιλία παράγουσα πολὺ ἀφράτα καρύδια, ὀνομαζόμενα βλοκαρίσια ἐκ τοῦ ὀνόματος Βλοκαριά τῆς περιοχῆς (βλ. Ἡπ. Ἔστ. τευχ. 191 σ. 133).

Ἡ μεγάλη παραγωγή καρπῶν (πληροκαρπία) λέγεται καρυδολάσι. Λέγουν —«εἶχαμε ἐφέτος μεγάλο καρυδολάσι». Ἡ συλλογὴ τῶν καρπῶν γίνεται μὲ τὸ ράβδισμα (μὲ τὴν ραβδιστόβεργα). Στὴν Κρήτη λέγουν:

—«Ἐράβδισά την τὴν καρὰ, ἦφαγα καὶ καρύδια».

μὲ μεταφορικὴν σημασίαν. Τὸ ἐκ καρυδεῶν δάσος καρυώνας (ὄ). Ὁ ἴσκιος τῆς καρυδιᾶς εἶναι «βαρὺς» συνεπεία τῶν πτητικῶν ἐλαίων τὰ ὅποια περιέχουν τὰ φύλλα καὶ τὰ ὅποια εἶναι ἐντόνως ἀρωματισμένα. Ὁ Σεφέρης χαρακτηρίζει ὡς βαθὺ τὸν ἴσκιο τῆς καρυδιᾶς:

«κι' ἄς γύρει ὁ πόθος σου βαθὺς σὰν ἴσκιος καρυδιᾶς»

(Ἐρωτ. λόγος Γ')

Δεδομένου ὅτι ὁ ἴσκιος τοῦ δένδρου χαρακτηρίζεται βαρὺς ἀναλόγως τῆς διαθέ-σεως τοῦ ὄργανισμοῦ κατόπιν ὕπνου ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς καρυδιᾶς, νομίζω ὅτι ἐξ ἴσου ὁ ἴσκιος δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ βαρὺς ἢ βαθὺς.

2. Ὡς δασικὸν δένδρον. Ἡ καρυδοξυλεία εἶναι ἐκ τῶν πολυτιμο-τέρων εἰδῶν ξυλείας. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ξύλον εἶναι βαρὺ, δὲν χρησιμοποιεῖται συμ-παγῆς (μασίφ) ἀλλὰ εἰς φύλλα ἐπενδύσεως ἐλαφρῶν ξύλων κν. καπλαμάδες. Ὁ καπλαμάς εἶναι λίαν μικροῦ πάχους (2 - 4 χλστ.) φύλλον ξύλου λαμβανόμενον διὰ μηχανήματος (ντεκουπέζα) ἐπικολλούμενον ἐπὶ συμπαγοῦς ξύλου ἐλαφροῦ καὶ εὐ-τελοῦς, χρησιμοποιούμενος δὲ εἰς τὴν ἐπιπλοποιάν. Ἰδιαιτέρως ἐκτιμῶνται οἱ λοῦ-πες τῆς καρυδιᾶς, οἱ ὅποιες εἶναι καρυδοξυλεία πλουσιωτάτη εἰς νερὰ καὶ χρυσαλλίδας, ἦτοι εἰς διάφορα σχήματα σχηματιζόμενα ὑπὸ τῶν ἀγγειωδῶν δεσμί-δων, τῶν ἐντερωνίων ἀκτίνων, τῶν πόρων καὶ ἄλλων ἀνατομικῶν στοιχείων τοῦ ξύ-λου. Τὰ σχήματα ταῦτα ἐμφανίζονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς τομῆς τοῦ κορμοτε-μαχίου τοῦ ὁποίου ἢ τμήσις ἀπαιτεῖ μεγάλην σχετικὴν πείραν. Εἰς λούπας πλουσιώ-τερα εἶναι τὰ χαμηλότερα τμήματα τοῦ κορμοῦ καὶ ἡ ρίζα, πτωχότερα δὲ τὸ ἄνω τμήμα τοῦ κορμοῦ καὶ οἱ κλάδοι. Ἐπειδὴ ἡ κοπὴ καὶ μάλιστα ἡ ἐκρίζωσις ἐνὸς ἀτόμου καρυᾶς, εἶναι ὑπόθεσις δαπανηρά, πρὸ τῆς κοπῆς δοκιμάζεται τοῦτο ἀπὸ ἀπόψεως περιεκτικότητος εἰς λούπαν. Ἡ δοκιμὴ γίνεται μὲ εἶδος δενδροτρυπάνου τοῦ ὁποίου κν. λέγεται ἀρίδα. Τὸ μὴ πλούσιον εἰς λούπαν ξύλον, ἀλλὰ καὶ μὴ πτερούμενον λούπας ἐντελῶς, ὀνομάζεται λουπαγέ.

Ἡ καρυδιὰ εἶναι δένδρον αὐτοφυῆς καὶ μ' ὅλον ὅτι αὐξάνεται βραδέως, πολ-καπλασιάζεται ταχέως καὶ εἰς ἱκανὸν βαθμὸν. Τὸν πολλαπλασιασμὸν βοηθοῦν τὰ τρω-τικά καὶ τὰ πτηνά, ὅπως ἡ κίτσα καὶ ἄλλα κορακοειδῆ, τὰ ὅποια ἀποταμιεύουν ἄρνα ἐντὸς ὀπῶν τῆς γῆς, εἰς τὰς ὁποίας καὶ τὰ ἐγκαταλείπουν, διότι ἐξ ὄλων ὧν εἰδῶν τοῦ ζωικοῦ βασιλείου μόνον ὁ ἄνθρωπος οἰκονομεῖ. Τὰ οὕτω, λοιπόν, ἐγ-καταλείμμενα καρύδια βλαστάνουν καὶ ἀναπτύσσονται, δημιουργοῦντα πολλάκις ὑστάδας μεγάλας ἢ μικράς. Εὐτυχῶς δέ, διότι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐπικρατεῖ ἡ πρό-ηψις ὅτι ὁποῖος φυτεύῃ καρυδιὰ θὰ ἀποθάνῃ εὐθύς ὡς τὸ δένδρον ἀναπτυσσόμε-νον ἀποκτῆσθαι ὕψος ἴσον μὲ τὸ ἀνάστημα τοῦ φυτεύσαντος. Διὰ τοῦτο, εἰς τὰ χω-

ριά, φυτεύουν καρδιές μόνον οι υπερήλιτες, υπολογίζοντας ότι ο θάνατος θά εύρη τὸν φυτεύοντα πρὶν ἢ τὸ δένδρον ἀποκτήσῃ ὕψος ἴσον μὲ τὸ ἀνάστημά του. Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν φαίνεται ὅτι ἡ δοξασία αὐτὴ ἐπικρατοῦσε κάπως διαφορετικῆ. Ἐπίστευαν ὅτι ὁ θάνατος θά εύρη τὸν φυτευτὴ ἅμα τὸ δένδρον δώσῃ τὸν πρῶτο καρπό. (Βλ. Ἡλία Βενέζη «Αἰολικὴ γῆ» Κεφ. Δ' «Ὁ μπάριπα Ἰωσήφ»). Πάντως ἡ πρόληψις γιὰ τὴν φύτευσιν καρυδιάς εἶναι διαδεδομένη εἰς ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνομικρασιατικὸν χώρον.

Μαντεία. «Τοῦ Σωτῆρος, πούλι πρῶτ' κόβουν τρία καρύδια ἀδιρφουμένα καὶ τὰ σκίζουν. Ἄν καὶ τὰ τρία βγοῦν καλὰ τότες θά νάν εὐτυχισμένου τοῦ σπιτί. Ἄν βγοῦν κούφια θά νάν δυστυχισμένου».

Ἡ μαντεία αὐτὴ ἐκφέρεται καὶ μὲ μορφὴ παροιμίας: —«Τσάκισε καρύδι νὰ δεῖς τὴ μοῖρα σου».

Συνήθης παροιμιᾶκι ἐκφρασίς: —«Κάθε καρυδιάς καρύδι» λεγομένη ἐπιδηγύρεως ἢ ἄλλης ὁμαδικῆς ὀργανώσεως (κλαδικῆς, ἐπιστημονικῆς κλπ.) ἀποτελουμένης ἀπὸ ἀνθρώπους ποικίλης κοινωνικῆς, μορφωτικῆς κ.ἄ. προσελεύσεως, ἀντιτῆς ἀπαιτούμενης ὁμοιομορφίας.

Τοπωνύμια. Πολλαχοῦ Καρνά, Καρυές (ἢ πρωτ. τοῦ Ἀγ. Ὄρους Καρνάι, φαίνεται μᾶλλον νὰ εἶναι Λεπτοκαρνάι). Καὶ τὰ σλαβ. Ἀράχοβα, Ἀραχοβός κλπ.

Καρφί (τό). Βεβαίως ἐνταῦθα ἐννοεῖται τὸ γυφτοκάρφι ἢ τὸ πεταλοκάρφι, ὡς μαρτυροῦν αἱ ἀντίστοιχοι παροιμίαι: —«Μιά στοῦ καρφί καὶ μιά στοῦ πέταλο» συνδυαζομένη ἐννοιολογικῶς πρὸς τὴν «Μιά στοῦ σίδερο καὶ μιά στ' ἀμόνι» (βλ. Ἀραβαντ. Παροιμιαστήριον ἀριθ. 751 καὶ 1745). Πολλαχοῦ ἀπαντᾷ ἡ λέξις ὡς τπν· οὐδεὶς μορφολογικὸς σχηματισμὸς δικαιολογεῖ τὸ τπν μᾶλλον δὲ πρόκειται περὶ πραγματικοῦ καρφιοῦ ἐμπηγέντος εἰς βράχον ἢ κορυφὸν γηραίου δένδρου καὶ διατηρηθέντος ἐπὶ μακρόν. Πολλαχοῦ ἀνὰ τὰ χωρία τῆς Ἠπείρου σώζονται βαρεῖαι θύραι μὲ ξύλινα σανιδώματα ἐκ καστανιάς, δροῦός, πρίνου ἢ ἄλλου ξύλου, παμπάλαιαι καὶ ὀσαπέσταται, ἐπὶ τῶν ὁποίων βλέπομεν μέγα πλῆθος ἀπὸ γυφτοκάρφια ἀσφαλιζόντα τὸ ἀπαραβίαστον τῶν θυρῶν.

Παρμ. —«Καρφί δὲν τοῦ καίγεται» διὰ τὸν ἀνέμελον, τὸν μὴ ἔχοντα φροντίδας καὶ θεωροῦντα τόσον ἀπίθανον ζημίαν τινά, ὅσον ἀπίθανον εἶναι νὰ καῖ τὸ σιδηροῦν καρφί. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως χρησιμοποιεῖται ἡ παρμ. διὰ τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀδιαφοροῦντος διὰ τὴν προσγενομένην ζημίαν ὡς ἂν πρόκειται περὶ εὐτελοῦς πράγματος οἷον τὸ καρφί.

Ἐν Ἠπείρῳ ἐπιχωριάζουσι ἀκόμη καὶ αἱ παρμ. αἱ ἔχουσαι πανελλήνιον διάδοσιν, γνωστῆς δὲ ἐννοίας. —«Τὰ ἔκαμε γυαλιὰ καρφιά». —«Τοῦ φτωχοῦ τὸ βρέσιμὸ ἢ καρφί ἢ πέταλο». —«Κάθε πόρτα ἔχει τὸ καρφάκι τῆς». —«Τὰ κρέμασε στοῦ καρφί» (λέγεται καὶ στοὺν κόκκορα). —«Βαράει γροθιά στοῦ καρφί». —«Κόβω καρφιά», κρυώνω ἰσχυρῶς. Λέγει καὶ ὁ δημοτ. θροῆνος — «χαλκιά γιὰ κἄνε μας καρφιά, κἄνε μας καὶ περόνια...»

Πλὴν τῶν συνήθων ἐκ μετάλλου καρφίων, γίνονται καρφιά ξύλινα ἀπὸ σκληρὰ ξύλα, χρησιμοποιούμενα εἰς τὴν ναυπηγικὴν πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ σκουριάσματος, διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ εἰς ἄλλας τινὰς κατασκευὰς προοριζομένας δι' ὑγρὸν περιβάλλον, ὅπως λόγου χάριν εἰς τὴν προσαρμογὴν τῶν διαφόρων τεμαγίων ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ὁ τροχὸς - σφόνδυλος μετὰ κινητηρίου ἀτράκτου εἰς τὰ ὑδροπρίονα.

Καστανιά (ἡ) καὶ ἀγριοκαστανιά. Δένδρον καρποφόρον καὶ δασικόν. *Castanea sativa* L. *C. vesca* Gaertn. Εὐδοκμεῖ ἐν Ἠπείρῳ κατὰ τὴν πε-

ριοχήν Πωγωνίου ἔνθα παλαιότερον ὑπῆρχον καστανοειδῆ τείνοντα ἤδη νὰ ἐκλείψουν συνελεία ἐκχερσώσεων. Ὡς καρποφόρον δένδρον καλλιεργεῖται δι' ἐμβολιασμοῦ ἐκλεκτῶν ποικιλιῶν, ἐξ ὧν δύο αἱ ὀνομαστώτεραι, ἡ ποικιλία τοῦ Πηλίου καὶ ἡ τῆς Κρήτης.

Ὁ καρπὸς κάστανο περικλειόμενος μέσα εἰς ἀκανθῶδες ἐξωτερικῶς περιβλήμα, καλούμενον ἐν Ἑπίρῳ ζουβίνι (τό).

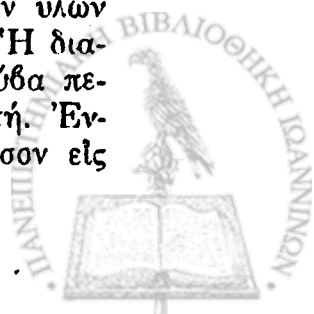
Ἡ δασοκομικὴ καλλιέργεια τῆς καστανιάς ἔχει ἀναπτυχθῆ ἐπὶ τῶν καστανοδασῶν τῆς ὄροσειρᾶς Πηλίου, Ὀσσης, Ὀλύμπου, Βερμίου καὶ Ἄθω. Εἰς τὰς περιοχὰς αὐτὰς ὑλοτόμησαν τὰ γηραιὰ καστανόδενδρα, τὰ ὀνομαζόμενα κουτσουμπάνες ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἀντ' αὐτῶν ἀνέπτυξαν τὴν πρεμνοφυᾶ διαχείρισιν μὲ ἀριστα ἀποτελέσματα. Τὰ πρεμνοφυῆ αὐτὰ δάση, καίτοι συνεχόμενα καὶ ἀποτελοῦντα ἐνιαῖον σύνολον, ἀνήκουν κατὰ μικρὰ δασοτεμάχια εἴτε εἰς ἰδιώτας, εἴτε εἰς νομικὰ πρόσωπα, ἐν Ἀγ. Ὄρει εἰς τὰς Μονάς. Ἐν Πηλίῳ ὀνομάζονται κάστανωτὰ, παρ' αὐτὰ δὲ διατηροῦνται καὶ σπερμοφυῆ ἄτομα δενδροκομικῶς καλλιεργούμενά κατόπιν ἐξημερώσεως (ἐμβολιασμοῦ) χάριν τῶν καρπῶν. Ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν καστανωτῶν, παράγεται τεχνικὴ ξυλεία μικρῶν διαστάσεων (πελεκητῆ) ἡ ὁποία ἀναλόγως τῶν στοιχείων μήκους, πλάτους καὶ πάχους, εἶναι γνωστὴ μὲ τὰς ὀνομασίας, ρεντίνες, διπλορεντίνες, κοντορεντινα, ταμπάνια, μισοτάμπανα, κολῶνες, μισοκώλωνα καὶ μουρολάτα. Ἐπὶ πλέον παράγεται στρογγύλη ξυλεία μικρῶν διαστάσεων, ἥτοι βέργες, φουρκες καὶ καρπούλια, ἔτι δὲ πριστή ξυλεία, οἱ μάνες. Τοιαύτη διαχείρισις καὶ παραγωγή ἐν Ἑπίρῳ δὲν ὑφίσταται.

Τοπωνύμια. Δὲν ὑπάρχει παρ' ἡμῖν Ἑπαρχία περιλαμβάνουσα ζώνην καστανιάς ἡ ὁποία νὰ μὴν ἔχη τουλάχιστον μίαν κοινότητα ὑπὸ τὴν τοπωνυμίαν Καστανιά. Πολλαχοῦ τὸ ὄνομα προέρχεται ἐξ ἐξελληνίσεως βλαχικοῦ ἢ σλαβικοῦ, ἢ ἀλβανικοῦ. Πιθανῶς τοιαύτης προελεύσεως νὰ εἶναι καὶ τὸ δηλοῦν τὸν καστανόλογον, ὄνομα ζάβατος (βλ. λ.).

Καβάκι (τὸ) ἡ πυραμιδοειδῆς Λεύκη *Populus nigra v. Italica* κατ' ἐπέκτασιν καὶ κάθε εἶδος Λεύκης (βλ. λ.). Τὰ καβάκια φυτεύονται κατὰ μῆκος δρόμων, ὁρίων καλλιεργουμένων ἀγρῶν καὶ ἐν γένει φυτειῶν, διότι μὲ τὴν πυραμιδόμορφον κόμην τῶν δὲν παραβλάπτουν τὰς καλλιεργείας μὲ τὸν ἴσκιον τῶν. Τώρα ἡ Λασικὴ Ὑπηρεσία διαδίδει τὴν Καναδικὴν Λεύκην καὶ ἄλλας ποικιλίας Ἐνδοασιατικὰς μὲ πλουσίαν κόμην αἱ ὁποῖαι παραβλάπτουν τὰς γειτονικὰς καλλιεργείας, ἐντεῦθεν δὲ προσκύπτουν σχέσεις κακῆς γειτονίας μεταξὺ γεωργικῶν καλλιεργειῶν καὶ λευκοκαλλιεργείας. Ὁ λόγος τῆς διαδόσεως τῶν νέων ποικιλιῶν εἶναι τὸ ταχυνξὲς αὐτῶν καὶ ἡ μεγάλη κατ' ὄγκον προσαύξησις. Ἡ λέξις φέρεται τουρκ. προελεύσεως, ἀγγλ. *lombardy poplar*. Εἰς τὸ νησιωτ. ἰδίωμα καβάτσι, εἰς τὸ κυπριακόν, καβάτσι.

Καβαλλαρία (ἡ) κ. καβαλλαροῦ κ. καβαλλόχορτο καὶ ἄλλαι ἑλαφραὶ παραφθοραὶ ἀπαντοῦν. Ἀποδίδει διάφορα λιμῶνια εἶδη ὡς τὰ *Gallium q - parine*, *Vicia dasycarpa*, *Coronilla varia*, *Lotus corniculatus* κ.ἄ.

Καζάνι (τὸ) γεωμορφολογικῶς. Λεβητοειδῆς κοιλότης τοῦ ἐδάφους σχηματιζομένη εἴτε ἐκ διαβρώσεως καὶ ὑποχωρήσεως τῆς στέγης τοῦ ὑπερκειμένου ἐδάφους (γερμαν. *Käselteiler*) εἴτε διὰ συμπίεσεως τοῦ ἐδάφους ἐκ φερτῶν ὑλῶν καταγομένων ἐξ ὑψηλότερον κειμένων πετρωμάτων (*Dolinen* κν. γούπατο). Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο σχηματισμῶν εἶναι ὅτι τὸ μὲν γούπατο εἶναι μιὰ γούβα περρωρισμένης ἐκτάσεως, ἐνῶ τὸ καζάνι εἶναι μᾶλλον μιὰ μικρὴ κοιλὰς κλειστή. Ἐννοεῖται ὅτι τοιαῦτα καζάνια καὶ γούπατα ἀπαντῶσι καὶ ὑποθαλασσίως, τὸσον εἰς

μικρά ὅσον καὶ εἰς μεγάλα βάθη.

Κακατσίδα (ἦ). Λέγεται καὶ Κουκουβίκες (οἶ), Κουκουλάσια (τά), Κουκ'λίθρες, Κουκ'λακίδες, Κουκουπέδες καὶ Σιουῖκλα (ἦ). Ἔτσι ὀνομάζονται στὴν Ἠπειρο καὶ ἀλλαχοῦ αἱ κηκίδες ποὺ ἀναπτύσσονται ἐπὶ τῶν φύλλων τῆς δρυός. Παράγονται ἀπὸ τὸ «τσιμπημα» τουτέστιν τὴν ἐναπόθεσιν ἐντὸς τοῦ παρεγχυματικοῦ ἴστού τοῦ φύλλου ὑπὸ τινος ἐντόμου, τῶν αὐγῶν του. Εἶναι δηλ. ἡ κηκίς ἢ μήτρα ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐκκολάπτονται καὶ ἀναπτύσσονται αἱ προνύμφαι (λάρβες). Μέσα στὴν κηκίδα, συνεπῶς κνοφορεῖται τὸ ἔντομον καὶ τοῦτο δίδει ὑλικὸν εἰς μαντικὰς πράξεις. — «Ἄμα ἡ γαστρομενὴ γ'ναῖκα τῆ σπάση κί βρεθῆ μέσα μυῖγα (ἢ μεταμόρφωσις ἔχει τελειωθῆ) θὰ γ'νήση κουρίτσι. Ἄ βρεθῆ σκ'λήκι θὰ κάμι π'ιδί». Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον μαντεύονται καὶ οἱ τσοπάνηδες γιὰ νὰ καταλάβουν ἂν τὰ ζῶα τους θὰ γεννήσουν θηλυκὰ ἢ ἀρσενικὰ (Κωσταντῖνος Στεργιόπουλος. «Ἠπειρωτικαὶ μαντεῖαι» Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ τόμ. Ζ' τεῦχος Α - Γ σ. 187). Εἰς τὸ Ζαγόρι αἱ κηκίδες ὀνομάζονται βουσοῦλα (ἦ) καὶ βουσ'λιά.

Καλάμι (τὸ) τὸ φ. *Agundo donax* L. Τὰ καλάμια εἶχαν τὶς ρίζες τους μέσα στὸ ποτάμι (ἢ μέσα στὸ νερὸ) καὶ πάλι φώναζαν «Θέ μου βρέξε λιγάκι». Μὲ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν ὑποδηλοῦται τὸ φίλυδρον τοῦ φυτοῦ, ἀλλὰ ἡ ἀξία τῆς βροχῆς εἰς ποτιστικὸν σκοπὸν. Μόνον μὲ τὸ πότισμα δὲν ἱκανοποιεῖται τὸ φυτόν, διότι ἔχει ἀνάγκην νὰ πιῇ νερὸ καὶ διὰ τῶν φύλλων ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπάρχουν στοματῖα. Ἀλλὰ καὶ διότι τὸ βρόχινο νερὸ περιέχει οὐσίας ἐν διαλύσει τὰς ὁποίας παραλαμβάνει ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιραν τὰς ὁποίας δὲν περιέχει τὸ τρεχούμενον νερὸ.

Τὸ καλάμι λέγεται καὶ καλαμιὰ (ἦ) ἢ ὁποία ὁμως δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὴν καλάμην ἣτοι τὸ στέλεχος τῶν ἀγρωστωδῶν. Εἰς αὐτὴν ἀναφέρεται ἡ παρμ. «σὰν τὴν καλαμιὰ στὸν κάμπο» ὑποδηλοῦσαν ἐρημίαν ἢ ἔλλειψιν προστασίας καὶ ὑποστηρίξεως ἐν τῇ κοινωσίᾳ. Οἱ καλαμιές τῶν ἀγρωστωδῶν διακρίνονται εἰς σταροκαλαμιὰ, θριζοκαλαμιὰ (τῆς σικάλεως), λινοκαλαμιὰ (τοῦ λίνου).

Ἐλορησ. Ἀπὸ καλάμι γίνονται καλάθια καὶ κοφίνια ἢ ἄλλα ἀντικείμενα καλαμένια ὑπὸ τῆς χωρικῆς βιοτεχνίας ἢ οἰκοτεχνίας. Γενικῶς τὰ ἐκ καλάμου ἀντικείμενα εἶναι εὐθραυστα καὶ εὐτελεῖ, ὡς τοῦτο δηλοῦται εἰς τὴν παρμ. — «Ἡ πόρτα καλαμένια κι' ἡ κλειδωνιά ἀπὸ σάϊσμα». Μὲ τοιαῦτα μέσα οὐδεμία ἀσφάλεια δύναται νὰ ὑπάρξῃ.

Ἡ ἐπόμενη παρμ. ἔχει εἰρωνικὴν σημασίαν μὲ τὸν ὑπαινιγμὸν ποὺ κάμνει — «Μαριώ μ' τί ἔχει ἡ κλίνη σου καὶ τρίζει σὰν καλάμι;»

Τοπωνύμια. Καλαμᾶς ποτ. μὲ καλαμοβριθεῖς ὄχθας. Καλαμάκι, σὺνηδες πολλαχοῦ. «Στὰ καλάμια» θέσεις εἰς τὰς ὄχθας τῆς λίμνης Ἰωαννίνων καὶ ἰδίως τῆς νήσου:

— «Δυὸ μερονύχτια στάθηκα κρυμμένος στὰ καλάμια» (Σκυλοδῆμος).

— «...σὰν καλαμιὰ στὸ βάλτο / ὅπου τῆς κόφτουν τὴν κορφὴν κι' ἡ καλαμιὰ ἀπομένει».

Καλαμωτῆ (ἦ) πλέγμα ἐκ καλάμων χρησιμοποιούμενον εἰς τὰ βιβάρια καὶ ἄλλοῦ.

Σπανιώτερον λέγεται ὁ **Κάλαμος**. Πολλαχοῦ πιν. Καὶ στὸ δημ. τρ. — «βεργολιγάει ὁ κάλαμος φιλεῖ τὸ κυπαρίσσι».

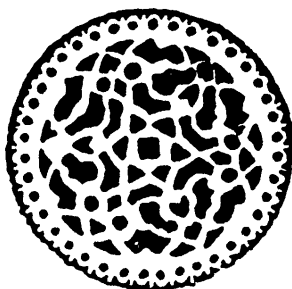
Καλαμοκάνι (τὸ) τεμάχιον συνήθους καλάμου ἴσου πρὸς ἓνα μεσογονάτιον διάστημα, ἣτοι μήκους 20 - 30 ἐκ. τοῦ μ. φέροντος τὸ κατὰ τὸ ἐν ἄκρον τὸ κατὰ τὸν σπόνδυλον διάφραγμα, κατὰ δὲ τὸ ἕτερον ἄκρον ἀνοικτόν. Εἰσάγουν διὰ τοῦ ἀνοικτοῦ ἄκρου μέσα εἰς τὸ καλαμοκάνι μικρὰν ποσότητα κωλιάς ἢ κολλιᾶς, τουτέστιν κολλώδους οὐσίας ἢ ὁποία λαμβάνεται εἰς τὴν ρίζαν ὠρισμένων ἀκανθοφόρων φυτῶν, ἣτοι χαμωλιοῦ ἢ ἀγκαθομάστιχου ἐντεῦθεν κωλάγκαθου καλουμένου καὶ

ή ύποια κολλώδης ουσία όμοιάζει πρὸς μαστίχην. Ταύτην κατεργάζονται τὰ παιδιά διὰ μασήσεως, λέγεται μάλιστα ὅτι μὲ τὴν μάσησιν αὐτῆς ἀσπρίζουν τὰ δόντια. Εἶναι τρόπον τινὰ ὁ χωριάτικος κολυμός. Τὴν κωλιὰν ταύτην εἰσαχθεῖσαν εἰς τὸ καλαμοκίβιν, ἐξακολουθοῦν νὰ κατεργάζονται διὰ μιᾶς θέρας τὴν ὁποίαν εἰσάγουν ἐπίσης εἰς τὸ καλαμοκίβιν διὰ τοῦ ἀνοικτοῦ ἄκρου του, μέχρις ὅτου ἡ κωλιὰ ἀποκτήσῃ διὰ τῆς κατεργασίας ἰσχυρῶς κολλητικὴν ἰδιότητα. Τὴν χρησιμοποιοῦν τότε ἀντὶ ἰξοῦ εἰς κατασκευὴν ἰξοβεργῶν, ἐντεῦθεν καὶ ἡ κατεργασμένη οὐσία καλεῖται ἄξός, ὁπόθεν καὶ τοπωνύμια, δηλοῦντα μέρος ἔνθα φύονται αἱ μαστιχοφόροι ἢ ἰξιοφόροι αὐταὶ ἄκανθαί (Carlina gummifera L.). Ὅσον ἀφορᾷ τὴν προέλευσιν τῆς ὀνομασίας κωλιὰ ἢ κωλιὰ, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξαρτᾶται καὶ ἡ ὀρθογραφία της, βλ. Ν. Β. Λώλη «Πόθεν ἡ λέξις κομπογιαννίτης» ἐν Ἡπ. Ἔστια τ. 207 - 208 (1969) καθ' ἣν ἡ λέξις κάλως σημαίνει κόμπος δηλ. σταγών. Καὶ πράγματι κατὰ σταγόναν λαμβάνεται ἡ κολλώδης οὐσία ἡ ὁποία ἐκκρίνεται ἀπὸ τὴν ρίζαν τοῦ φυτοῦ. Ὡστε μᾶλλον καλιὰ θὰ πρέπει νὰ γράφεται ἡ λέξις.

Καμάτης (ὄ), καμάτι (τό). Τὸ ἐξωτερικὸν στρώμα τοῦ ἐγκαρδίου ξύλου τοῦ κορμοῦ τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀλιγώτερον ἀπεξυλωμένα κυτταρικά στοιχεῖα καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι ὀλιγώτερον πυκνὸν σχετικῶς μὲ τὴν καρδιά. τὸ ἐσώτατον στρώμα τοῦ κορμοῦ. Ἡ διάκρισις αὕτη τοῦ ἐγκαρδίου ξύλου δὲν εἶναι πάντοτε ἐμφανῆς καὶ δὲν ἀπαντᾷ εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῶν ξύλων. Εἶναι καταφανῆς εἰς τὴν Λευκόδερμον Πεύκην κν. Ρόμπολο ὅπου παρατηρεῖται τὸ ἐξῆς φαινόμενον. Δένδρα φνόμενα εἰς πετρώδεις καὶ ξηροὺς τόπους ἔχουν ὀλιγώτερον ποσοστὸν εἰς καμάτην. Ἀντιθέτως τὰ φνόμενα εἰς χωματώδεις καὶ δροσεροὺς τόπους ἔχουν ἠύξημένον ποσοστὸν καμάτη. Εἰς τὴν Μαύρην Πεύκην κν. Τσάμι τὸ ἐγκάρδιον ξύλον δὲν ξεχωρίζει σὲ καμάτι καὶ καρδιά, «εἶναι ὅλο ἓνα πρᾶμμα» λέγουν οἱ ὑλοτόμοι τοῦ Μετσόβου καὶ τῶν πέριξ κοινοτήτων. Οἱ βαρελοποιοὶ τοῦ Μετσόβου καὶ τῆς Μηλιάς δὲν χρησιμοποιοῦν καμάτη διὰ νὰ κατασκευάσουν δοῦγες, ἀλλὰ μόνον καρδιά. Ἀλλὰ ἀπὸ κοινὸν πεῦκο (τσάμι) δὲν κατασκευάζουν καθόλου δοῦγες διότι τὸ πευκόξυλον ἔχει μεγάλους πόρους καὶ «ποτίζει». Δὲν κρατᾷ τὸ ἐντὸς τοῦ βαρελίου ὑγρὸν, «τρέχει». Ἐπὶ πλέον δὲ ἔχει ὁσμὴν πετρελαίου. Ἀντιθέτως «τὸ ξύλο τοῦ ρόμπουλου μωσκοβολαίει».

Λέγεται δὲ (ἀ)καμάτης τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ ξύλου, ὡς ἀκατάλληλον εἰς τὴν κατεργασίαν καὶ παραγωγὴν χρησίμων ἀντικειμένων. Εἶναι τρόπον τινὰ, ἀνυπόκοπον, τεμπέλικον, ὅπως ὁ φυγόπονος ἄνθρωπος (ὁ ἀκαμάτης ἐργάτης, ἡ ἀκαμάτρα γυναῖκα). Λέγουν «τοῦ δουλευτῆ πέμπει ὁ θεὸς ἓνα ψωμὶ τοῦ ἀκαμάτη δυό». Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὰ δένδρα: τὰ πλούσια χρώματα πλουτίζουν τὸ δένδρον σὲ ἀκαμάτη (καμάτης κατὰ συγκοπήν ἀντὶ ἀκαμάτης).

Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι

ΣΠΥΡΟΥ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ

ΤΟ ΠΟΠΟΒΟ *

(ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ)

Ε

Ἐβγαλ' ὁ κατσιδιάρης μαλλι πετάει τὸ φέσι κάτου.

Ἐγιν' ἡ νουρά κεφάλι.

Εἶδες φτέρη τράβα χέρι, εἶδες βάτο κάτσε βάο' το.

Εἶναι μακριὰ τὸ σκοτάδι; κλεισ' τὰ μάτια νὰ τὸ ἰδεῖς.

Εἶναι τὸ στυλιάρι ἀπὸ δροσιά.

Εἶπαν: κουμπάρε φάει καὶ σὺ νισάφι δὲν ἔκαμες ἢ ἔφαες καὶ ξεκωλώθ' κες.

Εἶπαμαν κυρὰ νὰ κλάνεις, μὰ ὄχι νὰ τὸ παρακάνεις.

Εἶπα νὰ τὸν σκιάξω καὶ μὲ λαχτάρισε.

Εἶπα, ξεῖπα.

Εἶπ' ἡ χέσω τῆς κατούρωσ: ἄει παρέκει καὶ μὲ θρώμησες.

Ἐκαμε τὰ ἐνενήντα ἐννιά (κακά).

Ἐκεῖνοι ποὺ φκιάνουν τοὺς μαστραπάδες ξέρον ποὺ βάνουν τὰ χερούλια.

Ἐκεῖνος πῶχει ζωντανὰ (ζῶα) εἶναι καὶ ζωντανός.

Ἐκεῖ ποὺ κρέμαε ὁ Μάρκος (Μάρκο - Μπότσαρης) τὸ σπαθί, κρεμάει ὁ γύφτος τὸ βρακί.

Ἐκεῖ ποὺ κρέμααν οἱ ἀγάδες τ' ἄοματα κρεμᾶν οἱ γύφτοι τ' ἄοργανα.

Ἐλα τάτα νὰ σοῦ δεῖξω ποῦ 'ν' τῆς μάνας τὰ θυζιά.

Ἐμαθε καὶ τ' ἄλλο τὸ παιδί καὶ τρώει.

Ἐμεῖς οἱ βλάχ(οι) ὅπως νὰ λάχ(ει).

Ἐμεῖς τὰ ξένα δέραμαν κι' οἱ ξένοι τὰ δικά μας.

Ἐνα ποντίκι ἔφαε τὸ ψῶμι καὶ λέει: τῶφαν τὰ ποντίκια.

Ἐνας βαρεῖ τὸ καρφὶ κι' ἄλλος τὸ πέταλο.

Ἐνας παντρεύεται, χίλιοι ζουρολαίνονται.

Ἐνας «σσο» κι' ἄλλος «κούτσο».

Ἐνας πατέρας ζεῖ δέκα παιδιά. Δέκα παιδιά δὲν ζοῦν ἕναν πατέρα.

Ἐνδεκα πουλιά κι' ἡ κλώσα δέκα.

Ἐννιά κι' ἕνα δέκα, κοῦσε καὶ τὴ γυναῖκα.

Ἐπεσε τὸ φύλλο, πέθαν' ὁ Φίλης.

Ἐπὶ ἀπ' ἀχαμνὸν κορύτο νερό.

Ἐργάτης ὁ, χαλεύει δουλειά, κι' ἡ πουτάνα φουστάνι.

Ἐρχεται τ' ἄχερο στ' ἄλώνι ἔρχεται τὸ χυνοπώρι.

Ἐχ' ὁ ἀφέντης μας ἀφέντη κι' ἡ κυρὰ μας ἄλλον ἄντρα.

Ἐχ' ὁ Θεὸς πολλὲς γομάρες ἄλλ' ἡ δική μας ψόφησε.

Ἐχε με μισῆσε με, χάσε με λυπῆσε με.

Ἐχος καὶ παντέχος.

Ἐχω τὰ δέντρα συντροφιά καὶ τὰ πούλια κουβέντα.

Ζ

Ζαγορήσιος σκαντζόχερος.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 450.

Ζήλος ό, δέ φκιάνει, ό ζήλος σέ χαλάει.
 Ζίτσα ή, πέτρα νά γενεί, τó Ράϊκο νά βουλιάζει κι' αὐτήνη ή Κρετσού-
 νιτσα Θεός νά τή φυλάξει.
 Ζουρλός ό, στόν τόπο του κι' ό φρόνιμος στό καλό του.
 Ζουρλός ό, τή χάρη χάρ(η)κε, φρόνιμος τήν έλυπήθ(η)κε.
 Ζ(υ)γιάζει μέ τση Πόλης τó καντάρι, μέ τση Βενετιάς τó δράμι.
 Ζυγούρι τó, τού φτωχού δέ γίνεται κριάρι.

Η

"Η βάρει τόν ξένον ή μη τόν μαγαρίζεις.
 "Η δειρ το τ' άρχοντόπουλο ή μη τó μαγαρίζεις.
 "Η εύρημα ή ξρημα.
 "Η θά βρείς (για νά πλουτήνεις) ή θά κλέψεις.
 "Ημερο τó, τ' άρνι βυζαίνουν δυò μανάδες.
 "Η μικρός παντρέψου ή μικρός καλογερέψου.
 "Ηρθαν τ' άγρια νά διώξουν τά ήμερα.
 "Ηταν στραβó τó κλίμα, τóφασε κι' ό γαΐδαρος, άποστράβωσε.
 Ηύρε τή σογιά μέ τή λουρίδα.
 Ηύρες γάλο φάει κι' άλλο.
 Ηύρες λουλούδι νά πάρεις μέλι.

Θ

Θά γυρίσ' ό τροχός για νά σιάσει ό φτωχός.
 Θά ταράξ' ή σκύλα τήν ουρά κι' άπε θά πάει ό σκύλος πó κοντά.
 Θά ιδείς τó νουνó σου γομάρι.
 Θά τού βουλώσει τά γίδια στα γόνατα. (Λέγεται για κείνον που θέλει
 νά κάμει κακό σ' άνθρωπο ισχυρό).
 Θά τó φέρ' ό βλάχος τó τυρί.
 Θά χέσεις μαλλι από λύκο.
 Θεϊός και θειά μέ φύλαγε ξέρω ποιός μ' έγέννησε.
 Θέλει ή Μάρω τó χορό, θέλει κι' άντρα βιολιτζή.
 Θέλει ή νύφη κι' ό γαμπρός, θέλ' ό κόσμος όλος.
 Θέλει κι' ό μούτσιος καφέ νά πάει μέ τά γίδια.
 Θέλει κώλο κι' άλλον κώλο, κι' άλλο μπάλωμα από κώλο. (Κώλος = τó
 όπίσθιο μέρος τού πανταλονιού).
 Θέλει νά πιάσει τó φίδι μέ ξένο χέρι.
 Θέλει τέχνη τ' άργανο νά βαρέσει.
 Θέλει τέχνη τó ρεπάνι, κάθε τόπος δέν τó κάνει.
 Θέλεις άρμεξε και ρούφα, θέλεις ρούφα κι' άρμεξε.
 Θέλεις μέλι γριά; —Που νά τά βρω τά δόντια; Θέλεις παντρεία; —Κά-
 που έχω ένα δοντάκι ακόμα.
 Θέλεις νά χέ(σ)εις (ή νά κλάνεις) και νά μη φυράνεις.
 Θέλεις παντρεία γκαθή; —"Αν δέ θέλω και τ' άλλο νά μου βγει.
 Θέλ' ή δουλειά τση δουλειάς κι' ό τζομπάνος τήν κάπα του.
 Θέλ(η)σε ό όβριός νά καθαλικέψ(ει) έτυχε μέρα σάββατο.
 Θέλοντας ό βλάχος μη θέλοντας ό ζωγράφος, φόρα κι' έσύ Χριστέ μου
 μου τσαρούχια μέ φοΰντες. Σ η μ.: 'Ο βλάχος παράγγειλε τού ζωγράφου
 νά τού φκιήσει τήν εικόνα τού Χριστού νά έχει τσαρούχια μέ φοΰντες.
 'Ο ζωγράφος δέν ήθελε. 'Επιμένοντας ό βλάχος τήν έκαμε γράφοντας ά-
 πό κάτω τó παραπάνω.

Θέλω νὰ σφύρω λεβεντιά και καταντιὰ δὲν ἔχω.
 Θέλω χέρια νὰ μὲ κρατήσουν κι' ὄχι νὰ μὲ καζαντήσουν.
 (Λέει ὁ πλοῦτος στὸν ἄνθρωπο).
 Θεὸς ὁ, ἀνασκάθ(η)ζε πλοῦσιο κλέφτη και γέροντα πόρνο.
 Θεὸς ὁ, ἀργεῖ ἀλλὰ δὲ λησμονεῖ.
 Θεὸς ὁ, κι' ὁ γείτονας.
 Θεὸς ὁ, νὰ σὲ γλύσει ἀπὸ καινούργιο νοικοκύρη και παλιὸ διαζονάρη.
 Θεὸς ὁ, νὰ σὲ φυλάει ἀπὸ τὸν κακὸ γείτονα.
 Θεὸς ὁ, νὰ σὲ φυλάει ἀπὸ σκύλο κορδονούρη κι' ἄνθρωπο παινεσιάρη.
 Θέλω ν' ἀγιάσω ἀλλὰ μ' ἀφήνουν οἱ διαβόλοι;
 Θηλιζὸ τό, κι' ἡ πείνα σὲ παίνει στ' ὄχτροῦ τὴν πόρτα.

I

*Ἴδιο τά, Παντελάκι μου, τὰ ἴδια Παντελή μου.

K

Καημένε λύζε γιατί δὲν τρώς ἀνθρώπους ἀλλὰ τρώς γίδια και πρόβατα;
 Κάθε ἄνθρωπος ἔχει και τὸ σαράκι του.
 Κάθε δουλειὰ ἔργεται μοναχὴ της.
 Κάθε δουλειὰ ἔχει και τὴ στενοχώρια της.
 Κάθε δέντρο ἔχει και τὸ ρόζο του.
 Κάθ' εἶδος στὸν καιρὸ του κι' ὁ κοιλὸς (εἶδος ψαριοῦ) τὸν Αὐγουστο.
 Κάθε γῆ και τάφος.
 Κάθε θιάμα τρεῖς ἡμέρες (βαστάει).
 Κάθε μάτι εἶναι σπαθί.
 Κάθε μέρα ἐγὼ στὸ μῦλο καλά ἔκαμε κι' ὁ μυλωνάς.
 Κάθε μπόδιο και καλό.
 Καθένας μὲ τὴν ἰδέα του ἀγιάζει.
 Κάθε πέρσι και καλλίτερα.
 Κάθε πόρτα ἔχει και τὸ καρφί της.
 Κάθεται σὰ νύφ' ἀπὸ δευτέρα. (Τὶς νύφες ἔπαιρναν μέρα δευτέρα).
 Καινούργιο κοσζινάκι μου ποῦ νὰ σὲ πρωτοβάλω.
 Καιρὸς γιὰ μαῦρα σῆα.
 Καιρὸς ὁ, τρώει τὰ μῆλα, ὁ καιρὸς τρώει τὰ φύλλα.
 Καὶ τ' ὄρφανὰ πορεύονται κι' οἱ χῆρες κonomοῦνται.
 Καὶ στὸ γάμο σου βαφτήσια.
 Καὶ τὸ λίγο τῆς γριᾶς καλὸ τῆς κάνει.
 Καὶ τὸ σκατὸ χρειάζεται.
 Καὶ ψωμί στὸν κλέφτη και καφέ στὸ χωροφύλακα.
 Κατὰ μαντάτα τοῦ γαμπροῦ ἢ νύφη κατσιδιάρα.
 Κακοκέφαλο τό, τραῖ καλᾶ ὄλο τὸ κοπάδι.
 Κακὸς ὁ, ὁ χρόνος περνάει ὁ κακὸς γείτονας δὲν περνάει.
 Κακὸ τό, σὲ παίνει στ' ὄχτροῦ τὴν πόρτα.
 Κακὸ τό, κακὸ σκύλι ψόφο δὲν ἔχει.
 Κακὸ χωριὸ τὰ λίγα σπίτια.
 Καλάτα και μαλάτα και τ' ἀρνιά ὄλα θηλυκά.
 Κάλεσαν τὴ βροχὴ στὸ γάμο και τ'ς εἶπε: —Δὲν ἀδειάζω, θὰ πάω στὸ παζάρι. (Ὅταν γένεται ἀγορὰ βρέχει).
 «Καλὴ μέρα» παρά!
 Κάλια βελάνια στὸ βουνὸ και μὲ τὸν κῶλο μέσα, παρά σιτάρι στὸ χωριὸ

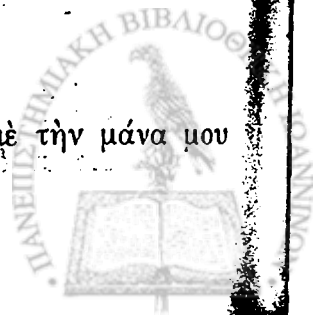
και με τον κῶλο ὄξω (λέν οἱ ποντικοί).
 Κάλλια γιά τος, παρὰ πούν τος.
 Κάλλια γνωμικός παρὰ ἀντρειωμένος.
 Κάλλια γομαρόδενε παρὰ γομαρογύρευε.
 Κάλλια δέκα ζωντανὰ παρὰ ἓνα πεθαμένο.
 Κάλλια διάολο μανάρι παρὰ θηλυκὸ χαηδιάρη.
 Κάλλια λόγια στὸ χωράφι παρὰ μάγγανα στ' ἄλωνι.
 Κάλλια νὰ ξέρεις παρέξι νᾶχεις.
 Κάλλια νὰ σοῦ βγεῖ τὸ μάτι, παρὰ νὰ σοῦ βγεῖ τ' ἀνάμι.
 Κάλλια πέντε καὶ στὸ χέρι παρὰ δέκα καὶ καρτέρει.
 Κάλλια πέντε κάρβουνα παρὰ χίλια πρόβατα.
 Κάλλια πολλὰ καὶ τυχερὰ (παιδιά) παρὰ ἓνα κι' ἄτυχο.
 Κάλλια ρήγανη καὶ ρήνεια παρὰ ζάχαρη καὶ γκρίνια.
 Κάλλια σκύλο ἀπὸ τὴν Κρήτη παρὰ φίλο Λελοβίτη.
 Κάλλια τὸ μάτι τοῦ παιδιοῦ (νὰ πάθει) παρὰ τ' ἀρχίδι τοῦ γαμπροῦ.
 Καλλίτερα κιοτῆς παρὰ μακαρίτης.
 Καλλίτερα νὰ σὲ φτονοῦν παρὰ νὰ σὲ λυπιοῦνται.
 Καλλίτερα νᾶχεις ἓνα ἔξυπνο ἐχθρὸ παρὰ ἓνα βλάκα φίλο (Τουρκ. παροιμ.).
 Καλλίτερα ὀργὴ Θεοῦ παρὰ βοή τοῦ κόσμου.
 Καλλίτερα στὸ κενέφι τοῦ παιδιοῦ παρὰ στὸ πάπλωμα τοῦ γαμπροῦ.
 Καλλίτερα χαρὰ τῆς γῆς παρὰ πομπὴ τοῦ κόσμου.
 Καλὸ εἶναι τὸ πετραχειλί ἀλλὰ χρειάζεται καὶ τὸ καρυοφίλι.
 Καλὸ εἶναι τὸ φερμάνι ἀλλὰ καλλίτερο τὸ μονοπάτι (ὀρμήνειες τῆς ἀλουποῦς)
 Καλομάνας τῆς, τὸ παιδί τὸ πρῶτο νᾶν' κορίτσι.
 Καλὸν παράδεισο παπᾶ! — Τὸχω κι' ἐκεῖ χεσμένο.
 Καλὸς ὁ, ὁ μῦλος ἀλέθει ὅ,τι νᾶναι.
 Καλὸς ὁ, ὁ νοικοκύρης ἀνοίγει τὴν πόρτα με τὰ πσινα.
 Καλὸ τυρὶ σὲ σκύλινο τομάρι.
 Καλοῦ τοῦ, ἄντρα ἢ γυναίκα ἀπὸ τὰ μοῦτρα φαίνεται.
 Κάμε ἀλλιῶς παπᾶ: — Ἔχω τὴν παπαδιὰ λεχῶνα.
 Κάμε καλὸ στοῦ διαόλου τὸ χωριό.
 Κάμε με πράχτι (καλὸ τυχερὸ) καὶ ρίξε με στὴ φράχτη.
 Κάμε με πάλε νύφη νὰ ἰδεῖς χορὸ πὺν ξέρω.
 Κάμε τὸ παιδί σου παπᾶ κι' ἀπόλα το στοὺς δρόμους.
 Κάμποι οἱ, βγάζουν ἄλογα καὶ τὰ θουνὰ λεβέντες.
 Κάνει θηλυκὸ παπᾶ καὶ διάκο ἀγκαστρωμένο.
 Κάνει νὰ στρίξ' ἡ θύρα καὶ στρίζει τὸ παράθυρο.
 Κάνει τὴ ράχη κάμπο καὶ τὸν κάμπο ράχη.
 Κάπιος εἶναι στὴ στεργιά τὴ θάλασσα γυρεύει. Κι' ὁ διάολος τοῦ κώλου
 του κουκιά τοῦ μαγειρεύει.
 Καρτέρ' ἀπὸ τὸν Πρόκο προκοπὴ κι' ἀπὸ τὸ Ρίζο ρίζες.
 Καρτέρ' ἀπὸ τὸ χάρο ψυχὴ.
 Κατὰ τάτα, κατὰ μάνα, κατὰ γυιὸς καὶ θυγατέρα.
 Κατάντησ' ὄρκος κι' ὄνομα.
 Κατάντησαν οἱ γύφτοι χειρότεροι ἀπὸ τοὺς βλάχους.
 Κατὰ τὸ δάσκαλο καὶ τὰ παιδιά.
 Κατὰ τὸ μάγουλο καὶ τὸ μπάτσο.
 Κατὰ τὸν κόσμον κι' ὁ Κοσμᾶς.
 Κατὰ τὸν καιρὸ καὶ τὸ χορὸ.
 Κάτινος τοῦ χάριζαν γομάρι καὶ τὸ τήραε στὰ δόντια.
 Κάτου ὁ ἀγὰς πάνου ὁ καρὰς.

Κάτου τό, κεφάλι τρώει τ' άπάνου.
 Κάτσε καλόερε στο κελί σου νά(χ)εις τὰ ρούχα σου και τήν τιμή σου.
 Κάτωσ δείχνουν τὰ κουκιά ούτ' έφέτο ούτε του χρόνου πασχαλιά.
 Κάτωσ κανοναρχάσ σου ψέλλουν.
 Κάτωσ μάσ λέν (νομίζουν) νάημασταν και κάτωσ είμεστε να μη μάσ ξέρουν.
 Κτένισμα τό, είναι γλέντισμα κι' ή ρόκα είναι σεργιάνι κι' ή σαρμανίτσα
 κι' ό άργαλειός είναι σκλαβιά μεγάλη.
 Κεφάλι τό, δίχως μέτρα θέλει χτύπημα στην πέτρα.
 Κι' άνύπαντροσ μετανιωμένος και παντρεμένος μετανιωμένος.
 Κι' έτσι μαύρα κι' έτσι σκότεινα.
 Κι' ό γύφτοσ τὰ γυφτάκια θέλει.
 Κλαίν κι' εκείνες πόχουν από δυό.
 Κλεισμένο τό, χέρι μυίγες δέν πιάνει.
 Κλέφτης με ποδήματα.
 Κλωτσιά ή, τση προβατίνας, χαρά του λύκου.
 Κοιμήσου με γκαλιούρη να γκαλιουρί(σ)εις.
 Κοντοί οί, λογαριασμοί είναι μακριές άγάπες.
 Κοντός και διαμαχτός.
 Κοπέλα ή, κι' ό παράσ πουθενά στασιό δέν έχουν.
 Κόρακάσ ό, του κόρακα τὰ μάτια δέν τὰ βγάξει.
 Κόρη ή, όσ' είν' άνύπαντρη ταραζει' ή ποδιά της, κι' άν παντρευτεί κι' άγ-
 καστρωθεί φαίνεται' ή λεβεντιά της.
 Κουβαλάει νερό του χάρου.
 Κουβαλάει κρασί και πίνει νερό.
 Κουβέντα κι' ό χορός είναι σπιτοχαλασμός.
 Κουβέντα ή, κουβέντα κι' ό χορός γαϊτάνι.
 Κουβέντα κουβεντούλα τρώει ό λύκοσ τή βετούλα.
 Κουβέντα ή, φέρει τήν κουβέντα.
 Κουτάβια τά, άν δέν τὰ σκιάξ' ό λύκοσ δέ γέγονται σκυλιά.
 Κουτση ή, γουρούνα τρώει τσι μπουνες.
 Κουτσός (άνθρωποσ είναι) διάολοσ.
 Κούφια ή ώρα που τ' άκούει.
 Κούφιοσ πλάτανοσ βρόντοσ μεγάλοσ.
 Κρασί τό, και οί γυναίκες ξελογιάζουν τουσ φρονίμουσ.
 Κριάρι ξεκομένο τό τρώει ό λύκοσ.
 Κρίμα τὰ ντέφια που βαρουν κρίμα τὰ ντανταρούκια.
 Κρυφά τά, φανερά μας.
 Κρύψου και χούγιαξε.
 Κρυώνεις άράπη; — Η καρδιά μου ξέρει.
 Κυρά να μπεισ (λέν τής πίτασ όταν μπαίνει στη φωτιά) κυρά να βγεισ κι' ό
 άφέντης να σε φάει και ή κυρά που σ' έφκιασε να κάτο(ει) να σε κοιτάει.
 Κώλο πιάνεισ, κώλοσ γένεσαι.
 Κώλοσ χορταμένος κάστανα γυρεύει.
 Κωσταντή και πρόβειο γάλα, ζαχαρένια μπουκουβάλα.

Λ

Λάδι βρέχει κάστανα χιονίζει.
 Λαίμαργη κοιλιά, ψυχή χαμένη.
 Λάκοσ ό, άκοποσ (= πάντοτε) κούτσουρα δέν κουβαλάει.
 Λάχανα στη μάνα μου, λάχανα στον άντρα μου. Κάλλια με τήν μάνα μου
 παρά με τον άντρα μου.

Λάχανα τρώει λάχανα μολογάει.
 Λεϊπ' ή σέλα τοῦ θρακιοῦ τὰ δυὸ τὰ πιδουνάρια.
 Λεφτὰ τὰ, (χρήματα) καὶ τὴν ἀγάπη κανένας δὲν ξέρει ποιὸς τᾶχει.
 Λιθάρι τό, ὅταν φῖει ἀπὸ τὸν τόπο του θὰ βρεῖ τὸν πάτο.
 Λόγγος γιὰ κάρβουνα. (Τὸν γύφτο πήγαιναν νὰ τὸν κάμουν βασιλιά κι' αὐ-
 τὸς στὸ δρόμο εἶδ' ἓνα λόγγο καὶ φώναξε: «Λόγγος γιὰ κάρβουνα!»
 Λόγγος ὁ, ἔχ' αὐτὰ κι' ὁ κάμπος ἔχει μάτια.
 Λόγγος χωρὶς τσεκούρι.
 Λόγια σου τὰ, μὲ χόρτασαν καὶ τὸ ψωμί σου φάτο.
 Λόγος ὁ, εἶναι σπόρος.
 Λόγος ὁ, ἔχει ἀντίλογο.
 Λουλούδι τό, στὸν τόπο του μυρίζει.
 Λοῦσε με, χτενίσε με, ξέρω ποιὸς μὲ γέννησε.
 Λύκος ὁ, ἀπὸ τὸν καημὸ τῶν βοϊδιῶν ἀγλύφει τὸ ζυγὸ.
 Λύκος ὁ, βροχὴ κι' ἀντάρα γυρεύει.
 Λύκος ὁ, δὲ χορταίνει μὲ μυῖγες.
 Λύκος ὁ, δὲν τρώει κοντὰ στὴ φωλιά του.
 Λύκος ὁ, ἔχει τὸ λαιμὸ χοντρὸ γιὰτὶ κάνει τὴ δουλειὰ μοναχὸς του.
 Λύκος ὁ, λύκος εἶναι, σκυλι δὲ γένηται.
 Λύκος ὁ, τὴν τρίχα ἀλλάζει, τὴν ὀμπλὴ δὲν τὴν ἀλλάζει.
 Λύκο τό, τὸν βλέπομε τὴν ὀμπλὴ γυρεύομε.

M

Μαζεύ(θη)καν τὰ ὄρνια κι' ἔβαλαν τὸ μπουῖφο βασιλιά.
 Μάη τό, πίνε τὸ νερὸ καὶ τὸ θερτὴ τὸ ξίδι.
 Μαθαίν ἢ ἀρχοῦδα καὶ χορεύει.
 Μάθε με κι' ἄσε με κι' ὄντας θέλεις πιάσεμε.
 (Λέει ἢ τέχνη στὸν τεχνίτη).
 Μάθε τέχνη γιὰ νὰ ζήσεις καὶ ἐμπόριο νὰ πλουτήσεις.
 Μάλαθρε καλὲ βοτάνι, μῶκαμες τὸν ἀντρα μὲλι καὶ τὴν πεθερὰ φαρμάκι.
 Μαλλὶ τό, ὅταν πλένεται τότε φαίνεται.
 Μάλτα γιόκ (= ὄχι). Σ η μ.: Τοῦρκος ναύαρχος πηγαίνοντας γιὰ τὴ Μάλτα
 δὲν τὴ βρίσκει καὶ εἰδοποιεῖ τὸ ντουβλέτι μὲ τὸ λακωνικὸ «Μάλτα γιόκ.»
 Μάρτης γδάρτης, παλουκοκάφτης καὶ κατουροδάβλης.
 Μάρτης ὁ, εἰν' ὅπως ὅταν βγαίν' ὁ παπὰς μὲ τ' ἅγια. (Ἔταν βγαίνουν τ' ἅ-
 για τελιών' ἢ λειτουργία κι' ὅταν μπαίν' ὁ μάρτης τελιών' ὁ χειμῶνας).
 Μάρτης ὁ, πεντάγνωμος πέντε φορὲς ἐχιόνιζε καὶ πάλε τὸ μετάνιωνε πὺ
 δὲν ξαναχιόνιζε.
 Μάρτης ὁ, πεντεδείλιος καὶ μεταπεινασμένος.
 Μάρω ἢ, σέρνει τὸ χορὸ κι' ἢ σκύλα τρώει τ' ἀλεύρι.
 Μάτια λαίμαργα, ψυχὴ χαμένη.
 Μάτια μου πραμάτια μου, ἄς ἄνοιγα τὰ μάτια μου.
 Μάτι τό, εἶναι κιοτὴς κι' ὁ πλάτης εἶναι μούρας.
 Μάτι τό, σκάζει πέτρα.
 Μαύρα γεννήθ(η)κα σκότ(ει)να θὰ πεθάνω.
 Μαύρη μέρα γεννήθ(η)κα σκοτε(ει)νὴ θὰ πεθάνω.
 Μεγάλη μπουκιά βάλε στὸ στόμα μεγάλες κουβέντες μὴ λές.
 Μεγάλη πέφτη νᾶρχονταν πέντε βολὲς τὸ χρόνο.
 Τ' Ἀναληψιοῦ νὰ μὴν ἐρθεῖ καμμιά βολὰ τὸ χρόνο. (Εὐχιοῦνται οἱ πεθα-

μένοι. Ὁ λαὸς πιστεύει πῶς οἱ νεκροὶ βγαίνουν ἀπὸ τὸν Ἄδη τῆ Μεγάλῃ
 Πέφτη καὶ μένουν ὡς τ' Ἀναληψιοῦ, ὁπότε ξαναπαίρνουν).
 Μεγάλο τό, κιαμέτι φέρει καὶ τὸ σιαλιαμέτι.
 Μεγάλος στὸ χωριὸ καὶ μικρὸς στὸ σπίτι.
 Μερεμέτα καὶ σκαπέτα.
 Μεριάτικο τό, μεριά εἶναι, φόρτωμα δὲ γίνεται.
 Μεροδούλι, μεροφάει.
 Μέσ' στὸ δόκανο δὲ μπαίνει δυὸ φορὲς ἢ ἄλουπού.
 Μὲ τ' ἄρνια κουρεύεται μὲ τὰ κατσικία παίζει.
 Μὲ τὸν δικό σου φάει καὶ πιὲ κι' ἄλισθερίσι μὴ κάνεις.
 Μὲ τὸν ἥλιο τὰ μπάζω (τὰ πρόβατα στὸ μαντρί) μὲ τὸν ἥλιο τὰ θγάζω, τ'
 ἔχουν τὰ ἔρμα καὶ ψοφοῦν;
 Μὲ τὸν παρά μου φιλῶ καὶ τὴν κυρά μου.
 Μὲ τὸ νοῦ καὶ μὲ τὴ γνώση εἶδαν τὸ Θεὸ καμπόσοι.
 Μὲ τὸ στόμα μπάρα μπάρα μὲ τὰ χέρια κρατημάρα.
 Μ' ἔφαε ὁ πλάτος δὲ μ' ἔφαε ὁ μᾶκρος.
 Μὴ μοῦ δείχνεις ξένες πόρτες.
 Μὴν πᾶς τὸ μᾶη γι' ἄλογο τὴν πασχαλιὰ γιὰ νύφη.
 Μηρμίγκι τό, ὄντας χάνεται θγάζει φτερά.
 Μὴ παραβιάξεστε βιολιὰ 'τ' εἶναι φτωχὸς ὁ γάμος.
 Μὴ σὲ γελάσ' ὁ τσίντσιρας καὶ τὸ χηλιδονάκι ἄ(ν) δὲ λαλήσ' ὁ τζίτζικας
 δὲν εἶν' καλοκαιράκι.
 Μῆτε τὸ σταυρὸ νὰ κάνεις, μῆτε τὸ διάολο νὰ πιάνεις.
 Μὴ τηρᾶς τὸ στραβὸ μου ποδάρι, τήρα τὴν ἄσπρη μου τύχη.
 Μὴ τὸ ρίνεις πού ἀστράφτει.
 Μιὰ ἦ, μέρα τρώει τὴν ἄλλη.
 Μιὰ σὲ φιλεῖ μιὰ σὲ δαγκάνει.
 Μικρὰ τὰ, δὲν τᾶηθελες (τὰ ψάρια) τὰ μεγάλα γύρευες, κούνα γεροδιάολε.
 Μικρὴ ζωὴ μεγάλα θάσανα.
 Μικρὴ ἦ, τούφα φυλάει λαγό.
 Μικρὸ κριάρι δὲ βαστάει μεγάλο κουδούνι.
 Μικρὸς διάλογος μεγάλα παπούτσια.
 Μικροσκάλισέ με, πολυάργεψέ με, ἔβγα στὴν ἄκρη κι' ἀγνάντεψέ με, κόψε
 τὸν σύντροφό μου, νὰ κάμω τὸ δικό σου καὶ τὸ δικό μου. (Λέει τὸ καλα-
 μπόκι στὸ νοικοκύρι).
 Μισιακὸ τό, βιὸ τὸ τρώει ὁ λύκος.
 Μοναχὸς σου οὔτε καὶ στὸν παράδεισο.
 Μονὴ γνώση διπλὸς κόπος.
 Μόνο (τὸ σχοινί) δὲ φτάνει, διπλὸ φτάνει καὶ περσεύει.
 Μπαῖτε σκυλιὰ ν' ἀλέσετε κι' ἀλεστικό μὴ δίνετε.
 Μπῆρες στὸ χορὸ θὰ χορέψεις.
 Μπινιαβατζῆς ἀπέθανε κι' ὁ γυιὸς του πάει στὴν Πόλη.
 Μπογιά ἦ, ἀλλάζει τὸ ναυτικό.
 Μπρὸς βλάχε τὴν ταῆ (στ' ἄλογο) κι' ἄπε θέλεις βάλε θέλεις μὴ.
 Μπρὸς καὶ πίσω τοῦ Χριστοῦ (Χριστούγεννα) ἢ καρδιὰ τοῦ χειμωνιοῦ.
 Μωρὴ ποντάνα ἀμυγδαλιὰ κι' ἀσφάκα ρεντζελιάρια γιὰτι δὲν καρτερέσαταν
 ν' ἀνθίσωμ' ὄλ' ἀντάμα; (παραπονιοῦνται τᾶλλα δέντρα).

Συνεχίζεται

ΠΑΙΔΕΙΑ

ΚΩΣΤΑΣ Δ. ΒΕΛΙΑΡΟΥΡΗ

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΕΝΟΥ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ*

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ — Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ

ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ.

Ἡ μέθοδος διδασκαλίας.

Γιὰ τὸ ἔργο τοῦ σχολείου τοῦ Γραμμένου καὶ ἰδιαίτερα στὴν περίοδο πρὶν τὰ 1880 μᾶς δίνει πιστὴ καὶ ἀθροιστικὴ εἰκόνα ὁ Στέφ. Ράδος, πού ἔκανε μαθητὴς γύρω στὰ 1840.

Ὁ Στέφ. Ράδος (1830 - 1879), πού εἶχε σπουδάσει μὲ ὑποτροφία στὴν Εὐρώπη, γύρισε στὰ Γιάννινα δίδαξε εἴκοσι χρόνια στὴν Ζωσιμαία Σχολὴ καὶ διέπρεψε σὰν ἑλληνιστὴς. Στις 16 Ἰουλίου 1862, στὶς ἐξετάσεις τῆς Ζωσιμαίας ὡμίλησε πάνω στὸ θέμα τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης, πού ἀπασχολοῦσε τὰ σχολεῖα, τοῦ ἐλεύθερου καὶ τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ Ράδος ἦταν ἔξοχος φιλόλογος καὶ ἦταν καὶ βοηθὸς τοῦ διευθυντοῦ (Μανάρη). Οἱ θέσεις πού ὑπεστήριξε γιὰ τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἔκαναν μεγάλη ἐντύπωση στοὺς ἐκπαιδευτικοὺς κύκλους γιὰ τὴν ὀρθότητα, γι' αὐτὸ δημοσιεύτηκαν στὴν Ἀθήνα στὸ περιοδικὸ «Φιλίστωρ». Ἀκόμα ἔγραφε εὐμενῆ σχόλια καὶ ἡ ἐφημερίδα «Ἀθηνα».

Μιλώντας, ὁ Ράδος, γιὰ τὸ πρῶτο κύκλο τῆς ἐκπαίδευσης συγκρίνει τὰ κοινὰ — ὅπως λέγονταν — σχολεῖα μὲ τὰ ἀλληλοδιδασχτικά καὶ παίρνει σὰν παράδειγμα τὸ κοινὸ σχολεῖο τοῦ Γραμμένου.

«Τοὺς κυρίους τούτους, λέγει ὁ Ράδος, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸ ἐκλεχτὸ ἀκροατήριον τοῦ Γιαννιώτικου κοινοῦ, πού παρακολουθοῦσε τὶς ἐξετάσεις, παρακαλῶ νὰ μὲ συγχωρήσουν, ἂν ἡ ἀνάγκη μὲ ἔφερε νὰ φέρω ὡς παράδειγμα τὸ κοινὸ σχολεῖο τοῦ Γραμμένου».

Καὶ πρῶτα μᾶς μιλάει γιὰ τὴν μέθοδο τῆς διδασκαλίας:

«Ὅτι τὴν μὲν ἀνάγνωση ἐμάνθανον εἰς τὰ ἱερὰ βιβλία, εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀκολουθιῶν ὀκτώηχον, Ψαλτήριον. Τὴν δὲ γραφὴν ἐν ἧ ἡσκούντο εἰς τὸ συντάσσειν ἐπιστολάς, ὁμόλογα χρεωστικὰ πωλητήρια, προικοσύμφωνα κατὰ τὰς ἐπιδειγμὰς ἢ ἐπιτιθημὰς τοῦ διδασκάλου εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ τὴν δημοτικὴν».

Καὶ σὲ ἄλλο μέρος μᾶς περιγράφει τὴν συμπεριφορὰ τοῦ δασκάλου μέσα στὸ σχολεῖο. Στοιὺς ἀρχαίους ἔδειχνε μεγάλη αὐστηρότητα. Τὸ ἴδιο, ὅμως, δὲν συνέβαινε στοὺς μεγαλύτερους.

«Ἀλλὰ ὅταν, ὡς λέγει ὁ Ράδος, ἐπλησίαζε νὰ τελειώσῃ τὰ γράμματα τοῦ κοινοῦ σχολείου (καὶ ἤξεύρετε, ὅτι ἐτελειώσαν μὲ τὸ μέγα Ὁρολόγιον), ὁ διδάσκαλος δὲν ἐφέρετο πρὸς αὐτὸν μὲ τὴν πρῶτην αὐστηρότητα, ἀλλὰ ἐπλησίαζαν νὰ γίνωσιν ἴσοι εἰς τὰ γράμματα, ἐφέροντο πρὸς ἀλλήλους καὶ ὡς φίλοι. Ἐδιηγεῖτο ὁ διδάσκαλος π.χ. κανένα συναξάριον ἀπὸ τὸν Λαυσαϊκὸν ἢ ἀπὸ κανένα πατερικόν. Πολ-

* Συμπληρωματικὰ στὸ τεῦχος 209 - 210, σελ. 310.

λάκεις καὶ ἀνεγίνωσκον ὁμοῦ δύσκολον τί βιβλίον οἶον τοῦ Χρονογράφου, τὴν ἱστορίαν τοῦ Πηλιουρίτου καὶ ὁ διδάσκαλος ἔλυε τὰς ἀπορίας τοῦ μαθητοῦ, ὅσον ἤξερε καὶ ὅσον ἐμποροῦσε».

Λίγα χρόνια ἀργότερα ἕνας ἄλλος Ἡπειρώτης λόγιος ὁ Ματθ. Παρανίκας, μᾶς διηγείται, πῶς μάθαιναν γράμματα τὰ παιδιὰ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας:

«Ἱερεῖς, λέγει, καὶ μοναχοί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπαίδευον τὴν νεολαίαν παρὰ τοῖς Ναοῖς, ἐν τοῖς οἴκοις των. Βιβλία εἰς χρῆσιν ἦσαν τὰ πινακίδια, ἢ πίνακες ἐκ χάρτου μικροῦ διπλούμενοι πολλάκις καὶ δέματι τυλισσόμενοι ἐν οἷς ἐγράφοντο τὰ στοιχεῖα τοῦ Ἀλφαβήτου, αἱ συλλαβαὶ καὶ λέξεις. Ἀκολουθῶς ἢ Ὀκτώηχος τοῦ Δαμασκηνοῦ, τὸ Ψαλτήριον, ὁ Ἀπόστολος, τὰ Μηναῖα. Βραδύτερον τῆς ἀναγνώσεως ἤρχιζεν ἡ γραφή ὑπὸ τὴν ἐπιτηδειγμὴν καὶ λογαριθμητικὴν (λογαριασμός). Οἱ παῖδες ἐκάθητο ὀκλᾶς περὶ τὸ οἶκημα, ὁ δὲ διδάσκαλος ἐδίδασκε». (Συγχρόνως δὲ ἤσκει καὶ τὸ ἔργον του, ἔρραπτε ἢ ἀνεγίνωσκε).

Περὶ μεσημβρίαν ἤκουε τῶν μαθημάτων ὄλων καὶ τοὺς ἀπέλυεν ἔπειτα. Πολλάκις οἱ παῖδες ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν τὸ πρόγευμά των. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν μαθημάτων προσηύχοντο. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης, ἐπικρατήσασθαι καὶ μέχρις ἡμῶν εἰς τὰ κοινὰ σχολεῖα (κατώτερα) πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου οἱ παῖδες μορφούμενοι ἐλάμβανον τὰς ἀναγκασιότατας βιοφελεῖς γνώσεις, ἀπέβαινον καλοὶ Χριστιανοὶ καὶ τίμοι πολῖται.

Ὁ δάσκαλος.

Ὁ Ράδος μᾶς δίνει ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γιὰ τὶς προσπάθειες, πού ἔκανε γιὰ τὴν διαπαιδαγώγησιν τοὺς μαθητές, στὴ δικαιοσύνη, στὴ φιλαλήθεια, στὴν ἀρετὴ καὶ γενικὰ στὰ χρηστὰ ἥθη.

«Ὁ δάσκαλος, λέγει ὁ Ράδος, ἐδίδασκε καὶ ἤσκει μάλιστα τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ φιλαλήθειαν, δικάζων καὶ τιμωρῶν οὐ μόνον διὰ πραχθέντα ἐντὸς τοῦ σχολείου, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἠδίκηε τίς μαθητὴν ἢ ἄλλον ἔξω τοῦ σχολείου. Ἐπετήρει αὐτοὺς ἂν φυλάττωσι κοσμιότητα πανταχοῦ, εὐταξίαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ εὐπείθειαν ἐν τῷ πατρικῷ οἴκῳ. Ὡστε ὁ διδάσκαλος ἦτο ἀστυνόμος καὶ δικαστὴς τῶν παιδίων τοῦ χωρίου, τιμωρῶν πολλάκις μετ' αὐστηρότητος».

Ἡ αὐστηρότητα ἦταν προσὸν τοῦ δασκάλου. Στὴν παιδαγωγικὴ τότε τὸ ξύλο (μὲ βέρογες καὶ σκαμπίλια) ἦταν σὲ μεγάλῃ χρῆσιν. Ὁ Ράδος δὲν ἀναφέρει τὰ σουβλιά, τὸν φέλεκα, τὴ νεκροκεφαλὴ καὶ τὸ ὀστεοφυλάκιο, πού διηγείται ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης στὰ χαριτωμένα «Διηγήματα τοῦ Μικροῦ Σχολείου».

Φημισμένος γιὰ τὴ μόρφωση, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐστηρότητα ἦταν ὁ Γεώργιος Καλτσόγιας. Μιλῶντας ὁ Χρηστοβασίλης γιὰ τὸν πρῶτο δάσκαλο, πού εἶχε στὸ μικρὸ χωριὸ του, κοντὰ στὴν Παληουρῆ, τὸ σημερινὸ Σουλόπουλο γράφει:

«Τὸν Παπ' Ἀντριᾶ τὸν παρωμοίαζαν μὲ τὸν δάσκαλο τὸν Καλτσόγια ἀπὸ τοῦ Γραμμένου, τῆ γενέτειρα τῶν Ζωσιμάδων, ἀλλ' ὁ Καλτσόγιας ἦταν ὄνομαστος καὶ γιὰ τὴν παιδεία του. Δὲν τὸν εἶχομε γνωρίσει, εὐτυχῶς, γιὰτὶ ἦταν τὸ χωριὸ του τρεῖς τέσσαρες ὥρες μακρὰ ἀπὸ τὸ δικό μας καὶ πέρα ἀπὸ τὸ ποτάμι, ἀλλὰ μᾶς παρακολουθοῦσε ἡ τρομακτικὴ φήμη του ἀπὸ τὴ κούνια μας ἀκόμα κι' ὅταν ἀκούσαμε «Καλτσόγια», τρέμαμε ἀπὸ τὸ φόβο μας».

Ἐνα ἄλλο προσὸν, πού ἔπρεπε νὰ ἔχη ὁ δάσκαλος ἦταν νὰ γνωρίζῃ βυζαντινὴ μουσικὴ, δηλ. νὰ εἶναι ψάλτης.

«Κύριοι, ἔλεγε ὁ Ράδος, ὁ ὁμιλῶν πρὸς ὑμᾶς τὴν πρώτην δημοτικὴν παιδείαν ἔλαβεν εἰς κοινὸν σχολεῖον (ἐννοεῖ τοῦ Γραμμένου) καὶ μὲ ταύτην μόνον ἦτο δεξιὰ χεὶρ τοῦ ἱερέως εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Νὰ ἔλλειπε μίαν ἑορτὴν ἀπὸ τὴν ἀκολουθίαν ἢ λειτουργίαν, ἐκεῖνη ἢ ἡμέρα ἦτο δι' αὐτὸν ἡμέρα θλιβερά».

Τις Κυριακὰς καὶ τὶς γιορτὲς οἱ δάσκαλοι καὶ οἱ μαθητὲς ἐκκλησιάζονταν. Οἱ δασκάλοι δὲν ἀνέβαιναν μόνο στὰ ἀναλόγια τοῦ ψάλτη, ἀλλὰ ἀσκοῦσαν τοὺς καλλίφωνους μαθητὲς στὴν ψαλτικὴ καὶ στὸν Ἀπόστολο. Ἄφησαν ὄνομα σὰν καλοὶ ψάλτες ὁ Νικ. Τσίκας, ὁ Ν. Θεοχαρίδης, ὁ Μ. Τσίκας, ὁ Δ. Βελιαρούτης καὶ ἄλλοι.

Ἐπίσης ὁ δάσκαλος εἶχε ἠθικὸ χρέος νὰ βγάζη ἐπικήδειους.

Οἱ μαθητές.

Σύμφωνα μὲ ὅσα λέγει ὁ Ράδος, ὅταν ὁ μαθητὴς τελείωνε τὸ κοινὸ σχολεῖο ἀποχτοῦσε τὶς στοιχειώδεις γνώσεις.

Ἐγραφε συμβόλαια, ἐπιστολὰς εἰς τὴν μητέρα του καὶ δάβω, ἐδιηγείτο συναξάρια καὶ τεμάχια ἀπὸ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας. Μὲ ἓνα λόγο ἐμποροῦσε νὰ εἶναι γραμματικὸς ἑνὸς χωριοῦ καὶ ἓνας ἀξιόλογος ἱεροκήρυκας διὰ συναξάρια».

Ἐνας ξένος, ὅταν ἔμπαινε στὸ χωριὸ ξεχώριζε ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ τὰ παιδιά, ποὺ φοιτοῦσαν στὸ σχολεῖο ἀπὸ ἐκεῖνα, ποὺ δὲν ἦσαν μαθητὲς. Καὶ ὁ Ράδος ἐκθειάζοντας τὸ ἦθος, ποὺ ἀποχτοῦσαν οἱ μαθητὲς στὸ σχολεῖο, τονίζει:

«Δὲν ἐνθυμεῖται ποτὲ νὰ ἐβγήκεν ἀπὸ τὸ στόμα του ἄσεμνος ἢ ἄπρεπος λόγος, ὡς καὶ νὰ παίξη δὲν ἐτολμοῦσε καλά, καλά, διότι ὁ διδάσκαλος τὸ ἀπηγόρευεν».

Τὸ ὠρολόγιό πρόγραμμα, ποὺ ἐφαρμόζεται σήμερα δὲν ὑπῆρχε τότε. Πολλοὶ δάσκαλοι ἐδίδασκαν ὡς τὶς νυχτερινὲς ὥρες. Τὰ μαθήματα ἐτελειώσαν στίς 25 Ἰουλίου. Τὴν ἐπομένη δασκάλοι, μαθητὲς καὶ σχεδὸν ὅλο τὸ χωριὸ παρακολούθησε τὴ λειτουργία στὸ παρεκκλήσι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Ὑστερα ἀπὸ τὴν λειτουργία ἐγίνονταν δημόσια οἱ ἐξετάσεις μπροστὰ στὸν Κριτὴ, στὴν Ἐφοροεπιτροπὴ καὶ σὲ πλῆθος κόσμου. Ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα ἐκρίνονταν ἡ δουλειὰ τοῦ δασκάλου τῆς σχολικῆς χρονιάς.

Νὰ γιατί ὁ Πάτερ Κοσμάς δὲν πέρασε μέσα ἀπὸ τὸ χωριὸ τοῦ πατέρα του, ἐνῶ ἔφτασε μέχρι τὰ «Τοπόλια», στὸ μοναστήρι.

Εἶχε σίγουρες πληροφορίες, ὅτι λειτουργοῦσαν οἱ ἐκκλησίαι καὶ τὸ σχολεῖο. Καὶ τὶς εἶχε ἀπὸ τὸν καλύτερον μαθητὴ του, τὸν κατοπινὰ ὑμνογράφου καὶ βιογράφου τοῦ Σάλφειρου Χριστοδουλίδου.

Τὸ σχολεῖο τοῦ Γραμμένου ἐμόρφωνε καλοὺς χριστιανοὺς καὶ καλοὺς ἀνθρώπους.

Καὶ γιὰ νὰ χρωματίσει, ὁ Ράδος, πιὸ πολὺ τὴν ἀπόδοση τοῦ κοινοῦ σχολείου τοῦ Γραμμένου εἶπε στὸ λόγο του, πρὸς τοὺς Γιαννιώτες:

«Διότι εἰς τέτοιο σχολεῖον ἔμαθε τὰ γράμματα ὁ Καπλάνης καὶ οἱ Ζωσιμάδαις καὶ τὴν ἀρετὴν νὰ ἀγαπῶσι, τὸν πλησίον ὡς ἑαυτοῦς, ὡς διὰ τῶν ἔργων των ἔδειξαν».

Ἐτολμοῦσε νὰ λέγῃ αὐτά, ὁ Ράδος, λίγα χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ τελευταίου ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Ζωσιμάδες. Καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Ράδου ἀποδείχνει, ὅτι πραγματικὰ τὸ σχολεῖο τοῦ Γραμμένου εἶναι ἱστορικόν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) ΓΟΥΔΑ ΑΝΑΣΤ.: Παράλληλοι Βίοι τ. Βος. σ. 243.
- 2) ΡΑΔΟΥ ΣΤΕΦ.: Φιλίστωρ τ. Βος. σ. 315.
- 3) ΠΑΡΑΝΙΚΑ Μ.: Σχεδιάσμα σ. 203.
- 4) ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗ ΧΡ.: Διηγήματα Μικροῦ Σχολείου. σ. 40.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΑΚΗ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Εισαγωγή στο CARMEN SAECULARE

Με την ήττα τῶν δημοκρατικῶν στοὺς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας ἡ ρωμαϊκὴ δημοκρατία ἔκλινε ὀριστικὰ πρὸς τὴ δύση. Ἡ ἐξουσία τῶν τριῶν ἀνδρῶν ἢ τῶν δύο ἢ τοῦ ἑνὸς μετὰ τὴν παράλληλη διατήρηση ὅλων τῶν ἄλλων θεσμῶν — ἂν ἦταν βολετό—, ἦταν πιά μόνιμη κατάσταση. Στὰ χρονικὰ ὅρια ἀνάμεσα στὰ δύο πολεμικὰ γεγονότα τῶν Φιλίππων καὶ τοῦ Ἀκτίου ὁ Ὀκταβιανὸς ἦταν ὁ ἀνεγνωρισμένος ἀρχηγὸς τοῦ κράτους στὴ Ρώμη, ἐνῶ ὁ Ἀντώνιος ἔπαιξε τὸ ρόλο τοῦ ἀκριτά στὰ ἀνατολικὰ σύνορα.

Ἡ ναυμαχία τοῦ Ἀκτίου (31 π.Χ.) ἐπεκύρωσε τὴν μονοκρατορία τοῦ Ὀκταβιανοῦ. Τὸ οἰκουμενικὸ κράτος τῆς Ρώμης γνώρισε ἀπὸ τότε καὶ ὕστερα ἡσυχία καὶ εἰρήνη, πὺν ἔδωκε τὸν καιρὸ γιὰ τὴν ἀνθήση τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς. Οἱ διάφοροι ἐχθροὶ κρατήθηκαν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα ταπεινωμένοι. Ἡ Ρώμη ἐπέβαλε στὸν κόσμον τὴ Ρωμαϊκὴ εἰρήνη (pax Romana). Στὴν Ἀσία οἱ Πάρθοι ἔμειναν πέρα ἀπὸ τὸν Εὐφράτη καὶ πέρα ἀπὸ τὴ Συριακὴ ἔρημο. Ἡ Ἀρμενία ἔγινε Ρωμαϊκὸ προτεκτοράτο. Στὴν Ἀφρική τὸ πλούσιο καὶ ἰσχυρὸ κράτος τῶν Πτολεμαίων ἔγινε Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία. Στὸ ἐσωτερικὸ ἔσβησαν οἱ φωτιὲς τῆς ἀνταρσίας. Ὁ Ὀκταβιανός, γιὰ τὴν τακτοποίησιν τοῦ ἀπομάχου τοῦ πολέμου καὶ γιὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Ρωμαϊσμοῦ στὶς διάφορες χώρες - ἐπαρχίες, ἵδρυσεν πόλεις καὶ ἔστειλε ἀποικίαις σὲ μακρινοὺς τόπους, προχωρημένα προακτορεῖα τοῦ λατινισμοῦ. Ἐνοίωσε τότε ἡ Ρώμη καὶ ἡ Ἰταλία τὸ συναίσθημα μιᾶς παγκόσμιας ἀποστολῆς, πὺν τὴν εἶχε προμαντέψει, ὅπως ἔλεγαν, ἡ προφήτισσα Σίβυλλα καὶ τὴν ἔψαλε ἤδη στὰ 40 π.Χ. ὁ Βιργίλιος στὴν Δ' ὠδῆ τῶν «Ἐκλογῶν» του.

Μετὰ τὸ ξεκαθάρισμα τῆς συγκλητικῆς τάξεως ἡ ἐξουσία πέρασε στὰ χεῖρα τῶν πλουσίων. Οἱ μεσαῖες τάξεις ἐπεδόθησαν στὶς τέχνες, στὸ ἐμπόριο καὶ στὴ γεωργία. Ἡ νομικὴ ἰσότης παρέμεινε τυπικὰ καὶ ἡ διοίκηση ἐξυγιάνθηκε ὅσο ἦταν βολετό. Ὁλ' αὐτὰ ἔφεραν τὴν παραίσηση καὶ τὴν ἐλπίδα ἑνὸς εὐτυχισμένου μέλλοντος, πὺν τὸ περιμέναν σὰν ἐπιστροφή στὴ χρυσὴ ἐποχὴ. Τὸ σύννεφο, πὺν θάφερον ἀργότερα τὴν καταιγίδα, δηλ. τὰ μεγάλα ἀγροτικὰ κτήματα, τὰ ἀπέραντα latifundia σ' ὅλη τὴν Ἰταλία, ὅπου δούλευαν οἱ σκλάβοι κάτω ἀπὸ θλιβερὰ συνθῆκες, ἐνῶ πλήθαιναν ἡ ἀλητεία τῶν ἀκτημόνων ἐλευθέρων πολιτῶν στὴ Ρώμη, αὐτὸ τὸ ἀπὸ μέσα σάπισμα τοῦ μῆλου, πὺν θάφερον βαθμιαίᾳ τὴν παράλυσιν τῆς Ἰταλίας, κανένας δὲν τὸ ὑποψιάζονταν τότε. Ὁ Ὀκταβιανὸς δὲν ἔκαμε τὸ λάθος τοῦ θεοῦ του. Δὲν ἔσβησε τὴν ἐπιφάνεια τῆς δημοκρατίας. Ὅμως ἦταν γιὰ ὅλους ὁ ἀνεγνωρισμένος ἀρχηγὸς τοῦ κράτους, ἦταν ὁ πρίγκηψ. Γιὰ τὸ λαὸ ἦταν ὁ Καίσαρ, οἱ συγκλητικοὶ τοῦ ἔδωκαν τὸν τίτλο τοῦ Αὐγούστου (σεβαστοῦ) καὶ ὁ στρατὸς τὸν ὠνόμαζε αὐτοκράτορα. Καὶ οἱ τρεῖς αὐτοὶ τίτλοι θὰ μείνουν στὴν ἱστορία καὶ θὰ σημαίνουν ἀξίωμα ἀνώτερο τοῦ βασιλικοῦ. Καίσαρες, αὐγουστοί, αὐτοκράτορες θὰ λέγωνται οἱ ἡγεμόνες τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀργότερα τῶν Φράγκων καὶ τῶν Γερμανῶν.

Ὅταν στὰ 19 π.Χ. ἐπέστρεψε ὁ Αὐγουστος ἀπὸ ἕνα ταξίδι του στὴν Ἀνατολή, ὅπου πέτυχε τὴν ἐπιστροφή τῶν σημαίων τοῦ Κράσσου καὶ τοῦ Ἀντωνίου, πὺν εἶχαν πέσει στὰ χεῖρα τῶν Πάρθων, ἡ εἰσοδὸς του στὴ Ρώμη ἦταν θριαμβευ-

τιζή. Ἡ δημοσία γνώμη πίστευε, ὅτι μιὰ νέα ἐποχὴ ἄρχιζε γιὰ τὴ Ρώμη καὶ γιὰ τὴν Οἰκουμένη, καὶ φούντωνε ἡ μυστικὴ προσδοκία γιὰ τὴν ἀνατολὴ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος. Τὴ στιγμὴ αὐτὴ θεώρησε κατάλληλη ὁ Αὐγουστος νὰ ἑορταστοῦν οἱ ἑκατονταετήροιοι ἀγῶνος (Iudi saeculares), γιὰ νὰ σημειώσῃ τὴν ἑναρξὴ ἐνὸς νέου αἰῶνος, μιᾶς παλιγγενεσίας, σύμφωνα μὲ τὴν θεβαίωση τῶν ἀρχαίων προφητειῶν καὶ τῶν νέων οἰωνῶν. Λέγουν ὅτι στὰ 16 π.Χ. θάπτερε νὰ γίνῃ ἡ γιορτὴ, ἀλλ' ἔγινε στὰ 17, γιὰ νὰ συμπέσῃ μὲ τὰ δεκάχρονα τῆς ὀνομασίας τοῦ Ὀκταβιανοῦ ὡς Αὐγούστου. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι εἶχαν καθιερωθῆ ἑκατὸνταετήροιοι στὰ 509 π.Χ. μὲ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς δημοκρατίας, ὅμως βέβαιον εἶναι ὅτι στὰ 346 ἔγιναν οἱ Iudi Tarcentini καθὼς καὶ στὰ 236 καὶ 126. Ἡ διάρκεια εἶναι 110 χρόνια, ὅσο διαρκοῦσε ὁ αἰὼν τῶν Ἑτρούσκων, πού ἡ ἐπίδρασίς τους εἶναι φανερὴ ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ρώμης.

Συνέπεσε τότε, στὰ 17 π.Χ., ἡ νέα διπλὴ προεδρία τοῦ Αὐγούστου καὶ τοῦ Ἀγρίππα. Ἐπὶ τρεῖς συνεχεῖς νύχτες θὰ γίνονταν θυσίαι στὶς Μοῖρες, θεῆς τῆς ζωῆς, στὶς Εἰλείθυιαις, θεῆς τῶν γεννήσεων, καὶ ἐν τῇ Μάνα Γῆ. Στὴ ζωὴ καὶ ἐν τῷ θάνατῳ, ἐν τῇ γονιμότητι τῆς φυλῆς καὶ ἐν τῇ γῆ, ἐν τῇ σωτηρίᾳ καὶ ἐν τῇ εὐπραγίᾳ. Οἱ τρεῖς ἡμέρες θὰ ἦσαν ἀφιερωμέναι εἰς τοὺς οὐράνιους θεοὺς, πρῶτα ἐν τῷ Δία, ἔπειτα ἐν τῇ Ἥρᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἄρτεμῃ καὶ ἐν τῷ Ἀπόλλωνᾳ, ἐν τῷ θεῷ, πού κατὰ τὸν Βιργίλιο ἐμελλε νὰ εἶναι προστάτης τοῦ νέου χρυσοῦ αἰῶνος.

Ὁ ἑκατονταετήροιοι ὕμνος τοῦ Ὀρατίου, γραμμένος κατὰ παραγγελίαν τοῦ Αὐγούστου, ἐμελλε νὰ κλείσῃ τὴν ἑορτὴν, πού ὤρισεν ἡ Σύγκλητος νὰ γίνῃ ἀπὸ τὴν νύχτα τῆς 31 Μαΐου πρὸς τὴν 1 Ἰουνίου ἕως τῆς 3 Ἰουνίου τὸ βράδυ. Τεράστια ψηφίστηκαν πρὸς τὴν ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου νὰ κανονίσῃ τὰ τῆς ἑορτῆς καὶ νὰ προεδρεύσῃ ἐν τῇ ἐπίσημῃ τελετῇ, πολὺ διαφορετικοῦ χαρακτῆρος ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς ἑορτασμούς. Στὴν ἐπίσημην τελετὴν, πού κανένας δὲν εἶχε ἰδεῖ ἕως τότε καὶ δὲν ἐμελλε νὰ ξαναἰδῆ, πῆραν μέρος πληθυσμοὶ ἀπ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν, καλεσμένοι μὲ κήρυκες σταλμένους ἀπὸ τὴν Ρώμην ἐν καθῆκασιν πόλιν καὶ ἐν καθῆκασιν χωρίῳ. Οἱ προετοιμασίαι διήρκεσαν ἀπὸ τὸν Φεβρουάριον ἕως τὸν Μάη. Τόση προσδοκία δὲν εἶχε φανῆ ποτέ. Ἄφθονα πλήθη ἔφταναν ἐν τῇ Ρώμῃ ἀπὸ τοὺς πρὸς μακρινοὺς συνοικισμούς καὶ πόλεις. Διατάξεις ἀπαγορευτικὰς καταργήθησαν. Ὅλοι ἔπρεπε νὰ λάβουν μέρος ἐν τῇ καθολικῇ χαρᾷ τῆς ἑορτῆς. Τὴν τελευταίαν νύχτα τοῦ Μαγιοῦ ἡ γιορτὴ ἄρχισε ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως, ἐν τῇ ὄχθῃ τοῦ Τίβερος, ἐν τῷ τόπῳ τὸν λεγόμενον Ταρέντο (Tarcentum), ἔπον βρέθησαν στὰ 1893 τὰ «Acta saecularia» καὶ ὁ βωμὸς τῆς χθόνιας θεότητος Δίτης ἢ Προξερπίνας (Περσεφόνης). Τὸ ἄπειρον πλῆθος, περὶ τὸν Τίβερον, ἐν τῇ ὄχθῃ, κάτω ἀπὸ τὴν σελήνην, ἐν τῇ θυσίᾳ ἐννέα ἀρνίων καὶ ἐννέα τράγων, μὲ τὴν προσωπικὴν παρουσίαν τοῦ Αὐγούστου, πάντων ἐν τῇ ἐννέα βωμοῦς. Ὅταν συμπληρώθη ἡ σπονδὴ, ὁ Αὐγουστος ἀπηύθυνε δέησιν ἐν τῇ Μοῖραις, τῆς θεῆς πού ξετυλίγουν καὶ κόβουν τὸ νῆμα τῆς ζωῆς:

«Ὁ Μοῖρες, ἐφ' ὅσον εἶναι καθωρισμένο ἀπὸ σᾶς καὶ γραμμένο ἐν τῇ ἱερᾷ βιβλίᾳ γιὰ τὸ καλὸ τῶν Ρωμαίων κυριῶν (quiritum), θυσιάστηκαν γιὰ σᾶς ἐννέα ἀρνία καὶ ἐννέα τράγοι. Δέομαι σᾶς νὰ αὐξάνετε τὸ κράτος καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς Ρώμης ἐν τῷ πόλεμῳ καὶ ἐν τῇ εἰρήνῃ νὰ ὑπερασπιζέτε πάντοτε τὸ λατινικὸ ὄνομα, νὰ δίνετε αἰῶνια ἀκεραιότητα, νίκη, σωτηρίαν καὶ προστασίαν ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ λαῷ καὶ ἐν τῇ λεγεῶνι τῶν νὰ διατηρῆτε τὸ κράτος, νὰ εἰστέ εὐμενεῖς ἐν τῷ μένῳ, ἐν τῷ σπιτί μου. ἐν τῇ οἰκογένειά μου».

Ἐπειτα ὅλο μαζί τὸ παρενρισκόμενον πλῆθος ἐπανελάβε τὴν ἴδιαν δέησιν καὶ πείτα ἀναψαν τεράστιαις θημωνίαις καὶ ἄλλαις μεγάλαις φωτιαῖς μέσα ἐν τῇ νύχτῃ, καὶ νὰ φωτίσῃ τὴν σκηνὴν ἐνὸς ἱεροῦ τραπεζιοῦ, πού τὸ προσέφεραν 110 Ρωμαῖαις ἑσποινεῖς (ὅσα τὰ χρόνια τοῦ ἑτρούσκου αἰῶνος) πρὸς τιμὴν τῆς Ἄρτεμης καὶ τῆς Ἥρας. Οἱ γιορτῆς καὶ οἱ διάφοροι ἐκδηλώσεις, οἱ τελεταῖς καὶ τὰ θεάματα συνεστήθησαν σύμφωνα μὲ τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα.

Ἐγιναν θυσίες στὸν Δία, στὶς θεότητες τοῦ τοκετοῦ, στὴν Ἥρα, στὴ μάνα Γῆ καὶ τέλος στὸν Ἀπόλλωνα, στὸ νέο ναό του, ποῦ ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Αὐγούστο πάνω στὸν Παλατῖνο λόφο.

Ἀφοῦ τελείωσε κι αὐτὴ ἡ τελευταία τελετὴ στὶς 3 Ἰουνίου, 27 ἀγόρια (9 × 3, ἱεροὶ ἀριθμοί), καὶ 27 κοπέλλες τραγούδησαν τὴν ᾠδὴ τοῦ Ὀρατίου, ὅλη μιὰ γλυκεῖα ἐπίκληση πρὸς τοὺς θεοὺς, μετ' ὑπόμνηση τῶν προσφάτων κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Αὐγούστου, μετ' προσιωνισμοὺς γιὰ τὴ δόξα, τὴ δύναμη, τὴν εἰρήνη, τὴν εὐτυχία, τὴν ἀρετὴ καὶ τὶς ρωμαϊκὲς παραδόσεις. Ἡ ᾠδὴ τοῦ Ὀρατίου ξανατραγουδήθηκε ἀργότερα καὶ στὸ Καπιτώλιο. Ὁ λαὸς κατώρθωσε νὰ παρακολουθήσῃ τὸ θέαμα μιᾶς μεγάλης ἀρματοδρομίας ἐπὶ ἄλλες ἑπτὰ ἡμέρες ἑορτῶν (προστίθεται καὶ ὁ 7 ὡς ἱερὸς ἀριθμὸς) ὕστερα ἀπὸ ἀνάπαυση 12 ὡρῶν μετὰ τὶς πρῶτες τρεῖς ἡμέρες.

* * *

Στὸ Carmen saeculare ὁ ποιητὴς ψάλλει τὸ κράτος τῆς Ρώμης καὶ τὸ Λάτιο, χωρὶς νὰ γίνεταί λόγος γιὰ οἰκουμενικότητα οὔτε γιὰ Ἰταλία. Ἡ Ρώμη κρατᾷ ἀκόμα τὸν χαρακτῆρα τῆς πόλεως - κράτους κατὰ τὶς παλαιᾶς συνήθειες τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Λατινικῶν πόλεων.

Ὁ ποιητὴς ψάλλει:

Rem Romanam Latiumque Ielix (στ. 66)

(τὴ Ρωμαϊκὴ πολιτεία καὶ τὸ εὐτυχημένο Λάτιο)

Ἐπίσης εὐχεται:

Alme Sol,
possis nihil urbe Roma
visere majus

(ζωοδότῃ Ἥλιε, μὴ μπορέσης τίποτε ἀπὸ τὴν πόλη Ρώμη νὰ ἰδῆς ἀνώτερο).

Καὶ ὅμως εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἐποχὴ, ποῦ ἡ Ρώμη ἐπεργάζεται κάποιον οἰκουμενισμό. Κατακτᾷ γλωσσικὰ τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ἰβηρίας καὶ, ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων, τῆς Δακίας. Μένουν ἔξω ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ κατάκτηση ἐν μέρει ἡ Βαλκανικὴ (Ἑλλάδα), μένουν ἀκόμα οἱ βορειοαφρικανικὲς ἀκτὲς. Ἡ Ἑλλάδα λόγῳ τοῦ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ της καὶ οἱ βορειοαφρικανικὲς ἀκτὲς ἔξ ἀιτίας τοῦ Ἰσλαμισμού, ποῦ ἔσβησε τὰ ἴχνη τοῦ Ρωμαϊσμοῦ κ' ἐπέβαλε μαζί μετ' ὁ Ἰσλάμ τὴν ἀραβικὴ γλῶσσα σὲ Βερβέρους, Μαροκινούς, Αἰγυπτίους καὶ Φοίνικες.

«Ἐάν σήμερα» τονίζει ἕνας σύγχρονος Ἰταλὸς ἱστορικός, ὁ Ettore Fabiotti («Augusto» 1937, p. 329) «ὅλες οἱ χώρες τῆς Δυτικῆς Μεσογείου μιλοῦν γλῶσσες νεολατινικὲς, ἂν στὴ Σικελία καὶ στὴ Νότια Ἰταλία δὲν παρέμειναν καὶ δὲν καρποφόρησαν σπέρματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ποῦ τόσο σταθερὰ εἶχε ριζωθῆ, ἀνάγκη ν' ἀποδοθῆ μεγάλο μέρος τοῦ ἐπιτεύγματος στὸν Αὐγούστο»¹.

Τὸ Romanum imperium ἔπεσε κάποτε, ἀλλ' ἡ γλωσσικὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση παρέμεινε. Καὶ μετὰ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ νέου κόσμου ἀπλώθηκε σὲ ὅλη τὴ λεγόμενὴ σήμερα λατινικὴ Ἀμερική.

Ἡ ᾠδὴ τοῦ Ὀρατίου δὲν ἔχασε ἀκόμα καὶ σήμερα τὸ νόημά της, σὰν ᾠδὴ ποῦ ψάλλει τὸ θρίαμβο τῆς Ρώμης.

Τὸ Carmen saeculare παρὰ τὸν ἐπίσημο ἑορταστικὸ χαρακτῆρα του προεπι νὰ τεθῆ πλαίϊ στὶς πρῶτες ὥρες τοῦ Ὀρατίου καὶ πουνθενὰ ἄλλου τὸ πα-

1. « Se oggi tutti i paesi dell Occidente mediteraneo sono di lingua neolatina, se in Sicilia e nel mezzogiorno d' Italia non rimasero ne fruttificarono germi di ellenismo, che tanto tenacemente vi si erano radicati, bisogna (pure) attribuirne gran parte di merito ad Augusto ».

τοιωτικό αίσθημα δὲν ἔχει δώσει τόσο βάθος στὶς θρησκευτικὲς ἐπικλήσεις. Ὁ ποιητὴς στρέφεται πρὸς τὸ πολὺ πρὸς τὸ μέλλον, παρὰ πρὸς τὸ παρελθόν, πού ἔφερε στὴ μνήμη θλίψεις προσφάτων γεγονότων. Ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ ὑμνήσῃ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμη, τὸν Ἥλιο, τὴν Εἰλείθυια, τὶς Μοῖρες, τὴ Γῆ. Τὸ πρόγραμμα τῆς ἐσοτῆς τὸν ὑποχέωνε ν' ἀναφέρῃ αὐτὲς τὶς θεότητες, ὅμως κατορθώνει νὰ σβῆσῃ μὲ πολλὴ τέχνη τὴν τεχνικὴν ἐπιτήδευση καὶ νὰ ψάλλῃ μὲ ἀπλότητα καὶ χάση. Δίκαια πεμφανεύονταν ἀγρότερα γιὰ τὸν ἑκατονταέτηρον ὕμνον, πού κίνησε τὸν φθόνον τῶν ὁμοτέχνων του.

Δὲν εἶν' εὐκόλο νὰ βεβαιώσωμε, ἂν ὁ ὕμνος τραγουδήθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἕως τὸ τέλος ἀπ' ὀλόκληρο τὸν χορὸ ἢ χωριστὰ ἀπὸ τ' ἀγόρια καὶ ἀπὸ τὰ κορίτσια, καθὼς καὶ πῶς ἦταν ταξινομημέναι οἱ στροφές ἢ ὁμάδες στροφῶν ἀνάμεσα στ' ἀγόρια καὶ στὰ κορίτσια. Ὁ χωρισμὸς ὅμως σὲ ἡμιχόρια εἶναι συνηθισμένη μορφή στ' ἀρχαῖα χορικά ἄσματα καθὼς καὶ στὰ χορικά τῆς τραγωδίας.

* * *

Σημείωση: Στὰ «Ἄπαντα» τοῦ Σολωμοῦ ὑπάρχει ἓνα ἀποσπασματικὸ *Carmen saeculare*. Μὲ τὴν πιθανὴν ἐλπίδα ἐνὸς Ἑλληνικοῦ ἐορτασμοῦ τῶν ἑκατὸ χρόνων ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση ἴσως νὰ σκέφτηκε ὁ Σολωμὸς νὰ γράψῃ ἑκατονταέτηρον ὕμνον.

Ὁ ποιητὴς φαντάζεται μιὰ ἰδανικὴ ἀνθήση τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς:

Βρῦσες ἀπλώνει τὰ κλαδιὰ τὸ δέντρο στὸν ἀέρα
Μὴν καρτερῆς ἐδῶ πουλὶ καὶ μὴν προσμένης γλόη,
γιατὶ τὰ φύλλα ἂν εἶν' πολλὰ, τὸ κάθε φύλλο πνεῦμα.
Τὸ ψηλὸ δέντρο ὀλόκληρο κ' ἠχολογᾷ καὶ ἀστράφτει
μ' ὄλους τῆς τέχνης τοὺς ἤχους, μὲ τ' οὐρανοῦ τὰ φῶτα.

Στὰ 1930, ἑκατὸ χρόνια μετὰ τὴ συνθήκη τοῦ Λονδίνου, πού ἐπισημοποίησε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, ἔγινε ἐορτασμὸς, ἀλλὰ κανένας δὲν σκέφτηκε νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἀπόσπασμα, ἢ νὰ γράψῃ κάτι παρόμοιο. Γιατὶ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ ὄνειρα ἔμειναν ἀπόσπασμα. Μόνον ὁ Παλαμᾶς λίγα χρόνια πρὶν, γιὰ νὰ θρηνησῇ τὴ μοναδικὴ συμφορὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔγραψε ἓνα μακρόπνοο μοιρολόι, τοὺς «Λύκους»:

Βοσκοί, στὴ μάντρα τῆς πολιτείας οἱ λύκοι! Οἱ λύκοι!
Στὰ ὄπλα ἀκρίτες! Μακριὰ κ' οἱ φαῦλοι κ' οἱ περιττοί,
καλαμαράδες καὶ δημοκόποι καὶ μπολσεβίκοι
γιὰ λόγους ἄδειους ἢ γιὰ τοῦ ὀλέθρου τὰ ἔργα βαλτοί.

Ὁ Σολωμὸς εἶπεν σύμβολο τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοφαντασιᾶς καὶ ραθυμίας. Ἄλλ' ὄχι. Δὲν ἦταν ραθυμιά αὐτὸ πού συνέβηκε στὶς πρὸ κρίσιμες καὶ πρὸ μεγάλες στιγμὲς τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς. Ἦταν οἱ λύκοι...

Καὶ ἦταν τόσοσ ὁ ξεπεσμός, πού τόλμησε νὰ δώσῃ ἀπάντηση μὲ τὴ βλασφημία:
σπαράζον τοὺς μωροὺς ποιητὲς οἱ λύκοι...

C. HORATIUS FLACCUS

CARMEN SAECULARE
(Ἑκατονταέτηρος ὕμνος)

Ἀπόδοση ΤΑΚΗ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Οἱ δύο χοροὶ

Φοῖβε καὶ Ἄρτεμη, ποὺ ἐξουσιάζεις τὰ δάση,
κόσμε λαμπρὲ τ' οὐρανοῦ, λατρευτοὶ
καὶ λατρεμένοι, χαρίστε μας ὅ,τι ζητᾶμε
τὶς ἅγιες μέρες,

ποὺ οἱ προφητεῖες τῆς Σίβυλλας ὤρισαν,
στοὺς Θεοὺς, ὅπ' ἀγάπησαν τοὺς ἑπτὰ λόφους,
διαλεχτὲς κόρες καὶ σεμνὰ ἀγόρια
νὰ εἰποῦν τραγοῦδι.

Χορὸς ἀγοριῶν

Ἦλιε ζωοδότη, ποὺ μὲ ἄρμα λαμπρὸ τὴν ἡμέρα
δείχνεις καὶ κρύβεις καὶ νέος καὶ ἴδιος γεννιέσαι,
μὴ μπορέσης νὰ ἰδῆς τίποτ' ἄλλο τρανότερο
ἀπὸ τὴ Ρώμη.

Χορὸς κοριτσιῶν

Ὦριμες γέννες νὰ φέρουν καλότυχα
ἡμερη φύλαε τὶς μάνες, Εἰλείθυια,
ἢ Γενιτάλια θέλεις νὰ λέγεσαι
εἴτε Λουκίνη.

Χορὸς ἀγοριῶν

Δῶσε, Θεά, νὰ πληθύνῃ τὸ γένος, αἴσια κάμε
καὶ τὰ ψηφίσματα τῶν πατέρων γιὰ τοὺς δικαίους
δεσμοὺς τοῦ γάμου καὶ γιὰ τὸν κάρπιμο γενεᾶς νέας
γαμήλιο νόμο¹.

Χορὸς κοριτσιῶν

Ὅταν ὁ κύκλος τῶν ἑκατὸν δέκα χρόνων
βέβαιος φέρνει ξανὰ καὶ τραγοῦδια κι ἀγῶνες
γιὰ φωτεινὲς μέρες τρεῖς καὶ τρεῖς νύχτες
γεμάτες χάρη.

Χορὸς ἀγοριῶν

Κι ὦ ἀληθινὲς στοὺς χρησμούς σας, ὦ Μοῖρες,
ὅ,τ' εἰπώθηκε κάποτε νᾶναι γιὰ πάντα
ἔργων κανόνες, στὰ τελεσμένα σας γράψετε κι ἄλλα
καλὰ καινούργια.

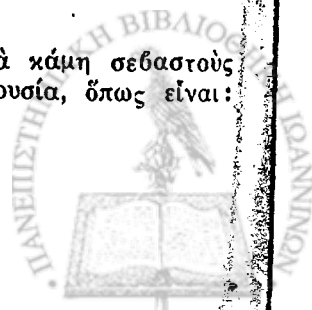
Χορὸς κοριτσιῶν

Γόνιμη ἢ Γῆ σὲ σπαρτὰ καὶ κοπάδια
ἄς στεφανώνη τὴ Δήμητρα μὲ στεφάνι ἀπὸ στάχυα,

1. Τὸν προηγούμενο χρόνο (18 π.Χ.) ὁ Αὐγουστος, θέλοντας νὰ κάμῃ σεβαστοὺς τοὺς δεσμοὺς τοῦ γάμου εἰσήγαγε σχετικoὺς νόμους, ποὺ ψηφίσε ἡ Γερουσία, ὅπως εἶναι:

1) Lex Julia de maritandis ordinibus καὶ

2) Leges Juliae de adulteriis et de pudicitia.

γάργαρα ἄς τρέφουν νερὰ τὰ γεννήματα
κι αὔρες τοῦ Δία¹.

Χορὸς ἀγοριῶν

Κρύψε τὸ θέλος καὶ πρόσχαρος κ' ἤρεμος
ἄκουε, Ἀπόλλων, τὰ δεόμεν' ἀγόρια.

Χορὸς κοριτσιῶν

Τῶν ἄστρον ἄνασσα, Σελήνη δίκερη,
ἄκουε τὶς κόρες.

Χορὸς ἀγοριῶν

Ἔργο δικό σας ἂν εἶναι ἡ Ρώμη κι ἂν ἔτσι οἱ Τρῶες
στῆς Ἐτρουρίας ἔχουν ἀράξει τὴν παραλία²,
ἢ προσταγμένη ν' ἀλλάξῃ ὁμάδα μ' εὐοίωνα ταξίδι
ἔστιες καὶ πόλη,

Χορὸς κοριτσιῶν

μέσ' ἀπ' τὶς φλόγες ὁ δίκαιος³ Αἰνείας,
τοῦ χαλασμοῦ ἀπομεινάρι, χωρὶς καμμιά βλάβη
ἄνοιξ' ἐλεύθερο δρόμο γιὰ πιὸ τρανὴ τύχη
στοὺς γλυτωμένους.

Χορὸς ἀγοριῶν

Πρέπειες συνήθειες, Θεοί, στὴν εὐστροφη νιότη,
δῶστε, Θεοί, στὰ ἤρεμα γέρα γαλήνη,
δῶστε στὸ γένος τοῦ Ρώμουλου πλοῦτη καὶ τέκνα
καὶ κάθε κόσμος.

Χορὸς κοριτσιῶν

Κι ὅσα δεήθη σέ σᾶς μὲ θυσίες βοδιῶν ἄσπρων
τὸ καθαρὸ τοῦ Ἀγχίση τὸ αἷμα καὶ τῆς Ἀφροδίτης,
ἄς τὰ πετύχη, τοῦ ἐχθροῦ νικητῆς, δμως πρῶτος
στὸν νικημένο⁴.

Χορὸς ἀγοριῶν

Τώρα κι ὁ Μῆδος φοβάται, στεριάς καὶ πελάγου,
τὸ βαρὺ του τὸ χέρι καὶ τοὺς ἄλβιους πελέκεις

1. Ἡ στροφή αὐτὴ ἀναφέρεται στὴ θυσία, πὺν προσφέρθηκε τὴν τρίτη νύχτα στὴ Μάνα Γῆ (Terra Mater).

2. Δηλ. στὸ στόμιο τοῦ Τίβερα, ὄριο τῆς Ἐτρουρίας, ὅπου ἄραξε ὁ Αἰνείας μὲ τοὺς ἄλλους Τρῶες. Ὁ λόγος στὴ σύνταξη φαίνεται ὑποθετικός, στὴν οὐσία δμως εἶναι βεβαιωτικός· δηλ. πράγματι εἶναι δικό σας ἔργο ἡ Ρώμη, δικό σας ἔργο ὁ ἐρχομὸς τοῦ Αἰνεία στὴν Ἰταλία. Ὁ ποιητὴς ἔχει ὑπ' ὄψη του καὶ τὴ λαϊκὴ παράδοση καὶ τὴν «Αἰνειάδα» τοῦ Βιργιλίου, πὺν εἶχε ἐκδοθῆ ἕνα χρόνο πρὶν ἀπὸ τὴ γιορτὴ (μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ποιητῆ).

3. Castus = ἀγνός· ἐδῶ ὅμως δὲν πρόκειται περὶ τοῦ ἀγνοῦ μὲ τὴ χριστιανικὴ σημασία, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἐνάρετο, τὸν δίκαιο.

4. Δηλ. ὁ Αὐγούστος, ἀπόγονος τοῦ Ἀγχίση καὶ τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης κατὰ τὴν παράδοση. Ὁ Ὀράτιος συνδέει ἔτσι τὴ μοῖρα τοῦ Αὐγούστου καὶ τῆς οικογενείας τους μὲ τὴ μοῖρα τῆς Ρώμης.

τώρα κ' οί Σκύθες οί πρὶν θαρραλέοι - κ' οί Ἴνδοι
δέχονται νόμους¹.

Χορὸς κοριτσιῶν

Τώρα πιά Πίστις, Εἰρήνη, Τιμὴ κ' ἡ ἀρχαία Αἰδὼς
κ' ἡ ξεχασμένη Ἀρετὴ νὰ γυρίσῃ τολμάει
καὶ φαίνεται εὐδαίμων μὲ κέρας γεμάτο
ἢ Ἀφθονία.

Οἱ δύο χοροὶ

Οἰωνοπόλος μὲ τόξο λαμπρὸ στολισμένος
κι ἀγαπητὸς στὶς ἑννέα Κομαίνες² ὁ Φοῖβος,
ποῦ μὲ σωτήρια τέχνη τὰ κουρασμένα
κορμιά σηκώνει³,

τοῦ Παλατίνου ἂν φιλόφρονα βλέπῃ τὸ βράχο,
στῆς Ρώμης τὸ κράτος καὶ στὸ εὐφορο Λάτιο
γιὰ νέους ἀγνισμοὺς καὶ πάντα καλύτερους
θὰ δίνῃ χρόνια.

Καὶ τ' Ἀβεντίνου καὶ τ' Ἄλγιδου ἡ δέσποινα,
τὶς ἱκεσίες τῶν δέκα πέντε ἀντρῶν⁴, ἡ Ἄρτεμη,
πολὺ προσέχει - καὶ στὶς δεήσεις τῶν παιδιῶν δείχνει
φιλικὸ πνεῦμα.

(ἐνῶ ἀποχωρεῖ ἀπὸ τὸ χοροστάσι)

Πῶς κι' ὁ Δίας φρονεῖ κ' οἱ θεοὶ ὅλοι ὅμοια
φέρνω στὸ σπῆτι μου ἐλπίδα καλὴ μὰ καὶ βέβαιη
ὁ χορὸς, διδαγμένος στὸ Φοῖβο, στὴν Ἄρτεμη,
νὰ ψάλλω ὕμνους.

1. Ὁ ποιητὴς ἀναφέρεται σὲ γεγονότα τῆς ἐποχῆς καὶ ἐκφράζουν οἱ στίχοι τὸ μεγαλείο τῆς Ρώμης καὶ τὸ γόητρο τοῦ Αὐγούστου. Μνημονεύει σχετικὰ ἢ ἐπιγραφὴ τῆς Ἀγκύρας:

«Πρὸς ἐμένα ἰκέτες κατέφυγαν βασιλεῖς τῶν Πάρθων. Ἀπὸ μένα τὰ ἔθνη τῶν Πάρθων καὶ τῶν Μήδων σὰν μὲ παρεκάλεσαν μὲ πρέσβεις ἔλαβαν βασιλεῖς ἀπὸ τοὺς πρώτους τοῦ ἔθνους των ... Τὰ λάφυρα καὶ τὶς σημαῖες τριῶν Ρωμαϊκῶν στρατῶν ἀνάγκασα νὰ ἐπιστρέψουν καὶ νὰ ζητήσουν, ἰκέτες, τὴ φιλία τοῦ Ρωμαϊκοῦ δήμου καὶ τῶν Δακῶν τὰ ἔθνη ἀνάγκασα νὰ δεχτοῦν προστάγματα τοῦ δήμου τῶν Ρωμαίων.»

2. Εἶναι τὸ λατινικὸ ὄνομα τῶν μουσῶν.

3. Ὁ Ἀπόλλων χαρακτηρίζεται συχνὰ «ἀργυρότοξος, μουσηγέτης καὶ ἀλεξίκακος» ὑπὸ τὴν ιδιότητα αὐτὴν θεωρεῖται εὐρετὴς τῆς ἰατρικῆς.

4. Τὰ Σιβυλλικὰ βιβλία ἦταν ἐμπιστευμένα σὲ 15 ἱερεῖς. Σύμφωνα μὲ τοὺς χρησμοὺς τῆς Σίβυλλας εἶχαν εἰσαχθῆ οἱ ἑκατονταετῆροι ἀγῶνες, στοὺς ὁποίους οἱ 15 αὐτοὶ ἱερεῖς ἔπαιζαν σημαντικὸ πρόσωπο.

ΧΑΙΡΕΙΝ ΕΝ ΝΕΦΕΛΑΙΣ

(Έλεγείο στον καθηγητή Γ. Οικονόμου)

Περπάτησες ανάμεσ' απ' τους χρόνους
 που χωρίζουν τον αιώνα απ' τη ζωή
 ήρεμος την αύγή πάνω απ' τη λίμνη
 συνάντησες τον Θεό και κοιμήθηκες
 κάτω απ' το βλέμμα Του,
 πρῶτος ὁδοιπόρος που ἔφτασε
 στους κόλπους τῆς βιβλικῆς ὑπόσχεσης.
 Τὰ κίτρινα φύλλα απ' τὶς κοντινὲς λεῖψες
 ἔφεραν τὸ μήνυμα τῆς ἀποδημίας
 κι' ἡ ἔρημιὰ απ' τὴν σιωπὴ
 που ἀπόμεινε τώρα ἱερὴ μνήμη
 στὰ χιτλερικὰ στρατόπεδα ἄφησαν
 τὸν λευκὸ κορυδαλὸ στὰ σύνορα τῶν ἀνθρώπων
 ν' ἀνθίσει τὴν σιωπηλὴν στρατὰ που φύτρεψες
 μετὸν λόγο που πήρες απ' τὸ χέρι τοῦ Χριστοῦ.
 Τελείωσεν ἡ μέρα που ὄρισεν ὁ Θεὸς
 καὶ ἀπῆλθες ὡς ναῦς
 μετὸν ἀναμμένον πυρσό,
 μακάριε φίλε.
 Χαίρειν ἐν νεφέλαις τὴν ὑστατὴν ὥρα τῆς γῆς
 κάτω απ' τὴν πατρικὴν στέγη μετὶς ραγισμένες καμάρες
 καὶ τὴν αὐλὴ φορτωμένη τὸ βάρος τοῦ καιροῦ καὶ τῶν ἀνθέων

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΟΤΑΝ ΑΓΓΙΖΟΥΝ

“Οταν ἀγγίζουν οἱ λόγχοι τὴν ἔσχατη ὥρα
 ἔτσι σὰν νὰ εἶναι σηματοδεδειμένη ἀπὸ ἓνα χέρι
 κάποιοι ἀνεμοδείκτες τοῦ δειλινοῦ
 δλοῖσια πρὸς τὰ οὐράνια στρέφουν.
 Τότε οἱ ἀπουσίες μοιάζουν μετὰ τὰ κίτρινα φύλλα
 στὰ ρεῖθρα τοῦ φθινοπώρου
 μαστίγιο ἀπὸ τύψεις καὶ δάκρυα.
 Τὴν ὥρα ἐκείνη μαζεύονται γύρω
 ἡ ἔρημιὰ τοῦ κόσμου καὶ ἡ πίκρα
 νὰ σὲ γυμνώσουν πρὸ πολὺ ἀκόμα
 νὰ σὲ φοβίσουν σὰν μικρὸ παιδὶ
 που νύχτα περπατᾷ στους δρόμους.
 “Οταν ἡ ὥρα ἡ στερνὴ σημάνει
 ὑπάρχει μόνο μιὰ πύλη νὰ περάσεις
 γι' αὐτὸ κράτα μαζί σου λίγο φῶς τὴν ὥρα ἐκείνη...”

ΤΑΚΗΣ ΣΩΤΗΡΧΟΣ

Γι' αυτό κι ό κόσμος γέμισε τσαντήρια

Τσαντήρια στις έξοχες
 Σφηκοφωλιές ή Πολιτεία
 'Από την λαοθάλασσα σηκώνεται
 μιá άσίγαστη βουή.
 Γύφτοι με σιόρτζ
 άνεβοκατεβαίνουν στ' άσανσέρ.
 'Αδιάκοπο τ' άγκομαχητό,
 μυρμηγκόστρατες οί δρόμοι,
 χωρίς τή σοφία του έντομου,
 χωρίς σειρά και τάξη.
 Έσπασαν τ' άκουστικά σου τύμπανα,
 σέ τύφλωσαν τά φώτα
 κι' έσκότωσαν τó ύπνο σου.
 Τό μυαλό βουλιάζει όλο και βουλιάζει,
 σαν σέ σκοτεινό πηγάδι.
 Σέ κάθε βήμα σου κι' ένας γιατρός.
 Δεν υπάρχουν κρεβάτια στα νοσοκομεία,
 ούρες στα ψυχιατρεία,
 ό παθολόγος τρέχει στο νευρολόγο
 να κοιταχτεί,
 κι' οί δυό χρειάζονται ψυχίατρο
 και τόν ψυχίατρο τόν έκλεισαν στο άσυλο!

Π. Α. ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΛΕΙΔΩΝΑΣ

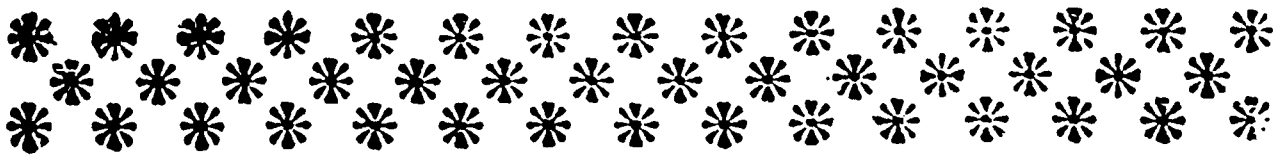
Συνάξτε άπόψε σέ σωρούς
 θεούς που έχουν πεθάνει,
 κρεβάτια που γεράσανε
 κάτω από σάρκες πλαδαρές,
 άρρωστους στίχους, όνειρα
 με ξύλινα ποδάρια.

'Απόψε είναι να ρθούν από τά δάση
 οί γυιοί τών ξυλοκόπων
 κραδαίνοντας θυσάνους από φώς.

Χορό θά στήσουν γύρω στις φωτιές
 κι ύστερα θά τις σβύσουν φτύνοντας
 καθώς τó κέρας τής αύγής
 θά ήχει στή νυσταγμένη πόλη.

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΑΧΑΛΙΟΣ

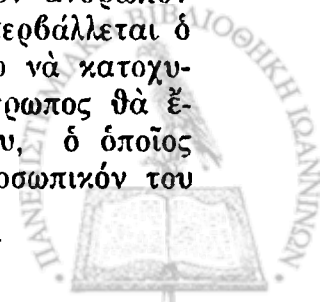
ΣΠ. Δ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΤΟΡΘΩΜΑ

Τὰ τρία ἐκ τῶν τεσσάρων ἀποφασιστικῶν γεγονότων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου συνέβησαν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου. Μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἐνάρθρου λόγου, τὴν κηδεμονίαν τῆς ζωῆς καὶ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἐδάφους συντελεῖται εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἡ ἐξουδετέρωσις τῶν φυσικῶν δυνατοτήτων τοῦ ἀνθρώπου μέσῳ πνευματικῶν διαρρυθμίσεων ἀντικειμενικοῦ χαρακτῆρος. Ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ τρία κεντρικά γεγονότα τῆς προϊστορίας τὸ ἐγγεῖρημα τῆς ὑπερβάσεως τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος εἰς τὴν προσωπικὴν του ὑπόστασιν διαδραματίζεται εἰς τὸν ἐλάχιστον χρόνον.

Ὅπου ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἀνθρώπου, ἀλλ' εἰς τὸ μεγαλύτερον σχετικῶς χρονικὸν διάστημα, ἡ φύσις ἀπέκτησε τὴν πνευματικὴν της διάστασιν. Ἐγινε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συγγενῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὑπεχρεώθη νὰ συνεργασθῇ μαζί του διὰ τῆς ὑποταγῆς του εἰς τὴν θέλησίν της, κυρίως ὁμοῦς διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπερβῇ τὰ γλωσσικά της ὄρια. Ἐκ τῶν δύο ἐνδιαμέσων γεγονότων τὸ πρῶτον συνέβη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ παλαιολιθικοῦ αἰῶνος εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν, ὅποτε ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ τελευταίου παγετῶνος τῆς γῆς, ὁ ὁποῖος ἀπέκλεισε τὴν διέξοδον πρὸς νότον, ἀνεπτύχθη μία πρωτοφανῆς συμβίωσις ἀνθρώπων καὶ ζῴων ὡς ἀρχὴ τοῦ ὀρθολογιστικοῦ πνεύματος, τῆς κυριαρχικῆς διαθέσεως, τῆς αἰσθήσεως τοῦ ἀριθμοῦ, τῶν δικαίων τοῦ αἵματος, τῶν ἠθικῶν συνδέσμων, τῆς στρατιωτικῆς ζωῆς, τῆς πατριαρχίας καὶ τῆς λατρείας τοῦ οὐρανοῦ. Τὸ δεύτερον γεγονός συνετελέσθη μετὰ τὴν τῆξιν τῶν πάγων ἀρχομένου τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος εἰς τὰ ὑγρά ἐδάφη τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, ὅπου διὰ πρώτην φοράν παρουσιάζεται ἡ συστηματικὴ ἐργασία καὶ ἡ ἀποταμίεσις, ἡ ἔννοια τῆς πατρίδος καὶ ὁ θεσμὸς τῆς περιουσίας, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ μεταλλουργία, ὁ κυκλικὸς χρόνος καὶ ἡ παράδοσις, ὁ θωμὸς καὶ ἡ λατρεία τῆς γῆς.

Ἐὰν ἡ προϊστορία κατέληξεν εἰς τὴν πομενικὴν καὶ τὴν γεωργικὴν ζωὴν καὶ διὰ τῆς ὑποταγῆς τῶν ἀγροτῶν ὑπὸ τῶν νομάδων ἐτερματίσθη, ὁ ἱστορικὸς χρόνος διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως τῆς ζωῆς ἐκ τοῦ ποιμνίου καὶ τοῦ ἀγροῦ καταλήγει αὐτὴν τὴν στιγμὴν εἰς τὴν ἐκπραγμάτωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τῆς συγκρούσεως τῶν κτηνοτρόφων πρὸς τοὺς γεωργούς, ἡ ὁποία διέλυσε τοὺς συλλογικοὺς θεσμοὺς καὶ τῆς ἠθικῆς ἐναντίον τῆς μαγείας, ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀτομικῆς εὐθύνης, ἡ ἱστορία προηγουμένως ἐχώρισε τὸ πνεῦμα ἐκ τῆς ὕλης, τὸν Θεὸν ἐκ τῆς φύσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ τὸν ἀνθρώπον ἐκ τοῦ περιβάλλοντος του ἀφ' ἑτέρου. Εἰς τὴν ἐποχὴν μας ὁ διαχωρισμὸς αὐτὸς αἴρεται διὰ τοῦ ἐξαναγκασμοῦ τῆς φύσεως νὰ πράξῃ, ὅ,τι ἐπετύγγανεν ἄλλοτε ἡ ἀτομικὴ προσπάθεια καὶ ὁ ὑπερφυσικὸς παράγων. Ἡ ἀνάγκη αὐτὴ συνθέτει καὶ πάλιν τὸν ἀνθρώπον πρὸς τὸ περιβάλλον του, τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ὕλην. Διὰ τῆς τεχνικῆς ὑπερβάλλεται ὁ ἀνθρώπος ἀντικειμενικῶς καὶ τερματίζεται ἡ ἱστορία. Ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ κατοχυρώσῃ ἢ νὰ κερδίσῃ ἐκ νέου τὴν ὑποκειμενικὴν του διάστασιν, ὁ ἀνθρώπος θὰ ἔπρεπε διὰ τοῦτο νὰ σταθῇ καὶ πάλιν ἐνώπιον τοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος αὐτὴν τὴν φοράν εἶναι ἱστορικῆς φύσεως. Διὰ νὰ διατηρήσῃ τὸν προσωπικόν του

πυρῆνα, ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει σήμερον νὰ ταῦν ἀντιμέτωπος τῆς ἱστορίας.

Τὸ τέταρτον θεμελιῶδες γεγονός τῆς ἀνθρωπότητος ὡς ἐπιστέγασμα τῆς ἐξελίξεως τοῦ Ἑβραϊκοῦ πνεύματος ἐπιτρέπει διὰ πρώτην φοράν τὴν παρατήρησιν τῆς ἱστορίας ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ τέλους καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν προϋποθέσεων τῆς. Μέχρι τοῦδε τὰ ἐρωτήματα τοῦ ἀνθρώπου ἐτέθησαν ἱστορικῶς· εἰς τὴν ἐποχὴν μας τίθεται ὑπὸ αἴρεσιν ἡ ἱστορία. Ἡ τεχνικὴ παρουσιάζει τὴν ἱστορίαν ὡς ἐπαισθητικὴν μιᾶς περιπετειᾶς, τὰ εὐχρηστικά γνωρίσματα τῆς ὁποίας ὑπῆρξαν ἡ γλωσσικὴ παράστασις τοῦ κόσμου, ἡ διανοητικὴ ἐργασία τοῦ ποιμένου καὶ ἡ ἀγροτικὴ ἀσφάλεια τῆς ἐπάξεως. Ἦσαν ἡ βιολογικὴ βάση, ὅσον καὶ ἡ πνευματικὴ κατεύθυνσις τῆς ἱστορίας ὀφείλονται εἰς τὰ τρία αὐτὰ γεγονότα. Ἡ ἱστορία θεβαίως καταλήγει διὰ τῆς τεχνικῆς εἰς τὴν ἀρετὴν τῆς ἱστορίας, τὸ γεγονός ὅμως θὰ ἦτο ἀδύνατον, ἐὰν ἡ γλῶσσα δὲν ὑπέτασσε τὸν κόσμον διὰ τοῦ πνευματικοῦ καλύμματος τῶν φυσικῶν του ἐκδηλώσεων, ἐὰν οἱ νομάδες διὰ τῆς ἐπιβολῆς των ἐπὶ τῶν ἀγροτῶν δὲν ἦσαν οἱ δημιουργοὶ τοῦ κράτους ὡς χώρον διαμορφώσεως τῶν ἔργων τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐὰν ἡ ζωὴ δὲν εὗρισκεν εἰς τὸν ἀγρὸν τὸ ἰσχυρότερον βιολογικόν της στήριγμα καὶ τὴν περισσειαν τοῦ χρόνου διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα τὴν ὑπερβάλλον. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς ἡ ἱστορία ὑπῆρξεν ἡ σύνθεσις τῶν τριῶν βασικῶν συμβάντων τοῦ ἀνθρωπίνου δράματος μὲ κατὰληξιν τὴν τοποθέτησίν του ἐντὸς ἐνὸς πραγματικοῦ κόσμου πνευματικῆς καταγωγῆς.

Διὰ τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ διατηρήσῃ τὴν ὑπαρξίν του διὰ τῆς προβολῆς του εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον κερδίζει τὸ ἀντικειμενικόν της μέγεθος. Ἡ προβολὴ αὐτὴ διεδραματίσθη μέχρι σήμερον πνευματικῶς. Ὁ ἄνθρωπος εἶδε διὰ τοῦτο τὴν φύσιν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ὑποκειμένου μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πνεύματος τῆς φύσεως ἀνεπύχθησαν δεσμοὶ συγγενείας· ἐκ τῶν δεσμῶν αὐτῶν κατάγεται ἡ παρακαταθήκη τῆς ἱστορίας. Ἡ προβολὴ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν φύσιν συντελεῖται σήμερον ἀντικειμενικῶς. Ὁ ἄνθρωπος βλέπει διὰ τοῦτο τὴν φύσιν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ πράγματος· μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου ἀναπτύσσεται μία ἱστορικὴ συγγενεῖα· ἐκ τῆς συγγενείας αὐτῆς ἐξαορτᾶται ἡ προοπτικὴ τῆς ἱστορίας.

Ἡ ἱστορία ἔφερεν εἰς πέρας τὴν πνευματικὴν σύνθεσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς φύσεως. Σήμερον ἡ σύνθεσις αὐτὴ ἀποκτᾶ τὴν τεχνικὴν της βάση. Ὁ ἄνθρωπος ἐπενδύεται εἰς τὰ πράγματα. Ἐκτείνεται εἰς τὸν κόσμον καὶ ζῆ ἐκ τῆς σχέσεώς του πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν του ἐμφάνισιν. Ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ πνεύματος διὰ τὴν δέσμευσιν τοῦ κόσμου, ὅτι ἐπεχείρησε πρώτη ἡ γλῶσσα, γίνεται τὸ περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ πνεῦμα περικυκλῶνει τὸν φορέα του ὡς κατασκευάσμα. Ἀντὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ Θεοῦ, τὸν ἄνθρωπον ὀρίζει ὁ ἀντικειμενικὸς ἄνθρωπος. Αὐτὴν τὴν φοράν δὲν ὑπάρχει ἀπέναντι τοῦ προσώπου ὁ ὑλικὸς κόσμος, διὰ τῆς κάμψεως τῶν ἀντιστάσεων τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος ἐκέρδιζε τὴν ἀτομικὴν του ἀξίαν, οὔτε τὸ ὑποκείμενον κατ' ἐξοχὴν, ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ ὁποίου ἔδοκίμαζε τὴν προσωπικὴν του εὐθύνην. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ὁ ἄνθρωπος δὲν οἰκοδομεῖ τὸ ὑποκείμενικόν του παρόστημα, ἀλλ' αἰμορραγεῖ τὴν πνευματικὴν του οὐσίαν διὰ τῆς συμπτώσεώς του πρὸς τὴν γενικὴν διαρκύθμισιν, ἡ ὁποία δὲν ἀνέχεται τὴν ἐσωτερικὴν του συμμετοχὴν.

Ἦναι λοιπὸν ὁ κίνδυνος νὰ πράττῃ ὁ ἄνθρωπος, χωρὶς νὰ παρίσταται αὐτοπροσώπως εἰς τὴν πράξιν του, νὰ ζῆ, χωρὶς νὰ ἐξανθρωπίζεται διὰ τῆς μεταουσιώσεως τοῦ κόσμου εἰς πνεῦμα. Ἄν τοῦτο συμβῆ τελικῶς, ὁ ἄνθρωπος θὰ ἔχη ἐπανέλθει διὰ τῆς ἱστορίας εἰς τὴν προϊστορικὴν του ἀρχήν. Θὰ εὐρισκεται καὶ πάλιν ἐνώπιον τῆς ἀποστολῆς νὰ δημιουργήσῃ τὸ πρόσωπόν του διὰ τῆς πνευματικῆς ὑποταγῆς τοῦ ἱστορικοῦ κόσμου. Ἄν

ὅ,τι ἀντιπαρίσταται εἰς τὸν ἄνθρωπον δὲν εἶναι σήμερον ἡ φύσις, ἀλλὰ τὸ ἱστορικόν τῆς μέγεθος, ἡ τεχνική, εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἀπαιτεῖται ἡ πνευματικὴ διάστασις τῆς ἀντικειμενικῆς ἱστορίας. Ὁ ἐξανθρωπισμὸς τοῦ ἀνθρώπου λέγεται σήμερον φιλοσοφικὴ σκέψις. Ὅσον περιέργον καὶ ἂν φαίνεται, ἡ φιλοσοφία τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἀποτελεῖ τὸν ὄρον τῆς πνευματικῆς στάσεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν κόσμον. Ἐφ' ὅσον ἡ φύσις δὲν ἀντικατοπτρίζει ὡς φύσις, ἀλλ' ὡς ἱστορικὴ ἐκφρασις τὸν ἄνθρωπον, ἐφ' ὅσον οὐσιαστικῶς ὁ ἄνθρωπος ζῆ ἐκ τῶν πραγματικῶν του προεκτάσεων, τὸ μέλλον τῆς ἱστορίας εἶναι ἡ ἐσωτερικευσις τῆς τεχνικῆς. Ἐκ τῆς ἐσωτερικεύσεως αὐτῆς, τοῦ μόνου ἔργου, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συντελεσθῇ τεχνικῶς, ἐξαρτᾶται ἡ μοῖρα τοῦ πνεύματος.

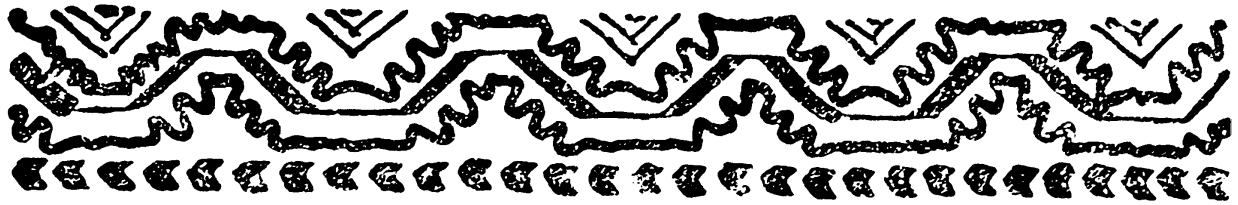
ΚΥΚΛΟΣ ΑΝΟΙΚΤΟΣ

Τὰ ἑπτὰ πολύχρωμα πουλιὰ γαθήκαν
 ἑπτὰ ὑποψίες στὸ βάθος τ' οὐρανοῦ
 ποὺ ἦταν γαλάζιος, χωρὶς σύννεφο.
 Τὰ ἑπτὰ παιδιὰ ποὺ ἀκολουθῆσαν
 ἔλυσαν ἀπ' τὴ λύπη
 γιὰ τὰ ἑπτὰ σημάδια στὴ λάσπη τοῦ γιालοῦ
 καὶ στὰ λευκὰ φτερά τῶν ἀνήσυχων γλάρων.
 Μετὰ γιόμισε κόσμος... φωνές... ψιθυρισμούς...
 Ἐδῶ εἶναι τὸ λιμάνι.
 Ἡ ἀποβάθρα κι ἄκρη ἄκρη καράβια
 Μόλις φεύγουν, μένει
 ἓνα μαντήλι δάκρυα στὸ χῶμα —δὲ σ' ἀγάπησε—
 Ὁ ἀγέρας ποὺ σκορπίζει τὴ σκόνη —δὲ σὲ θυμήθηκε—.
 Κι ἴσως ἀναποδογυρισμένη μιὰ φωτογραφία
 ὥσπου κι ἐκείνη νὰ ξεθωριάσει
 ποιὸς θὰν' αὐτὸς ἂν θὰ γυρίσει ἢ ἂν θὰ ξαναδεῖς.

.....
 Καὶ ζητᾶς τὰ πουλιὰ,
 Ἀγαπᾶς τὰ παιδιὰ,
 στὸ λιμάνι ποὺ πᾶς
 καρτερώντας τὸ δικό σου καράβι.
 Ἄν βιαστεῖ. Καλοτάξιδο.
 Ἄν ἀργεῖ. Καλοτάξιδο.
 Θάρθει, καὶ ἄς μὴν τόθελος.

ΧΑΡΙΛΗΣ ΜΑΥΡΟΜΑΤΗΣ

Γ. Μ. ΠΟΛΙΤΑΡΧΗ

ΤΟ ΘΑΥΜΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΩΝ

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Ἡλιόχαρη μέρα. Χρυσὸς ὁ ἥλιος φώτιζε τὴ γῆ, τὸ δέντρο, τὸ χαλί τῆς γλῆς. Ὁ οὐρανὸς ὀλογάλανος, τεντωμένο σεντόνι, ἀτελείωτο.

Μιά τέτοια ἀνοιξιάτικη μέρα, ἡ μητέρα πῆρε τὸν Κωστάκη καὶ τὸν πῆρε στὸν ὠραῖο δημόσιο κῆπο. Γεμάτος λουλούδια, παρτέρια καὶ αὐλακιές, πρωϊνὴ ὥρα, λουσμένη εὐωδίες καὶ δροσερὲς αὔρες.

Κάθισαν στὸν ἀπόμερο πάγκο κι ἀπὸ ἐκεῖ ἔβλεπαν τὸ χαλί τῆς γλῆς, ποὺ ἀναροιογοῦσε σὰν θάλασσα παιγνιδιάρα. Αὐτὴ ἡ γλῆ ἦταν κεντημένη μὲ ἀραιὰ ἀγριολούλουδα κόκκινα, μὀβ, βαθυπράσινα.

Ὁ Κωστάκης ἔτρεχε ἀνάμεσα στὰ πανύψηλα, αἰωνόβια δέντρα ὅσο ποὺ κουράστηκε κι ἀποκοιμήθηκε στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μητέρας του.

Ἡ μητέρα καὶ τὸ παιδί ἦρθαν πολλὲς φορὲς στὸ μεγάλο κῆπο.

Ὅταν πρωτοπῆγαν σ' ἐκεῖνο τὸ θεσπέσιο περιβόλι, τὸ παιδί δὲν ἤξερε τί νὰ πρωτοθαυμάσει. Καὶ τώρα ὕστερα ἀπὸ τόσες φορὲς ποὺ εἶχαν ἔρθει τὰ ἔβλεπαν ὅλα καινούργια. Οἱ κύκνοι, κάτασπροι, ἔπλεαν σὰν ψεύτικα καράβια, στὴν ἐπιφάνεια τῆς καθαρῆς λίμνης. Σὲ μιὰν ἄλλη λίμνη, πιὸ μικρὴ, ἔπαιζαν κοκκινόψαρα παχιά κι εὐκίνητα, κι ἓνα μεγάλο μαῦρο ψάρι ἀνέβαινε ἀπὸ τὸ βάθος καὶ κατέβαινε πάλι στὸ βάθος ἀναζητώντας τὰ ψίχουλα ποὺ τοῦ ἔριχναν τὰ παιδιὰ.

Ὁ Κωστάκης κινήγησε μιὰ πεταλούδα κι ἔπεσε χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει, μέσα στὸν κύκλο μὲ τὰ πολύχρωμα λουλούδια. Τρόμαξε ἡ μητέρα καὶ τὸν πῆρε γρήγορα στὴν ἀγκαλιὰ της καὶ βγῆκαν στὸ δρόμο. Ἦταν λίγο πρὶν τὸ μεσημέρι. Κόσμος πολὺς στοὺς δρόμους τῆς Ἀθήνας. Δυὸ ἄσπρα σύννεφα ταξίδευαν στὸν οὐρανό. Μιὰ λουρίδα ἡλίου κατέβηκε στὰ σιδερένια κάγκελα, ἔφτασε στὶς πλάκες τοῦ πεζοδρομίου κι ἔκανε νὰ φέξουν τὰ πρόσωπα τῶν ἀνθρώπων.

— Ἄς μὴ φύγουμε ἀκόμη, μαννούλα, παρακάλεσε τὸ παιδί.

— Ὅχι, θὰ πᾶμε νὰ δεῖς τὰ περιστέρια.

Περπάτησαν ἀργὰ πρὸς τὸ μνημεῖο τοῦ ἄγνωστου στρατιώτη. Ἄλλαξε ἡ φρουρὰ ἐκείνη τὴν ὥρα καὶ στάθηκαν νὰ παρακολουθήσουν. Ὁ ἄγνωστος στρατιώτης, ξαπλωμένος στὸ πέτρινο μνημεῖο κοιμόταν ἡσυχος καὶ βέβαιος πὼς εἶχε κάνει τὸ χρέος του.

Πέρα χαμηλοπετοῦσαν περιστέρια. Μερικὰ κάθονταν καὶ μάζευαν τοὺς σπόρους ποὺ ἦταν πεσμένοι στὸ πλακόστρωτο. Τί χρώματα. Ἄσπρα, γκριζα, καφετιά, ἀσπρόμαυρα. Σηκώνονταν σὰ σύννεφο ὅλα μαζί καὶ πήγαιναν ἀπὸ τὴν μιὰν ἄκρη τοῦ ἡλιόλουστου τοπίου στὴν ἄλλη. Ὅταν χαμήλωναν καὶ ἠσύχαζαν, τὰ παιδάκια, οἱ γυναῖκες καὶ πολλοὶ ἄντρες στέκονταν ἀνάμεσά τους, τοὺς ἔριχναν ψίχουλα ἀπὸ κονιοῦρι, κριθάρι καὶ σιτάρι σπασμένο, καναβούρι. Ἐνας κύριος πουλοῦσε σακκουλάκια μὲ σιτάρι, μιὰ δραχμὴ τὸ ἓνα. Ἡ μητέρα τοῦ Κωστάκη ἀγόρασε σιτάρι ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἔριξε λίγο κάτω γιὰ νὰ μαζευτοῦν τὰ πουλιὰ καὶ ὅ,τι περισσεύει τὸ ἔβαλε στὶς μικρὲς ἀνοιγμένες παλάμες τοῦ ἀγοριοῦ.

Ἄμεσως σμάρι πουλιῶν, ἀνέβηκε στὶς παλάμες του, στοὺς ὦμους του καὶ

δύο κάθισαν στο μικρό του κεφάλι. Πόσο φοβήθηκε στην αρχή ο Κωστάκης. Κοίταξε τη μητέρα του.

— Μή φοβάσαι, Κωστάκη. Τα περισσότερία θα σε αγαπούν, αν τ' αγαπήσεις κι εσύ.

Έκείνη την ώρα ένας πλανόδιος φωτογράφος φωτογράφησε το παιδί έτσι όπως ήταν με τα περισσότερια στο κεφάλι, στους ώμους και στις φουχτες.

Ο πατέρας δούλευε στο λιμάνι. Λίγα τα λεφτά, ίσια ίσια να τα βγάζουν πέρα στο σπίτι και να πληρώνουν το νοίκι. Το σπίτι βρισκόταν μέσα σε μια μεγάλη αυλή. Δυο μικρά δωμάτια όλα κι όλα και ολότορξυρα άλλα μικρά δωμάτια, που ζούσαν σ' αυτά φτωχά άντρώγυνα με μπόλιζα παιδιά, έργενηδες και μοναχικές γυναίκες, πρόωρα γερασμένες, γιομάτες καλωσύνη και καρτερικότητα. Το πρωί η αυλή άδειαζε από τους άντρες και μένανε οι γυναίκες και τα παιδιά, όσα δέν πήγαιναν στο σχολείο.

Στη μέση της αυλής ήταν φυτωμένη μεγάλη λεύκα και στί ρίζες της έριχναν τα νερά της λάτρας. Ο τόπος μύριζε χορμύδια και σάπια φύλλα, γι' αυτό ο πατέρας είχε της Κατερίνας να παίρνει το πρωί τον Κωστάκη, να πηγαίνουν στον δημόσιο κήπο για να μην παίζει όλη την ημέρα στην αυλή, στίς αναθυμιάσεις και τα στάσιμα νερά.

Έτσι ο Κωστάκης τις μέρες του καλοκαιριού και τις ζεστές του χειμώνα, πήγαινε στην άπλα του μνημείου του άγνωστου στρατιώτη κι έπαιζε με τα περισσότερια. Έριχνε ψίχουλα, κοιλιάρι, σιτάρι ή ό,τι άλλο είχε στο σπίτι ή μητέρα κι εκείνα τον έτριγύριζαν, ανέβαιναν στή φούχτα του, κάθονταν στον ώμο του, στο κεφάλι. Τώρα πιά δέν τα φοβόταν τα ήμερα πουλιά, όπως την πρώτη μέρα.

Ένα βράδι είχε στον πατέρα του:

— Δέν μπορούμε, πατέρα, να βάλουμε περισσότερια στο σπίτι μας;

Ήταν το βράδι που ο πατέρας έφερε την φωτογραφία με τα περισσότερια μεγαλωμένη μέσα σε χρυσή κορνίζα.

— Δέν μπορούμε, παιδί μου. Το σπίτι είναι ξένο. Όταν καταφέρουμε να κάνουμε δικό μας θα σου πάρω ένα ζευγάρι περισσότερια.

— Και πού θα τα βάλουμε, πατέρα; Ξαναρώτησε ο Κωστάκης.

— Θα σου κάνω περισσότερώνα. Νά, έτσι. Θα βάλω δυο ξύλα, το ένα απέναντι στο άλλο και θα το χωρίσω ύστερα σε μικρά σπιτάκια. Μέσα θα κάνω φωλίτσες να κοιμούνται.

— Τί ώραία. Και πότε θα κάνουμε δικό μας σπίτι;

— Όταν μās βοηθήσει ο Θεός.

Το αγόρι αγάπησε πολύ τα περισσότερια. Δέν ήθελε να φύγει από κοντά τους όταν τα έβρισκε στο δρόμο του. Κι εκείνα τον γνώρισαν και θαρείς τον αγάπησαν. Έμεναν μέσα στα χέρια του άφοβα να τα χαϊδεύει.

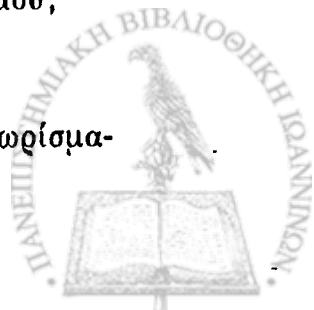
Τα χρόνια πέρασαν κι ο Κωστάκης πήγε στο σχολείο. Τώρα η μητέρα του δέν τον πηγαίνει στον κήπο. Ήταν βαρύν ο χειμώνας. Ο βοριάς δερόνταν ανάμεσα στα κλαδιά της λεύκας και η αυλή γέμιζε φύλλα. Πήγαινε στο σχολείο, φορτωμένος μια τσάντα, βιβλία, τετράδια, μολύβια και έγνοιες. Κι ο πατέρας να του φέρνει είκονογραφημένα παραμύθια. Τί χρώματα, τί πουλιά, τί ζώα. Σ' ένα από αυτά τα βιβλία ήταν ζωγραφισμένος περισσότερώνας και μέσα λεικά περισσότερια. Το παιδί κοίταξε ώρα πολλή το βιβλίο και ύστερα πήγε στή μητέρα του:

— Έτσι θα είναι ο περισσότερώνας που θα μου κάνει ο πατέρας μου;

— Ναί, βέβαια έτσι θα είναι

Το παιδί σκέφτηκε λίγο, κι ύστερα είπε:

— Το σπίτι μας, μητέρα, είναι σαν περισσότερώνας. Το βλέπεις; Χωρίσματα, χωρίσματα. Μέσα εδώ θα μπορούσαν να ζήσουν περισσότερια.

— Καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι σὰν τὰ περιστέρια. Ἄν τοὺς ἀγαπήσεις, θὰ σὲ ἀγαπήσουν κι αὐτοί.

Τὸ παιδί ἔπεσε σὲ συλλογή.

«Τί θέλουν ἄραγε οἱ ἄνθρωποι γιὰ ν' ἀγαπήσουν;»

Ἔσπευσε τὸν βαρὺ χειμῶνα ὁ πατέρας δούλευε νύχτα στὸ λιμάνι. Κοίτωνε. Φοροῦσε χοντρή γούνα καὶ δόλομαλλο καπέλο πὸν σκέπαζε κεφάλι κι αὐτιά. Ἐρχόταν στὸ σπίτι χοντρός σὰν τὸν ἅγιο Βασίλη. Ὁμως ἀρρώστησε. Τὸν ἔφαγε ὁ πυρετὸς ἓνα μῆνα κι ὕστερα πέθανε.

Ἡ μητέρα ἄρχισε νὰ ξενοδουλεύει. Ἄδειασαν τὸ ἓνα δωμάτιο γιὰ νὰ γλυτώσουν τὸ μισὸ νοίκι. Ὁ Κωστάκης παρήτασε τὸ σχολεῖο καὶ πουλοῦσε μικροπράγματα στὸ δρόμο. Δυστυχία ἔπεσε στὸ σπίτι. Πολλὲς φορὲς ἡ μητέρα ἔκλαιγε. Δὲν ἤθελε νὰ τὴ βλέπει ἔτσι κι ἔφευγε, χάνονταν ὄρες ὀλόκληρες, γύριζε μόνος καὶ λυπημένος στοὺς δρόμους καὶ οἱ μόνοι του φίλοι ἦταν τὰ περιστέρια. Ὅπου κι ἂν τὰ ἔβλεπε πήγαινε κοντὸ τους, ἔρριχνε ψίχουλα, τὰ χάιδευε μὲ τὸ μᾶτι ἔπαιρνε καινούργια δύναμη κι ἔφευγε. Ἦξερε τὰ λημέρια τους καὶ περνοῦσε ἀπὸ κεῖ κι ἐκεῖνα τὸν γνώριζαν κι ὅταν τὸν ἔβλεπαν κατέβαιναν καὶ τὸν κύκλωναν. Ἐκεῖ στὸ Ζάππειο, στὴν ἔξοδο τοῦ πανεπιστημίου, στὶς πλάκες τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης. Μὰ ὅταν δὲν εἶχε κάτι νὰ τοὺς ρίξει δὲν τὰ πλησίαζε. Φοβόταν μὴ πῶς τὸν δοῦνε καὶ ξεγελαστοῦν.

Ἡ ζωὴ μέσα στὸ σπίτι γινόταν μέρα τὴ μέρα πιὸ σκληρὴ. Ἡ μητέρα γέρασε ἀπότομα. Σὰ νὰ τὴν γέρασε κρυφὸς πόνος.

Στὸ δωμάτιο πὸν ἄφησαν ἦρθαν δύο φοιτητὲς ἀπ' τὴν ἐπαρχία, καλὰ παιδιά, ἀγαποῦσαν τοὺς παλιοὺς νοικαριοὺς κι εἶχαν γίνει φίλοι μὲ τὸν Κωστάκη. Καὶ στοὺς δρόμους πὸν γυροῦσε γνώρισε πολλοὺς ἀνθρώπους, μερικοὶ τὸν βοηθήσαν, ἄλλοι πέρασαν ἀδιάφοροι, ἄλλοι τὸν ἐσπρωξαν, τὸν ἔβρισαν, τὸν ἔδιωξαν. Μαλακὴ ἢ καρδιά του, σὰν φτερούγα ἀθῶου περιστεριοῦ δὲν μισοῦσε κανέναν. Ἀγαποῦσε καὶ τοὺς καλοὺς καὶ τοὺς κακοὺς, ἔπαιρνε θάρρος κοιτάζοντας τὸν γαλήνιο γαλάξιο οὐρανὸ, γιομάτο λάμψη κι εὐτυχία. Βοηθοῦσε τὰ μικρὰ φτωγὰ παιδιά, πὸν πουλοῦσαν, ὅπως κι αὐτός, σπέρτα, χαρτοσακούλες, τσατσάρες στοὺς δρόμους τῆς μεγάλης πολιτείας. Ἀγαποῦσε τὴ μητέρα του, τοὺς δύο φοιτητὲς, μὰ πιὸ πολὺ ἀπ' ὅλους ἀγαποῦσε τὰ περιστέρια.

Ὅταν μεγάλωσε, θεωροῦσε καλὸ σημάδι ἂν θγαίνοντας, πρωὶ ἀπ' τὸ σπίτι τύχαινε νὰ δεῖ ἄσπρα περιστέρια. Ἀλήθεια, ἡ μέρα ἐκείνη περνοῦσε ἡσυχᾶ. Ἐπιανε γλήγορα τὸ φτωγὸ μεροδοῦλι. Κάτι σὰν πέρασμα εὐτυχίας ἄπλωνε μέσα στὸ στήθος του καὶ τὸ πλάταινε. Τοῦτες τὶς μέρες καὶ τὸ πρόσωπο τῆς μητέρας τοῦ φαινόταν χαρούμενο.

Ἦρθε ὁ καιρὸς νὰ πάει στρατιώτης. Ἐπηρετοῦσε στὴ Θεσσαλονίκη. Τί μεγάλη καὶ τί ωραία πολιτεία! Ὁ Λευκὸς Πύργος ὑψώνονταν στὴ μέση τῆς πλατειᾶς, κατακάθαρης παραλίας. Φθινόπωρο. Σεπτέμβριος μῆνας. Πέρα ἀνοιγόταν ἡ θάλασσα. Ἐφευγε κι ἐρχόταν τ' ἄσπρο κύμα καὶ χτυποῦσε τὴν σκληρὴ πέτρα τοῦ μουράγιου. Κάτω στὸ τελωνεῖο δεμένα καράβια, τὸ ἓνα δίπλα στ' ἄλλο ὑψωναν τὰ κατάρτια τους, σὰν δάσος φυτεμένο στὸν οὐρανὸ. Ἐνα μαῦρο πλεούμενο χάρθηκε στὴν ἄπλα τοῦ νεροῦ καὶ τὸ σύννεφο τοῦ ζαπνοῦ.

Ἀνέβηκε στὴν κορυφὴ τοῦ πύργου κι ἀγνάντεψε ὅλο τὸ πλάτος τῆς πολιτείας. Ἀνηφορικὴ κι ἀπέραντη δὲν μποροῦσε νὰ πεῖ ἂν ἦταν μεγαλύτερη καὶ ωραιότερη ἀπ' τὴν Ἀθήνα, πὸν γνώριζε κάθε τῆς γωνιά.

Στὸ στρατό, ἔγινε ὀδηγὸς αὐτοκινήτου. Τρεῖς φορὲς πῆρε ἄδεια καὶ γύρισε στὸ σπίτι του, στὴ μητέρα του. Ἀγνώριστος. Ἄντρας σωστός. Ἡ Κατερίνα δὲ χόρταινε νὰ τὸν κοιτάζει. Ἦταν πολὺ κουρασμένη ἡ μητέρα του. Τὰ μάγουλά της ρουφήχτηκαν. Ἀρρωστη ἀπὸ κάποια ἀρρώστια πὸν κανεὶς δὲν τὴν μάντευε,

σέρνονταν σχεδόν, όταν την είδε τελευταία φορά. Δεν έτρωγε, παρά μόνο για να στέκεται στα πόδια, κι έστελνε τα λεφτά της στον Κωστάκη.

«Δε θέλω να μου στέλνεις τίποτα, μητέρα. Έδω περνάμε ώραία. Τίποτα δε μās λείπει. Κοίταξε τόν έαυτό σου», τής έγγραφε κάθε τόσο.

«Μη σέ μέλει για μένα. Μη νομίζεις πώς θέλω πολλά για να ζήσω. Μ' ένα γιαούρτι τó θράδυ, κοιμάμαι πιο ήσυχα. Ένω έσύ; Είσαι νέος, θέλεις χρήματα. "Όταν γυρίσεις και δουλέψεις θα ξεκουραστώ έγώ», τού άπαντούσε στα γραμματά του.

Πότε πέρασαν οι μήνες; 'Ο Κωστάκης γύρισε. Πάλι ήταν φθινόπωρο. Γυρίζει ó χρόνος σά μιá άόρατη σβούρα και στέκεται πότε έδω πότε εκεί, στις τέσσερις εποχές που ή κάθε μιá έχει τις χάρες της και τις λύπες της. Τά φύλλα από τή λείκα πεσμένα, κόκκινα κρεμμυδόφυλλα σκορπισμένα στην αύλή. Τά κλαδιά γυμνά πάνω από τά κεραμίδια ήταν σαν χέρια ίψωμένα.

Στό μικρό δωμάτιο ή Κατερίνα χαροπάλευε. Τριγύρω στό κρεβάτι οι γείτονες οι μοναχικές γυναίκες ντυμένες μαύρα, και στα πόδια τού κρεβατιού οι δυό φοιτητές βαριά πικραμένοι. Τραβήχτηκαν σιωπηλοί όταν είδαν τó στρατιώτη. Αυτός τής έπιασε τó χέρι. Κανείς δεν κατάλαβε αν τόν γνώρισε. Τόν κοίταξε με τά θολά της μάτια και σαν να χαμογέλασε, τραβήξε τó χέρι της από τó δικό του και σά να τόν ελόγησε κάνοντας πάνω στό στήθος του σταυρό, ναί, ναί, τó είδανε όλοι. Τó χέρι εκείνο ελόγοϋσε. 'Η Κατερίνα τó πρωί είχε φύγει.

"Εμεινε μόνος. Μάζεψε τά λίγα πράγματα τού μικρού δωματίου κι έφυγε μακριά από τó σπίτι με τή γριά λείκα. Νοίκιασε δωμάτιο σέ άλλο δρόμο. 'Ηταν ένα σπίτι καινούργιο, ύψηλό κι άνοιχτόκαρδο. Έκει στους καθαρούς τοίχους κρέμασε τες τρεις φωτογραφίες: τού πατέρα, τής μητέρας κι εκείνη τή δική του, τήν πολύχρωμη με τά περισσότερια.

"Επείασε δουλειά, όδηγός σέ φορτηγό, έκαναν μεταφορές έμπορευμάτων, απ' τή μιá πολιτεία στην άλλη.

Τώρα δεν τόν πίεζε ή ανάγκη. Είχε λεφτά. Κρίμα να μη ζούν οι γονείς του, θα τούς ξεκούραζε, θα τούς αγοράζε εκείνο τó σπιτάκι που είχαν στην καρδιά τους. Μικρό σπιτάκι σέ μιá έξοχη. Πόσο τούς αγαπούσε τούς ανθρώπους. Τους βοηθούσε κάθε φορά που είχαν ανάγκη, περισσότερια κι αυτοί που χτίζουν τις φωλιές τους και προσπαθούν να ζήσουν, να ζεσταθούν κλείνοντας στις φούχτες τους λίγη άγάπη.

Τά περισσότερια δεν τά ξέχασε, τού είχε γίνει πάθος κι όταν είχε καιρό, έφευγε από τó σπίτι του φορτωμένος με σπόρους και πήγαινε να τά βρει να τά ταίσει. Έκείνα, μόλις τόν έβλεπαν, μαζεύονταν γύρω του, ανέβαιναν στις παλάμες, στους ώμους, στό κεφάλι. "Όπως τότε. "Άραγε ήξεραν τά άθώα πουλιά πώς όλα άλλαξαν στή ζωή του;

Τό αυτοκίνητο τó όδηγοϋσε ó Κωστάκης μέρα και νύχτα. Φόρτωνε σταφύλια, μήλα, ροδάκινα, άγλάδια, κιβώτια άτέλειωτα. Τά φρούτα τής κάθε εποχής έφευγαν και πήγαιναν στους έμπόρους. Γυαλι ό δρόμος και τή μέρα και τή νύχτα. Τό καλοκαίρι τó φεγγαράκι ταξίδευε μαζί του, πάνω από τó αυτοκίνητο, μετροϋσε τά καρπούζια, τά πεπόνια, τά κιβώτια, σιγομιλούσε στόν όδηγό.

— Πρόσεχε να μην αφαιρεθείς και χάσεις τó δρόμο, τού έλεγε, σαν ήταν να φύγει κι αυτό να πάει πίσω από τó θουνό να κοιμηθεί. Τό χειμώνα δεν μιλιόταν τó φεγγάρι. "Έτρεχε θιαστικό και θυμωμένο τυλιγμένο στό μαύρο σύννεφο και έμοιαζε με εκείνους τούς παλιούς Ιππότες, που έφευγαν σκοτεινοί φορώντας τó μαύρο χιτώνα τους αφήνοντας ξέσκεπο μόνο τó πρόσωπο.

Πολλές φορές νύσταζε ό όδηγός και μισοκοιμόταν άπάνω στό τιμόνι. Γλυκιά νάρκη, άπλωνε άπαλά και τού αποκοίμιζε τά μέλη τού κορμιού, και φιλούσε

τὰ μάτια κι ἐκείνα παράλυαν κι ἔκλειαν. Ξυπνοῦσε τρομαγμένος ὅταν δίπλα του περνοῦσε ἄλλο αὐτοκίνητο.

— Πρέπει νὰ προσέχω, ὅταν εἶναι νύχτα, μουρμούρισε.

“Ὅμως τὸ κακό, ὅπως καὶ τὸ καλὸ ταξιδεύει κι ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακριὰ γιὰ νὰ σ’ εὔρει ὅταν ἡ καρδιά σου εἶναι ἡσυχὴ καὶ δὲν τὸ περιμένεις. Εἶργυπνος καὶ κουρασμένος ὁ Κωστάκης δὲν μπόρεσε νὰ προφυλαχτεῖ κι ἐκεῖ στὴν ἀπότομη στροφή τὸ αὐτοκίνητο γλίστρησε κι ἀναποδογύρισε στὸ γκρεμό.

Τὸ πρωὶ ὁ χτυπημένος ὁδηγὸς βρέθηκε σ’ ἓνα νοσοκομεῖο.

Δὲ μιλοῦσε καὶ δὲν ἔνωθε τίποτα. Ἦταν μισοπεθαμένος. Τὰ μάτια κλειστά. Χέρια καὶ πόδια δεμένα. Νύχτα καὶ σκοτάδι δυὸ μέρες. Μόλις κι ἀνάσαινε ὁ χτυπημένος. Ἀπελπισιὰ κι ἀποκαρδίωση. “Ἄν κοβόταν τὸ ἀπαλοανάσασμα θὰ ἔκλειναν ὅλα τὰ παράθυρα πρὸς τὴ ζωὴ. Μὰ νά, τὴν τρίτη μέρα ἀνοιξε τὰ μάτια του. Κοίταξε ὀλοτρόγυρα. Ἐἓνα καὶ ἄγνωστα πρόσωπα καὶ πράγματα.

— Ποῦ βρίσκουμε;

“Ἐνας ἄρρωστος, σήκωσε τὸ κεφάλι καὶ τὸν κοίταξε.

— Πῶς εἶσαι; ρώτησε.

“Ὁ Κωστάκης δὲν ἀπάντησε. Ξανάκλεισε τὰ μάτια κι ἀποκοιμήθηκε.

— “Ὁ χτυπημένος πάει καλύτερα, ἀδελφή, ἀνοιξε τὰ μάτια του, εἶπε ὁ ἄρρωστος.

Ἐκείνη τὸ εἶπε τοῦ γιαιτροῦ.

“Ὁ γιαιτρὸς μπῆκε στὸ θάλαμο, κοίταξε τὸ ὠχρὸ πρόσωπο τοῦ ἄρρώστου, προσπάθησε νὰ βρεῖ τὸ σφιγμὸ του, κούνησε τὸ κεφάλι καὶ εἶπε:

— Μόνο θαῦμα τὸν σώζει.

— Τί κρῖμα, καὶ εἶναι τόσο νέος.

— Νερό, μουρμούρισε ὁ ἄνθρωπος μὲ σβυσμένη φωνή.

Δὲν τὸν ἄκουσε κανεὶς.

— Νερό.

Ἐκλεισε τὰ μάτια. Μέσα στὸ δωμάτιο μπῆκανε περιστέρια πολλὰ, παραμέρισαν, ἀθόρυβα τὸ τζάμι τοῦ μεγάλου παραθύρου κι ἀνέβαιναν, ἀνέβαιναν σὰν ἄσπρα κύματα, στριμώχνονταν στὸ κρεβάτι του. Κι ἦταν τὰ περιστέρια τοῦ Ζαπεῖου, κι ἦρθαν τ’ ἄλλα ἀπὸ τὸ μνημεῖο τοῦ ἄγνωστου στρατιώτη, κι ἀπὸ τὴ βιβλιοθήκη, ἀπὸ τὴν ἀκαδημία, τὸ πανεπιστήμιο. “Ὅλα τὸν γνώριζαν, θυμήθηκε τὰ κατατόπια τους, ἐκεῖ πού πήγαινε καὶ τὰ εὔρισε.

Ἦσυχία ἀπέραντη καὶ γαλήνη. Οὔτε φύλλο δὲν κουνιόταν, οὔτε ἄχνα δὲν ἀνέβαινε. Σιωπηλὰ ἔμπαιναν σμύρια σμάρια τὰ περιστέρια καὶ κάθονταν στὸ κρεβάτι, στοὺς ὤμους, στὸ κεφάλι, στὰ πόδια, ἄσπρα πουλιὰ σὰν τὸ θαμβάκι, γροῖζα, καφετιά, σταχτιά, σταχτοκόκκινα. “Ἀπλωσε τὸ χέρι νὰ τ’ ἀγγίσει κι ἓνα χαμόγελο σχηματίστηκε στὸ ἄχνὸ πρόσωπο.

Ἦταν βέβαιο. Ὁ χτυπημένος ὄνειρευόταν.

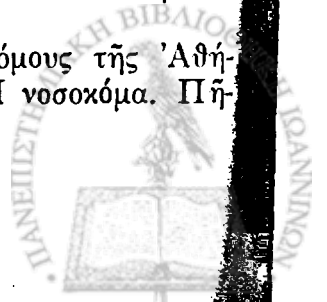
— “Ἀχ, Θεέ μου, ἄς μὴν εἶναι τὸ τελευταῖο του ὄνειρο, παρακάλεσε ὁ ἄρρωστος τοῦ διπλανοῦ κρεβατιοῦ, πού εἶδε τὸ χαμόγελο.

“Ὁ Κωστάκης ξαναεἶδε τὸ ἴδιο ὄνειρο ὕστερα ἀπὸ μέρες. Ἰδιο κι ἀπαράλαχτο. Τὸ τζάμι παραμέρισε καὶ τὸ κύμα τῶν περιστεριῶν ξαναμπῆκε στὸ δωμάτιο, ὅπως τότε πού φτερνύγιζαν ὀλόγυρά του, τὰ ἀξέχαστα ἡλιόλουστα μεσημέρια. Δὲν τὸν ἄφηναν μόνο. Κάθε φορὰ πού ἔκλεινε τὰ μάτια του πλημμύριζαν τὸ δωμάτιο, ψυχές πού ζητοῦσαν νὰ τὸν ζεστάνουν, νὰ τὸν δροσίσουν, νὰ τὸν ἀναστήσουν.

“Ὁ Κωστάκης ἔγινε καλὰ καὶ πῆγε στὸ σπῖτι.

Ἐίγανε περάσει δυὸ μῆνες. Περπατοῦσε μόνος στοὺς δρόμους τῆς Ἀθήνας. Ἐκεῖ, κοντὰ στὴν ἀκαδημία, τὸν σταμάτησε μιὰ γυναίκα. Ἦ νοσοκόμα. Πῆγαν μαζὶ νὰ ταῖσουν τὰ περιστέρια.

— Ἔρχεστε τακτικὰ ἐδῶ πέρα;

— "Α, βέβαια. Τὰ περιστέρια αὐτὰ συνδέθηκαν μὲ τὴ ζωὴ μου.

— Πῶς αὐτό;

Ὁ Κωστάκης τότε τῆς διηγήθηκε τὸ ὄνειρο ποὺ εἶδε στὸ νοσοκομεῖο.

Ἡ γυναίκα τὸν κοίταξε ἐκστατικῶς.

— Τὸ θαῦμα τῶν περιστεριῶν, εἶπε σιγανὰ καὶ σὰ νὰ μονολογοῦσε. Τὸ θαῦμα τῶν περιστεριῶν.

Ὁ Κωστάκης ἔπιασε πάλι τὴ δουλειά του.

Ἐνα βράδυ, ἐκεῖ ποὺ κάθονταν στὴ μικρὴ βεράντα τοῦ ἐξοχικοῦ σπιτιοῦ, ἔπεσε στὴν ἀγκυλιά του ἓνα ἄσπρο περιστέρι. Ἀπαλὸ τὸ φτέρωμά του, πῶς τρεμόπαιζε ἡ καρδιά του καὶ σπαρταροῦσε μέσα στὴ φούχτα του. Ὁ ἄνθρωπος χαιδεψε τὸ μικρὸ του κεφάλι, τ' ἀνέβασε καὶ τ' ἀκούμπησε στὸ μάγουλό του. Ὅταν τὸ πουλὶ ξεθάρρηξε κι ὅταν σταμάτησε ἡ καρδιά του νὰ τρέμει, ὁ νέος ἀνοιξε τὶς παλάμες του, καὶ τ' ἄφησε νὰ φύγει. Μὰ δὲν ἔφυγε. Ψῆλωσε λίγο πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του καὶ ξαναγύρισε ζητώντας τὶς παλάμες του.

— Πεινᾶς φαίνεται, κακομαθημένο μικρὸ πλάσμα. Θὰ σοῦ δώσω νὰ φᾶς. Μὰ νὰ ξέρεις, δὲν θὰ χάσεις ξανά τὸ δρόμο σου. Θαρεῖς πῶς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι καλοὶ;

Ὁ οὐρανὸς ἦταν ἀστροφώτιστος, ἡ ἄπλα τοῦ οὐράνιου τοπίου ἀνοιγόταν μπροστά του κι ἀπὸ πάνω του ὅλο φῶς καὶ γαλήνη. Κάτω τὰ δέντρα ἤσυχα ἀγρυπνοῦσαν στὰ περιβόλια καὶ στὸ δάσος. Ὁ ἀέρας ἠσύχαζε μέσα στὰ φύλλα κι ἂν τὰ χαιδεύε, ἦταν γιὰ νὰ φορτωθεῖ τ' ἀρώματα, καὶ νὰ τὰ κάνει λιβάνι καὶ νὰ θυμιάσει τὴ γῆ.

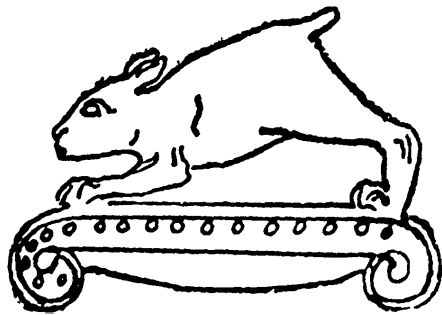
Νύχτα Χριστουγέννων. Ἐνα λαμπερὸ ἀστέρι, ἀναλυωμένο χρυσάφι προχωροῦσε γιὰ τὴ Βηθλεέμ.

Ὁ ἄνθρωπος κοίταξε ὅλα τοῦτα τὰ θαυμάσια πράγματα ποὺ ἔφερε ἡ μαγεμένη νύχτα καὶ εἶπε:

— Τί καλά ποὺ ἔκανες, καημένο πουλάκι. Ἦμουν τόσο μόνος.

Τὸ περιστέρι, ἀφοῦ ἔφαγε καλά, πέταξε πάλι μακριὰ καὶ χάθηκε.

Καὶ τότε ὁ Κωστάκης τὰ θυμήθηκε ὅλα. Τὸν πατέρα του, τὴν μητέρα του, τοὺς δυὸ φαιτητές, τὶς καλόκαρδες γειτόνισσες καὶ τὰ περιστέρια τῆς Ἀθήνας. Ἦσαν ποὺ κάθονταν κι αὐτὰ, κύματα κύματα στὴν βεράντα, γέμισαν τὸ δωμάτιο, κάθισαν στὶς παλάμες του, στὶς πλάτες, στὸ κεφάλι.

ΔΗΜ. Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ

Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΠΟΙΗΤΗΣ ΜΑΝΘΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Ὁ ἐρευνητὴς πού θὰ θελήσῃ νὰ ἐξετάσῃ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Μάνθου Ἰωάννου, τοῦ ποιητοῦ πού περιέγραψε καὶ θρήνησε τὴν τουρκικὴ εἰσβολὴ τοῦ 1715 στὴν Πελοπόννησο, πρέπει νὰ βασισθῇ ἀποκλειστικὰ σὲ ὅσα ὁ ἴδιος μᾶς παραδίδει στὰ ἔργα του, καθὼς καὶ στὸ κείμενο τῆς διαθήκης του πού τελευταία ἔφερε σὲ φῶς ὁ ἱστοριοδίφης Κ. Δ. Μέτζιος¹.

Ἡ Ἠπειρωτικὴ καταγωγὴ τοῦ ποιητοῦ μᾶς εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ ὅσα ὁ ἴδιος γράφει στὴ διαθήκη του καὶ ἀπὸ τὴ μαρτυρία τοῦ τίτλου τῶν πρώτων βενετικῶν ἐκδόσεων τοῦ ἔργου του, ὅπου ἀναφέρεται τὸ ὄνομα «Μάνθου Ἰωάννου ἐξ Ἰωαννίνων περιοχῆς Λόκου». Τὸ τοπωνύμιον αὐτὸ ταυτίζει μὲ τὴν περιοχὴ Λάκκας ὁ Π. Ἀραβαντινὸς στὴ χρήσιμη Βιογραφικὴ Συλλογὴ του².

Ἐνῶ ὅμως μᾶς εἶναι γνωστὴ ἡ καταγωγὴ τοῦ Μάνθου, μᾶς λείπουν ὀλοσδιόλου οἱ πληροφορίες γιὰ τὸν ἀκριβῆ χρόνον τῆς γεννήσεώς του καὶ τίς συνθήκες τοῦ ἐκπατισμοῦ του στὴν Πελοπόννησον, ὅπου σὰν αὐτόπτης μάρτυρ παρακολούθησε τὴν Τουρκικὴν ἐκστρατεία καὶ τὴν ὀριστικὴν κατάλυσιν τῆς Βενετοκρατίας³. Πρὶν ἀκόμη ἀπὸ τὴ συνθήκην τοῦ Κάρολου (1699) πού παρεχώρησε τὴν Πελοπόννησον τοῖς Βενετοῖς, Ἕλληνας ἀπὸ τὴν Στερεὰ Ἑλλάδα κυρίως, μὴ μπορῶντας νὰ ὑπομένουν τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν καὶ ἐλπίζοντας νὰ ζήσουν καλύτερα κάτω ἀπὸ χριστιανικὴ ἡγεμονία, ἦλθαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν μόνιμα στὴν Πελοπόννησον⁴. Αὐτὸ τὸ δρόμον πρέπει νὰ ἀκολούθησε σὲ νεαρὴ ἡλικία καὶ ὁ Μάνθος Ἰωάννου σὲ μία ἀπὸ τίς εὐρύτερας μεταναστεύσεις Ἠπειρωτῶν πού ἀναφέρουν σύγχρονες πηγές⁵.

Ὁ ποιητὴς ἀγάπησε τὴν Πελοπόννησον σὰν δευτέρην πατρίδα του καὶ τὴν

1. Κ. Δ. Μέτζιου, Ὁ μικρὸς Ἑλληνομνήμων τευχ. β', Ἰωάννινα 1960, σ. 75-77.

2. Π. Ἀραβαντινοῦ, Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας, Εἰσαγωγὴ - ἐπιμέλεια Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἰωάννινα 1960, σ. 73.

3. Σχεδιάσμα βιογραφίας τοῦ Μάνθου μὲ κάποιες ἀναρτίσεις μᾶς δίδει ὁ E. Legend, Bibliothèque Grecque Vulgaire III, Paris 1881, XXV - XXVII. Ὁ G. Veiloudis, Der Neugriechische Alexander, München 1968, σ. 145 - 146, ἀγνοεῖ τὴ δημοσίευσιν τῆς διαθήκης ἀπὸ τὸν Κ. Δ. Μέτζιο, μὲ ἀποτελεσματικὰ ὄρισμα σοβαρὰ σφάλματα στὴ βιογράφισιν τοῦ ποιητοῦ. Ἐξετασμένη βιογραφία μὲ βάση τὸ ἔργο καὶ τὴ διαθήκην ἔχομε ἀπὸ τὸν Στεφ. Μπέττη, Μάνθος Ἰωάννου. Ἐνας ἄγνωστος Ἠπειρωτὴς ποιητὴς —1665; —1748, Ἠπειρωτικὴ Ἑστία ΙΣΤ', 1967, σ. 65-70. ἐνῶ σύντομον εἶναι τὸ βιογραφικὸν σημεῖωμα τοῦ Μιχ. Γ. Λαμπρυνίδου, Ἡ Νεαπλία, ἐν Ἀθήναις 1898, σ. 274 - 275.

4. Γιὰ τίς μετακινήσεις αὐτές, βλ. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους Ε', ἐν Ἀθήναις 1896³, σ. 640, Λεοπόλδου Ρανκίου (μετφρ. Π. Καλλιγᾶ), Περὶ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Ἐνετοκρατίας 1685 - 1715, Πανδώρα ΙΒ', 1862, σ. 579, Τ. Χ. Κανδηλώρου, Ὁ ἀρματωλισμὸς τῆς Πελοποννήσου, ἐν Ἀθήναις 1924, σ. 45, Θ. Δ. Κριμπᾶ, Ἡ Ἐνετοκρατομένη Πελοπόννησος 1685 - 1715, Πελοποννησιακὰ Α', 1956, σ. 324. Καὶ ὁ Ἑλτανήσιος ποιητὴς Κατσαίτης μετανάστευσε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴν Πελοπόννησον. Ἐμμ. Κριαρᾶ, Κατσαίτης, Ἀθήνα 1950, σ. η'.

5. Κ. Δ. Μέτζιου, Μία ἄγνωστος μετανάστευσις Ἰωαννιτῶν εἰς Πελοπόννησον, Ἠπειρωτικὴ Ἑστία Β', 1952, σ. 663-665, Θ. Δ. Κριμπᾶ, δ. π.

ἀγάπη του αὐτῆ τὴν ἐξέφρασε στοὺς θρήνους γιὰ τὴν καταστροφὴ καὶ τὴν ὑποταγὴ τῆς. Ὁ ἴδιος μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὸ γάμο του, γιὰ τὰ τέσσερα παιδιά ποὺ ἀπέκτησε, γιὰ τὸν θάνατο τῆς συζύγου του.

Ἡ Τουρκικὴ εἰσβολὴ βρῆκε τὸν ποιητὴ ἐγκατεστημένο στὸ Ναύπλιο. Ἡ πόλις κυριεύεται (20 Ἰουλίου 1715), οἱ Ὀθωμανοὶ αἰχμαλωτίζουν τὰ παιδιά του, ὁ ἴδιος πέφτει στὰ χέρια τῶν Ἀλβανῶν, ἀκολουθεῖ μὲ ὄλο τὸ πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων τὴ νικηφόρο πορεία τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ποὺ ἀποτελεῖ ἄνευ τὴν κατάκτηση τῆς Πελοποννήσου. Ἡ πορεία αὐτὴ δίνει στὸν ποιητὴ, ὅπως καὶ στὸν Κατσαῖτη ποὺ ζι' αὐτὸς αἰχμαλωτίστηκε στὸ Ναύπλιο, τὴν πρώτη ἱστορικὴ ὕλη ποὺ θὰ χρησιμεύσει ἀργότερα στὴ σύνθεση τῶν ἔργων τους.

Ὁ ποιητὴς κατορθώνει νὰ διαφύγει, ἀλλὰ συλλαμβάνεται καὶ κλείνεται στὸ φρούριό τοῦ Ἀναπλίου. Ἐκεῖ πληροφορεῖται τὴν καταδίκη του σὲ θάνατο. Τὸ γεγονός αὐτὸ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ καταλήξουμε στὸ συμπέρασμα πὼς ὁ ποιητὴς εἶχε φιλοβενετικά αἰσθήματα ἢ καὶ κάποια δημόσια θέση¹, ἀφοῦ ἡ ὀργὴ καὶ ἡ σκληρότητα τῶν Τούρκων στράφηκε κυρίως στοὺς Ἕλληνες ἀξιωματοῦχοι τῶν Βενετῶν καὶ τοὺς εὐγενεῖς καὶ ὄχι στὶς λαϊκὲς τάξεις, ποὺ συμπαθοῦσαν περισσότερο τὴν Ὀθωμανικὴ κυριαρχία.

Μὲ τρόπο θαυμαστὸ ὁ Μάνθος ἐπιτυγχάνει νὰ δραπετεύσει καὶ νὰ ἐπιβιβασθῆ σὲ πλοῖο ποὺ θὰ τὸν μεταφέρει στὴν Ἰταλία. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἕνα στίχο τῆς «Συμφορᾶς» (σ. 48:

Καὶ τὴν ὥρα καταστάθηκα στῆς Πούλιας τὴν ξορία,
ὁ ποιητὴς ἐγκαταστάθηκα ἀρχικὰ στὴν Ἀπουλία. Κατόπιν ἔμως, ὅπως μαθαίνομε καὶ ἀπὸ τὴ διαθήκη του, ἔφυγε στὴ Βενετία, ὅπου καὶ παρέμεινε ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Ἐκεῖ ἔλαβε δεύτερη σύζυγο, τὴν Αἰκατερίνη «θυγατέραν τοῦ καπετὰν Μανῆ ἀπὸ Τριπολιτζάν»² καὶ ἀπέκτησε δύο παιδιά, τὸν Ἰωάννη καὶ τὴ Μαρία. Γιὰ τὰ τέσσερα ἔμως παιδιά του ἀπὸ τὸν πρῶτο γάμο, ποὺ τὰ ἴχνη τους χάθηκαν μὲ τὴν εἰσβολὴ τῶν Ὀθωμανῶν στὸ Ναύπλιο, παρ' ὅλες τὶς προσπάθειές του δὲν κατόρθωσε νὰ μάθῃ τίποτε σχετικὸ. Ὁ δεύτερος γάμος τοῦ Μάνθου πρέπει νὰ ἔγινε μετὰ τὴ σύνθεση τῶν ποιημάτων του, ἀφοῦ σ' αὐτὰ δὲν ὑπάρχει νύξη γιὰ τὴ δημιουργία νέας οἰκογένειας. Ἀντίθετα, ὁ ποιητὴς θρηνεῖ ἐπανειλημμένα τὴ χρεοῖα του καὶ τὴν ἀπώλεια τῶν παιδιῶν του.

Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του γνωρίζομε μὲ ἀκρίβεια ἀπὸ σημείωση στὸ ἔγγραφο τῆς διαθήκης του, ὅπου ἀναγράφεται ἡ ἡμερομηνία 19 Νοεμβρίου 1748³. Ἡ διαθήκη του ἔχει συνταχθῆ στὶς 7 Σεπτεμβρίου 1848. Ὑστερ' ἀπὸ λίγα χρόνια (1753) πέθανε καὶ ἡ γυναῖκα του⁴.

Ὁ χρονολογικὸς προσδιορισμὸς τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ ἔργου εἶναι πολὺ δυσχερὲς. Ἀπὸ στοιχεῖα ποὺ συγκέντρωσε ὁ G. Veloudis, συμπεραίνομε ὅτι ἡ πρώτη ἐκδοσὴ τοῦ Μάνθου πρέπει νὰ ἔγινε πρὶν ἀπὸ τὸ 1730⁵. Ἡ χρονολογικὴ ὁμῶς ἀναγραφὴ τῶν ἐκδόσεων, ποὺ παραθέτει ὁ ἴδιος μελετητῆς⁶, παρουσιάζει σημαντικὰ κενά.

1. Ἀντίθετα, ὁ Στέφ. Μπέττης, δ. π., σ. 65, ὑποθέτει ὅτι ἀσκοῦσε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐμπόρου.

2. Κ. Δ. Μέρτζιου, Ὁ μικρὸς Ἑλληνομνήμων, σ. 76, 2 κ. ἔξ. Πρβλ. Στεφ. Μπέττης, δ. π., σ. 65 - 66.

3. Κ. Δ. Μέρτζιου, δ. π.

4. G. Veloudis, δ. π., σ. 161, σημ. (26).

5. G. Veloudis, δ. π., σ. 146. Ὁ Π. Π. Καλονάρος, Ἡ Βενετία εἰς τοὺς θρύλους καὶ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, Ἀθῆναι 1942, σ. 44, σημ. 5, ὅπως καὶ ὁ Β. Κηδός, L' Histoire de la Littérature Neo - Grecque, Stockholm (1962), σ. 367, τοποθετοῦν τὴν πρώτη ἐκδοσὴ πρὸ 1720. Δὲν γνωρίζομε ὁμῶς ποῦ στηρίζεται ἡ πληροφορία αὐτή.

6. G. Veloudis, δ. π.

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΥΜΦΟΡΑΣ
ΚΑΙ ΣΚΛΑΒΙΑΣ ΤΟΥ
ΜΩΡΕΩΣ,

Κ Α Ι

Σ Τ Ι Χ Ο Λ Ο Γ Ι Α

ΠΟΛΛΩΝ ΑΛΛΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ,

Συντεθεισα παρὰ

ΜΑΝΘΟΥ ΓΩΑΝΝΟΥ
ΕΞ ΓΩΑΝΝΙΝΩΝ,

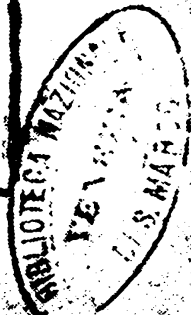
ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΛΟΚΟΥ,

Η προσέτιθη ἐν τῷ πλείν καὶ Κανόνιον τῆ εὐρίσκων
ἐν τῷ πλείν καὶ Εβδμήδα, ἀρχεται ὁ
καθ' Μωας.

α ψ ο θ'. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. 1779.

Παρὰ Νικολαυ Γλουκιά τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.
CON LICENZA DE SUPERIORI.

Ὁ Γ. Ζαβίρας ἀναγράφει ἔκδοση τοῦ 1765* «παρὰ Δημητρίῳ Θεοδοσίῳ», πού φαίνεται νὰ εἶχε ὑπ' ὄψη¹. Ἡ πρώτη ὅμως ἔκδοση πού γνωρίζομε μὲ βεβαιότητα εἶναι ἐκείνη πού κατέγραψε ὁ Π. Λάμπρος μὲ τὸν τίτλο «Ἱστορία περὶ τῆς συμφορᾶς καὶ σκλαβείας τοῦ Μωρέως καὶ στιχολογία πολλῶν ἄλλων ὑποθέσεων, συντεθεισα παρὰ Μάνθου Ἰωάννου ἐξ Ἰωαννίνων, περιοχῆς Λόκου, ἢ προσετέθη ἐν τέλει καὶ Κανόνιον τοῦ εὐρίσκων ἐν

* Μὲ ἀστερίσκο σημείωσα τὶς ἐκδόσεις πού παραλείπει ὁ G. Veloudis στὴν ἀναγραφή του.

1. Γ. Ζαβίρα, Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν θέατρον, Ἀθήνησι 1872, σ. 438 - 439.

ποιά ημέρα τῆς ἑβδομάδος ἄρχεται ὁ κάθε μῆνας, 'Ενετίησιν 1768 παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ σελ. 127»¹.

Ἀκολουθεῖ ἡ ἔκδοσις τοῦ 1779² πού ἀντίτυπό της βρίσκεται στή Μαρκιανή βιβλιοθήκη τῆς Βενετίας (MARC. 84C218). Στή φωτοτυπία τοῦ ἐξωφύλλου πού παρατίθεται, ὁ ἀναγνώστης ἔχει τὸν πλήρη τίτλο.

Μία λεπτομερὴς ἐξέταση τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1779 μᾶς φέρνει μπροστά σὲ ἀξιοσημειώτες διαφορὰς σὲ σχέση μὲ τὶς ἐκδόσεις τοῦ ἀκολουθοῦν.

Τὶς σ. 3-6 καταλαμβάνει δίστιχος «Πίναξ τῆς στιχολογίας τῶν διαφορῶν Ὑποθέσεων» πού δὲν ὑπάρχει στὶς νεώτερες ἐκδόσεις. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ποιήματος γιὰ τὴν ἄλωση τοῦ Μωρέως εἶναι διαφορετικὴ: τὸ τμήμα πού ἀναφέρεται σὰν προοίμιο στὶς νεώτερες ἐκδόσεις (σ. 5-8), ἐπιτάσσεται στὶς παλαιότερες (σ. 50-53). Τὴν ἴδια διάταξη ἀκολουθεῖ καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ 1784, πού χωρὶς λόγο τὴν ἀνέτρεψε ὁ Legrand στὴν ἀνατύπωσή του.

Ἐνα τυπογραφικὸ σφάλμα στὴν ἀρίθμηση τῶν σελίδων ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα τὴ σ. 87 νὰ ἀκολουθῆ ἡ σ. 96.

Ἡ ἔκδοσις τοῦ 1784 ἀπὸ τὸν Δημήτριο Θεοδοσίου³, ἐκτὸς ἀπὸ μία μεταβολὴ στὸν τίτλο τοῦ ἐξωφύλλου, εἶναι ἴσως ἡ πρώτη πού περιέχει τὴν ἔμμετρον ἀφιερωτικὴν ἐπιστολὴν τοῦ ποιητοῦ στὸν Ἰωάννη Δημητρίου (σ. 3-4)⁴. Στὸ σύντομο καὶ ἄτεχνο αὐτὸ στιχοῦργημα ὁ ποιητὴς, μετὰ τὰ ἀπαραίτητα ἐγκώμια, ζητεῖ ἀπὸ αὐτὸν τὴν τύπωση τοῦ ἔργου του. Εὐλόγη ἀπορία δημιουργεῖ ἡ ἔλλειψη τῆς ἀφιερώσεως αὐτῆς στὶς πρώτες σελίδες⁵.

Οἱ μεταβολὲς ἕως δὲν περιορίζονται ἐδῶ. Τὸ «Κανόνιον τοῦ εὐρίσκειν ἐν ποίᾳ ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος ἄρχεται ὁ κάθε μῆνας» στὴν ἔκδοσις αὐτὴ παραλείπεται γιὰ πρώτη φορά. Ἔτσι τὸ βιβλιάριο περιορίζεται στὶς 120 σελίδες πού στερεότυπα θὰ ἐπαναληφθοῦν στὶς μεταγενέστερες ἐκδόσεις⁶.

Ἀκολουθεῖ ἡ ἔκδοσις τοῦ 1789 ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ν. Γλυκέως⁷, ἡ ἔκδοσις τοῦ 1800 γνωστὴ ἀπὸ τὴν ἀκόλουθη ἀναγραφὴ τοῦ Α. Παπαδοπούλου Βρετοῦ: Συμφορὰν τε ἄλωσιν Μωρέως καὶ ἄλλας ὑποθέσεις ἐνέχουσα στιχολογία συν-

1. Π. Λάμπρου, Βιβλιακά, Πανδώρα Θ', 1859, σ. 389)43, τοῦ αὐτοῦ, Κατάλογος Γ' σπανίων βιβλίων τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας πωλουμένων ἐν Ἀθήναις παρὰ Π. Α., ἐν Ἀθήναις 1870, σ. 37)85, σημ., Γ. Γ. Λαδᾶ, - Ἀθ. Χατζηδήμου, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία. Συμβολὴ στὸ δέκατο ὄγδοον αἰῶνα, Ἀθήνα 1964, σ. 241)219.

2. E. Legrand, Bibliographie Hellénique..., XVIII Siècle II, Paris 1928, σ. 306)961, Κ. Δ. Μέρτζιου, Κατάλογος τῶν Ἑνετίησι παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἔξ Ἰωαννίνων ἐπιτεποθέντων καὶ ἐκδοθέντων βιβλίων ἀπὸ τοῦ 1670 - 1831, Ἡπειρωτικὰ Χρονικά Ι', 1935, σ. 109)236.

3. Π. Λάμπρου, Πανδώρα Θ', 1859, σ. 390)45, τοῦ αὐτοῦ, Κατάλογος Γ' σπανίων βιβλίων..., σ. 37)85, E. Legrand, ὁ. π. II, σ. 425)1130, Γ. Σ. Πλουμίδη, Τὸ Βενετικὸν τυπογραφεῖον τοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ Πάνου Θεοδοσίου (1755 - 1824), Ἀθήνα 1969, σ. 128)156.

4. Ὁ Ἰωάννης Δημητρίου ἀναφέρεται σὰν ἀνάδοχος στή βάπτιση τῆς κόρης τοῦ ποιητοῦ Μαρίας στὶς 19 Σεπτεμβρίου 1731. Πρὸβλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, Τὸ ἐν Βενετίᾳ ἠπειρωτικὸν Ἀρχεῖον, Ἡπειρωτικὰ Χρονικά ΙΑ', 1936, σ. 216. Τὴν πληροφορία αὐτὴ πρόσεξε ὁ G. Veloudis, ὁ. π., σ. 161, σημ. (26).

5. Πρὸβλ. σχετικὰ τὶς ἐκδόσεις τοῦ E. Legrand, Bibliothèque Grecque Vulgaire III, σ. XXI.

6. Μὲ βάση τὴν ἔκδοσις αὐτὴ ἀνατύπωσε τὸ ἔργο ὁ E. Legrand, Bibliothèque Grecque Vulgaire III, σ. 280 - 331. Ὁ ἐκδότης ἐπεχείρησε εὐρύτατη διορθωτικὴ ἐργασία μὲ βάση τὴν μετρικὴν τῶν στίχων, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν πρόσθεση ἢ ἀφαίρεση συλλαβῶν ἢ ἀντικατάσταση λέξεων μὲ ἄλλες συνώνυμες, προσφορώτερες στὸ μέτρο. Στερημένη τῆς «δεούσης ἐπιμελείας» χαρακτηρίζεται τὴν ἔκδοσις σὲ βιβλιοκρισίᾳ του ὁ Μ. Ι. Γεδεών, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια Β', 1882, σ. 740.

7. E. Legrand II, σ. 495)1230.

θεμα Μάνθου 'Ιωαννίτου. αω'. 'Ενετίησι 1080' (sic). Παρά Πάνω Θεοδοσίου². 'Ο τίτλος τοῦ βιβλίου, τελείως παραμορφωμένος καὶ μὲ φανερά λάθη, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμε ὅτι ὁ Βρετὸς πού ἴσως εἶδε ἀντίτυπο τοῦ ἔργου στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Guilford τὸ κατέγραψε ἀπὸ μνήμης. Ἄλλωστε, ὅπως ἔχει παρατηρηθῆ, οἱ ἀνθαίρετες συντιμήσεις καὶ μεταβολές τῶν τίτλων τῶν βιβλίων τῆς «Νεοελληνικῆς Φιλολογίας» συντέλεσαν, ὥστε πολὺ λίγων ἐντύπων νὰ ἔχωμε πιστὴ καὶ ἀκριβῆ εἰκόνα³. Ἡ Βιβλιογραφία τῶν Γζίνη - Μέξα ἐπαναλαμβάνει τὴν ἀναγραφὴ τοῦ Βρετοῦ χωρὶς αὐτοψία τοῦ βιβλίου⁴.

'Ακολουθεῖ ἡ ἐκδοσὴ τοῦ 1803 «παρὰ Πάνω Θεοδοσίου»⁵, τοῦ 1806 «παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ»⁶, τοῦ 1809 γνωστὴ ἀπὸ ἀναγραφὴ τοῦ I. Δέ - Κιγάλλα⁷, τοῦ 1814 «παρὰ Πάνω Θεοδοσίου» μὲ τὴν ψευδῆ ἔνδειξιν «Ἐκδοσις πρώτη»⁸, τοῦ 1816, γνωστὴ ἀπὸ μνεῖα τοῦ S. G. Mercati⁹, τοῦ 1826 «παρὰ Πάνω Θεοδοσίου»¹⁰, τοῦ 1829 «παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ»¹¹, τοῦ 1839 «ἐκ τῆς . . . τυπογραφίας τοῦ Φοίνικος»¹², τοῦ 1850 «ἐκ τῆς τυπογραφίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου»¹³, τοῦ 1858, γνωστὴ ἀπὸ ἀναγραφὴ τοῦ Ἐμμ. Κριαρᾶ¹⁴, τοῦ 1863 τοῦ Φοίνικος¹⁵, τοῦ 1866, γνωστὴ ἀπὸ παραπομπὴ τοῦ Π. Γ. Ζερλέντου¹⁶, τοῦ 1870¹⁷, καὶ 1875 τοῦ Φοίνικος¹⁸.

'Ανατύπωση μὲ ἐπουσιώδεις μεταβολές τῶν Βενετικῶν ἐκδόσεων ἀποτελεῖ ἡ ἐκδοσὴ τοῦ 1883 στὴν Καλαμάτα ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο Γ. Δ. Ἀθ. Μιχαλακέα¹⁹.

Τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ τὰ στιχουργήματα τοῦ Μάνθου εἶναι ἀναμφισβήτητα τὸ μακρὸ ποίημα γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Πελοποννήσου πού ἀριθμεῖ 1362 στίχους. Στὸ ποίημα αὐτὸ ἡ Ἡπειρώτης ποιητὴς συνεχίζει χωρὶς οὐσιαστικὰς ἀποκλίσεις τὸ διαμορφωμένο εἶδος τῆς ἱστορικῆς ποιήσεως τῶν μετὰ τὴν ἄλωση χρόνων, τῆς «ριμά-

1. Ἔτσι ἀκριβῶς εἶναι στὸ κείμενο τῆς ἐκδόσεως.

2. Α. Παπαδοπούλου Βρετοῦ, Νεοελληνικὴ Φιλολογία Β', ἐν Ἀθήναις 1857, σ. 111)304.

3. Πρὸβλ. Δημ. Σ. Γζίνη - Βαλ. Γ. Μέξα, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800 - 1863 Α', ἐν Ἀθήναις 1939 σ. IV, Στεφ. I. Μακρυμύχாலου, Ἡ πρώτη Νεοελληνικὴ βιβλιογραφία τοῦ Α. Παπαδοπούλου - Βρετοῦ, Ὁ Ἑρμηνιστὴς Ε', 1967. σ. 205.

4. Δημ. Σ. Γζίνη - Βαλ. Γ. Μέξα, δ. π. Α', σ. 7)38, Γ. Σ. Πλουμίδη, δ. π., σ. 132)229.

5. Δημ. Σ. Γζίνη - Βαλ. Γ. Μέξα, δ. π. Α', σ. 38)233.

6. Κ. Δ. Μέρτζιου, Τὸ ἐν Βενετίᾳ ἠπειρωτικὸν Ἀρχεῖον, Ἡπειρωτικὰ Χρονικά ΙΑ', 1936, σ. 337)677, Δημ. Σ. Γζίνη - Βαλ. Γ. Μέξα, δ. π. Α', σ. 72)433.

7. Ἰω. Δέ - Κιγάλλα, Σχεδιάσμα κατόπτρου τῆς Νεοελληνικῆς (sic) Φιλολογίας, ἐν Ἐρμουπόλει 1846, σ. 41)219.

8. Α. Παπαδοπούλου - Βρετοῦ, δ. π. Β', σ. 111)304, σημ., Δημ. Σ. Γζίνη - Βαλ. Γ. Μέξα, δ. π. Α', σ. 132)820, Γ. Σ. Πλουμίδη, δ. π., σ. 141)376.

9. S. G. Mercati, Venezia nella poesia Neogreca, Italia e Grècia, Firènzè 1939, σ. 321 («Ἐπιθεώρησις» (Ρώμης) Γ', 1940, σ. 398).

10. Δημ. Σ. Γζίνη - Βαλ. Γ. Μέξα, δ. π. Α', σ. 204)117, Γ. Σ. Πλουμίδη, δ. π., σ. 142)392.

12. Δημ. Σ. Γζίνη - Βαλ. Γ. Μέξα, δ. π. Α', σ. 466)3200, Στεφ. Μπέττη, δ. π., σ. 67.

13. Δημ. Σ. Γζίνη - Βαλ. Γ. Μέξα, δ. π. Β', σ. 287)5320.

14. Ἐμμ. Κριαρᾶ, Κατσαίτης, Ἀθήνα 1950, σ. μα'.

15. Δημ. Σ. Γζίνη - Βαλ. Γ. Μέξα, δ. π. Γ', σ. 403)9926.

16. Π. Γ. Ζερλέντου, Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐπὶ Ἐνετῶν ἔτεσι 1685 - 1715, ἐν Ἀθήναις 1921, σ. 32, σημ. 3.

18. Γενικὴ Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία (Ε. Βαγιονάκη) Α', 1934, τευχ. 3, σ. 6, Ὁ Βιβλιόφιλος Η', 1954, σ. 92)499, ΙΒ', 1958, σ. 35)315, G. Veloudis, σ. 162, σημ. (28).

19. Ἀντίτυπο τῆς ἐκδόσεως βρῖσκεται στὴν κατοχὴ τοῦ βιβλιοπώλου κ. Νότη Καραβία.

δας», πού σέ ξηρό και αύστηρά χρονολογικό τόνο και μέ στερεότυπους λεκτικούς και έκφραστικούς τρόπους αναφέρεται σέ ένα μικρῆς ἢ μεγάλῃς σημασίας ἱστορικό γεγονός. Ἡ ποίηση αὐτή, πού εἶναι στενά συνδεδεμένη μέ τίς τύχες τοῦ Ἑλληνισμοῦ, θά ἀξίξει μιᾶς ἰδιαίτερῃς μελέτης, πού, πρὶν ἐξετάσει κριτικά και αἰσθητικά τὸ εἶδος, θά ἐπιχειροῦσε νὰ μᾶς δώσει μιὰ ὅσο τὸ δυνατόν πληρέστερη βιβλιογραφική ἀναγραφή τῶν ἀριθμητικῶν ἄπειρων αὐτῶν στιχουργημάτων¹.

Ὁ ποιητὴς ἀρχίζοντας μέ τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου προχωρεῖ στίς προετοιμασίες τῶν ἀντιπάλων, στήν εἰσβολή τῶν Τούρκων, τέλος στή σταδιακή κατάκτηση τῆς Πελοποννήσου μέ τὴν πτώση τῆς Κορίνθου, τοῦ Ναυπλίου και τῶν ἄλλων πόλεων. Μία λεπτομερῆς ἐξέταση τῶν ἱστορικῶν πληροφοριῶν τοῦ ποιήματος θά ὀδηγοῦσε τὴ μελέτη αὐτὴ σέ μεγάλη ἔκταση. Ἔτσι ἀρκοῦμαι νὰ παραπέμψω στή λαμπρὴ διαπραγματεύση τοῦ Μ. Β. Σακελλαρίου, ὅπου συνεξετάζεται και τὸ ποίημα τοῦ Μάνθου μαζί μέ τίς ἄλλες πηγές².

Ἡ τοποθέτηση τοῦ Ἑπειρώτου ποιητοῦ ἀπέναντι στοὺς Βενετοὺς εἶναι εὐμενῆς, ὄχι ὅμως και δουλική. Ἀναζητώντας τὰ αἷτια τῆς καταστροφῆς και ἀντίθετα μέ τὸν Κατσαίτη, πού ἀποδίδει τὴν ἄλωση κατὰ μέγα μέρος στήν ἠθική κατάρπωση τῶν κατοίκων και τίς ἀδικίες τῶν ἀρχόντων, ὁ Μάνθος ἀναφέρεται στήν ἔλλειψη ὀργανώσεως και τὴν ἀποτυχία συγκροτήσεως ἐντοπίου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ (σ. 34), πράγμα πού μᾶς εἶναι γνωστὸ και ἀπὸ ἄλλες μαρτυρίες³.

Σχετικά μέ τὴ στάση τοῦ Μάνθου ἀπέναντι στὸ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο, αἰσθησι προκαλεῖ στὸν ἀναγνώστη ὅτι ὁ ποιητὴς ἀποσιώπησε τελείως τίς ὑπηρεσίες πού πρόσφεραν οἱ Ἕλληνες στοὺς Ὀθωμανοὺς γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Πελοποννήσου, τὴν ἀπροθυμία ἀντιστάσεως, τίς ἀθρόες προσχωρήσεις στοὺς ἐπιδρομείς, τοὺς φόβους και τίς κακοποιήσεις τῶν παλαιῶν κυρίων, γεγονότα πού ἀναφέρουν ξένες πηγές⁴.

Ἐξετάζοντας τώρα τὸ πρόβλημα τῶν πηγῶν πού χρησιμοποίησε ὁ Μάνθος στὴ σύνθεση τοῦ ἔργου του, πρέπει νὰ σημειώσωμε ὅτι τὰ γεγονότα ἀπὸ τὴν ἄλωση τοῦ Ναυπλίου ὡς τὴν ὀριστική ὑποταγή τῆς Πελοποννήσου παρακολούθησε σὰν αὐτόπτης μάρτυς⁵ και ἐπομένως εἶχε ἄμεση ἀντίληψη. Γιὰ τὰ παλαιότερα γεγονότα ἴσως ἀντλήσε ἀπὸ σχετικὲς εἰδήσεις τῶν Βενετῶν.

Τὸ ἔργο τοῦ Μάνθου και ἀπὸ ἄποψη ἐκτάσεως και ἀπὸ ἄποψη πληρότητας ὑστερεῖ σέ σχέση μέ τίς ἄλλες πηγές και ἡ σημασία του εἶναι περιορισμένη⁶. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ παραγνωρίζεται τὸ γεγονός ὅτι μαζί μέ τὸν «Κλαυθμὸ» τοῦ Κατσαίτη ἀποτελοῦν τίς μόνες ἑλληνικὲς μαρτυρίες γιὰ τὸ τέλος τῆς Βενετοκρατίας στήν Πελοπόννησο και ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἑλληνική κριτική γιὰ τὸ ἀγροτικὸ και κοινωνικὸ σύστημα τῶν Βενετῶν.

Μία τέλος προσεκτικὴ μελέτη τῶν ἐκφραστικῶν μέσων τοῦ ποιήματος δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ σταθῆ στήν ὁμοιότητα ὀρισμένων στίχων μέ τὸν «Κρητικὸ πόλεμο» τοῦ Ἀνθίμου Διακρούση, ὁμοιότητα πού δὲν περιορίζεται σέ κοινὸς τόπους και μᾶς ἐπιτρέπει νὰ μιλήσωμε γιὰ ἄμεση σχέση τῶν δύο κειμένων. Τὰ ἀποσπάσματα πού παραθέτομε εἶναι χαρακτηριστικά.

Ἄνθ. Διακρούσης (Ἀ γ. Ξ η ρ ο υ χ ἄ κ η, Ὁ Κρητικὸς πόλεμος (1645 - 1669) . . ., ἐν Τεργέστη 1903, σ. 114, 17 κ. ἔξ.):

1. Πρὸβλ. τὴ βιβλιογραφικὴ συναγωγή τοῦ Κ. Θ. Δημαροῦ, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας Β', 1968⁴, σ. 533, 559 - 560.

2. Μ. Β. Σακελλαρίου, Ἡ ἀνάκτησις τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1715, Ἑλληνικά Θ', 1936, σ. 221 - 240.

3. Μ. Β. Σακελλαρίου, ὁ. π., σ. 225.

4. Μ. Β. Σακελλαρίου, ὁ. π., σ. 234 - 236.

5. Πρὸβλ. Στεφ. Μπέττη, ὁ. π., σ. 69.

6. Πρὸβλ. Μ. Β. Σακελλαρίου, ὁ. π., σ. 222, σημ.

Ἄλλὰ πάλιν λυπήσου την, διὰ τὸ ἔλεός σου,
καὶ ἀφάνισον τὸν Ἀμαλήκ, τὸν πονηρὸν ἐχθρὸν σου.

Μάνθος (σ. 48):

Ἀφάνισον τὸν Ἀμαλήκ, τὸν πονηρὸν ἐχθρὸν σου
Καὶ πάλιν ἐλυπήσου μας διὰ τὸ ἔλεός σου.

Ἀνθ. Διακρούσης (Ἀ γ. Ξηρουχάκη, ὁ. π., σ. 114, 23 κ. ἐξ.):
δός τους, Χριστέ φιλόνηρωπε, ὀργὴν καὶ καταδίκην,
Δειλίαν εἰς τὰ ἔργα τους, νὰ μὴν ἔχουνε νίκην.

Μάνθος (σ. 48):

Δός του Χριστέ φιλόνηρωπε, ὀργὴ καὶ καταδίκη,
Δειλίαν εἰς τοῦ λόγου τους, νὰ μὴν ἔχουνε νίκη.

Ἀνθ. Διακρούσης (Ἀ γ. Ξηρουχάκη, ὁ. π., σ. 144, 27 κ. ἐξ.):
Ἡμᾶς δὲ ἐλευθέρωσον. ἐκ τῆς ἐπιβουλῆς τους,
καὶ ἀπὸ τὴν παμμίαρον πίστιν τὴν ἐδικὴν τους.

Μάνθος (σ. 48):

Ἐμᾶς δὲ ἐλευθέρωσον, ἀπ' τὴν ἐπιβουλήν τους,
Καὶ ἀπὸ τὴν παμπόνηρον πίστιν τὴν ἐδικὴν τους.

Ἡ διάδοσις τοῦ κειμένου μέσα στὶς λαϊκὲς τάξεις εἶναι ἀξιοσημείωτη. Τοῦτο διαπιστώνεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὶς ἀλλεπάλληλες ἐκδόσεις τοῦ βιβλίου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ὠρισμένα μέρη ἀπὸ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Μάνθου, πού λησμονήθηκα ἢ λόγια προέλευσίν τους, πέρασαν στὸ στόμα τοῦ λαοῦ σὰν δημοτικὰ τραγούδια. συγχωνεύτηκαν καὶ ἀφομοιώθηκαν μ' αὐτά. Ἔτσι, σ' ἓνα δημοτικὸ τραγούδι πού παραθέτει σὲ μελέτη τοῦ ὁ Δ. Β. Βαγιακάκος¹, τοὺς λίγους εἰσαγωγικοὺς στίχους — γνήσια δημοτικὸς — ἀκολουθεῖ, κατάλληλα προσαρμοσμένο, ἓνα ὁλόκληρο τμήμα ἀπὸ τὴν ριμάδα τοῦ Μάνθου².

Τὸ ποίημα «Συμφορὰ καὶ αἰχμαλωσία Μωρέως» ἀκολουθεῖ τὸ στιχούργημα «Περὶ Ἱερουσαλὴμ καὶ περὶ Γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Προσκυνήσεως τῶν Μάγων...» πού περιλαμβάνεται στὶς σ. 54 - 62 τῆς ἐκδ. τοῦ 1779. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι τὸ τμήμα του πού ἀναφέρεται στὰ Πάθη τοῦ Χριστοῦ, ἀπομνημονεύτηκα καὶ πέρασε στὴ λαϊκὴ παράδοσις σὰν γνήσιο δημοτικὸ τραγούδι ἐνσωματωμένο στὸ γνωστὸ «Μοιρολόι τῆς Παναγίας»³. Σημειώνομε δύο περιπτώσεις καταγραφῆς του ἀπὸ τὸν Παν. Νικήτα, Τὸ Λεσβιακὸ Μηνολόγιο, Μυτιλήνη 1953, σ. 73 καὶ Παν. Μπιμπέλα, Λαογραφικὰ Κυδωνιῶν (Ἀϊβαλί), Μοσχονησίον (Νησί) καὶ Γενητσαροχωρίου (Χωριό), Ἀθήνα 1956, σ. 41.

Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀκόμη μία ἀπόδειξις γιὰ τὴν διάδοσις τῶν ποιημάτων τοῦ Μάνθου στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

Τὶς ἐπόμενες σ. 63 - 67 κατέχει τὸ στιχούργημα «Περὶ τοῦ Μονοκράτορος Βασιλέως Ἀλεξάνδρου, μέρος τοῦ βίου καὶ ἀνδραγαθίματά του», πού εἶναι περισσότερο ἓνα ἀνθολόγημα περιστατικῶν ἀπὸ τὸν βίον τοῦ Ἀλεξάνδρου χωρὶς αὐστηρὴ σειρὰ, παρὰ μία πλήρης καὶ

1. Δ. Β. Βαγιακάκου, Λαλλούδι - λαλλάρι - λαλλάτζιν - λάλλαι..., Ἀρχεῖον Πόντου ΙΘ', 1954, σ. 326 - 327.

2. Ἡ ὑπόδειξις ἀπὸ τὸν Δημ. Α. Πετρόπουλο, Ἱστορικὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Πελοποννήσου, Πελοποννησιακὰ Α', 1956, σ. 186.

3. Γιὰ τὸν θρῆνον αὐτό, πρὸβλ. Κ. Ρωμαίου, Τὸ μοιρολόγι τῆς Παναγίας, Ἀρχεῖον Πόντου ΙΘ', 1954, σ. 188 - 225. Β. Bouvier, Le mirologue de la Vierge, Actes du X. Congres d' Etudes Byzantines, Istanbul 1957, σ. 261 - 262.

συστηματική εξιστόρηση. Ἡ νεώτερη ἔρευνα, πού τὰ τελευταῖα χρόνια μᾶς ἔδωσε σειρά ἀπό ἐκδόσεις καί μελέτες ἀναφερόμενες στό μυθιστόρημα τοῦ Ἀλεξάνδρου, συνεξέτασε μαζί μέ τὰ ἀρχαιότερα κείμενα καί τίς νεοελληνικές μορφές τοῦ κύκλου αὐτοῦ, συμπεριλαμβάνοντας ἔτσι καί τὸ ἔργο τοῦ Μάνθου¹.

Ἀκολουθεῖ τὸ ποίημα μέ τὸν τίτλο «Περὶ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, Πρώτου τῶν Χριστιανῶν Βασιλέως» (σ. 68 - 74). Στὸ στιχοῦργημά του αὐτὸ ὁ Μάνθος, ἀντλώντας ἴσως ἀπὸ δυτικὲς πηγές, πού εἶναι δύσκολο νὰ προσδιορισθοῦν, ἐκθέτει τὴν μεταστροφή τοῦ Μ. Κωνσταντίνου στὸ Χριστιανισμό, τὴν κτίση τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί τέλος τὴν εὕρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Τὴν ἐξιστόρηση κλείνει ἕνας βραχὺς θρῆνος γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Τούρκους, πού ἐπαναλαμβάνει τὰ βασικὰ μοτίβα παλαιότερων ἔργων.

Τὰ δύο κείμενα πού ἔρχονται ἔπειτα «Περὶ τῆς ὠραιότητας Βενετίας» (σ. 74 - 76)² καί «Περὶ τοῦ πῶς καὶ ὁ Καίσαρας ἐφθόνησε τὴν Βενετίαν» (σ. 76 - 79) εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς ἀγάπης καί τοῦ θαυμασμοῦ πού ἔτρεφε ὁ ποιητὴς στὴν πόλη αὐτὴ καί ἀναφέρονται στὴν πολεμικὴ σύγκρουση Βενετῶν καί Γενονατῶν. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ μεσαιωνικὴ καί ἡ μεταμεσαιωνικὴ μας ποίηση ὄχι σπάνια μᾶς ἔδωσαν ἀνάλογα δείγματα ἔργων πού ἐγκωμιάζουν τὴν Βενετία³.

Στὰ ποιήματα «Στίχοι περὶ γυναικῶν» (σ. 79 - 80) καί «Περὶ τῶν γυναικῶν, ὄντας πᾶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν» (σ. 81 - 84) ὁ Μάνθος ἀκολουθεῖ τὴν παλαιότερη πλούσια παράδοση ἀνάλογων ἔργων μέ ἔντονο σατιρικὸ πνεῦμα⁴, ἐνδεικτικῶν τῆς κοινωνικῆς θέσεως τῶν γυναικῶν στὰ μετὰ τὴν ἄλωση χρόνια⁵. Ἡ ποίηση αὐτὴ παρουσιάζει ὠρισμένα κοινὰ μοτίβα καί ὠρισμένους κοινούς τόπους, ὥστε νὰ εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ προσδιορισθῇ ἡ τυχὸν ἐξάρτηση ἑνὸς ἔργου ἀπὸ τὸ ἄλλο. Τὰ δύο αὐτὰ στιχοῦργήματα ἐνωμένα σὲ ἕνα συνεχές ποίημα μαζί μέ τὸ «Περὶ τῶν Νέων ὅπου ἀγαποῦν, καὶ δὲν ἔχουν σολδία» (σ. 85 - 86) σώζονται χειρόγραφα στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, ἀπὸ ὅπου καί ἔχουν ἐκδοθῇ σὰν ἔργα Παύλου ἱερέως τοῦ Κλαδοπούλου⁶. Τὸ πρῶτο ποίημα φέρει στὸ χφ. τὴν ἐπιγραφή «περὶ γυναικῶν», πού ἀντιστοιχεῖ μέ τὸν τίτλο τοῦ στιχοῦργήματος στίς Βενετικὲς ἐκδόσεις. Ἡ ὑπαρξη τῶν ποιημάτων αὐτῶν σὲ χφ. καί ἡ ἀπόδοσή τους στὸ γνωστὸ καί ἀπὸ ἄλλα στιχοῦργήματα Παῦλο Κλαδοπούλου δημιουργεῖ στὸν ἐρευνητὴ μία πολὺπλοκὴ σειρά προβλημάτων. Τὰ μικρὰ αὐτὰ ποιήματα πού ἀκολουθοῦν στίς Βενετικὲς ἐκδ. τῆ «Συμφορὰ τοῦ Μωρέως» εἶναι γνήσια ἔργα τοῦ Μάνθου;

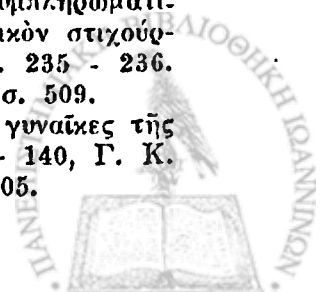
1. H. J. Gleixner, *Das Alexanderbild der Byzantiner*, München 1961, σ. 70 καί ἐκτενέστερα G. Veloudis, ὁ. π., σ. 146 - 149, ὅπου καί γιὰ τὸν χαρακτῆρα, τὴ γλώσσα καί τὴ σχέση τοῦ ποιήματος μέ τὴν «Φυλλάδα τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου».

2. Ἀνατύπωση τοῦ ποιήματος Π. Π. Καλονάρου, ὁ. π., σ. 16 - 17.

3. Πρὸβλ. Π. Π. Καλονάρου, ὁ. π., *Passim*, S. G. Mercati, Venezia nella poesia Neo - Greca, Italia e Grecia, Firenze 1939, σ. 309 - 339 (= Ἐπιθεώρηση (Ρώμης) Γ', 1940, σ. 386 - 404, 452 - 461), Φαίδ. Κ. Μπουμπουλίδου, Διήγησις τῆς φουμιστῆς Βενετίας, Ἀθηνᾶ ΞΘ', 1967, σ. 181 - 190, E. Fenster, *Laudes Constantinopolitanae*, München 1968, σ. 314.

4. Μία ἱκανοποιητικὴ ἀναγραφή στιχοῦργημάτων κατὰ γυναικῶν ἔδωσε ὁ Β. Κηὸς, *Un Miroir des femmes du XVIIe siècle*, Ἑλληνικά ΙΔ', 1955, σ. 123 - 130. Σημπληρωματικὲς ἐνδείξεις Φαίδ. Κ. Μπουμπουλίδου, Παρατηρήσεις εἰς μεσαιωνικὸν στιχοῦργημα Τζάνε Βεντρούμου «Ἱστορία τῶν γυναικῶν...», Ἀθηνᾶ ΝΘ', 1955, σ. 235 - 236. Πρὸβλ. Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας Β', 1968¹, σ. 509.

5. Σχετικὰ μέ τὴ θέση τῶν γυναικῶν, πρὸβλ. Π. Κοντογιάννη, Αἱ γυναῖκες τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος 1922, σ. 131 - 140, Γ. Κ. Κορδάτου, Ἱστορία τῆς νεώτερης Ἑλλάδος Α', Ἀθῆνα 1957, σ. 297 - 305.

Πότε γράφηκαν; Κατόπιν, ἂν φυσικὰ δεχθεῖμε ὅτι συγγραφεὺς τοὺς εἶναι ὁ Μάνθος, προκύπτει τὸ ζήτημα πῶς τὰ ἐγνώρισε ὁ Κλαδοπούλος. Ἐκδοσις ἢ ἀπὸ χειρόγραφο; Ὁ αὐτόγραφος κώδικας τῶν ποιημάτων αὐτῶν μὲ χρονολογία συγγραφῆς 1733⁸ ἐπιβεβαιώνει τὴν ὑπαρξὴ παλαιῶν ἐκδόσεων τοῦ Μάνθου καὶ σήμερα δὲν γνωρίζομε ἀντίτυπό τοὺς. Δὲν εἶναι ἀπίθανο ὅμως νὰ κυκλοφόρησαν τὰ ἔργα τοῦ καὶ σὲ χειρόγραφα. Πάντως, ἂν λάβωμε ὑπ' ὄψη τὴν διάδοσιν τῶν ποιημάτων τοῦ Ἑπειρώτου ποιητοῦ, θὰ πρέπει νὰ δεχθῶμε ὅτι ὁ Κλαδοπούλος οἰκαιοποιήθηκε τοὺς στίχους τοῦ καὶ ὄχι ὁ Μάνθος τοὺς στίχους τοῦ Κλαδοπούλου.

Μία σύγκρισις τῶν δύο κειμένων καθιστᾷ φανερὴ τὴν ἀνωτερότητα τοῦ Κρητικοῦ χφ., πὺν ἀντιπροσωπεύει παλαιότερη ἀπὸ τὴν ἐκδόσιν παράδοσιν. Σὲ πολλὰ σημεῖα ὑπάρχουν ἀξιοσημεῖωτες διαφορῆς καὶ φυσικὰ ἀπὸ τὰ ἔντυπα λείπουν τελείως οἱ ἰδιωματικοὶ κρητικοὶ τύποι τοῦ χφ.

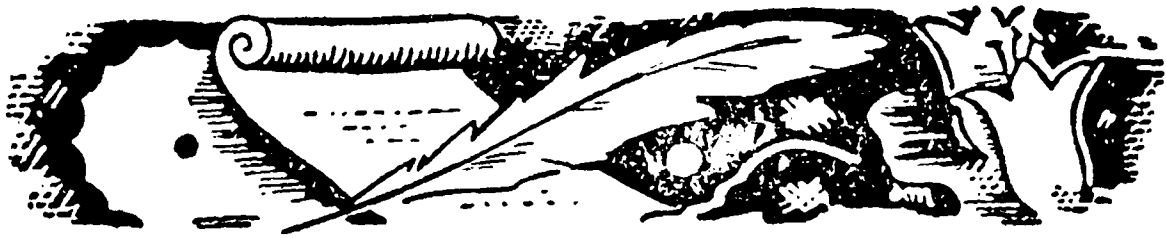
Μετὰ ἀπὸ ἓνα ἀσήμαντο στιχοῦργημα «Περὶ τελειώσεως τῆς φυλλάδας τῶν Διστίχων Ἱστοριῶν» (σ. 87 - 96), τὴν Βενετικῆς ἐκδόσιν κλείνει μία σειρά ἀπὸ μέτρια ποιήματα μὲ τὸν τίτλον «Στίχοι κοντοσύλλαβοι» (σ. 97 - 123), πὺν περιλαμβάνει πολλὰ λαϊκὰ μοτίβα⁹ καὶ πὺν ἴσως μᾶς ἀπασχολήσει μία ἄλλη φορά.

6. Χρ. Ν. Πέτρον - Μεσογεῖτου, Κρητικὰ στίχοι ἐκ παλαιῶν χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μουσείου Ἑρακλείου Ἑλετηρὶς Ἑταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν Β', 1939, σ. 360 - 365. Σὰν ποιήματα Παύλου Κλαδοπούλου σημειώνονται καὶ ἀπὸ τὸν Φαίδ. Κ. Μπουμπουλίδη, ὁ. π., σ. 236, σημ. 3.

7. Χρ. Ν. Πέτρον - Μεσογεῖτου, ὁ. π., σ. 347.

8. Χρ. Ν. Πέτρον - Μεσογεῖτου, ὁ. π., σ. 341.

9. Πρὸβλ. Ν. Π. Ἀνδριώτη, Γλωσσικὴ λαογραφία, Ἀφιέρωμα εἰς Κ. Ἄμαντον, Ἀθήναι 1940, σ. 71, σημ. 1.

ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

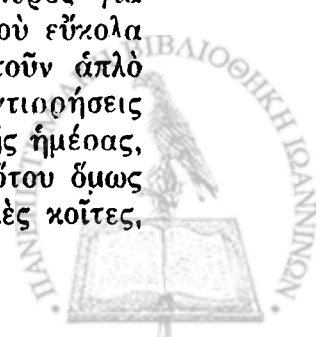
ΙΣΤΟΡΙΑ: ΕΝΑΣ ΟΧΙ ΚΑΙ ΤΟΣΟ ΑΜΕΜΠΤΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Ἡ Ἱστορία καταντᾶει φοιχτὸς ἐκμαυλιστῆς, ὅταν χορηγεῖται μὲ ὑποπτες ἱστορικές συνταγές. Πολλοὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν φιλοσοφία τῆς, καὶ προσφέρουν θεωρητικὲς κατασκευές, πού ἱκανοποιοῦν τὴν φιλοσοφική τους διάθεση καὶ ἐμπεδώνουν, τοῦλάχιστον ἀφ' ὑψηλοῦ, τὴν σημασία τῶν ἱστορικῶν μελετῶν. Λίγοι ὁμως ἀσχολοῦνται σοβαρὰ μὲ τὶς ἐπιπτώσεις τῆς παρουσίας τῆς στὴν καθημερινὴ πράξη, ὅταν προσφέρεται σὲ δόσεις ζυγισμένες σὲ ὑποπτες ζυγαριές. Οἱ Ἀρχαῖοι εἶχαν ἀντικρύσει μὲ κάποια σχετικὴ ἀφέλεια τὸ ἱστορικὸ θέμα, καὶ αὐτὸ εἶναι φυσικό, γιατί, στὴν ἐποχὴ τους, μόλις ἄρχισε νὰ διαμορφώνεται σὲ σῶμα ὁργανωμένο τὸ ὑλικό τῆς. Τώρα τὸ ὑλικὸ αὐτό, μὲ τὴν τεράστια ἀνθρώπινη πείρα, πού σώριασαν οἱ αἰῶνες, μὲ τὰ μέσα, πού πλουτίζουν αὐτὴν τὴν πείρα καὶ τὴν πολλαπλασιάζουν, μὲ τὴν τρομερὴ διόγκωση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς, μὲ τὴν καταπληκτικὴ εὐχέρεια ἀμεσης ἐλαφῆς, γιὰ καλὸ ἢ γιὰ κακὸ, λαῶν, πού στὶς παλαιὲς ἐποχές ἀγνοοῦσαν σχεδὸν ὁ ἓνας τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἄλλου, καί, τὸ σπουδαιότερο, μὲ τὴν γενίκευση τῆς πρωτοβάθμιας παιδείας σὲ ὅλο τὸν πολιτισμένον κόσμον, —πράγμα πού ἐπιτρέπει στὸν κοινὸν ἄνθρωπον νὰ μαθαίνει ἀπὸ τὰ πρῶτα του χρόνια τὸ τί ἐγινε, τί γίνεται καὶ ἴσως τί θὰ γίνῃ στὴ γῆ, ὅπως, φυσικά, τὸ βλέπουν καὶ τὸ θέλουν ἐκεῖνοι πού τὸ γράφουν—, ἀποτελεῖ ἓναν πραγματικὸ λαβύρινθο, ὅπου ὁ μέσος πολίτης μπορεῖ χοντροικὰ νὰ ξεχωρίσει τὶς βασικὲς λεωφόρους, ποτὲ ὁμως τὴν πῆχτρα τῶν σχολιῶν ἀτραπῶν, πού διακλαδίζονται μέσα στὸ σῶμα τῆς ἱστορίας, ὅπως τὰ αἰμοφόρα ἀγγεῖα μέσα στὸ κυκλοφοριακὸ σύστημα. Οἱ Ἀρχαῖοι πίστευαν ἀληθινά, ὅτι ἡ ἱστορικὴ ὕλη μπορεῖ νὰ γίνῃ μάθημα πολιτικῆς ἀγωγῆς, καὶ ὁδηγὸς ὀρθῆς πολιτικῆς συμπεριφορᾶς γιὰ τοὺς λαούς. «Διὰ τὸ μηδεμίαν ἐτοιμοτέρα εἶναι τοῖς ἀνθρώποις διόρθωσιν, τῆς τῶν προγεγενημένων πράξεων ἐπιστήμης» λέει ὁ Πολύβιος. Ὁ ἱστορικὸς μας προχωρεῖ μάλιστα παραπέρα. Καλὸς ἀνατόμος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, ξέρει πόσο μεγάλη ἀνακούφιση εἶναι γιὰ τὴν βασανισμένη ὑπαρξὴ ἢ ἐνατένιση ἢ καὶ ἡ ἀπλὴ ἀνάμνηση τοῦ ξένου πόνου. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἐνατένιση, πού γίνεται βάλασμο γιὰ κείνον πού ὑποφέρει, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ γνήσια γνωρίσματα τῆς ἀνθρώπινης φύσης, καὶ στέκει, σὰν σκοτεινὸ ἀντίβαρον, ἀπέναντι στὴν συμπάθεια ἢ στὴν ἀγάπη. «Ἐναργεστάτην δὲ καὶ μόνην διδάσκαλον τοῦ δύνασθαι τὰς τῆς τύχης μεταβολὰς γενναίως ὑποφέρειν, τὴν τῶν ἀλλοτρίων περιπετειῶν ὑπόμνησιν». Ἄν ὁμως ὁ ἱστορικὸς πέτυχε ἓναν ἀληθινὸ στόχον στὴ δεύτερη αὐτὴ ἀπόφανση, γιατί κοίταξε μὲ ὠμὸ θάρρος τὴν γνήσιαν ἀνθρώπινη φύση, στὴν πρώτη, κινημένος ἀπὸ τὸν δασκαλικὸ ἐκεῖνον ζῆλον πού προβάλλει πάντα, σὰν βασικὸ κίνητρο συμπεριφορᾶς τῶν ἀνθρώπων, τὸ καλὸ ἢ τὸ κακὸ παράδειγμα, ἀκολούθησε λανθασμένη γραμμὴ πλεύσεως, καὶ ὁδηγεῖται σὲ συμπεράσματα πού δὲν εἶναι παρὰ μία ἀδειανὴ λογικὴ κατασκευή. Γιατί, δυστυχῶς, κάθε νέα ἱστορικὴ περίοδος ἔρχεται νὰ ἀποδείξει, ὅτι ἡ ἀνάγκη καὶ τὰ πάθη καὶ ὄχι ἡ ἀριστοτέλεια λογικὴ, κυβερνοῦν τὴν ζωὴ τῶν λαῶν, καὶ ὅτι, ὅταν οἱ λαοὶ εἶναι ὁργανωμένοι σὲ κράτη, συγκυβερνοῦν τὸ γνωστικὰ ζυγισμένον συμφέρον κάποιας ἀσήμαντης ἢ σημαντικῆς μειωσιφίας. Μὲ τοὺς

λαούς γίνεται δηλαδή ό,τι και με τὰ ἐπὶ μέρος ἄτομα. Ὄταν πρόκειται γιὰ ξένα συμφέροντα, ἡ λογικὴ μᾶς γίνεται ἐγκόλπιο καί, με τὸ μέτρο, ἀναζητοῦμε τὸ σωστὸ καὶ τὸ δίκαιο. Ἀπολακτίζεται ὁμως, ὅταν πρόκειται γιὰ τὰ δικὰ μας συμφέροντα, γιατί ἡ αἰσθησή μας ἀπρόσβλητο στὴ δράση τυφλά, «χαίρειν λέγουσα διαζευμένοις ἀξιώμασι καὶ συμπεπλεγμέναις», ὅπως καὶ ἡ αἰσθησιμότης τοῦ σκύλου. Μὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ μελετητὴς τοῦ ἱστορικοῦ φαινομένου, σὰν ἄνθρωπος τὸ βλέπει καὶ τὸ κρίνει. Γιατὶ δυστυχῶς ἡ ἱστορικὴ ἐπιστῆμη δὲν στέκεται ἀπέναντι σὲ ἰοὺς καὶ ἡλεκτρόνια, σὲ κῦτταρα καὶ μόρια καὶ ὀλοκληρώματα, ὅπως οἱ ἐπιστῆμες οἱ ἐφηρμοσμένες, ἀπέναντι, δηλαδή, σὲ ὄντοτητες ποὺ μ' αὐτὲς καμιά προσωπικὴ ἀντιδικία δὲν χωρεῖ. Ἀντικείμενο τῆς μελέτης τοῦ ἱστορικοῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ οἱ πράξεις του μέσα στὴν ροὴ τοῦ χρόνου, καὶ γι' αὐτὸ μύρια παράγοντες εἶναι πιθανὸν νὰ ἐπιηρεάσουν τὴν κρίση του καὶ συνεπῶς τὸ ἔργο του: διαφορῆς ἐθνικῆς, φυλετικῆς, ἰδιοσυγκρασίας, κοινωνικῆς τοποθετήσεως, ἔνταξη σὲ ὀρισμένους δογματικούς χώρους, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴν ἐπιδράσουν στὴν ἀντικειμενικὴ ἔρευνα με τὸ συναισθηματικὸ κλίμα ποὺ δημιουργοῦν, καὶ νὰ μὴν ἐφοδιάσουν τὸν κάθε ἐρευνητὴ με ἕναν ἀτομικὸ φακὸ, ποὺ μέσα ἀπ' αὐτὸν θεωρεῖ τὸ ἱστορικὸ γεγονός. Ξέρουμε με πόσο διαφορετικὰ γυαλιὰ κοιτᾶζουν τὸ ἴδιο γεγονός τὰ ἀκραῖα κοινωνικὰ σώματα, καὶ με πόση εὐκολία ἡ ταξικὴ ἱστορία χαρακτηρίζει με στερεότυπους καὶ συχνὰ γραφικούς ὑβριστικούς χαρακτηρισμοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἡ ἄλλη ὄχθη θεωρεῖ ἀσπίλους καὶ ἀμόλυντους. Συνεπῶς, μόνον ὁ ἄνθρωπος - μηχανή, τὸ ἀρχαῖο τέρας, ποὺ ἀγωνίζεται νὰ πραγματοποιήσῃ ἡ ἐποχὴ μας, νεκρὸς σὲ αἰσθήματα, τυφλὸς γιὰ τὶς μυστικῆς ψυχικῆς διακλαδώσεις ποὺ τὶς συντηροῦν: τὸ συναισθηματικὸν καὶ τὴν παράδοση, ἀνεξάντλητος ὁμως σὲ πνευματικὴ ἐνέργεια, θὰ μπορούσε νὰ δώσῃ πιστὰ τὴν εἰκόνα τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι. Δὲν μπορεῖ ὁμως βέβαια γι' αὐτὸ νὰ ἀνακοπῇ τὸ ἔργο τοῦ σημερινοῦ μελετητῆ τῆς ἕλης τῆς ἱστορίας, ἀφοῦ μάλιστα στὶς περισσότερες περιπτώσεις, χωρὶς νὰ μπορῇ νὸ κάμῃ ἀφαίρεση τῆς προσωπικότητάς του, καὶ νὰ μὴν ἀνακατέψῃ τὴν καθαρὰ ἐπιστημονικὴ ἐποπτεία με τὸν λυρισμὸ τοῦ συγκεκριμένου ἑαυτοῦ του, εἶναι προφανῆς ὁ πόθος του νὰ εἶναι δίκαιος καὶ ἀμερόληπτος. Ἐξ ἄλλου, μέσα στὴν περιοχὴ τῶν ἱστορικῶν μελετῶν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τοὺς τελευταίους καιροὺς ἡ ἐπιστῆμη ἔχει ὀλίσει τοὺς ἐρευνητῆς με μέσα νέα, ποὺ διευκολύνουν τὴν προσπέλαση πρὸς τὴν ἀλήθεια, πρέπει νὰ διαστέλλουμε δυὸ διαφορετικῆς ὄντοτητες: τὸ συνθετικὸ ἱστορικὸ ἔργο, ὅπως εἶναι ἡ γενικὴ ἱστορία, ἀπὸ τὴν ἐγκυψὴ σὲ συγκεκριμένους ἱστορικῆς περιοχῆς, περιορισμένης τοπικῆς ἢ χρονικῆς ἐπιφάνειας. Φυσικά, ἡ δευτέρη ἔννοια ὑποτάσσεται λογικὰ στὴν πρώτη, ἀφοῦ τὴν ὑπηρετεῖ. Οὐσιαστικά, ὁμως, τὴν ἐλέγχει, τὴν περιορίζει, τὴν τροφοδοτεῖ, ἀσκῶντας ἔτσι ἀνασταλτικὴν ἐπίδραση στὴν πορεία τῶν βλαβερῶν ἐπιρροῶν ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω.

Μὰ καὶ τὰ μεγάλα ἱστορικὰ ἔργα, οἱ ἀπέραντες συνθέσεις ποὺ θύμιζαν περισσότερο ἐποποιία παρὰ ἐπιστημονικὸ ἔργο, ἔπαψαν πιά νὰ γράφονται ἀπὸ ἕνα καὶ μόνον ἄνθρωπο, καὶ παρουσιάζονται σὰν ἐκδήλωση συλλογικῆς πολλῶν ἰδιοσυγκρασιῶν καὶ πολλῶν ταλέντων. Ἡ κατόπτευση αὐτῆ τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος ἀπὸ πλῆθος διαφορετικῶν σκοπιῶν κολάζει τὶς μεμονωμένες λανθάνουσες ροπὲς γιὰ ὁποιαδήποτε νόθευση, καὶ τὸ φωτίζει με φυσικὸ φῶς, ὅπως τὸ λευκὸ φῶς γεννιέται ἀπὸ ὅλην τὴν κλίμακα τοῦ φάσματος. Σήμερα, ἐπὶ παραδείγματι, καὶ μέσα, φυσικά, στὸν γῶρο τῶν σοβαρῶν ἀνθρώπων, δὲν θὰ μπορούσε νὰ γραφῆ ἡ μεγάλη σύνθεσις τοῦ Bossuet: Λόγος περὶ τῆς Παγκοσμίου Ἱστορίας, ποὺ γι' αὐτὴν, καὶ τὴν θεωρία ποὺ παρουσιάζει, ὁ μεγάλος ἄγγλος ἱστορικὸς Μπιούρη εἶπε ὅτι στηρίζεται εἰς τὴν ἀντίληψη, ὅτι ἡ ἀνθρωπότητα δημιουργήθηκε γιὰ τὸ συμφέρον τῆς Ἐκκλησίας. Ἐδῶ δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν τὰ μεγάλα συνθετικὰ ἔργα, παρὰ μονάχα ἀπὸ τὴν θεωρητικὴν τοὺς πλευρὰ, καὶ μόνον ἐκεῖνα, ποὺ συνειδητὰ ἢ ὄχι, δὲν στέκονται πιστὰ στὸν ὑψηλὸ τους προορισμὸ ποὺ εἶναι: νὰ θεραπεύσουν μιὰ πάγια κα-

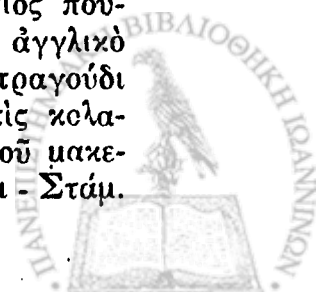
γεξία τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας καὶ τὴν ἔλλειψη ἰδανικῶν, ἀνωτέρων δηλαδή ἠ-
 θικῶν καὶ ἠθικῶν στόχων, πού δὲν ἔχουν καμιά σχέση με κηρύγματα ὑποπτα ἢ γε-
 λοῖα, πού θγαίνουν πάντα ἀπὸ κάποιο ἀόρατο ὑποβολεῖο. Αὐτὲς οἱ συνθέσεις, πού
 δὲν ἔχουν καθαρὴ συνείδηση, τείνουν στὸ νὰ λιπάνουν με φόβιες, ὑστερίες καὶ μύ-
 θους τὸ ψυχολογικὸ ἐκεῖνο ὑπέδαφος, πού μεταβάλλει τὴ μᾶζα σὲ πειθήνιο ὄργανο ἢ
 σὲ ὄπλο κρούσεως γιὰ συμφέροντα πού δὲν εἶναι πάντα καὶ δικά της, πού ἡ μᾶζα
 ὅμως τὰ τρέφει καὶ τὰ προάγει με τοὺς ἀγῶνες της. Ὅσο πιὸ χαμηλὴ εἶναι ἡ παιδευ-
 τικὴ στάθμη ἑνὸς λαοῦ, τόσο καὶ πιὸ εὐκόλα εὐδοκιμοῦν οἱ τέτοιας λογῆς ὑποβο-
 λές. Τὸ ψηλὸ ὅμως παιδευτικὸ ἐπίπεδο, — καὶ δὲν ἐννοοῦμε με αὐτὸ ἐκεῖνο πού
 ἀποβλέπει μόνον στὴν ἀξιοποίηση τῶν εἰδικῶν προικισμένων ἀτόμων, γιὰ νὰ δώση
 στὴν κοινωνία ἐμπειροτέχνες καὶ εἰδικευμένους ἐπιστήμονες πού κινοῦν τὴ ζωὴ
 στοὺς καθαρὰ τεχνικοὺς ἢ οἰκονομικοὺς τομεῖς —, εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ νὰ μάθουν
 οἱ ἄνθρωποι νὰ βλέπουν σωστὰ καὶ νὰ σκέπτονται ὀρθά. Ἡ χρήσιμη παιδεία εἶναι
 ἐκείνη πού κυριεῖει τὶς ψυχὲς με τὶς ἀνθρωπιστικὲς της κλήσεις καὶ τοὺς δίνει τὴ
 δύναμη, ἔστω καὶ χωρὶς νὰ ἐπιχειρῇ νὰ διεισδύση στὰ μυστήρια τῆς πυρηνικῆς φυ-
 σικῆς καὶ τοῦ διαφορικοῦ λογισμοῦ, νὰ ἀντιδράσουν στὶς προσπάθειες πού γίνονται
 γιὰ νὰ ὑποταχθοῦν τυφλὰ σὲ μιὰν ὁποιαδήποτε ὀλιγαρχία, πού ὅταν εἶναι προικι-
 σμένη με εἰδικὰ πνευματικὰ προσόντα, ὅταν αἰσθανθῇ ὅτι τὰ προσόντα της αὐτὰ
 τὴν ξεχωρίζουν ἀπὸ τὴν μᾶζα, ἀποκτᾶει τὴν ἀριστοκρατικὴν ἐκείνη νοοτροπία, πού
 χαρακτηρίζει τὶς ἀνθρώπινες ὁμάδες πού θέλουν νὰ κυβερνοῦν τοὺς ἄλλους διανοία
 κυρίου. Ἡ γενικὴ ἱστορία, πού ἀγκαλιάζει τεράστιους ἱστορικοὺς χώρους, καὶ ξέρει
 με πόσο κόπο, με πόση ἀγωνία καὶ πόσο αἷμα πλήρωσε ὡς τώρα ὁ μέσος ἄνθρωπος
 τὴν ὑποταγὴν του σὲ ἀδιάλλακτες κἀστες, πού ἔστηνε ἐπάνω στὸ κεφάλι του ὁ σκλη-
 ρὸς νόμος τῆς ὑπεροχῆς, ἔχει αὐτὸ τὸ σκληρὸ καθῆκον: πρῶτα - πρῶτα νὰ ὁμο-
 λογήσῃ στὸν ἄνθρωπο ὅτι ὁ πραγματικὸς ὑποβολέας κάθε προόδου στάθηκε πάντα
 ἡ ἀνάγκη. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν θεραπεία τῶν ἠθικῶν ἀναγκῶν, πού ὅταν γίνετα
 ἀσύμμετρα καὶ ἀνεῖθυνα καταλήγει σὲ δολιοφθορέα καὶ ἐκμαυλιστὴ τῆς κοινωνικῆς
 ζωῆς, τονώνει τὸν ἀναιδῆ ἀτομισμό καὶ μεταβάλλει τὸν ἄνθρωπο σὲ λύκο, πρέπει
 ὁ ἱστορικὸς νὰ ἐπισημαίνῃ τὴν ἀνάγκη γιὰ δικαιοσύνη, πού ἐνῶ φαίνεται συνεχῶς
 ὅτι φθίνει καὶ ναυαγεῖ, μέσα σὲ μιὰ θάλασσα ἀπὸ συμφέροντα καὶ πάθη, ἐν τούτοις,
 σὲ ἔσχατη ἀνάλυση, πάντα ζωντανὴ καὶ γεμάτη δύναμη, βραβεύει ἢ τιμωρεῖ τοὺς
 φορεῖς τῆς ἱστορικῆς ροῆς, σύμφωνα με τὰ ἔργα τους. Αὐτὴ ἡ μακροπρόθεσμη κα-
 τάθεση ἠθικῶν κεφαλαίων, πού γίνεται πάντα μέσα στὴν ἱστορικὴ πορεία, ὅσο κι'
 ἂν φαινομενικὰ τὴν πνίγουν ἄλλα κίνητρα, πιὸ βίαια ἢ πιὸ γυδαῖα, πρέπει νὰ ἀνα-
 ζητεῖται, νὰ ἐξαιρέται καὶ νὰ φωτίζεται πάντα ἀπὸ τὸν εὐσυνείδητο ἐρευνητὴ, πού
 καὶ τὴν πηγὴν της μπορεῖ νὰ ἐπισημάνῃ, καὶ τὴν πορεία της νὰ παρακολουθήσῃ μέσα
 στὸ χρόνο, καὶ τὴν ἐπίδρασή της στὶς μελλοῦμενες γενεὲς νὰ καθορίσῃ. Γι' αὐτὴ
 τὴν ἐργασία ὅμως γοειάζεται ὄραση καθαρὴ καὶ, προπάντων, καρδιὰ ἀδέσμευτη. Με
 τὸ νὰ τρέφῃ τὴν μᾶζα με κενὴ μεγαλοστομία, με πατραγαθίες ὄχι καὶ τόσο ἀσφα-
 λεῖς, με λυγισμοὺς τοῦ καλάθου τῶν ἀχρήστων, με πόζες καὶ γελοῖες αὐτάρχειες
 καὶ ἔλλειψη τῆς αἰσθητικῆς τοῦ κομικοῦ, γιὰ νὰ τὴν μεταβάλλῃ σὲ νευρόσπαστο, πού
 τὸ κινοῦν οἱ σπάγγοι τῶν παρασηκνίων, ὁ ἱστορικὸς αὐτὸς τὸν λαὸν του ὑψηοετῆ,
 αὐτὸς τὸν ἑαυτὸ του, οὔτε τὴν κοινωνικὴ σκοπιμότητα. Καὶ προοδίδει τὴν ἀλήθεια,
 πού ὁ ἀγῶνας γι' αὐτὴν εἶναι τὸ εὐγενέστερο πνευματικὸ ἀθλημα. Γιατί, δυστυ-
 γῶς, κολλᾶμε συχνὰ ὄχι στὴν ἀλήθεια τὴν γενικὴν, πού πρέπει νὰ ἔχῃ κῦρος γιὰ
 ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἕως τοὺς ἀντίποδες, μὰ σὲ ἐπὶ μέρους ἀλήθειες, πού εὐκόλα
 τὶς νοθεύουν οἱ αἰσθηματισμοὶ καὶ τὰ μικροσυμφέροντα καὶ τὶς κατανοῦν ἀπλὸ
 προσωπεῖο τῆς ἀπάτης. Ἡ μεγάλη ὅμως ἀλήθεια ὑπάρχει, παρὰ τὶς ἀντιορήσεις
 τῶν σαοχαστῶν της, καὶ ἀνοίγει σιγὰ - σιγὰ τὸν δρόμο της πρὸς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας,
 μέσα ἀπὸ τοὺς γεμάτους πόνους καὶ αἵματα δρόμους τῆς ἱστορίας. Ἐως ὅτου ὅμως
 εὐδοκωθῇ αὐτὸς ὁ ἀγῶνας, γιὰ νὰ κυλήσῃ ἡ ἱστορικὴ ροὴ μέσα σὲ εἰρηνικὲς κοίτες,

οί λαοί, καὶ προπάντων οἱ μικροί, θὰ γνωρίσουν, ποιὸς ξέρει πόσους, ἀκόμη δρόμους μαρτυρίου. Φυσικά, ἐκεῖνοι πού ἀσχολοῦνται μὲ τὶς περιπέτειες τοῦ ἀνθρώπου στὴ γῆ μέσα στὸν χρόνο, σπανιώτατα ἀσφαλῶς θὰ κακοποιοῦν τὴν ἀλήθεια ἐκ προθέσεως, καὶ σχεδὸν πάντα βρίσκουν εὐκαιρία εἴτε στοὺς προλόγους εἴτε στὸ κύριο σῶμα τοῦ ἔργου τους νὰ τονίσουν τὴν ἀμεροληψία τους καὶ τὸν σεβασμὸ τους γιὰ τὸ ὀρθὸ καὶ τὸ δίκαιο. «Μετὰ δὲ τὸ τέλος ἐκάστης μάχης, γράφει ὁ Χρ. Περραιβὸς στὴν προκήρυξή του περὶ ἐκδόσεως τῶν Ἀπομνημονευμάτων του, ἠπτόμην τοῦ καλάμου, σκοπεύων πάντοτε, ὄχι νὰ ἐλκύσω τοὺς ἀναγνώστας γράφων μύθους καὶ πλάσματα, ἀλλὰ νὰ ἐκφράσω ἀφελῶς τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγονότων, ἥτις μόνη δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὰς μελλούσας πράξεις». Ἀκόμη πιὸ ρητὰ ἐκφράζεται ὁ μεγάλος Πολύβιος, ὁ ἀποσυνάγωγος τῆς Μέσης Παιδείας μας: «Ὅταν δὲ τὸ τῆς Ἱστορίας ἦθος ἀναλαμβάνει τὶς, ἐπιλαθέσθαι χρὴ πάντων τῶν τοιούτων, καὶ πολλάκις μὲν εὐλογεῖν καὶ κοσμεῖν τοῖς μεγίστοις ἐπαίνοις τοὺς ἐχθρούς, ὅταν αἱ πράξεις ἀπαιτῶσι τοῦτο, πολλάκις δ' ἐλέγχειν καὶ ψέγειν ἐπονειδίστως τοὺς ἀναγκαϊοτάτους, ὅταν αἱ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἀμαρτίαι τοῦθ' ὑποδεικνύουσι». Ὅλες ὁμως οἱ ἀγγελικὲς προθέσεις παλαιῶν καὶ νέων ἱστορικῶν δὲν μπόρεσαν πάντα νὰ ἀνακόψουν τὴν εἰσβολὴν στὸν ἱστορικὸ χῶρο παραγόντων ἄλλων, πού βλέπουν τὴν ἀλήθεια ὅπως ὁ διάβολος τὸ ἀγίασμα. Εἶναι σὲ ὄλους γνωστὸς ὁ καταλυτικὸς οἴστρος τῶν παπικῶν, ὅταν ἔγραφαν γιὰ τὸ Βυζάντιο, πού μόνον, ὄχι ἡ νεώτερη ἔσθυνα, μὰ ἡ νεώτερη ἐντιμότητα μπόρεσε μὲ εἰλικρίνεια καὶ ἀμεροληψία νὰ στήσῃ ἀληθινὸ μπροστά μας. Δὲν εἶναι ὁμως πάντα εὐκόλο στὸν ἱστορικὸ νὰ πλυθῇ ἀπὸ προλήψεις, ἰδεολογίες, κάστες, οἰκογενειακὰ συμφέροντα, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸ συναίσθημα κάποιας ὑποθετικῆς ἢ ὄχι ἐθνικῆς ὑπεροχῆς. Ὁ Arnold Toynbee, στὸν πρόλογο πού ἔγραψε σὲ μιὰ συλλογὴ κειμένων μὲ τὸν τίτλο: Πόλεμος καὶ Πολιτισμὸς, ἀπὸ τὸ μεγάλο ἔργο του A study of History, χωρίζει τοὺς λαοὺς σὲ εἰρηνικοὺς καὶ μὴ, καὶ ἀναφέρεται φυσικὰ στὴν Ἄγγλους καὶ στοὺς Γερμανοὺς, ἀφοῦ ἔγραψε μετὰ τὸν Βο Παγκόσμιον πόλεμο, τὸ Μόναχο καὶ τὴν Δουγκέρνη. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ Ἄγγλοι εἶναι οἱ εἰρηνόφιλοι, καὶ φιλοπόλεμοι οἱ Γερμανοί. Εἶναι βέβαια γνωστὸ ὅτι εἰρηνόφιλοι λαοὶ εἶναι συνήθως, ὄχι βέβαια ἐκεῖνοι πού ὑπακούουν σὲ κάποια ὑπερβατικὴ ἠθικὴ ἐπιταγὴ, ἀλλὰ, πολὺ πρακτικώτερα, ἐκεῖνοι πού ἔλυσαν τὰ ὑλικῆς φύσεως προβλήματα τους εἰς βάρος τῶν ἄλλων, καὶ ὅτι, ὡς τὴν ὥρα πού τὰ ἔλυσαν, ἦταν καὶ αὐτοὶ φιλοπόλεμοι, εἴτε καθαρὰ καὶ ξάστερα, εἴτε ὑπὸ προσωπεῖον, καὶ ὅτι εἶναι πάντα πρόθυμοι νὰ λησμονήσουν τὶς δέκα ἐντολές, καὶ νὰ ξαναγίνουν, ἐὰν φυσικὰ οἱ δυνάμεις τους τὸ ἐπιτρέπουν, φιλοπόλεμοι, ἐὰν κινδυνέψῃ ἡ προνομακὴ τους θέσῃ στὸν κόσμον. Αὐτὸ τὸ ἐκφράζει ἔτσι ὁ Τοynbee, ἀφοῦ εἶδε, ὅπως καὶ ὄλοι ἐμεῖς μαζί του, τὸν θάνατο τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν, καὶ τὴν ὑποπτικὴ καχεξία τοῦ διαδόχου της: «Ἐκεῖνο πού προφανῶς ἢ κατάστασι ἀπαιτεῖ εἶναι ἕνας ἐθελοντικὸς συνασπισμὸς τῶν εἰρηνικῶν λαῶν, μὲ μιὰ δύναμη καὶ μιὰ συνοχὴ ἀρετῆς, γιὰ νὰ εἶναι ἀπρόσβλητες ἀπὸ ὅποιονδήποτε δὲν θὰ δέγονταν ἢ θὰ ἐπιχειροῦσε νὰ σπάσῃ τὸ σύμφωνο τῆς ὀμαδικῆς τους ἀσφάλειας». Αὐτὸς ὁ βαθυστόχαστος ἀνθρώπος, πού εἶναι στὴν ἐποχὴ μας τὸ ὀξύτερο μάτι ἀνάμεσα στοὺς μελετητὲς τοῦ ἱστορικῶν γεγονότος, δὲν θὰ μπορούσε νὰ προτείνῃ ἄλλο μέσο γιὰ τὴν διασφάλισιν τῆς εἰρήνης ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς συνασπισμοὺς, πού, ἕως τώρα τουλάχιστο, ἔχουν ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀνθρωπότητα τὸν πόλεμο; Ἐνα μέσο, πού ἀσφαλῶς θὰ ὑπάρχῃ, πού δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν ὁμως νὰ τὸ δοῦμε τὰ πάθη μας καὶ τὰ συμφέροντά μας, πού δὲν εἶναι ὁμως πάθη καὶ συμφέροντα πανανθρώπινα: Αὐτὸ τὸ μέσο, χρὸς μας εἶναι νὰ τὸ ἀναζητήσουμε ὄλοι, καὶ ἰδιαιτέρα οἱ ἱστορικοὶ τῆς περιωπῆς τοῦ Τοynbee, καὶ νὰ μὴν κρατοῦμε τὸ δάκτυλο στὰ χεῖλη, ὅπως ὁ Ἀρποκράτης, ὅσο εἶναι ἀκόμη καιρὸς, καὶ πρὶν προλάβουν οἱ συνασπισμοὶ νὰ κανονίσουν τὶς διαφορὰς τους.

Ὅλοι οἱ λαοί, προπάντων ὁμως οἱ μικροὶ λαοί, πού οἱ ἱστορικὲς συνθήκες τοὺς ἐμπόδισαν νὰ ὀριμᾶσουν, ἔχουν μεγαλύτερη ἀνάγκη τῆς στυγνῆς ἀλήθειας, γιὰ

τι συχνά διατηροῦν τὴν νοοτροπία μικρῶν παιδιῶν, δηλαδή τὴν εὐπιστία τους, τὴν ἀφοσίωσή τους σὲ θρόνους, καὶ τὴν ροπὴ τους νὰ τσιμποῦν σὲ κάθε δελεαστικὸ ἢ εὐπεπτο δόλωμα. Στὶς ἀρχές τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ἓνας φίλος μου μαθητὴς τοῦ Γυμνασίου καὶ γαλλόφιλος, ἐπειδὴ γαλλόφιλο τὸν ἔκαμε ἡ ἐφημερίδα ποὺ διάβαζε ὁ πατέρας του, ἔφθασε σὲ ἀγῶνα πυγμῆς καὶ πάλης μὲ κάποιον ἑξά-δεξιο, γερμανόφιλο, γιατί γερμανόφιλη ἦταν ἡ ἐφημερίδα τοῦ σπιτιοῦ του καὶ ἀντίθετα τὰ συνθήματα. Δυστυχῶς, αὐτὸ ποὺ γίνεται μὲ τὰ μικρὰ παιδιά, γίνεται καὶ μὲ τὰ μικρὰ ἔθνη, ποὺ μὲ χαλινοὺς ἀόρατους τὰ κυβερνοῦν τὰ πιὸ μεγάλα καὶ πιὸ ἔμπειρα καὶ πιὸ πλούσια σὲ δόλους. Τὸ νὰ νικηθῇ ὅμως κανεὶς ἀπὸ τὴν ἀνώτερη βία εἶναι γὰρ τὸ φυσικὸ, μὰ καὶ λογικὸ ἀκόμη. Τὸ νὰ ἰποτάσσεται ὅμως κανεὶς στὴν βία τὴν χαμοκλαρισμένη μὲ ρόδα καὶ βάγια, σὲ σημεῖο ποὺ νὰ εὐγνωμονῇ ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἀδιχεῖ, οὔτε δίκαιο οὔτε φυσικὸ εἶναι. Στὸν πρώτο παγκόσμιον πόλεμο τοὺς Βέλγους δὲν τοὺς νίκησε ἡ εὐπιστία καὶ οἱ ἀνεδαφικοὶ ρωμαντισμοί, μὰ ἡ ὕλική ὑπεροχὴ, συνδυασμένη μὲ τὴν ἐπιστήμη τοῦ πολέμου τοῦ Κλάουζεβιτς καὶ τοῦ Φὸν Σλῆφεν. Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι μόνον ἡ ὕλική ὑπεροχὴ τοῦ ἀντιπάλου στάθηκε ἡ αἰτία τῶν παθημάτων τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Ὀρλωφικῶν ὡς τὶς μέρες μας; Ἀσφαλῶς, ὄχι. Στὴν νέα μας Ὀδύσσεια, στὶς θυσίες καὶ τὶς συμφορές μας, βασικὸ ρόλο ἔπαιξαν ἡ ἑξ ἰδιοσυγκρασίας εὐπιστία μας, ὁ συναισθηματισμὸς μας, ποὺ μᾶς ἔκανε νὰ πιστεύουμε πὼς μᾶς ἀγαποῦν, ὄχι ξένοι λαοί, μὰ ξένα κράτη, ἡ πρόθυμη ἀφοσίωσή μας σὲ συνθήματα, ποὺ οὔτε γὰρ τὴν καταγωγὴ τους ἐρευνοῦμε οὔτε γὰρ τοὺς σκοποὺς ἐκείνων ποὺ τὰ πετοῦν, καί, τέλος, μιὰ συγκινητικὴ, βέβαι, βλαβερὴ ὅμως ροπὴ πρὸς τὴν μυστικοπάθεια. Ὁ Ἀγαθάγγελος, τοῦ Θεόκλητου Πολυειδῆ καὶ τὸ περίφημο τραγούδι: «Ἀκόμη τούτ' τὴν ἀνοιξη, ραγιαδες, ραγιαδες, τοῦτο τὸ καλοκαίρι, ὡς ποὺ νάρθῃ ὁ Μόσκοβος, νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι» στάθηκε ἀσφαλῶς μιὰ προετοιμασία καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὲς αἰτίες τῶν ὀρλωφικῶν, ὅταν ὁ Μόσκοβος φεύγοντας παράδωσε τὸν ξεσηκωμένο πληθυσμὸ τοῦ Μωριᾶ στὴν διάθεση τῶν ἀρηνιασμένων ἀλβανῶν μισοφόρων. Καὶ δὲν ἀρκέστηκε σ' αὐτό, —σύμφωνα, ἂν δὲν κἀνω λάθος, μὲ τὸ πολῦτιμο πρῶτο μέσοσ τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννη, ποὺ εἶναι τόσο ἀμερόληπτος σ' αὐτό, ὅσο τοῦ τὸ ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις του, ἀφοῦ δὲν εἶχε ἄμεση συμμετοχὴ στὰ γεγονότα—, μὰ προσπάθησε, μὲ μερικὴ μόνον ἐπιτυχία, νὰ ξεκαθαρίσῃ τὴν ἐπιτροπὴ ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ τὸν Μωριᾶ, γὰρ νὰ ἐκθέσῃ στὴν μεγάλη Αἰκατερίνη τὰ κατορθώματα τοῦ εὐνοουμένου της. Μᾶς θέλουν, ὅταν μᾶς χρειάζονται καὶ μᾶς πετοῦν σὰν στιμένο λεμόνι, ὅταν πᾶψουν νὰ ἔχουν τὴν ἀνάγκη μας. Αὐτὴ τὴν καυτερὴ ἀλήθεια θὰ ἔπρεπε πρῶτα - πρῶτα νὰ κάμῃ βίωμα τοῦ τόπου μας μιὰ τίμια παιδεία. Ἀλλὰ γιατί νὰ ἀνατρέξουμε στοὺς μακρυνοὺς καιροὺς τοῦ Ἀφανισμοῦ; Ἐχουμε στὴν ἐποχὴ μας ἓνα τόσο δραματικὸ παράδειγμα ὀμοῦ ἐμπαιγμοῦ τοῦ μικροῦ μας λαοῦ, ὥστε κάθε ἀναδρομὴ σὲ παλαιὰ γεγονότα γίνεται περιττὴ. Ὁ Γουίσταρ Τσῶρτσιλ στάθηκε σίγουρα ὁ μεγαλύτερος πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας τῶν δύο τελευταίων αἰώνων καὶ μιὰ προσωπικότητα καταπληκτικὴ σὲ πνευματικὴ καὶ ὀργανωτικὴ δύναμη. Στάθηκε ἐπίσης ἓνας ἄντρας μὲ σπάνια ψυχικὴ ἀντοχὴ, ὅταν, παλεύοντας, φυσικὰ γὰρ τὴν πατρίδα του, ἀντιμετώπιζε τὴν πολεμικὴ μηχανὴ τοῦ Χίτλερ. Στάθηκε ὅμως πάντα ἓνας μεγάλος Ἕλληνας πολιτικὸς καὶ εἶναι αὐτονόητο τὸ ὅτι οὔτε σὰν Ἕλληνας, οὔτε σὰν πολιτικὸς θὰ μπορούσε νὰ ὑποτάξῃ τὶς πράξεις του καὶ τὰ αἰσθήματά του στὴν ἠθικὴ συμπεριφορὰ ἀπέναντι τῶν μικρῶν καὶ ἀδύνατων λαῶν, ποὺ θὰ ἐπέβαλλε ἡ σφιχτὰ ἔστω τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ ὁ γνήσιος πονητισμὸς. Ὅλοι βέβαια θυμοῦνται τὰ ἐγκώμια ποὺ ἔφαινε γὰρ μᾶς τὸ ἀγγλικὸ ραδιόφωνο στὶς πρώτες μέρες τοῦ ἰταλικοῦ πολέμου, καὶ τὸ κολακευτικὸ τραγούδι τοῦ μᾶς εἶχε ἀφιερῶσει. Δυστυχῶς ὅλα αὐτὰ μᾶς θύμισαν πιὸ ὕστερα τὶς κολακευτικὰ, μὰ γεμάτες εἰρωνία, παροχαινώσεις τῶν συμμάχων ἀξιωματικῶν τοῦ μακεδονικοῦ μετώπου στὸν ἀθῶο ρωμηό, τὸν Τράντ ε Καράντ, τὸν μακαρίτη Στάμ - Στάμ.

“Όταν ὁ Βος παγκόσμιος πόλεμος ἐτελείωσε, ὁ Τσῶρτσιλ ἔγραψε τὴν Ἱστορία του, ἐνῶ ἐμεῖς στὴν Ἀθήνα πατούσαμε στὸν δρόμο πὸν ἔφερε τὸ ὄνομά του καὶ ἡ θαλαμηγὸς ἑλληνα πολίτη τοῦ ἔδινε τὴν εὐκαιρία νὰ ξεχάσῃ, ἀτενίζοντας τὰ μαγευτικὰ ἀκρογιάλια τῆς Μεσογείου, τὸν κάματο καὶ τὶς ἀγωνίες τοῦ φοβεροῦ ἀγῶνα. Ἡ Ἱστορία τοῦ Τσῶρτσιλ ἀπλώνεται σὲ τρεῖς περίπου χιλιάδες σελίδες. Μέσα σ’ αὐτὲς ὑπάρχει μιὰ σελίδα ὅπου, ξεφεύγοντας ἀπὸ τὰ γεγονότα, δίνει σὲ μιὰ φιλοσοφικὴ ἀνάταση, τὴν κατὰ σύγκρισιν εἰκόνα τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ. Στὶς ἐπιχειρήσεις τῆς Ἀλβανίας ἀφιερώνει δεκαπέντε περίπου σελίδες, καὶ μέσα σ’ αὐτὲς ἀναφέρονται συνεχῶς ὁ Γουεΐβιλ, τὸ Τομπρούκ, ἡ Μάρσα Ματρούκ, ἡ Λιβύη καὶ ἰδιαίτερα ἡ Τουρκία, — πὸν ἔπρεπε μὲ κάθε τρόπο νὰ ἰκανοποιηθῇ, γιὰ νὰ ταχθῇ μὲ τὸ μέρος τῶν συμμάχων, πράγμα πὸν βέβαια δὲν ἔκαμε— ἡ βοήθεια πὸν θὰ ἔπρεπε νὰ χορηγηθῇ στὴν Ἑλλάδα, ὄχι γιὰτὶ θάνασσα τῆς εἶχε ἐπιτεθῇ ὁ σύμμαχος τοῦ Χίτλερ, μὰ γιὰ νὰ μὴ νομίσῃ, πάλι ἡ Τουρκία, ὅτι οἱ Ἄγγλοι ἀφήνουν ἀνυπεράσπιστους τοὺς συμμάχους καὶ χάσῃ ἔτσι τὴν πίστη της στὸ μεγαλεῖο τῆς ἀγγλικῆς ἠθικῆς. Μέσα στὶς δεκαπέντε αὐτὲς σελίδες, ἀφιερώνει ὁ συγγραφέας ἐλάχιστες γραμμὲς στὴ θαυμάσιη ἀπάντηση τοῦ λαοῦ μας στὴν ἄδικη πρόκληση, καὶ παρακάτω, ὅταν φτάνει στὴν γερμανικὴ ἐπίθεση κατὰ τῶν Βαλκανίων, πετῶντι καλὰ μὴ ἀναφέρει ὅτι οἱ Γερμανοὶ σὲ τέσσερις μέρες ἐσύντριψαν τὴν ἑλληνικὴ ἄμυνα. Εὐτυχῶς μίλησαν γιὰ μᾶς μὲ μεγαλύτερη εὐαισθητικὴν οἱ δύο μας ἔχτροί. Ὁ Χίτλερ, ἰδιαίτερα, στὸν λόγο στὸ Ράϊχστατ, μίλησε πολὺ πιὸ κολακευτικὰ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀντίσταση ἀπὸ τὸν μακαρίτη φίλο μας καὶ σύμμαχο. Τὶ ἀνάγκασε λοιπὸν τὸν Ἄγγλο πρωθυπουργὸ νὰ μᾶς ἀγνοήσῃ σχεδόν, ὅταν δὲν μᾶς ἀγνόησε ὁ Ἄξονας; Ἀσφαλῶς ὄχι ὁ θρολούμενος φιλελλητισμὸς του, πὸν ἐκδηλώνονταν σχεδόν πάντα μὲ κάποια μικρὴ δόση ἀντιπάθειας γιὰ τὸν μικρὸν μας λαόν. Ἴσως ἐκεῖνο πὸν ἐκφράζει νομίζω ὁ Σπένσερ σὲ κάποιο του παλαιὸν ὄρισμό: Τί εἶναι οἱ Ἄγγλοι; — Ἐμποροὶ. — Τί εἶναι ὁ πολιτισμὸς τους; — Πολιτισμὸς ἐμπορῶν. — Ποιὸ εἶναι τὸ Δίκαιόν τους; — Τὸ ἐμπορικὸ Δίκαιο. — Ποιὰ εἶναι ἡ βάση του; — Ἡ ἰδιοτέλεια. Εὐτυχῶς, γιὰ τὴν βασικὴν προσφορὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ στὸν ἀγῶνα τοῦ κόσμου ἐναντίον τῆς ὀμῆς καὶ ἀδίστακτης βίας, μίλησε ἡ δίκη τῆς Νυρεμβέργης. Ἡ μελέτη ἐνὸς ὀλόκληρου βουνοῦ διαδικαστικοῦ ὕλικου ἔπεισε τὸν διάσημον δημοσιολόγον Ρεμόν Καρτιέ, καὶ μαζί του θὰ μπορούσε νὰ πείσῃ κάθε κολόβουλο καὶ καλῆς πίστεως ἄνθρωπον, χωρὶς δικολαβισμούς, φούμαρα καὶ γανγισματα, καὶ μὲ μόνη τὴν ἀτράνταχτη δύναμη τοῦ ὀμοῦ ντοκουμέντου, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἀντίσταση καὶ νίκη στὴν Ἀλβανία, στάθηκε ἡ αἰτία γιὰ τοὺς Γερμανοὺς τῆς δημιουργίας τοῦ βαλκανικοῦ μετώπου, πὸν ἀπὸ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον στάθηκε ὁ ἐπιόλτης τους. «Στὴν διαταγὴ τοῦ Φύρερ, πὸν ἔξακόντισε τὴν πολεμικὴν του μηχανὴν ἐναντίον τῶν Βαλκανίων, γράφει ὁ Καρτιέ στὸ βιβλίον του: *Les secrets de la guerre*, βρίσκονταν αὐτὴ ἡ βασεὶα ἀπὸ νόημα φράση: «Ἡ ἐκτέλεση τοῦ σχεδίου Βαρβαρόσσα ἀναβάλλεται γιὰ ἔξῃ ἑβδομάδες». Θὰ ἄρχιζε τὶς 15 Μαΐου ἄρχισε τὶς 22 Ἰουνίου τοῦ 1941». Τὸ σχέδιον Βαρβαρόσσας ἦταν τὸ σχέδιον τῆς ρωσικῆς ἐκστρατείας τοῦ Χίτλερ. Καὶ γι’ αὐτὴ τὴν ἀναβολή, γράφει ὁ Καρτιέ, μὲ βάση τὰ ἀρχεῖα τῆς Νυρεμβέργης καὶ τὶς καταθέσεις γερμανῶν στρατηγῶν, πὸν βρεθῆκαν στὸ ἐπίκεντρο τοῦ φοβεροῦ ἀγῶνα, τὰ ἔξῃς βαρυσήμαντα λόγια: «Ἐὰν ὁ ρωσικὸς πόλεμος ἄρχιζε ἔξῃ ἑβδομάδες ἐνωσῆτερα, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι οἱ Γερμανοὶ θὰ ἐκέοδιζαν τὴν Μόσχα καὶ ὁ πόλεμος θὰ διαρκουσε ἴσως δύο χρόνια περισσότερον. Χτυπῶντας τὴν Ἑλλάδα, ὁ Μουσολίνι ἔσωσε τὴν Μόσχα. Ἡ ἰταλικὴ ἐπίθεση στοίχισε στὸν Ἄξονα τὴν φοβερώτερήν του ἡττα». Αὐτὲς οἱ ἔξῃ ἑβδομάδες τῆς ἑλληνικῆς ἀντίστασης, πὸν ὁ Τσῶρτσιλ τὶς ἀντιπαρέοχεται μὲ μιὰ ἀδίστατη ὑπόκληση, στάθηκαν πιθανόν γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα, — ἂν συλλογιστοῦμε ὅτι ὡς τὴν τελευταία στιγμὴ τοῦ πολέμου ὁ Χίτλερ περιέμενε στὰ ὑπόγεια τῆς Καγκελαρίας τὸ εὐφρόσυνο μῆνυμα, ἀπὸ τοὺς ἐγκεφάλους του, τῆς κατασκευῆς τῆς βόμβας οὐρα-

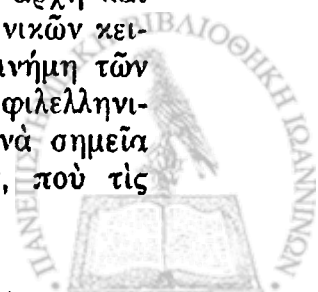
νίου—, ὁ ἄγγελος ἐλευθερωτής, ἕνα ἐλάχιστο διάστημα χρόνου, πού εἶχε τὴν πικρότητα αἰώνων. Αὐτό, ὁ φίλος καὶ σύμμαχος μας, τὸ ἀντιπαρήλθεν, ὡπως ὁ Φαρισαῖος στὴν παιαβολή τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτη. Ὅλα αὐτὰ πού εἶδαμε ἕως τώρα σχετικά μὲ τὴν γενικὴ ἱστορία, εἶναι σὰν μιὰ ἐπαλήθευση τοῦ πυκνοῦ ἀφορισμοῦ τοῦ Βαλερύ: "Ὅτι στίς σελίδες τῆς «εἶναι ἀδύνατο νὰ ξεχωρίσης τὸν παρατηρητὴ ἀπὸ τὸ πρᾶγμα πού παρατηρεῖ, τὴν ἱστορία δηλαδὴ ἀπὸ τὸν ἱστορικόν». Συνελπῶς στίς σελίδες τῆς πάντα θὰ λείπη ἡ ἀκαμψὴ ἐκείνη ἀντικειμενικότητα, πού προσιδιᾶζει στίς ἐφημεροσπόμενες ἐπιστῆμες, καὶ θὰ παραμείνῃ μόνον ἡ σκιά τῆς. Τώρα, γιὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ ἑλληνισμός, μὲ κάποια δυνατὴ ἀκρίβεια, τὴν σημασία τῆς προσφορᾶς του στὸν κόσμον, πού καμωφλαρισμένες ἢ ὄχι δυσμενεῖς προθέσεις τὴν παραχαράσσουν, γιὰ νὰ τευνώσῃ ἐλεύθερα τὰ μέλη του, καὶ νὰ χαρῆ τὴν ὑπαρξὴ του, τοῦ χρειάζεται ἡ ἱστορία πού θὰ τοῦ μάθῃ τὴν ἀλήθεια καὶ θὰ τοῦ δώσῃ τὰ δίκαια σταθμὰ γιὰ νὰ ζυγίσῃ τὰ χρέη του καὶ τὰ χρέη τῶν ἄλλων σ' αὐτόν. Ὡς σήμερα, τὰ λογιστικὰ βιβλία τῶν ξένων μᾶς παρουσιάζουν σχεδὸν κατὰ κανόνα σὰν χρεώστες φτωχοὺς συγγενεῖς, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού ξεψύχησε ὁ ἀρχαῖος ἑλληνισμός. Ἔτσι μᾶς ἐμάθαν ὅτι πρῶτα - πρῶτα χρωστᾶμε εὐγνωμοσύνη σὲ ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὁ κάθε Ἕλληνας πιστεῖται ὅτι ὁ τόπος του ἔχει προστάτες ἁγίους σὲ ὅλα τὰ ξένα χώματα τῆς Οἰκουμένης. Καὶ ὁμοῦς εἶναι ἀνάγκη νὰ λείπη αὐτὸς ὁ φερτὸς μολυσμένος ἀέρας, γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ κάθε πολίτης νὰ γνωρίσῃ τὴν σχετικά ἀνόθευτὴ ἀλήθεια καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰ χρωματισμένα γυαλιά, πού κοιτάζουν πάντα νὰ τοῦ φορέσουν ξένοι καλοπροαίρετοι ὀπτικοί. Γιὰ νὰ γίνῃ ὁμοῦς αὐτὸ χρειάζεται κόπος· γιατί μὲ τὴν ὀμφαλοσκοπία μένουμε πάντα στίς ἴδιες ἐπάλξεις καὶ στὰ ἴδια παρατηρητήρια. «Ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας καὶ ἐπὶ τὰ ἑτοῖμα μᾶλλον τρέπονται» λέει ὁ Θουκυδίδης. Χρέος βασικὸ τῶν ἑλλήνων ἱστορικῶν εἶναι νὰ ἀνασύρουν, μέσα ἀπὸ τὴν ἀρχαία μούχλα τῶν ἐγωισμῶν καὶ τῶν συμφερόντων, γεγονότα σπουδαῖα τῆς ἱστορικῆς πορείας τοῦ λαοῦ μας, γιὰ νὰ τὸν κάμουν ἱκανὸ νὰ θεωρήσῃ μὲ σίγουρο μάτι τὴν στάση καὶ τὶς περᾶσεις τῶν πολιτικῶν, προπάντων τῶν ξένων, παιδαγωγῶν καὶ μεντόρων του, ἀκόμη καὶ νὰ ἐξοφλήσῃ παλαιὰ χρέη ἀπέναντι τῶν πραγματικῶν του εὐεργετῶν. Αὐτὴ εἶναι δουλειὰ ὄχι τῆς γενικῆς μὰ τῆς ἐπὶ μέρος ἱστορίας, πού ἀσχολεῖται μὲ ἐποχὲς χρονικῶς περιορισμένες, καὶ ἀναγκάζεται, μὲ κόπους καὶ ἀγωνίες, νὰ λύνη συνεχῶς προβλήματα σχετικά μὲ πρόσωπα καὶ πράγματα. Αὐτὴ ἐλέγχει τὴν πρώτη, τὴν κατεθίνει καὶ τὴν βοηθαίει στὸ νὰ στέκεται μακρυνὰ ἀπὸ τὶς ἀνασταλτικὲς ἐπιδράσεις, φυλετικὲς, ταξικὲς ἢ προσωπικὲς, πού προηγουμένως ἀναφέραμε. Γιὰτί μέσα στὴ σκόνη Ἀρχείων καὶ βιβλιοθηκῶν, μακρυνὰ ἀπὸ τὶς ἐξάρσεις καὶ τὰ αἰθέρια ἄλλα, ἀφιερώνεται στὰ ἐν ποσὶ καὶ συλλέγει μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐρευνητῶν τῆς, ὅτι ἐξ ἐπογυίου, μὰ μεθοδικὰ καὶ σκόπιμα, ἀλήθειες μακρυνές πού τὶς ἔθαψε ὁ χρόνος καὶ εἰ σκόπιμες ἐπιδράσεις ἄνομων πόθων καὶ συμφερόντων, καὶ δείχνει μὲ μεγαλύτερη εὐκρίνεια τὸ παρελθόν. Ἐχει γιὰ πεδίο δράσεως δημόσια καὶ ἰδιωτικά ἀρχεῖα, οἰκογενειακὰ ἀπόρρητα ἔγγραφα, πού τὸ ἀπόρρητό τους ἔπαψε πιά νὰ ἀπασχολῇ τὶς ἐνδιαφερόμενες οἰκογένειες γιατί ἔχουν πιά σθηστῆ, ἀλληλογραφίες, ἰδιωτικὰ συμφωνητικὰ, ἐφημερίδες περασμένων ἐποχῶν, κάθε λογῆς διοικητικὲς ἀποφάσεις καὶ πρὸ πάντων ἀπομνημονεύματα εἴτε ἀπλῶν παρατηρητῶν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, εἴτε ἀνθρώπων πού ἔπαιξαν σ' αὐτὰ κάποιον σημαντικὸ ἢ ἀσημαντὸ ρόλο. Αὐτὰ τὰ τελευταῖα δημιουργοῦν γιὰ τὸν ἐρευνητὴ τὶς πιὸ σοβαρὲς πωκολίες, γιατί τὰ προσωπικὰ κίνητρα παρεμβαίνουν καὶ σκανδαλίζουν τὴν ἱστορικὴ ὄραση. Ὁ Ε. Γ. Πρωτοπάλτης γράφει στὴν εἰσαγωγή του στὴν Γενικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Λάμπρου Κουτσονίκα: «Σημείωσα ἀνωτέρω ὅτι ὁ Α. Κ. ἔγραψε τὴν Ἱστορία του ἐξ ἐμφύτου ἀγάπης πρὸς τὴν ἱστορικὴν διήγησιν· ὁ ἴδιος προσθέτει ὅτι ἐπεχείρησε τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας του ἐκινούμενος ὑπὸ πατριωτικοῦ ζήλου. Ἀλλὰ ὑποθέτω μετὰ βεβαιό-

τητος διότι ο κύριος σκοπός του ήτο πρώτον ή άπικατάστασις του ύβρισθέντος υπό του Χρ. Περραιβοῦ πάππου του και άρχηγού τής φάρας του Ν. Κουτσουνίκα. Κίνητρα λοιπόν προσωπικά εκίνησαν τον Λ. Κ. να γράψη τὰ άπομνημονεύματά του, και τὰ κίνητρα αυτά δέν είναι τὸ κατάλληλο φίλτρο για να διηθίζονται τὰ ιστορικά γεγονότα. Ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης ήταν πνεῦμα δξύ, προσωπικότητα ἕμως διαποτισμένη από τις αντίληψεις τής κάστας τῶν προυχόντων, πού ἔβλεπαν τήν μάζα, ὄχι με καθαρή συμπάθεια, μά με άνεκτικὴ συγκατάβαση. Γι' αυτό τὰ πολύτιμα Ἐπομνημονεύματά του εισάγουν θαυμάσια στο πνεῦμα τής επαναστατικῆς ἐποχῆς και κατατοπίζουν σωστά σχετικά με πρόσωπα και πράγματα, μόνον όταν δέν διακυβεύονται τὰ οικογενειακά του συμφέροντα και οί ταξικῆς πεποιθήσεις του. Ὁ Δεληγιάννης στάθηκε τουλάχιστο ἕνας πραγματικός ἡγέτης, και ὄχι κατά φαντασίαν. Δέν συνέβαινε ὅμως τὸ ἴδιο για ὄλους τοὺς συγγραφεῖς Ἐπομνημονευμάτων. Πιστοὶ ὄλοι στην ἀρχή, πού σύμφωνα μ' αὐτὴ ὁ ἄνθρωπος μόνον με ἐπιείκεια ζυγίζει τὸν ἑαυτό του και τις πράξεις του, αὐτοπροβάλλονται σχεδόν ὄλοι, σπουδαῖοι εἴτε ἀσήμαντοι, σάν μορφῆς τής πλώρης, σάν τις γοργόνες και τις φιγοῦρες πού κοσμοῦσαν τὰ ἀκρόπλωρα τῶν παλαιῶν καραβιῶν. Τί τὸ πιό φυσικὸ από αὐτὴ τήν ἀδυναμία για τὸν ἑαυτό μας, από αὐτὴ τήν τάση να θεωροῦμε τὴ δικὴ μας ὑπαρξη σάν τὸ κέντρο τοῦ κόσμου, πρὸ πάντων σὲ ἐποχῆς ὄπου και ἡ φιλοπρωτία και ὁ φθόνος ἐρεθίζονται μέχρι παροξυσμοῦ από τήν ἐμφάνιση στη σκηνὴ ἄλλων ἀνθρώπων, πού πρωταγωνιστοῦν, στοὺς δύσκολους καιρούς, εἴτε λόγω εἰδικῆς προίκησης, εἴτε λόγω καταγωγῆς. Ἰδιαίτερα όταν τὰ Ἐπομνημονεύματα γράφονται πολλὰ χρόνια ὕστερα από τὰ γεγονότα και ὁ συντάκτης τους ἔχει ἤδη ἰδούσει μιὰ κάποια, μικρὴ ἢ σπουδαία, οικογενειακὴ δυναστεία, ἢ ἀλήθεια γι' αὐτὸν εἶναι ὅτι τὸ κόκκινο πανί για τὸν ταῦρο, όταν θὰ εἶναι δυνατόν να θίξη τὰ κακῶς κείμενα. Ὁ ιστορικὸς τής Φιλικῆς Ἐταιρείας, Ι. Φιλήμων, προκειμένου να ἐκδώση τὰ «Ἐπομνήματα περὶ τής Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως τοῦ Γερμανοῦ Μητροπολίτου Πατρῶν» γράφει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ στον Πρόλόγὸ του. «Ἐγνωρίζομεν μ' ὀπίσθη ἐπιμονὴν ἐξητήθησαν τὰ περιοδικὰ ταῦτα Ἐπομνήματα από διαφόρους. ἑτοίμους να τὰ συγχωνεύσωσι εἰς ἰδικὴν των περὶ τής αὐτῆς ὕλης συγγραφὴν, και να παραμορφώσωσιν οὕτω τὸ κύριον τοῦ συγγραφέως των πνεῦμα προεβλέπομεν ἀπαραίτητον τήν νόθευσιν ἢ και αὐτὴν τήν ἐξάλειψιν πολλῶν ἀληθειῶν, ἐάν μετέβαινον ταῦτα εἰς τήν κυριότητα ἀνθρώπων, οἵτινες, ὁπαδοὶ τῶν ἀντιποιοιούμένων τὴν ἐξαιρετικὴν τής Ἰστορίας δόξαν, θεραπεύουσι τυφλῶς τὸν ἑγωισμόν τῶν τοιούτων, κενεμβατοῦντες».

Αὐτῆς οἱ δυσκολίες πού παρουσιάζουν για τὸν ἐρευνητὴ τὰ Ἐπομνημονεύματα, πού ἀποτελοῦν στοιχεῖα βασικά για τήν ὀρθὴ κατανόηση τῶν ιστορικῶν γεγονότων, εἶναι ἀνάγκη να ὑπερνικηθοῦν, για να δοθῆ ἡ θέση πού ἀνήκει σὲ πρωταγωνιστῆς και κομπάρσους τῶν πολυσύνθετων δραμάτων, πού ἀποτελοῦν οἱ κρίσιμες στιγμῆς στη ζωὴ ἑνὸς λαοῦ. Στην περίπτωση τοῦ λαοῦ μας, ἀν οἱ δικοὶ μας μελετητῆς τής ιστορικῆς ὕλης ἐρευνήσουν με ἐπιστημονικὸ μάτι, και συναισθησῆ τής σημασίας τοῦ ἔργου τους, μερικῆς καμπῆς τοῦ ιστορικῶν μας βίου, και ἰδιαίτερα τὴν ἐποχὴ τής ἐθνεγεροσίας, σὲ πολλῆς ἀνακατατάξεις θὰ μᾶς ἀναγκάσουν τὰ συμπεράσματά τους και σχετικά με ὀρισμένες προσωπικότητες, ἰδιαίτερα ὅμως με τοὺς δεσμοὺς μας, τοὺς κομικὰ συναισθηματικὸς σὲ παλαιότερα τουλάχιστο χρόνια, με ξένους λαοὺς και προπάντων με ξένα κράτη. Αὐτῆς οἱ ἀνακατατάξεις εἶναι ἀνάγκη να γίνουν ὄχι δημοσιογραφικὰ ἢ ἐπ' εὐκαιρίαις, με ὀμιλίες και ἐκπομπές, για να καλυφθοῦν ἀνάγκες τής στιγμῆς, ἀλλὰ με τὸν βασικὸ σκοπὸ να ξεκαθαριστοῦν, μιὰ και καλὴ, οἱ σχέσεις μας και οἱ ὕποχρεώσεις μας και να διαλυθοῦν οἱ προστατευτικοὶ μῦθοι πού δικαιολογοῦν τὴν ὑπεροπτικὴ ἰπέναντί μας στάση ξένων λαῶν, ἐθελοντῶν κηδεμόνων μας. Για να γίνῃ ὅμως μεθοδικὰ ἀλλὰ και τίμια ἡ ἀπαιτουμένη συστηματικὴ ἀναθεώρηση πολλῶν σαθρῶν ἀντιλήψεων, πού ἔχουν ὀ-

μως αὐταρχικά σφηνωθῆ μέσα σὲ πολλές συνειδήσεις, εἶναι ἀνάγκη στὸν τομέα τῆς ἱστορίας νὰ σταματήσουν εἰ ἄκαρπες ρομαντικὲς περιπλανήσεις καὶ οἱ συζητήσεις περὶ ἀνεπιωλίων καὶ καπνοῦ σκιᾶς, γιὰ νὰ ζητήσουμε μέσα στὴν οὐσία τῶν πραγμάτων λύσεις στὶς ἀπορίες μας. Καὶ μέσα στὴν περιοχή τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία ὑπάρχει ἕνας εἰδικὸς τομέας, ποὺ ἀποτελεῖ μιὰ θαυμάσια πρόσβαση πρὸς τὶς ρίζες φαινομένων, ποὺ ἀκόμη καὶ σήμερον καθορίζουν, ἀπὸ κάποιες πλευρὲς, τὴ μοῖρα μας· αὐτὸς ὁ τομέας εἶναι ὁ τομέας τοῦ φιλελληνισμοῦ. Ἡ ἔγκυψη στὴν οὐσία του θὰ εἶναι, πρὸ πάντων γιὰ τοὺς νέους μελετητὲς, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ μιὰ εὐκαιρία γιὰ νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ θέματα ποὺ πιθανὸν νὰ ἀπαιτοῦν μόχθο, ποὺ κατανατοῦν ὅμως σὲ κάποιες περιπτώσεις σὲ μνίας καὶ ψιττακοῦ καὶ κώνωπος ἐγκώμια, ὅπως ἐκεῖνα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὴν σοφιστικὴ τῆς παρακμῆς, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ διαφωτίσουν οὐσιαστικὰ τὸ ἔθνος σχετικὰ μὲ κάποια του καθήκοντα καὶ κάποια του δικαιώματα, ποὺ ἀλλεπάλληλα ἀριστοτεχνικὰ πλέμματα ὑπουλῆς διπλωματίας τὸ ἐμποδίζουν νὰ διακρίνη. Ποῦ εἶναι, ἐπὶ παραδείγματι, τὸ μνημεῖο τῶν Φιλελλήνων, ἐκείνων τοῦλάχιστον ποὺ πολέμησαν καὶ ἔπασαν, ὅπως οἱ Τριακόσιοι στὶς Θερμοπύλες, γιὰ ξένο ὅμως λαὸ καὶ τὴν ξένη Ἐλευθερία; Σὲ μιὰ χώρα ποὺ ἔχει καταληφθῆ ἀπὸ μνημειομανία τέτοια, ὥστε σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις, τοπικισμοί, οἰκογενειακὲς φιλοδοξίες ἢ ἀπλή πολυπραγμοσύνη παρωθοῦν στὸ στήσιμο προτομῶν καὶ ἀνδριάντων ἀνθρώπων μὲ πενιχρὴ συχνὰ προσφορά ἢ κάποτε ἴσως καὶ ἀσχηματιστὴ συμμετοχὴ στὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ, εἶναι ἀκατανόητο τὸ ὅτι δὲν ἔχουμε ἀκόμη ὑψώσει ἐπάνω σ' αὐτὴ τὴ γῆ ἕνα μνημεῖο ἐς αἰὲς στὴ μνήμη ἐκείνων, ποὺ ἐλάμπρυναν μὲ τὴν θυσία τους τὸν ἀπελευθερωτικὸ μας ἀγῶνα. Μὰ ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Φιλέλληνες, ποὺ πρόσφεραν τὸ αἷμα τους στὴν Ἑλλάδα, ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι πολλοί, ἰδιαίτερα στὸν κόσμον τῶν Γραμμάτων καὶ τῆς Τέχνης, ποὺ βοήθησαν μὲ τὸ ἔργο τους καὶ μὲ τὴν ἀγάπη τους γιὰ τὸν ἀγῶνα μας, —μιὰν ἀγάπη ποὺ εἶχε κάθε λογῆς κίνητρα—, στὸ νὰ σχηματισθῆ στὴν Ἑυρώπῃ τὸ διάχυτο, μὰ πανίσχυρο, φιλελληνικὸ ρεῦμα. Ἐκεῖνο, ποὺ ἔταξε στὸ πλευρὸ τοῦ ἀγωνιζομένου λαοῦ μας ἕνα μεγάλο μέρος τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινῆς γνώμης, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐνισχυθῆ οικονομικὰ ἢ ἐπανάσταση καὶ νὰ ἀναγκαστοῦν οἱ Κυβερνήσεις, ποὺ μόνον μὲ πολιτικὰ κριτήρια ἀντιμετωπίζουν τὰ πράγματα, νὰ ἐνισχύσουν, μὲ τρόπο καμιά φορὰ ἀπροσδόκητο γιὰ ἐκτελεστικὰ ὄργανα τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, τὴν ἐθνικὴ μας ἐξέγερση. Τὰ τελευταῖα λόγια τοῦ μεγάλου γερμανοῦ πεζογράφου Χάουφ, στὸ κρεββάτι τοῦ θανάτου, ποὺ ἐκφράζουν πραγματικὴ ἀγαλλίασι ἐπειδὴ ἔλαβε τὸ ἄγγελμα τῆς ἐξέγερσης τῶν Ἑλλήνων, Οἱ Σφαγὲς τῆς Χίου, τοῦ μεγάλου Γάλλου ζωγράφου Ντελακρουά, τὰ κείμενα τοῦ Βολταίρου, ποὺ εἶναι τεράστια ἢ προσφορά του στὸν τόπον μας τὴν ἐποχὴ τῶν Ὀρλωφικῶν, τὰ ποιήματα τοῦ Οὐγκώ, τοῦ Λαμαρτίν, τοῦ Καζιμίρ Ντελαβίνιε καὶ ἄλλων, ἐτόνωσαν τὴν φιλελληνικὴ κοινὴ γνώμη καὶ ἦταν σὰν ἐθνεγεργτήριο σάλπισμα γιὰ τοὺς Ἕλληνας τῆς διασπορᾶς. Καὶ θὰ ἦταν χρέος τιμῆς γιὰ τὸ ἑλληνικὸ κράτος, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς σύστασής του, τὸ νὰ φροντίσῃ νὰ συγκεντρωθοῦν καὶ νὰ δοθοῦν στὴ γλῶσσα μας ὅλα αὐτὰ τὰ κείμενα, ποὺ ἐστάθησαν πραγματικὰ ὄπλα γιὰ μᾶς τὴν ἐποχὴ τοῦ μεγάλου ἀγῶνα. Γιατὶ εἶναι ντροπὴ νὰ ἀγνοοῦμε τὰ ποιήματα τὰ ἀφιερωμένα ἀπὸ τὸν Οὐγκώ στὸν Κανάρη, ἐνῶ γεμίζουν τὶς βιβλιοθηκὲς μας ἢ δακρύβροχτη μυθιστορία τῆς ρομαντικῆς ἐποχῆς, ἢ λυρική της ποίηση καὶ τὰ δράματά της. Ἀκόμη καὶ στὴν Ἀμερικὴ κυκλοφόρησαν τότε ποιήματα ἀφιερωμένα στὴ μνήμη τοῦ Μ. Μπότσαρη, ποὺ ἀποδίδονται εὐτυχῶς τώρα στὴν ἑλληνικὴ ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Ρεῖζη. Μακάρι αὐτὸ νὰ σταθῆ καλὴ ἀρχὴ καὶ καλὸ παράδειγμα. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν δημοσίευση τῶν σκόρπιων φιλελληνικῶν κειμένων καὶ τὴν ἀνάγκη νὰ ἐξυλιευθῆ στὴν πέτρα ἢ τὸ μέταλλο ἢ ἱερὴ μνήμη τῶν Φιλελλήνων, φρόνιμο εἶναι νὰ ξεκαθαρισθῆ ἀπ' ἀρχῆς τὸ ὅλο θέμα τοῦ φιλελληνισμοῦ, γιατί εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ σχετικὴ ἔρευνα θὰ φωτίσῃ πολλὰ σκοτεινὰ σημεῖα τῆς Ἐθνεγεροσύνης, καὶ ἴσως ἀνατρέφει πολλὰ προκατεστημένους πλάνους, ποὺ τὶς

συντηροῦσαν μὲ μητρικὴ στοργὴ ξένα πρὸς τὸν τόπο συμφέροντα. Πρῶτα - πρῶτα δὲν βρίσκεται ἕνας σχετικὰ πλήρης κατάλογος τῶν Φιλελλήνων. Ἦταν φαίνεται περίπου χίλιοι διακόσιοι, οἱ περισσότεροι ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἔπαιξαν κάποιο σημαντικό ρόλο στὸν ἀγῶνα. Τὸ 1884 δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ «Ἑβδομάς» ἕνας πίνακας μὲ 423 ὀνόματα καὶ μὲ ἐλάχιστες βιογραφικὲς πληροφορίες ἀπὸ τὸν Ἑλβετὸ φιλέλληνα Ἑρ. Φορνέζι μὲ τὸν τίτλο: Le Monument des Philhellènes. Ὁ Φορνέζι στηρίχτηκε στὶς σημειώσεις τοῦ γάλλου ἀγωνιστῆ Ἰλ. Τουρέ, πού τις ἐπλούτισε σημαντικώτατα. Παρ' ὅλα αὐτά, φαίνεται ὅτι ἀπὸ τὸ δικό του ἔργο λείπουν περίπου τὰ δυὸ τρίτα σχεδὸν τῶν ὀνομάτων τῶν ξένων, πού ἦλθαν ἐδῶ γιὰ νὰ βοηθήσουν ἕνα μικρὸ λαὸ πού πολεμοῦσε γιὰ τὴν ἐλευθερία του. Περιλαμβάνονται ὅμως ἀσφαλῶς στὸν κατάλογό του ὅλοι ἐκεῖνοι πού προσέφεραν σημαντικὲς ὑπηρεσίες στὴν Ἐπανάσταση, εἴτε στὸ πεδίο τῆς μάχης, σφραγίζοντας συχνὰ μὲ ἕναν ἥρωικό θάνατο μιὰ πολυκύμαντη ζωὴ, εἴτε σὲ ἄλλους ζωτικὸς τομεῖς τῆς ζωῆς ἑνὸς λαοῦ, πού ἀγωνίζονταν νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ ἕνα βαρύντατο ζυγόν. Τώρα, μέσα στὸν κατάλογο τοῦ Φορνέζι ὑπάρχει κάτι πού πρέπει νὰ προσεχθῇ. Μέσα στὰ 423 ὀνόματα, 136 εἶναι ὀνόματα Γερμανῶν, 123 Γάλλων, 89 Ἰταλῶν, 28 Ἀγγλῶν, 16 Ἑλβετῶν, —ἐδῶ ἀσφαλῶς πρέπει νὰ ἔπαιξε ρόλο ἡ προσωπικότητα τοῦ Καποδίστρια πού, σὰν ὑπουργὸς τοῦ Τσάρου, ἔδωσε εὐνοϊκὰς λύσεις σὲ νευραλγικὰ ζητήματα τῶν ἐλβετικῶν Καντονιῶν—, 30 διαφόρων ἐθνοτήτων καὶ Ρῶσοι 2. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο, ἂν εἶναι σωστό, πρέπει νὰ μᾶς γεμίσει κατάπληξη. Γιατί πῶς μπορεῖ νὰ δικαιολογήσῃ κανεὶς, ὅταν ἡ καθολικὴ Σαρδηνία ἔστειλε 37 ἐκλεκτοὺς ἀνθρώπους τῆς στὴν Ἑλλάδα καὶ μεταξύ τους τὸν Ταρέλλα, τὸν ἥρωα τοῦ Πέτα καὶ τὸν Σάντα Ρόζα, τὸν ἥρωα τῆς Σφακτηρίας, τὸ ὅτι ἡ ὁμόθησκη τσαρική Ρωσία τῶν 30 ἑκατομμυρίων, πού ἐπὶ ἕναν αἰῶνα ἐβανκάλιζε τὸν ἑλληνισμό μὲ ἄπιαστες ἐλπίδες καὶ εἶχε γίνει τὸ τραγούδι του, καὶ στάθηκε ἡ ἀφορμὴ τοῦ ἀφανισμοῦ τῆς Πελοποννήσου μὲ τὰ ὀρλωφικά, δὲν βοήθη λίγους ἀνθρώπους νὰ στείλῃ γιὰ βοήθεια στὸν ὁμόθησκη μικρὸ λαὸ τῶν Ἑλλήνων ραγιαδῶν ὅταν ἀγωνίζονταν γιὰ τὴν ἐλευθερία του. Ἐκτὸς τώρα ἀπὸ τὴν ποσοτικὴ σύνθεση τῆς μικρῆς στρατιᾶς τῶν Φιλελλήνων, πού εἶναι πάντως ἀρκετὰ διδακτικὴ, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχαν μελετηθῇ μὲ κάποια ἐξειδικασμένη προσοχὴ καὶ τὰ ψυχικὰ κίνητρα πού τοὺς ὤθησαν στὸ νὰ ἔλθουν νὰ ἀγωνιστοῦν καὶ νὰ πεθάνουν γιὰ τὴν ἐλευθερία ἑνὸς ξένου λαοῦ. Πρῶτα - πρῶτα ἦλθαν ἀνθρώποι πού ἀγαποῦσαν ἀπὸ ἰδιοσυγκρασία τὸν κίνδυνο καὶ τὴν περιπέτεια. Ἄλλοι, πιστοὶ ἀκόμη στὸ κήρυγμα τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης καὶ φανατικοὶ ὁπαδοὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλοι, πού τοὺς ἀνάγκασαν νὰ ζητήσουν στέγη σὲ ξένα χῶματα οἱ πολιτικὲς συνθήκες, πού ἐπικρατοῦσαν στὴ χώρα τους —κατατρογιμὸς τῶν βοναπαρτικῶν ἀξιωματικῶν στὴ Γαλλία, διωγμὸς τῶν φιλελευθέρων στὰ κράτη τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας—. Ἦλθαν καὶ ἄλλοι, αὐτοὶ πού τοὺς εἶχε μαγέψει τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ θάψμα, κινημένοι ἀπὸ κάποια ἱερὴ ὑποχρέωση ἀπέναντι τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, καὶ ἐκεῖνοι πού τοὺς κίνησε ἡ τυχοδιωκτικὴ τους φύση, γνήσια παιδιὰ τοῦ 18ου αἰῶνα, τόσο πλούσιοι σὲ θαυματοποιούς καὶ πολυμήχανους ἀγῶνες, ὅπως ὁ Καλιόστρο, ὁ Μπονβάλ, ὁ Καζανόβα, ὁ Λῶ καὶ ἄλλοι. Πάντως αὐτοί, σχεδὸν ὅλοι, ἦλθαν στὸν τόπο μας μὲ τὴν ἀγαθὴ πρόθεση νὰ βοηθήσουν τὸν λαόν, πού ἀγωνίζονταν γιὰ τὴν ἐλευθερία του, τὰ κίνητρό τους λοιπὸν πρέπει νὰ μὴ μᾶς ἀπασχολοῦν τόσο πολὺ. Ἐχομε ὅμως λόγους σοβαροὺς νὰ ἀντιδιαστείλουμε ἐδῶ ἀποφασιστικὰ τὶς δυὸ ἔννοιες: ἰδιώτης καὶ Κράτος. Οἱ φιλέλληνες ἦταν ἰδιῶτες καὶ, μάλιστα, σὲ πολλὰς περιπτώσεις, διωκόμενοι ἀνθρώποι, ὅπως ὁ κόμης Σάντα Ρόζα, ὁ Λόρδος Βύρων, πού εἶχε καταστήσει ὁ ἀποδιοπομπαῖος τράγος τῆς ὑψηλῆς καὶ ἐνάρετης ἀγγλικῆς ἀριστοκρατίας, πολλοὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ Μ. Ναπολέοντα. Αὐτοὶ ἦταν Γάλοι, Γερμανοί, Ἀγγλοὶ, Ἰταλοὶ, δὲν ἦταν ὅμως οὔτε ἡ Γαλλία, οὔτε ἡ ἀγγλικὴ αὐτοκρατορία, οὔτε τὰ γερμανικὰ κράτη, οὔτε τὸ βασίλειο τῆς Σαρδηνίας. Τοῦναντίον συχνὰ οἱ πολῖτες τοὺς αὐτοὶ ἦταν γιὰ τὶς κυ-

θερνήσεις τους πέτρα σκανδάλου. Και όμως τις θυσίες και τον ήρωισμό πολλῶν φιληλλήνων τους ἐξμεταλλεύτηκαν ἐκ τῶν ὑπτέρων οἱ κυβερνήσεις, πού ἡ καταπίεσή τους τους ἀνάγκασε νά ζητήσουν ἄσυλο κάτω ἀπὸ ξένους οὐρανοὺς. Ἄν ἔχουμε λοιπὸν λόγους ἰσχυροὺς γιὰ νά τιμοῦμε τὴν μνήμη τῶν ἀνθρώπων, πού ἐνίσχυσαν τὸ ἔθνος σὲ κρίσιμες στιγμὲς τῆς ἱστορικῆς του ζωῆς, δὲν ἔχουμε ἀσφαλῶς τοὺς ἴδιους λόγους νά τιμοῦμε τὰ κράτη πού αὐτοὶ ἦταν πολῖτες τους, καὶ ἀκόμη λιγότερο τὰ πολιτικά συγκροτήματα πού τὰ κυβερνοῦσαν. Τὴν βασικὴ αὐτὴ ἀντιδιαστολή δὲν καταδέχτηκαν βέβαια νά τὴν κάνουν ἐκεῖνοι πού κατὰ τὰ πρῶτα θήματα τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους ἐθερμαίνονταν ἀπὸ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ κυβερνήσουν τὸν τόπο, ὄχι στηριγμένοι στὴ θέληση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, μὰ στὴν ἐνίσχυση ξένων Κυβερνήσεων, πού εἶχαν λοιπὸν ἀνάγκη ἀπὸ ξένους φορεῖς κρατικῆς ἐξουσίας, καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς ξένους πολῖτες πού ἦλθαν ἐδῶ νά πολεμήσουν κινημένοι ἀπὸ αἰσθήματα, ἰδεολογίες καὶ ἀνθρωπισμοὺς. Αὐτὴ ἡ σκόπιμη παρερμηνεία, πού ἐκάλυπτε τὴν παράνομη σίξευση συμφερόντων, στάθηκε στὴν Ἑλλάδα ὁ πλάστης τῶν ἑλληνικῶν κερμάτων μὲ ξένα ὀνόματα, ἡ ἀφορομὴ τῆς κακοδαιμονίας τοῦ λαοῦ μας κατὰ τις πρῶτες μετὰ τὴν Ἐπανάσταση δεκαετηρίδες, καὶ ἡ ριζικὴ αἰτία τῆς θλιβερῆς Ὀδύσσειας καὶ τῆς μόνιμης καχεξίας τοῦ νεοζύμου κράτους, ἕως τις μέρες μας. Καὶ ἐὰν ἡ Παιδεία ἤθελε νά σταθῆ στὸ ἦθος τῆς στὸν τόπο αὐτό, πού στάθηκε ἡ πραγματικὴ τῆς κοιτίδα, αὐτὴ τὴν ἀδιάλλακτὴ ἀντίθεση μεταξὺ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν Κρατῶν καὶ τῶν μεμονωμένων πολιτῶν τους θὰ ἔπρεπε, σὲ κάθε περίπτωση νά τονίξῃ, γιὰ νά μὴν ἀποδίδῃ ὁ συναισθηματικὸς μας λαὸς στὴν μεγαλοψυχία καὶ στὶς φιλικὰς διαθέσεις Καγκελλαριῶν, ὅπου πάντα ἐνεδρεῦν οἱ σκιὲς τοῦ Μέττερνιχ, τῶν Τόρουνδων καὶ τῶν Ταλλεϋράνδων, ὅτι ὁ ἀπλὸς ἀδέσμευτος ξένος πολίτης προσέφερε στὸν συνάνθρωπό του σὲ στοργὴ καὶ σὲ αἷμα. Γιὰ τοὺς μικροὺς καὶ ἀδύνατους λαοὺς, ὅπως ὁ δικὸς μας, γαλὸ εἶναι νά κανονίζονται οἱ λογαριασμοὶ τους μὲ τοὺς μεγάλους μὲ εὐπρέπεια καὶ εἰλικρίνεια, καὶ πάντα μὲ βάση κάποιον κώδικα καλῆς ἠθικῆς συμπεριφορᾶς. Γιὰ νά τὸ ἐπιτύχουμε ὅμως αὐτό, καὶ νά ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τις θλιβερὰς σχέσεις ὑποτέλειας, πού εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα θλιβεροὺς εἰς βάρους μας ἐκβιασμούς, —τὰ παλαιότερα χρόνια, μὲ τὴν ὠμὴ βία τῶν κανονιῶν, καὶ πῶς πρόσφατα, μὲ οἰκονομικὰς πιέσεις καὶ τὰ σατανικὰ παιγνίδια μιᾶς καταχθόνιας διπλωματίας—, πρέπει πρῶτα - πρῶτα νά ἐνημερωθοῦμε. Καὶ πιστεύουμε ὅτι δὲν ὑπάρχει στὸν τόπο μας ἐποικοδομητικώτερη ἀσχολία, γιὰ ὅσους ἔχουν ἀφοσιωθῆ στὴν ἱστορικὴ ἔρευνα, ἀπὸ τὴν προσπάθεια νά δώσουν σὲ ἐμπεριστατωμένες καὶ εἰλικρινεῖς μελέτες, χωρὶς φόβο καὶ πάθος, τὴν στήση ἀπέναντι τοῦ μικροῦ μας ἔθνους καθεμιᾶς ξεχωριστὰ ἀπὸ τις μεγάλες δυνάμεις, πού στάθηκαν κατὰ καιροὺς οἱ βλοσυροὶ κηδεμόνες μας, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Ἀλωσης. Καὶ τὰ σημαντικὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν τους νά μετοχγετευθοῦν στὰ σχολικὰ ἱστορικὰ ἐγχειρίδια, γιὰ νά μὴ μαθαίνουμε τὴν πᾶρεια τῶν ἐγκοσμίων, σχετικὰ μὲ θέματα πού ἄμεσα μᾶς ἀφοροῦν, ἀπὸ μεταφράσεις ξένων ἔργων, πού ἔχουν κάθε συμφέρον νά θολώσουν τὰ νερά. Ἀπὸ τις ἐργασίες αὐτές, πού δὲν θὰ εἶναι ἀπλὸ ἀλατοπίπερο, τοῦ ὁποῖου κάνουμε κατάχρηση, ἀλλὰ πραγματικὴ τροφή πνευματικὴ, πολλὰ τρομερὰ ἀπόρητα θὰ διδαχτῆ ἡ ἀφελῆς ξενολατρεία μας, πού θὰ ἐνεργήσουν σὰν θαυμάσιο καταπραῦντικὸ σὲ ἄτοπους παροξυσμοὺς τῶν ἐθνουσιασμοῦ μας. Αὐτὴ ἡ ἐνημέρωση θὰ ἔκανε νά ἀλλάξουν ὄψη πολλὰ ἀπὸ τὰ εἰδωλά μας, πού τὰ ἀτενίζαμε μὲ τὸν ἀφελῆ θαυμασμό μικρῶν παιδιῶν. Θὰ μᾶς μάθαινε μὲ ποιά ἐμπορικὴ ἀδιαλλαξία, μὲ ποιά ἔλλειψη αἰσθήματος, μὲ πόσο σκληρὸ μάτι, εἶχαν ἀντιμετωπίσει, μὲ σπάνιες ἐξαιρέσεις, τὴν δουλεία τοῦ μικροῦ ἔθνους, πού ἡ γῆ του στάθηκε ἡ ρίζα καὶ ἡ πηγὴ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὅλοι αὐτοὶ οἱ Φραγκῖσκοι, οἱ Λουδοβῖκοι, οἱ Αἰκατερίνες, οἱ Ἀλέξανδροι, οἱ Γεώργιοι, —ὁ Γεώργιος ὁ Δ΄ τῆς Ἀγγλίας, πού γι' αὐτὸν ὁ Greville ἔγραψε στὰ Ἀπομνημονεύματά του ὅτι εἶναι βασιλιάς τῆς ἐλεεινότερης μορφῆς, ἐσκηνοθέτησε τὴν προσβλητικὴ ἐκείνη

υποδοχή του Καποδίστρια, σαν αποδοκιμασία της ελληνικής επανάστασης—, οι Λουδοβίκοι - Φίλιπποι, μαζί με τα χαριτωμένα τους Ανακτοβούλια. Η ενημέρωση όλων των Ελλήνων είναι απαραίτητη σαν ρυθμιστής της εθνικής συμπεριφοράς τους, για να μην ανατρέχει σ' αυτήν μόνον η πολιτική, σαν καμιά φορά της χρειάζεται, για να την καταγωνιάζει άμέσως στο χρονοντούλαπο, όταν πάψει να την χρησιμοποιήσει σαν πρόσκαιρο όπλο. Πρέπει, σχετικά με την τεραστία διαφορά μεταξύ της συμπεριφοράς των ξένων λαών και των ξένων Κρατών, ο λαός να μάθει την αλήθεια, για να αποφεύγει στην εθνική του ζωή τα επικίνδυνα εμφράγματα. Να διδαχθεί την αλήθεια με επιμονή και μεθοδικότητα. Γιατί, καθώς είπε ο Ισπανός φιλόσοφος Ούναμοϋνο: «Η αλήθεια για να καρποφορήσει πρέπει να επαναλαμβάνεται συχνά».

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ Η ΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΘΕΑΤΡΟ

(Μία παρέμβαση στην συζήτηση του 'Ινστιτούτου Γκαίτε)

Ἡ πρόσφατη (στὶς 26.11.69) συζήτηση, πού ἔγινε στὸ Ἰνστιτούτο Γκαίτε στὴν Ἀθήνα, γύρω ἀπ' τὸ πρόβλημα τοῦ θεάτρου γενικά, εἶχεν ὀπωσδήποτε ἕνα εὐρύτερο ἐνδιαφέρον. Γι' αὐτό, θὰ ἔπρεπε νὰ μὴν μείνει ὡς ἕνα ἐπεισόδιο μονάχα, πού δὲν ἀφήνει, πέρ' ἀπ' τὸν κύκλο τῶν συζητητῶν, μιὰ προέκταση γιὰ συνέχεια. Ὑστερα, θὰ εἶχε ἀκόμα νὰ παρατηρήσει κανεὶς, πῶς, ἀπ' ὅσα δημοσιεύθηκαν τουλάχιστο στὸν τύπο, ἢ τόσο ἐνδιαφέρουσα αὐτὴ συζήτηση, δὲν προχώρησεν ἔξω ἀπὸνα ἀνοιγμα τοῦ θέματος. Εἶταν, περισσότερο, μιὰ ψηλαφητὴ θεώρηση, ἕνα κάπως ἀσχηματοποίητο εἶδος ἀναφορᾶς, γιὰ τὸν πρῶτο σκελετὸ ἑνὸς πλαισίου συζήτησης. Τὸ γεγονός αὐτό, νομίζομε, δίνει, ἀφ' ἑαυτοῦ του, τὰ περιθώρια γιὰ μιὰ διάρκεια ἐνδιαφέροντος, ἀφοῦ τὸ θέμα δὲν ἐξαντλήθηκε. Ὁ Τάκης Μουζενίδης, ὁ Ἀλέξης Διαμαντόπουλος, ὁ Ἰάκωβος Καμπανέλλης, ὁ Θ. Φραγκόπουλος, ἡ Ἡρῶ Λάμπρου, ὁ Κάρολος Κούν, ὁ Ἄγγελος Τερζάκης καὶ ὁ Ζ. Μέλχινγκερ, πού ἀπετέλεσαν τὴν ομάδα συζητητῶν, βέβαια, εἶναι οἱ πιὸ ἐνδεδειγμένοι κι' οἱ πιὸ ἔγκυροι εἰδικοί, γιὰ τὸ θέμα τοῦτο. Καὶ οἱ ἀπόψεις, πού ἐξέφρασαν ἔστω κι' ὡς ἕναν πυκνὸν ἀφορισμό, ὑποδηλώνουν ἴσια - ἴσια τὴν κρισιμότητα, πού ἀντιμετωπίζει τὸ θέατρο στὴν σύγχρονη ἐποχὴ. Εἶναι ἕνα πρόβλημα, πού τοποθετεῖται ἔξω ἀπ' τὶς δυνατότητες καὶ τὰ δεδομένα, πού προσφέρει ἢ παράδοση κι' ἡ καθιέρωση τῆς μορφῆς τοῦ νεώτερου θεάτρου, ἀφοῦ ἡ ἀμεσότητα πού γεννήθηκε ἀπ' τὸν ἐκπληκτικὸν τοῦτον αἰῶνα, ζητάει ἕναν πραγματικώτερον μῦθο γιὰ τὴν ζωὴ. Ἔτσι, μὲ τὴν συνείδηση πῶς ἡ ἀφόρμηση, πού ἔδωκε ἡ προχθεσινὴ συζήτηση, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ πρόκληση γιὰ διερεύνηση καὶ γιὰ τὴν ἀναζήτηση λύσεων, θεωροῦμε, μὲ τὸ νὰ ἐκθέσουμε κι' ἐμεῖς (ἔστω κι' ὡς παραγκωνισμένη ἐπαρχία) κάποιες ἀπόψεις, ἀνταποκρινόμεσθε σ' ἕνα φλέγον αἴτημα, πού προσδιορίζει ἡ ἀνάγκη γιὰ δημιουργία καινούργιας θεατρικῆς ἐκφρασης.

Δὲν δὰ σταθοῦμε στὴν ἀξιολόγηση τῆς προσφορᾶς, πού ἔκαμαν ὁ Ἰονέσκο κι' ὁ Μπέκετ γιὰ τὴν ἀποκόλληση τῆς σύγχρονης σκηνῆς ἀπ' τὸν πολύχρονον ὄγκο μιᾶς παράδοσης, πού φόρτωσε τὸ θέατρο μὲ μιὰν ἀνυπόφορη πνευματικὴ ἀπλάσια. Ὁ ραχιτισμός, πού καταδυναστεύει τὴν θεατρικὴ ἐκφραση μὲ τὴν πλασματικὴ ἀναπαράσταση, περιορίζει τὶς δυνατότητες γιὰ τὴν ἐξέυρεση βάσης γιὰ κάποια νεώτερη μορφή, ἀφοῦ ἐξακολουθεῖ νὰ στηρίζεται, ὁ θεατρικὸς λόγος, πάνω στὴν πιστότητα τῆς ἀληθοφάνειας. Ἡ τωρινὴ ὄραση, ὅπως αὐτὴ διαμορφώθηκε ἀπὸνα πύκνωμα τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου στὴν λογοτεχνία, κρυσταλλώνεται μονάχα στὴν λέξη κι' ὄχι στὰ σκηνικὰ καὶ τὶς παραπληρωματικὲς κινήσεις τῶν ἠθοποιῶν. Ἔτσι, κατὰ μιὰν ἀφευκτὴ ἀναγκαιότητα, τὸ σκηνικὸ περιβάλλον θὰ πρέπει νὰ χάσει τὴν ὀργανικὴν του αὐθυπαρξία. Καὶ ἡ ἀναπαράσταση (ἔστω καὶ ὡς μεταστοιχειωμένη διαλεκτικὴ ποίηση), θὰ χάσει τὸ βάρος τῆς ὀργανικῆς θέσης, πού τῆς ἀνέθετεν, ἐπὶ αἰῶνες, ἡ τρέχουσα θεατρικὴ ἀντίληψη. Γιατί, ἡ οἰκουμενικότητα, πού ἔφεραν ἡ διασκέλιση τοῦ γήϊνου χώρου κι' ἡ διεύρυνση τῆς πνευματικῆς κοινότητας πού προέκυψε ἀπ' τὴν ἀνάπτυξη τῶν τεχνικῶν ἐπιτευγμάτων στοὺς χρόνους μας, ζητοῦν ὄχι τὴν φυγὴ ἀπ' τὴν αἴσθηση τῆς πραγματικότητας, ἀλλὰ ἕνα νέο ὄνειρο, πιὸ πραγματικὸ καὶ πιὸ αὐτογέννητο. Κι' αὐτὸ δὲν τὸ προσφέρει, ὀπωσδήποτε, ἡ καθιερωμένη ἀκαμψία τοῦ μέχρι τώρα θεάτρου, γιατί, εἶναι τόσο συμβατικὴ ἢ ἀποδοχὴ τῆς αἰσθητικῆς του, πού, ἂν δὲν ἀνανεωθεῖ σὲ κάποια ἐξωαναπαραστα-

σιακή έκφραση, θά μείνει κολλημένο σ' έναν κώδικα ασφυξίας. Κάτω απ' αυτό το πρίσμα, ή προσφορά του 'Ιονέσκο, ως καινούργιου σκηνοθέτη και ή ποίηση του Μπέκετ, πού τονίστηκαν στην προχθεσινή συζήτηση, είναι μιὰ προσπάθεια (ἔστω παραπαίουσα και ἀδικαίωτη), πού δίνει τουλάχιστο μιὰ καινούργια γωνία θεώρησης. Ὡστόσο, ὅμως, δὲν προωθήθηκε ή προσπάθεια για μιὰ ριζοσπαστικώτερη λύση. Γιατί, ἀκόμα κι' ἐδῶ, ή ἀπομίμηση, οἱ σκηνογραφικὲς ἐξάρσεις κι' ή ἀβάσταχτη καθημερινότητα τῆς σκηνοθεσίας, κάνουν ἀμφίβολη τὴν ἀνάδειξη τῆς ποιητικῆς ἀξίας. Καὶ τὸ θέατρο, πρωταρχικά, ὑπάρχει στὴν οὐσία τοῦ γυμνοῦ λόγου, πού, μέσα σ' αὐτόν, περικλείεται κι' ή ποίηση τῆς ἀξίας ἀπ' τὴν ἀνθρώπινη πράξη.

Τὸ θέατρο, χωρὶς τὴν εἰκονιστικὴ μηχανένυση τῶν περιστατικῶν, θά δύνοταί — ἴσως — νὰ φτάσει, ὡς προέκταση, ὡς τὸν θεατὴ καὶ τὸν ἀκροατὴ, για νὰ ὀλοκληρωθεῖ, με τὴν δική του σύμπραξη. Ἔτσι θά ἀποφεύγονταν ή ἀνάσχεση, τόσο στὸν ἠθοποιό, ὅσο καὶ στὸν θεατὴ (δηλαδὴ στοὺς βασικοὺς παράγοντες τῆς σκηνικῆς δικαίωσης), πού, διαφορετικά, εἶναι δεδομένη ἀπ' τὴν αὐτοπειθάρχηση τῆς συνειδητῆς παραδοχῆς τῶν ἐξωτερικῶν ὁμοιωμάτων, πού ἀνεβάζει στὴν σκηνὴ τὸ θέατρο, για νὰ φτιάξει μιὰν κατ' ἀναπαράσταση πραγματικότητα.

Δὲν φτάνει, συνεπῶς, ή μνημόνευση τῆς προσπάθειας τῶν «μοντέρνων» ἢ ὁ χαιρετισμὸς τῶν τάσεων, πού δίνουσι κάποιες ὑποσχέσεις για νεώτερη ἀντίληψη θεατρικῆς αἰσθητικῆς. Πολὺ περισσότερο, νομίζω, δὲν φτάνει κι' ή «πίστωση χρόνου», πού θά μπορούσε, με τὰ δεδομένα κριτήρια ἀντιμετώπισης τῶν εἰκονοκλαστικῶν ἔργων, νὰ ἀφυδατώσει τὸν ἐνθουσιασμὸ τῶν νέων συγγραφέων. Ἐπίσης, ή ἀπαίτηση, νὰ ἐξαρθοῦν οἱ δικοί μας ποιητὲς στὸ ὕψος καὶ στὶς διαστάσεις τῆς προγονικῆς κληρονομιάς στὸν τόμο τούτον, εἶναι ἀρκετὰ σκληρή, ὅταν, στὸν τόπο μας, τὰ ἑλληνικὰ θεάτρα δὲν προσφέρουν τὴν ἀναγκαία φιλοξενία στοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς. Αὐτὰ ὅλα, πού σταμάτησαν τὴν προσοχὴ τῶν ὁμιλητῶν στὴν προχθεσινὴ συζήτηση, εἶναι μιὰ πραγματικότητα ἰδιαίτερα ἔντονη στὸν δικό μας χῶρο. Γιατί, τὸ θεατρικὸ κοινό, ἐκτὸς πού εἶναι περιορισμένο μιὰ κι' ή γλῶσσα μας δὲν ὁμιλεῖται παρὰ μονάχα ἀπ' τοὺς Ἕλληνες, εἶναι ἐθισμένο με τὴν ἐν πολλοῖς ἀπροβλημάτιστη μορφή τῆς σκηνῆς. Γι' αὐτό, ή ἀναζήτηση κι' ή ἔρευνα, πού ἐπιχειρήθηκε στὸ Ἰνστιτούτο Γκαίτε, πιστεύομε πῶς δὲν προχώρησε ὅσο θά εἴχαμε νὰ περιμένουμε. Γιατί, ἐν προκειμένω, ἐκεῖνο πού λείπεται, εἶναι νὰ ὑποδειχθοῦν δρόμοι, νὰ χαραχτοῦν προσανατολισμοὶ καὶ νὰ προσφερθοῦν οἱ ἀναγκαῖες προϋποθέσεις για τὴν ἐνθάρρυνση τῶν νέων συγγραφέων.

Τὸ θέατρο, στὸν σύγχρονο ἄνθρωπο, πρέπει νὰ ἐνανθρωπίσει τὸ ὄνειρο πού ζητάει αὐτός, για νὰ ἀντικατασταθεῖ ἔτσι τὸ κε ὀ πού τὸν γιομίζει, ἀφοῦ ἔχασε ὁ συμβατικὸς μῦθος τὴν ποιητικὴ του ἀξία. Εἶναι ἀνάγκη νὰ πιστέψουμε πῶς, ὁ τωρινὸς ἄνθρωπος, πάσχει ἀπ' τὴν ἴδια του τὴν δύναμη, πού ἔφτιαξε χωρὶς τὴν αἰώρηση τῆς ρέμβης, χωρὶς τὴν συγκατάθεση τῆς πνευματικῆς του ζωῆς, κι' ἔγινε, γι' αὐτὸ μονάχα ἕνας ἐπικίνδυνος ἐγκέφαλος. Ἐκεῖνο πού ἔχει, πρὸ παντός, ἀνάγκη, εἶναι ή ἀπροσχημάτιστη μετουσίωση τῆς ὕλικῆς του ὄντοτητας (ή ὁποῖα τώρα βρίσκεται σὲ μιὰ γιγαντίαση) σὲ μορφή πνευματικῆς ἔκφρασης. Κι' αὐτὴ ή ἀγωνία, ὅταν εἶναι χωρὶς συνείδηση, ἐκδηλώνεται στὶς μέρες μας με κάποιο δυσκολοεξηγήτο εἶδος ἄρνησης, πού ὀδηγεῖ ή στὴν αὐτοαπομόνωση ή στὶς ἀκατανόητες ἐκφάνσεις τῶν χίππυς. Ὁ ρόλος λοιπόν, πού πέφτει στὸ σημερινὸ θέατρο, εἶναι ὄντως ὕψιστης σημασίας. Καί, για νὰ ἀνταποκριθεῖ, θά πρέπει νὰ ἀλλάξει. Ὡστόσο, για νὰ ξεκινήσει πρὸς μιὰν ἀνανέωση, εἶναι ἀνάγκη ν' ἀλλάξει τὸ θέατρο ἀπ' τὴν ἀρχή (τουλάχιστον ὡς σκηνή). Καὶ νὰ ξεκινήσει, ὅμως, πάλι ἀπ' τὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ κρατηθεῖ, ἀκόμα, στὴν ζωὴ ἑνὸς ἀνθρώπου, χωρὶς τὶς συμβατικότητες καὶ τὸν φορμαλισμὸ, πού ἐπιβάλλουν οἱ συνθήκες τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Ἡ πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ χώνευση ἑνὸς γεγονότος, ἔξω ἀπ' τὸν χῶρο καὶ τὸν χρόνο, πού δίνουν τὰ καθιερωμένα κριτήρια, εἶναι ἀκριβῶς ή καθαρὴ ποιητικὴ οὐσία, πού μπορεῖ νὰ μεταστοιχειωθεῖ σὲ μιὰ νέα θεατρικὴ ἔκφραση. Αὐτὴ ή ρευστότητα — νομίζω — προσφέρεται, προκειμένου για μιὰ σύγχρονη αἰσθητικὴ θεώρηση τοῦ θεάτρου, για τὴν

δημιουργία καινούργιων έκφραστικῶν μέσων. Συνεπῶς, τὴν κατάργηση τοῦ δόγματος τῆς λογικοφάνειας, ὡς πρὸς τὴν συνέπεια καὶ τὴν «ζῶσα» ἐπένδυση τῶν λέξεων καὶ τῶν ὑποδηλουμένων στὴν σκηνικὴ δράση, φαίνεται πῶς εἶναι ἀναγκαῖο νὰ τὴν υἰοθετήσῃ ἡ σκηνοθεσία. Κατόπιν, μὲ βάση τὴν ἐνότητα τῶν εἰκόνων, νὰ ἐπιχειρηθεῖ ἡ μεταβίβαση τοῦ δραματικοῦ ἢ τοῦ κωμικοῦ βάρους ἀπ' τὴν προσπάθεια τοῦ πάσχοντος ἠθοποιοῦ, στὴν δύναμη τοῦ λόγου, ὥστε νὰ μὴν ὑπόκειται σὲ κανενὸς εἴδους μεταποίηση ἢ ποιητικὴ ἀξία ποὺ ἔχει τὸ κείμενο. Νὰ οἰκοδομήσουμε, δηλαδή, μιὰ ὑπερβατικὴ πνευματικὴ ζωὴ, ποὺ θὰ ὑπάρχει, ὡς ἔταση πάθους κι' ὡς θεώρηση φιλοσοφικὴ, στὸν λόγο κι' ὄχι στὸν ἠθοποιὸ ἢ στὰ σκηνικὰ βοηθητικὰ μέσα ποὺ θὰ χρησιμοποιήσῃ. Νὰ μὴν λάβουμε ὑπ' ὄψιν τὰ δοσμένα σκηνικὰ τῆς κοινωνικῆς ἐξωατομικῆς ζωῆς. Ἔτσι, τὸ θέατρο θὰ κινου-
ταν πρὸ ἐλεύθερα καί, ἀλόγοι μὲ τὶς ἀπαιτήσεις μιᾶς ἀστάθμητης ἀνάγκης, θὰ δια-
μόρφωνε μιὰν νέα ὄντοτητα, ποὺ θὰ γίνονταν κυρίως ἀπ' τὴν ἔκλυση τῆς ἀξίας ποὺ ἔ-
χει ὁ γυμνὸς λόγος (κάτι ποὺ, πιθανόν, νὰ τὸ ἔχουμε γευθεῖ στὰ θεατρικὰ ἐκεῖνα κεί-
μενα ποὺ εἶναι καμωμένα μὲ καθαρὴ ποίηση ὅπως στὴν ἀρχαία τραγωδία, στὸν Σαί-
σπηρ, στὸν Λόρκα, στὸν Μπρέχτ). Καί, κατὰ τὴν γνώμη μας, ἔτσι θὰ φτάγαμε στὸν σύγ-
χρονον ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος ζητάει τὴν ἀφομοίωση τῆς συγκίνησης καὶ τῆς πνευ-
ματικότητος τοῦ λόγου.

Ἐν τούτοις, θὰ πρέπει νὰ τονιστεῖ ἀκόμα, πῶς μὲ τὸν ὑποβιβασμὸ τοῦ ρόλου τῶν σκηνικῶν καὶ τὴν ἀνασύσταση τῆς σκηνοθεσίας, ποὺ εἶχε ἔρχονταν ὡς συνέπεια στὴν περίπτωση τῶν παραπάνω ἀπόψεων, δὲν πρόκειται νὰ ἔχουμε κανέναν ἀποχρωματισμὸ, ποὺ θὰ ἔφερνε τὴν ἀποδυναμώση τῆς φυσιογνωμίας τῆς σκηνῆς γιὰ ἓναν τόπο μὲ δική του παράδοση. Γιατί, ἡ φυσιογνωμία ἐνὸς ἔργου δὲν συνίσταται ποτὲ στὰ ἐξωτερικὰ του στοιχεῖα. Ἀντίθετα, μάλιστα, ἡ ποιητικὴ ἀπόσταση, ποὺ θὰ ἐπιτυγχάνονταν μὲ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπ' τὸ προσαρμοσίμο ὑλικὸ (σκηνογραφικὰ, σκηνοθετικὴ προσαρμογὴ στὸν χρό-
νο καὶ στὸν τόπο κ.λ.) πολλὰς φορές, νοθεύουν τὴν γνησιότητα αὐτῆς τῆς φυσιογνωμίας.

Θὰ κλείσουμε ἐδῶ τὴν παρέμβαση τῆς ἐπαρχίας, γιὰ νὰ μὴν ἀνοίξουμε περισ-
σότερο τὸν ἤδη ἀνοιχτὸ κύκλο αὐτοῦ τοῦ θέματος, ἀφίνοντας τὴν θέση μας γιὰ κάποιον ἄλλον. Γιατί, πιστεύομε πῶς τὸ πρόβλημα τοῦ θεάτρου, στὸν σύγχρονον ἄνθρωπο, εἶ-
ναι πολὺ μεγάλο καὶ πολὺ ἐνδιαφέρον. Γι' αὐτό, μιὰ συζήτηση δημόσια, ὅταν ἀρχίζει μὲ τόσο φιλόδοξες προθέσεις, θὰ πρέπει νὰ συνεχίζεται, μέχρις ὅτου δώσει κάποιον συγκεκριμένο ἀποτέλεσμα. Γιὰ τὴν ὥρα, ἔχομε μονάχα μιὰ ψηλάφηση, ἡ ὁποία προβάλλει τὸ ἐρώτημα: τί εἶναι θέατρο γιὰ τὸν τωρινὸν ἄνθρωπο;

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Η 40)ΕΤΙΑ ΤΗΣ ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑΣ

Στὸν ἐφετεινὸ χρόνο, ἡ ποιήτρια Χρυσάνθη Ζιτσαία συμπλήρωσε μιὰ θητεία σα-
ράντα ἐτῶν στὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Τὸ γεγονὸς αὐτό, ποὺ χαιρετίσθηκε ἀπ' τοὺς πνευ-
ματικούς ἀνθρώπους σ' ὀλόκληρο τὸν ἑλληνικὸ χῶρο καὶ ποὺ ἔδωκε τὴν εὐκαιρία νὰ ἀφιε-
ρωθῶν εἰδικὰ δημοσιεύματα καὶ νὰ γίνουν εἰδικὲς διαλέξεις, εἶναι μιὰ ἐπέτειος ποὺ βάζει καὶ γιὰ μᾶς ἓνα χρέος. Πράγματι, ἡ προσφορὰ τῆς ὡραίας αὐτῆς Ἠπειρώτισσας ποι-
ήτριας τῆς Θεσσαλονίκης συνιστᾷ ἓνα μοναδικὸ κεφάλαιο στὴν τωρινὴ μας γραμματεία,
τὸ ὁποῖο καλύπτει περίπου μιὰ ζωὴ καὶ μιὰ ἐποχὴ. Εἶναι συνυφασμένο μὲ τὰ βήματα, τοὺς
πνευματικούς ἀνθρώπους καὶ τὴν σύγχρονη πορεία τῶν γραμμάτων μας. Γι' αὐτό, ἡ
«Ἠπειρωτικὴ Ἔστια», τῆς ὁποίας ἡ Χρυσάνθη Ζιτσαία εἶναι μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς ἀπ'
τὴν ἴδρυσή της, λυπεῖται ποὺ, δὲν δυνήθηκε, κατὰ τὸ 1969, νὰ τιμήσῃ μὲ ξεχωριστὴ ἐκ-
δήλωση, τὴν πνευματικὴν τεσσαρακονταετίαν αὐτή. Τὸ χρέος της ὅμως, θὰ τὸ ἐκπληρῶ-

σει, όπως αξίζει στην άδολη και ξásτερη λυρική ποιήτρια, κατά τὸ 1970.

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗ

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», κλείνοντας τὸν 18ον χρόνο της, αἰσθάνεται τὴν ὑποχρέωση νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς συνεργάτες, τοὺς φίλους καὶ τοὺς συνδρομητὲς της, γιὰ τὴν συμπαράστασή τους νὰ φτάσῃ ὡς ἐδῶ. Καί, ἀνάμεσα σ' αὐτούς, ξεχωριστὰ τοὺς: Σεβασμιώτατον Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης κ. Στυλιανὸν καὶ τὸν κ. Στέφανον Βασιλάκον, οἱ ὁποῖοι, ἐπὶ πλεόν, προσφέρουν τὴν τιμητικὴ συνδρομὴ των (5.000 καὶ 3.000 δραχ.). Ἡ πράξη κι' ἡ θυσία τους αὐτὴ, πού, πέραν τῆς ὑλικῆς βοήθειας, ἐνέχει τὸ βάρος τῆς ἠθικῆς ἀναγνωρίσεως καὶ ἐνθαρρύσεως, τιμᾶ καὶ τὸ περιοδικόν, καὶ τὴν Ἡπειρωτικὴ παράδοση. Εἶναι μία χειρονομία, πού συγκινεῖ ἰδιαίτερα καὶ πού καταξιώνει τὴν δική μας προσπάθεια.

Η 125ΕΤΗΡΙΔΑ ΤΗΣ ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ

Στις 2.11.69, ἡ Ριζάρειος Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή, γιόρτασε μίαν 125ετηρίδα ἀπὸ τῆς ιδρύσεώς της. Ἡ ἐπέτειος αὐτὴ, ὡς γεγονὸς στὴν Νεώτερη Παιδεία καὶ πνευματικὴ μας ὄντοτητα, εἶναι ἀναντίρρητα ἕνας μεγάλος καὶ ὁρατὸς σταθμὸς, πού δὲν θὰ πρέπει νὰ μείνῃ ἀπαρατήρητος. Διότι, ἡ Ριζάρειος, ἡ ὁποία ὑπῆρξε ὄντως μιά πνευματικὴ ἔθνικη κυψέλη, προσέφερε μοναδικὴν ὑπηρεσία, ὕψιστης σημασίας, γιὰ τὴν ἀνασύνταξη τῶν ἀξιών τῆς παιδείας τοῦ Γένους καὶ γιὰ τὴν χριστιανοπρεπὴ ὑποδομὴ τῆς ἀναγεννημένης πατρίδας. Πράγματι, οἱ ἑκατοντάδες τῶν ἀποφοίτων τῆς Ριζαρείου, πού ἔζησαν τὸ κλίμα τῆς παιδείας της καὶ πού συνύφαναν τὶς σπουδὲς τους μὲ τὰ ιδεώδη τῆς Σχολῆς αὐτῆς, διεστέλεχσαν ὀλόκληρη σχεδὸν τὴν ὑποδομὴ τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως τῶν νεώτερων χρόνων μας. Ἀκαδημαϊκοί, Καθηγηταὶ Πανεπιστημίων, Καθηγηταὶ Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, Ἐπιθεωρηταὶ καὶ Διδάσκαλοι, ἀνώτατοι παράγοντες στὴν ἐν γένει κοινωνικὴ διάρθρωση τῆς ζωῆς στὴν χώρα μας, οἱ ὁποῖοι ἐξῆλθαν ἀπ' τὴν Ριζάρειο Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή, ἔχουν δημιουργήσει μιά καινούργια λαμπρὴ παράδοση ἠθους, σοφίας καὶ χριστιανικῆς ἀντιλήψεως. Κι' ἔχουν συνδέσει, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, τὸ ἴδρυμα τοῦτο μὲ τὴν ἴδια τὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ὑπόσταση τῆς νεώτερης ἱστορίας μας. Γι' αὐτό, ἡ 125ετηρίδα τῆς Ριζαρείου Ἐκκλ. Σχολῆς πρέπει νὰ ἐξαρθεῖ καὶ νὰ καταχωρισθεῖ ὡς ἕνα πολυσήμαντο γεγονός.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΠΕΝΘΗ

ΜΝΗΜΑ ΜΥΡΙΒΗΛΗ

Τονίζομε, κι' ἀπ' τὴν δική μας θέση, τὸ κενό, πού ἄφησε ὁ θάνατος τοῦ Στρατῆ Μυριβήλη στὰ νεοελληνικὰ γράμματα. Ἀπ' τὶς πιὸ ὠραιότερες καὶ τὶς οὐσιαστικώτερες ἢ προσφορά του, θὰ κρατᾶει πάντοτε ἕναν ἰδιαίτερο χῶρο, ἀναπαλλοτρίωτο ἀπ' τὴν φθορὰ τοῦ χρόνου, στὴν ἑλληνικὴ γραμματεία. Ἔτσι, ὁ ἀνεπανάληπτος συγγραφέας τοῦ «Βασίλης Ἀρβανίτης» καὶ τῆς «Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ» μένει ἕνα κεφάλαιο ἔθνικόν.

ΝΙΚΟΛ. ΖΥΓΟΥΡΗΣ - ΑΛΕΞΗΣ ΞΗΟΥΡΑΣ - ΓΕΩΡ. ΑΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Νικόλαος Ζυγούρης

Συμπαθέστατος καὶ παλιὸς συνεργάτης, ἀπ' τὴν ἀρχὴ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ, ὁ ἄμεμπτος ἐπιστήμων καὶ ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος Νικ. Ζυγούρης. Ὑπηρετήσε

τόν τόπο (σὲ πανελλήνια κλίμακα) καί, εἰδικώτερα, τὴν Ἥπειρο, γιὰ τὴν ὀργάνωση, τὴν ἀξιοποίηση καὶ τὴν ἀνασύνταξη τῆς γαλακτοκομίας. Στὴν μακρόχρονη αὐτὴ θητεία του, τὸν Γεωργοκτηνοτροφικὸ Σταθμὸ Κατσικὰ τὸν ἔφτιαξεν ἕνα μοναδικὸ πρότυπο καί, κοιλὰ στ' ἄλλα, ἄφησε συγγράμματα, μοναδικὰ στὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία, ὅπως ἡ ἀξεπέραστη πολύτιμη μεγάλη «Γαλακτοκομική».

Ἀλέξης Ξηούρας

Ἀθόρυβος καὶ εὐαίσθητος ποιητής, ὁ καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν μὲ τὴν χριστιανικὴ εὐγένεια καὶ τὴν λεπτὴ κρίση, ὁ Ἀλ. Ξηούρας, ὑπῆρξεν ἕνας πνευματικὸς φίλος καὶ συνεργάτης τῆς «Ἥπειρ. Ἑστίας».

Γεώργιος Ἀθαν. Οἰκονόμου

Ὁ ἐνάρετος θεολόγος, καθηγητὴς ἐπὶ τέσσερες δεκαετίες καὶ στενὸς οἰκείος συνεργάτης τοῦ Περιοδικοῦ ἀπ' τὴν ἔκδοσή του ὡς τελευταία, προσέφερεν ἕνα πολὺπλευρο καὶ ἐκτεταμένο ἔργο (σὲ αὐτοτελὴ διβλία καί, τὸ πιὸ μεγάλο, στὶς σελίδες τῆς «Ἥπειρωτικῆς Ἑστίας») γύρω ἀπ' τὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ τὴν ἐθνικὴ μας ἱστορία.

Ἡ «Ἥπειρωτικὴ Ἑστία», στὸ παρὸν τεύχος, ἀναφέρει, ἐντελῶς εἰδησεογραφικὰ τὴν ἀπώλεια, κατὰ τὸ 1969, τῶν συνεργατῶν τῆς αὐτῶν. Μὴ δυνάμενη, γιὰ τὴν ὥρα, νὰ ἀφιερῶσει μιὰ πιὸ ἐκτεταμένη παρουσίαση τοῦ ἔργου, τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ κενοῦ ποὺ ἄφησαν αὐτοὶ στὸν κύκλο τῶν συνεργατῶν τῆς, ἀφήνει γιὰ ἄλλο τεύχος τὴν ἐκτέλεση ἐνὸς τέτοιου χρέους. Καὶ θὰ τὸ κάμει καθὼς ἀξίζει στὴν μνήμη τους.

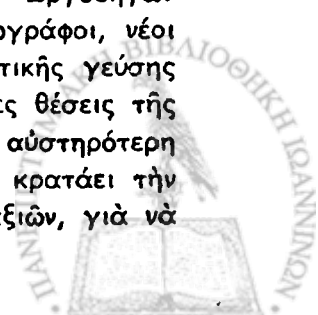
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΒΕΛΛΑΣ

Στὸν ἐφετινὸ χρόνο, ἀκόμα, πέθανε καὶ ὁ Ἥπειρῶτης καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ξεχωριστὸς συγγραφεὺς Βασ. Βέλλας (ἐξέχουσα ἐπιστημονικὴ φυσιογνωμία ποὺ συνέδεσε τὸ ὄνομά της μὲ τὴν χριστιανικὴ σκέψη καὶ τὴν σύγχρονη παρουσία της στὸν τόπο μας).

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

ΟΜΑΔΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

Πράγματι, εἶναι ἐνδιαφέρον καλλιτεχνικὸ γεγονὸς μιὰ ἐκθεση ζωγραφικῆς σ' ἕνα ἐπαρχιακὸ κέντρο, πού, γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο, δὲν πρέπει νὰ περνάει ἀπαρατήρητο. Πολὺ περισσότερο, μάλιστα, ὅταν μιὰ τέτοια ἐκθεση ξεφεύγει ἀπ' τὴν πεπατημένη λυρική ἀπεικόνιση, δίνει προεκτάσεις γιὰ γόνιμες συζητήσεις, γίνεται προβληματισμὸς καὶ ἀφήνει, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἕνα πάρα πολὺ σημαντικὸ ὄφελος. Τότε, πρόκειται γιὰ μιὰ ἐκθεση, ποὺ δημιουργεῖ, αὐτὴ μονάχη της, μιὰ καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωση στὴν γενικώτερη ζωὴ τῆς πόλης. Μιὰ τέτοια ἐκθεση, ὀργάνωσαν ὁμαδικὰ τρεῖς φοιτηταὶ (δυὸ φοιτηταὶ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἰωαννίνων κι' ἕνας σπουδαστὴς τῆς Σχολῆς Ἐργοδηγῶν Ἰωαννίνων), στὸ ξενοδοχεῖον «Ξενία» τῆς πόλης μας. Γιατί, καὶ οἱ τρεῖς ζωγράφοι, νέοι καὶ καλλιτεχνικὰ ριψοκίνδυνοι, παρουσιάζουν, σὲ κοινὴ σχεδὸν σκάλα χρωματικῆς γεύσης καὶ καλλιτεχνικῆς αἰσθήσης, μιὰ ἐργασία τοποθετημένη ἴσως στὶς πιὸ ἀκραίες θέσεις τῆς σύγχρονης θεώρησης στὴν ζωγραφικὴ. Οἱ πίνακές τους, καμωμένοι μὲ τὴν αὐστηρότερη δυνατὴ ἀσκητικὴ ἀντίληψη, εἶναι μιὰ ἐργασία ὀλότελα προσωπικὴ, ποὺ κρατᾷ τὴν ἐπίπονη ἀνάβαση, γιὰ μιὰ πνευματικὴ μετάλλαξη τῶν καθαρὰ ζωγραφικῶν ἀξιών, γιὰ νὰ

έπιτεχθεί ἔτσι ἡ ἔκφραση μιᾶς ἀπροσχημάτιστης ἀμεσότητας. Τὸ πρόβλημα τοῦτο, ποῦ δίνει καὶ τὸ μέτρο γιὰ τὴν ἐκτίμηση τῆς πρόθεσης καὶ τῆς συνείδησης ἐνὸς καλλιτέχνη, εἶναι ἡ κυρίαρχη ἀγωνία (μιὰ ἀγωνία ποῦ, ἐν προκειμένῳ, παίρνει τὸ δέος καὶ τὶς διαστάσεις ἀπ' τὴν καθαρὴν ὑπαρξιακὴ ἀγωνία), ἡ ὁποία ἐνώνει καὶ τοὺς τρεῖς νέους ἐκθέτες. Ἔτσι, μέσα σ' ἓνα χαμηλότονο κλίμα χρωματικῆς ἀναχώρησης —γιὰ νὰ μὴν πούμε: μοναχισμοῦ—, ἡ ἐργασία τους ξεκινᾷ καὶ στέκεται σὲ μιὰ προσωπικὴ σπουδῆ, ποῦ δίνει μιὰ ἰδιαίτερη ὄραση καὶ μιὰ ξεχωριστὴ ἀτμόσφαιρα, πρᾶγμα ποῦ συμβάλλει γιὰ ἓναν προβληματισμό, πάνω στὴν γενικώτερη πορεία τῆς Τέχνης. Μάλιστα, ἡ σιωπὴ καὶ ἡ ἔντονη χάραξη, ποῦ προεξέχουν στὴν ἔκθεση τούτη, ἀναδεικνύουν τὴν δυνατότητα ἔκφρασης, ποῦ ἔχει ἡ ἀποξήραση ἐνὸς λυρικοῦ διανοητισμοῦ, ὅταν αὐτὴ δὲν εἶναι μονάχα ἡ τυραννικὴ δεσποτεία τοῦ λογικοῦ.

Ἡ γενικότητα τῆς ἀναφορᾶς μας ἐδῶ, γίνεται γιατί, ἡ ἔκθεση αὐτὴ παρουσιάζει ἓναν κοινὸ χῶρο, μέσα στὸν ὁποῖον, ὡστόσο, κινούνται καὶ ἐκφράζονται τρεῖς ὀντότητες καλλιτεχνικῆς, χωρὶς νὰ ἐξαρτῶνται, ἢ μιὰ ἀπ' τὴν ἄλλη. Σπάνια καί, γι' αὐτό, ἐνδιαφέρουσα περίπτωση, ἐφ' ἔσον εἶναι μάλιστα μιὰ περίπτωση νέων σπουδαστῶν, ποῦ τολμοῦν, στὴν ἐπαρχία, νὰ ἔρθουν σὲ διάλογο μὲ τὸ κοινὸ της. Φυσικά, θὰ εἶχε νὰ συστήσει κανεὶς, πῶς ὁ ὁρατὸς προβληματισμός, γιὰ τὴν σύνθεση ἐνὸς ἔργου, δὲν ἔχει τὴν ἴδια ἀξία στὴν ἔκθεση, ποῦ πρέπει νὰ ἔχει, πρὶν νὰ γίνῃ ἔκφραση, στὸ ἐργαστήριον.

Τώρα, μέσα στὸ κλίμα καὶ στὰ πλαίσια τῆς πρόθεσης αὐτῆς, ἡ ἀξιολόγηση, γιὰ τὴν ἐργασία τοῦ καθένα, γίνεται κάτω ἀπ' αὐτὴν τὴν ὁροθεσίαν ἐνότητας. Ἔτσι, πρὸ συγκεκριμένα, θὰ εἶχε νὰ παρατηρήσει κανεὶς, πῶς ὁ Κώστας Ἀρμενόπουλος, ὁ ὁποῖος ἐξέθεσε καὶ πέρσι, στέκεται σ' ἓναν αἰχμηρὸ ἀφορισμὸ τῆς ζωῆς. Ξεκινᾷ ἀπ' τὸν ἡμεροπόνο καὶ τὸ χωνεμένο πάθος, γιὰ νὰ περιοριστεῖ σὲ μιὰ λιτότητα λυρικῆς σπονδῆς, ποῦ τὴν διαποτίζει μιὰ ἄφωνη ποίηση. Θυμίζει, ἡ τεχνικὴ του, τὴν ἀγιογραφικὴ παράδοση καὶ χρωματικὴ ὄραση, τὴν ὁποία ἀξιοποιεῖ μὲ τὴν πρωτοπαρσιακὴ του διάθεση. Εἶναι κράση εὐαίσθητη κι' ἔχει ἀπαθησαυρίσει τὴν σεμνότητα ἀπ' τὴν προσωπικὴ ἐμπειρία. Γι' αὐτό, στὰ πιὸ παλιὰ ἔργα του, ὅπως: «Οἱ δυὸ ἀδερφές μου», ἡ συγκίνηση ποῦ ἐκλύεται ἀπ' αὐτὴν τὴν γνησιότητά του, ξεχωρίζει πάντα, παρ' ὅλη τὴν ἀπόσταση ποῦ, στὸ μεταξύ, ἔχει κάμει. γιὰ νὰ φτάσει ὡς τὸν ἀνεικονισμὸ ἢ τὴν ὑπαινικτικότητα. Ἐκθέτει δέκα τρεῖς πίνακες.

Ὁ Ἀντώνης Φαρίδης, ποῦ κι' αὐτὸς ἐξέθεσε καὶ πέρσι πάλι, ἔχει φτάσει ὡς τὴν ἀποστέωση τῆς χρωματικῆς ἀξίας, γιὰ νὰ δώσει, μ' ἓναν ὄντως ἐπαινετὸ μόχθο, τὴν προσφορὰ τῆς ἀξίας ἀπ' τὸ ἀδιέξοδο, σὰ μιὰ πορεία γιὰ τὴν ὀντοποίηση τῶν ἐξωανθρωπικῶν σχημάτων. Εἶναι μιὰ προώθηση, ὅσο κι' ἂν φτάνει στὴν ἀκρότητα, ποῦ προσφέρει τὴν μοναξιά γιὰ τὸν διανοούμενο καὶ τὸν μονόλογο γιὰ τὸν καλλιτέχνη. Ὑστερα, ἡ ἀνάμνηση τῆς βυζαντινῆς καταβολῆς, ὡς πρὸς τὴν χρωματικὴ ἐνσάρκωση καὶ τὴν ἀνάβαση τῶν τόνων, δίνουν ἐδῶ μιὰ ἰδιόμορφη πρόσμιξη ἐγκεφαλικότητας καὶ ποίησης, ποῦ κάνει τὰ ἔργα του νὰ εἶναι καὶ νὰ μὴν εἶναι κρατημένα μέσα στὴν αἴσθηση τῆς χοϊκῆς καταβολῆς, ποῦ ὑπάρχει στοὺς πιὸ πολλοὺς πίνακές του (ὅπως οἱ τέσσερες συνθέσεις μὲ τὸν τίτλο: «Βσσανισμὸς πάνω στὸ σχῆμα γυναικείου σώματος»). Ἐνδεικτικὸς, ἐξ ἄλλου, εἶναι καὶ ὁ πίνακας: «Ἐνα σχέδιο γιὰ μυθολογία», ὅπου ὁ Α. Φαρίδης πάσχει στὴν ἀνσζήτηση. Ἐχει δέκα πίνακες, σχεδὸν ἀντιπροσωπευτικοὺς καί, μαζί, ἐνδεικτικοὺς γιὰ τὴν παραπέρα δυνατότητα πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση.

Ὁ τρίτος ἀπ' τοὺς ἐκθέτες, ὁ Θωμᾶς Διαμαντῆς, κινεῖται μέσα στὸν χῶρο μιᾶς θεματογραφίας, ποῦ προκαλεῖται ἀπ' τὴν σύγχρονη ἀντίληψη πιὸ πολὺ καί, παρὰ ταῦτα, ἔχει τὴν πνευματικὴ ὑποδομὴ, ποῦ δίνει ἡ ἡρεμὴ ἐπισκόπηση τῶν πραγμάτων. Στους πίνακές του, ὅπου ἡ ψαύση γιὰ τὴν ἀνεύρεση ὑποκαταστάτων ἐκφραστικῶν σχημάτων, δημιουργεῖ τὴν ἀνάγκη τῶν ἐν χρήσει ἀφηρημένων χρωματικῶν ἐνοιῶν, ξεχωρίζει ἡ προσωπικὴ σύνθεση καὶ τὸ οὐδέτερο μέτρο. Εὐαίσθητος, στὴν ἐπαφή του μὲ τὶς ἰδέες καὶ τὴν ἀκτινοβολία, ποῦ δέχτηκε ἀπ' τὴν σύγχρονη Τέχνη, κατορθώνει νὰ δώσει μιὰ ὀντό-

τητα και να τονίσει τις αξίες, που έχει ως ζωγραφική αντίληψη. 'Ακόμα, θα είχε να ξεχωρίσει κανείς την κρατημένη σιωπηλότητα και την καθαρότητα, που έχει μείνει από έναν αποφλοιωμένο λυρικό ύλικό κι' από κάποια φαντασία, για την όργάνωση του κενού, όπως στον πίνακα «Σύνθεση για γλυπτό». 'Εκθέσει έννέα πίνακες.

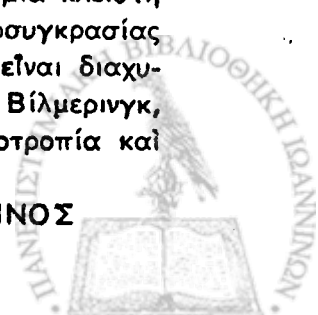
Τέλος, στην έκθεση αυτή, θα μπορούσε να διερωτηθεί ο θεατής για την σκυνθρωπή ύλη, για την ασκητικότητα της όρασης και για την άβυσσος του χρώματος, έφ' όσον οι καλλιτέχνες τυχαίνει να είναι νέοι της σύγχρονης κραυγαλέας εποχής, που παίρνει γενικά ή μορφή της ζωής. Πιστεύω πως, τόσο τα ύλικά (χρησιμοποιούν αυγό, κάρβουνο, νερό-χρωμα και άλλα διάφορα), όσο κι' η ιδιοσυστωσία, που τους διαμόρφωσε ή ψυχική τους έπαφή με την σύγχρονη Τέχνη πάνω στην βυζαντινή χρωματική κλίμακα, υπήρξαν γι' αυτούς ή κύρια μορφολόγηση της καλλιτεχνικής τους άνησυχίας. Κι' αυτό, για νέους που σπουδάζουν παράλληλα, είναι μια υπόσχεση, στον καιρό τούτο των ειδώλων της εύημερίας, που κυνηγούν οι πιο πολλοί συνομήλικό τους.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΒΙΛΜΑΣ ΜΟΣΤΥ - ΒΙΛΜΕΡΙΝΓ

'Η έκθεση ζωγραφικής, που παρουσίασε, στην αίθουσα της εταιρείας 'Ηπειρωτικών Μελετών, ή Γερμανίδα ζωγράφος κ. Βίλμα Μόσττυ - Βίλμερινγκ, είναι ένα πολύ ενδιαφέρον καλλιτεχνικό γεγονός. Πρώτα, γιατί ή ζωγράφος είναι μια ώριμη πνευματική ποιητική ρέμβη και, δεύτερα, γιατί ή έργασία της, ως άπορροια μιάς προβληματικότητας και μιάς πολύχρονης πείρας, έχει έναν χαρακτήρα προσωπικό. Στους πίνακες της κ. Β. Μόσττυ - Βίλμερινγκ, ξεχωρίζει κανείς κάποιες αξίες από μια θολή γοητεία, που δεν φτάνουν ως την συγκροτημένη μορφή. 'Ετσι, στις καλύτερες απ' τις έργασίες της, ο θεατής κινείται σ' ένα τρίσμα εύαισθησίας με σκηνικά τ' σιωπηλόν όνειρο, που είναι διαθλασμένο σ' έναν χαμηλότονο χρωματικό πεδίο. Θα δύνονταν κανείς να πάρει, απ' την έκθεση αυτή, μιάν απογυμνωμένη πικρή λυρική νέφωση, την όποιαν έφεραν στην ζωή μας οι σύγχρονες τεχνικεπιστημονικές έπιτεύξεις. Γι' αυτό, ίσως, κ' έδω υπάρχει μια διάλυση του οργανωμένου μύθου (τουλάχιστο στα αντιπροσωπευτικά της έργα). Κυριαρχεί ή αίσθηση μιάς έρήμου και τ' μεταλλικό φως, που διαποτίζει τους πίνακες της ζωγράφου. Αυτά τ' στοιχεία, ακριβώς, δίνουν και τ' μέτρο της αξίας της κ. Βίλμερινγκ. Γιατί, σ' αυτήν την κλίμακα της διαχυένης διάθεσης και των υπαινικτικών τόνων, ή κ. Μόσττυ - Βίλμερινγκ πάσχει να κρατήσει την διαφεύγουσα ποίηση, την λυτρωτική ρέμβη κάποιων ήρεμων αίσθημάτων, που απόμειναν (έτσι κι ως αντίκλαση). Πράγματι, είναι συνυφασμένη μ' έναν μεταωρισμό ψυχικής ειλκρίνειας, που αποτυπώνεται σε πολλούς απ' τους πίνακές της. 'Όπου ή κ. Βίλμα κινείται έξω απ' αυτόν τον ψυχικό χώρο, πέφτει στην σκηνικό:ητα των πεπατημένων. Γι' αυτό, ή αξιολόγηση της προσφοράς της θα πρέπει να γίνει, κυρίως, στην ποιητική ένόρση, που εκφράζεται πάντα με μια διάλυση κι' όχι με την συγκεκριμένη άρθρωση της χρωματικής σύνθεσης. Χαρακτηριστικό είναι, που ή ζωγράφος αποφεύγει να δίνει τίτλους (ξηλαδή να ολοκληρώσει την πνευματική συζήτηση της θεματογραφίας) στους πίνακές της, πράγμα που γίνεται από ανάγκη οργανική, αφού δεν φθάνει ως την πειθαρχημένη μορφολόγηση. Γι' αυτό, και ή τεχνική της, που είναι μια άνομοιόμορφη και άδογματιστη προσαρμογή υλικών και μέσων, δίνει μια κλειστή ζωγραφική νοοτροπία, ή όποια όρίζεται απ' την βαθύτερη άπαιτηση της ιδιοσυγκρασίας της. Πάντως, αυτά τ' ζωγραφικά και ποιητικά στοιχεία, που, καθώς είπαμε, είναι διαχυμένα μέσα στις ώρες της εύαισθησίας και μόνωσης της κ. Βίλμας Μόσττυ - Βίλμερινγκ, συνιστούν άναμφισβήτητα μιάν αξιόλογη καλλιτεχνική έκφραση (και σαν τεχνοτροπία και σαν ποιότητα συγκίνησης).

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Β. Η. Βογιατζόγλου: «Δανάη»
(ποιήματα), Ἀθήναι, 1969.

Πικρή λυρική αίσθηση, πού γίνεται μιὰ ἡρεμη ἔλεγεία γιομάτη ἀσπαιρούσα μνήμη, εἶναι οἱ ἄκρατοι τοῦτοι στίχου τοῦ Β. Βογιατζόγλου. Τὸ αἶσθημα πού μεταστοιχεί-
ώνεται σ' ἓναν πυκνὸ λόγο, γιὰ νὰ φτά-
σει στὶς ἀκραίες ἀποχωρήσεις τῆς ποιητι-
κῆς μέθης, βαθταίνει τὴν ψυχὴ τοῦ ποιη-
τῆ. Καὶ γίνεται μιὴ ὑπαινικτικὴ μεταϊωρι-
ση, φορτωμένη τὴν ἀνταύγεια ἀπόνα ἔξαν-
θρωπισμένο λαθός, γιὰ νὰ γιομίσει τὴν
ζωὴ μὲ τὴν γεύση του. Πρόκειται γιὰ
σπάνια γνησιότητα συγκίνησης καὶ ἀκα-
τάλυτης εὐαίσθησίας, δεμένης μὲ τὸν τό-
πο, τὴν ἐσώτερη ζωὴ καὶ τὸν ἔρωτα, ὥ-
στε νὰ παίρνει συχνὰ τὴν δύναμη τῆς μου-
σικῆς ἐνόρασης. Κι' αὐτό, στὶς μέρες πού
ζοῦμε μὲ τὴν σκληρὴ ἀφή καὶ τὴν ἀπου-
σία τῆς ἀπόστασης, εἶναι μιὰ γοητευτικὴ
ἐνθάρρυνση. Ὁ Β. Βογιατζόγλου ἔχει τὴν
φωνὴ καὶ τὴν ψυχὴ ἐνὸς εὐαίσθητου ποιη-
τῆ, καί, γι' αὐτό, ἡ παρουσία του στὰ
γράμματα τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ξεχωριστή.

Ὅταν σιγήσουν οἱ καμπάνες τοῦ ἐ-
σπερινοῦ
κυματίζοντας πάνω στὰ στάχυα,
.....
Ἐκεῖνα τὰ χέρια,
... ἀπὸ ἓναν οὐρανὸ ξανθό.
Γεμίζουν θάλασσα κι' ἄσπρα πουλιὰ
... μὲ φύκια χλωρὰ καὶ μὲ ψητιένο ἀ-
λάτι.
.....

Ἰσαβέλλας Σινκαρίδη - Μα-
λόβρουθα: «Κύκλοι», (ποιήμα-
τα), Ἀθήναι, 1968.

Ἄγαπῶ τὰ σύννεφα
ὅταν εἶναι κίτρινα.
.....

Σκορπίστε, ἐξηγήστε τὴ Βίβλο.
Ἡ κόλαση εἶναι γιὰ σᾶς.
.....

Ἡ Ἰσ. Μαλόβρουθα, πού ἐκδίδει καὶ δι-
ευθύνει τὸ ἀξιόλογο νέο περιοδικὸ «Σμίρ-
να», δίνει μιὰ ποίηση εἰλικρίνειας καὶ φω-
τεινῆς συγκίνησης, διευρύνοντας ἔτσι τὴν
πνευματικὴ τῆς προσφορά. Ἡ αἰσθαντικό-
τητα κι' ἡ σχεδὸν ρομαντικὴ ἀνθιση στὸν
λόγο τῆς ποιήτριας, φτιάχνουν μὲ οἰκεία
μορφὴ τοὺς στίχους τῆς, ἡ ὁποία φέρνει
πολὺ κοντὰ τὶς ψυχικὲς τῆς δονήσεις. Ἀ-
κόμα, ὁ ἀνοιχτὸς ὀρίζοντας κι' ἡ κοινω-

νικὴ προέλευση τῶν θεμάτων, πού ἀποτε-
λοῦν τὴν πηγὴ τῆς ἔμπνευσης ἐδῶ, εἶναι
ἀληθινὰ. Καί, γι' αὐτὸ δὲν φέρουν μέσα
τους τὴν πλαστότητα ἢ τὴν οὐδέτερη στίλ-
βη, πού τόσο πολὺ χρησιμοποιεῖται στὶς μέ-
ρες μας γιὰ ἐντυπωσιασμό. Ἡ Ἰσ. Μα-
λόβρουθα, κρατημένη στὴν ἀνθρώπινη ἐπι-
πειρία, προσφέρει — πρὸ παντός — μιὰ ποι-
ηση ἀνεπιτήδευτη καὶ ἀπλή, πού εἶναι σιν-
δεμένη μὲ τὰ αἰσθήματα καὶ τὸν στοχα-
σμό τῆς. Ἔτσι, φτάνει νὰ δίνει ἓναν αὐ-
θόρομητο διῦλισμένο ποιητικὸ λόγο τῆς ἀν-
θρώπινης καρδιάς.

Βασ. Ι. Λαζάνα: «Ἡ παρουσία
τῶν κωφαλάων στὴν νεοελληνικὴ πε-
ζογραφία», Ἀθήναι, 1969.

Ἡ ἔμπνευση, πού εἶχε ὁ Β. Λαζάνας
(Δ/ντῆς Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Προσχασίας
Κωφαλάων) νὰ συγκεντρώσει τίς πιὸ δυ-
νατὲς καὶ τίς πιὸ ζωντανὲς σελίδες ἀπ'
τὴν νεοελληνικὴ πεζογραφία πού ἔχουν μέ-
σα τους τὸν πόνο, τὴν ἔξαρση καὶ τὴν ἔν-
ταση τῆς ζωῆς τῶν κωφαλάων, φέρει
πράγματι τὴν χριστιανικὴ καρδιὰ καὶ τὴν
ἀνθρώπινη ἡμέρωση. Ἔτσι, τὸ βιβλίον τοῦ-
του, πού συντίθεται ἀπ' τίς ὠραιότερες σε-
λίδες πρὸ ἀντανακλῶν τὰ βαθύτερα αἰσθή-
ματα καὶ τὴν ἀνθρωπινώτερη παράδοση
κοινωνικῆς ἀντίληψης νεοελλήνων λογοτε-
χνῶν, ἔχει τὸ βάρος μιᾶς ἀνθολογίας συμ-
πάσχουσας πνευματικῆς δημιουργίας καὶ
γνήσιας ἀρετῆς τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, πού
τὸ ξεχωρίζει στὴν σύγχρονη γραμματεία
μας. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὴν καθαντὸ ἀξία
τῶν κειμένων του (ἢ ὁποῖα εἶναι ἀπ' τίς
πυκνότερες καὶ τίς σιναισθηματικώτερες,
ἀφοῦ ἔγινε μὲ τὴν δυνατώτερη ψυχικὴ συμ-
μετοχὴ σ' ἓναν ἀνθρώπινο πόνο), τὸ ἔρ-
γο τοῦτε ἔρχεται καὶ ὡς προσφορά ἡψι-
στης σημασίας στοὺς ἀδικημένους αὐτοὺς
συνανθρώπους. Ἡ πεζογραφία τοῦτη εἶναι
μιὰ χειραψία, μὲ δεύτερη καρδιὰ καὶ μιὰ
εὐρύτερη καὶ φωτεινότερη ὄραση, πού τοὺς
κάνει νὰ νοιώθουν πὼς ἡ ζωὴ εἶναι τὸ
ἴδιο καὶ γι' αὐτοὺς ἀνθρώπινη καὶ χριστια-
νικὴ. Ἀξίζει νὰ ὑπομνήσει κανεὶς ἐδῶ, πὼς
ἡ προσφορὰ ἀγάπης καὶ θυσίας πρὸς τοὺς
κωφαλάους εἶναι ἓνα χριστιανικὸ ἰδεῶδες,
πού ἐξυψώνει τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία. Συ-
νεπῶς, ἡ τόσο ἐνδιαφέρουσα συλλογὴ τοῦ
Β. Λαζάνα, πού μὲ ἀκονισμένα αἰσθητικὰ
κριτήρια, μὲ ἀνεση λόγον καὶ σπανίζουσα
κριτικὴ πληρότητα, μᾶς προσφέρει δῶ, τι-
μᾶει εἰδικώτερα τὸν συγγραφέα καὶ ὡς

πνευματικό άνθρωπο και ως Δ)ντή του Έθνικού Ίδρύματος Προστασίας Κωφάλλων. Γι' αυτό, η εργασία τούτη πρέπει να προσεχθεί και να υποστηριχθεί.

Άριστειδή Κλήμη: «Ο γυιός του λεπρού και οι άλλοι», Αθήναι, 1969.

Ένα σύνθετο πεζογράφημα, που διαρθρώνεται με κάποια πρωτότυπη συνοχή αφηγημάτων και νουβέλλας πάνω σ' ένα ένισο διάστημα ύλης, είναι το βιβλίο του του Άρ. Κλήμη. Πρόκειται για ένα έργο εξαιρετικά πυκνό, που έχει την γνησιότητα, το ήθος και την ανόθευτη συγκίνηση της ζωής ενός τόπου (συγκεκριμένα του Πλωμαριού της Μυτιλήνης, πατρίδας του συγγραφέα), που ο Άρ. Κλήμη μεταστοιχειώνει έδω σε μια ωραιότητα πνευματική οντότητα. Αυτή η ποίηση της καθημερινότητας, που σιγά - σιγά γίνεται παράδοση συνυφασμένη με το χρώμα και την φυσιογνωμία των καιρών και των ανθρώπων παίρνει μια πληρότητα, μιάν αυτάρχεια ζωής, που κρατάει τα ανθρώπινα πάθη, τα προσγειωμένα όνειρα, την όρμηση της φυσικής έμπειρίας και την διυλισμένη φιλοσοφία. Και, σ' έναν λόγο ποιητικής ευφορίας, αναγάγει την θεώρηση των ανθρώπινων ως την αίσθηση της ψυχής. Έτσι, με τις φωνικές αξίες μιας ζωής γιομάτης από χοϊκό βάρος κι' από φως ψυχικής έξαρσης, ο «γυιός του λεπρού» δίνει μιάν άλλη γεύση, μιάν αληθινότερη δεύτερη έμπειρία της ανθρώπινης ζωής, εκφρασμένη στα σκηνικά και στους άπλους ήρωες ήρωες μιας παράδοσης, που ξεκινάει και που στέχονται σ' έναν ύπαρξο χώρο. Είναι, η πεζογραφία του Άρ. Κλήμη, μιá ελληνικότητα, νοτισμένη από τον λιτό λιρικό στοχασμό και κρατημένη με τον δραματικότερο αιώρισμό ενός έπικου ίδρωτα, που πλουτίζει τον ανθρώπινο βίο, κτίζοντάς τον μ' έναν ανεπιτήδευτον ρεαλισμό. Γι' αυτό, η προσφορά που, με το έργο τούτο, κάνει ο συγγραφέας στα σύγχρονα γράμματά μας, πρέπει να ξεχωριστεί ως κάτι το πολύτιμο. Γιατί, εκείνο που έχουμε πιο πολύ ανάγκη (μια κρίσιμη ανάγκη), είναι η φυσιογνωμία της σύγχρονης πεζογραφίας, αφού η σεξοφιλολογία και τα πλασματικά κατασκευάσματα με το ουδέτερο χρώμα της τέφρας δυστυχώς, έχουν κατακλύσει την πνευματική μας ζωή. Το έργο τούτο, που είναι καμωμένο με την ρέμβη και τον πυρετό της άλλης ζωής (αυτής που απομακρύνθηκε βαθειά μέσα στο πρώτο ύπνο των όνειρων

μας), έχει ακριβώς αυτήν την φυσιογνωμία, αυτήν την ελληνικότητα, που χρειάζεται στους χρόνους τούτους η πνευματική μας δημιουργία. Πράγματι, ο Άρ. Κλήμη, κατάφερε να αξιοποιήσει τα στοιχεία μιας δλόκληρης παράδοσης και, μεταουσιώνοντάς τα σ' έναν χώρο καθαρής πνευματικής μετάλλαξης, να τα κάμει λογοτεχνική αξία, ποιότητα, χωρίς κανένα ήθογραφικό τόνο. Είναι μιá εξαιρετική άναγωγή, που πιάνει έναν ιδιαίτερο χώρο στα ελληνικά γράμματα και, που, γι' αυτό, επιβάλλεται να την ξεχωρίσουμε.

Ευαγγέλου Ν. Ασπιώτη: «Νοσταλικά», (ποιήματα), Αθήναι, 1969.

Πράγματι, ο Ε. Ασπιώτης στέκεται (νοσταλγός και ρομαντικός ποιητής) και συνθέτει, από μιάν απόσταση στο χρόνο και στα πράγματα, τη ζωή δλόκληρη με τα αισθήματα και την χαμηλόφωνη ρέμβη έδος ευαίσθητου δέκτη. Έτσι, η ποίησή του είναι μιá εξαγνισμένη ευφρόσυνη ώρα, που φέρνει μέσα της την άθρουθη φωτοσκίαση του τοπίου και την ήρεμη αναπόληση της προσωπικής έμπειρίας, πάντοτε μέσα σ' ένα κλίμα λεπτής αίσθησης. Γι' αυτό, τα «Νοσταλικά» του, που φαίνονται να έρχονται από τον πνευματικό κόσμο κάπως απομακρυσμένο απ' την σύγχρονη ταραχώδη εποχή, έχουν να δώσουν, το λιγώτερο, την ειρηνική εκείνη συναισθηματική ήγνια, που υπάρχει στα ποιήματα της εποχής όπου κυριαρχούσε το μέτρο και η προσπάθεια για την μορφή. Αυτό, άλλωστε, είναι που κρατάει την ποίηση του Ε. Ασπιώτη στην πειθαρχία της παραδοσιακής —ως επί το πολύ— έκφρασης μ' ένα πλήθος ωραιότατων σονέττων.

.....
Το κουρασμένο μου κορμί σά φράχτης
που πνίγει μαιάζει τη φωνή στα στήθια
φτωχή να βγαίνει, αδύνατη και στεϊρα.
.....

Θανάση Τσακίριδη: «Άνησυχίες», (ποιήματα), Αθήναι, 1969.

Λίγο φως ζητήσαμε
ψόξαμε για λίγο φως
Κουραστήκαμε ψηλαφώντας
.....
'Η έλπίδα στη γωνιά...
Περιμένει να καη τελευταία.

Ο ποιητής Θανάσης Τσακιρίδης, είναι μιὰ ἐφηβική και πυκνή φωνή, που αιώρειται λευκό περιστέρι πάνω απ' την σύγχρονη ζωή των ἐπιτεύξεων. Πράγματι, η ποίησή του φέρνει την πικρή γεύση της ἀνησυχίας και μαζί την αισιόδοξη ὄραση απ' την ἀγάπη της ζωής, που φτιάχνει τὸ ὑπόστρωμα της ποιητικῆς του συλλογῆς. Και τούτο είναι που δίνει την καλύτερη υπόσχεση για την προσφορά του. Γιατί, ὁ Θ. Τσακιρίδης, παρά την πικρία, που συναντάει στις ἀνθρώπινες ἐκδηλώσεις της ἐποχῆς του, παρά την διαρρέουσα ἀπαισιοδοξία για την ἀπογύμνωση τοῦ ὄνειρου, δὲν είναι ὁ ποιητής που στέκεται μπροστά στην καμένη σκηνογραφία, ἀλλὰ ἕνας ὀρθρινὸς λυρικός, που βρίσκει πάντα ἀπείραχτη την ἰσορροπία της αἰωνιότητος στην ἀνθρώπινη παρουσία. Γι' αὐτό, νομίζουμε, ἡ παρεμβολή των κοινῶν πραγμάτων και των κοινῶν τόπων προκειμένου νὰ ἐκφράσει κάποια οἰκουμενικά αἰσθήματα (ὁ φόβος για την καταστροφή που ὑποδηλώνουν τὰ ἀτομικά ὄπλα κλ.), δὲν γίνεται πάντοτε χωρὶς αἰσθητικὴ ζημία. Διότι, αὐτὰ τὰ ἀχώρευτα στην ἐννοιολογία της ποίησης, φέρνουν κάποια λεκτικὴ —τουλάχιστον— σκληρότητα, που ὀδηγεῖ, πολλές φορές, σ' ἕνα σύνορο ἐγκεφαλικότητας. Και, για μιὰ ποίηση με τόση εὐρύτητα ὀριζόντων, ὅπως εἶναι οἱ «ἀνησυχίες», εἶναι ἀξιοπρόσεκτα.

Θανάση Κ. Θεοδωράκη: «Ἀνασασμοί», (ποιήματα), Ἀθήναι, 1969.

Θυμίζον τὸν ὄμορφο καιρὸ της νιότης, την φωτεινὴ ἀνοιξη με ἡν πληθωρικὴ ὄραιοτητα, οἱ «Ἀνασασμοί» τοῦ κ. Θ. Κ. Θεοδωράκη. Μιὰ ποίηση περίπου ἀβάσταχτης ρομαντικότητας, που συντίθεται με τὸ τραγούδι στη φύση και στὸν ἔρωτα, ἡ συλλογὴ τούτη, ἔχει μέσα της ἐκείνη την πρώτη συγκρίση των μετεφηβικῶν τόνων. Κι' αὐτό, παρ' ὅλη την παρασύρουσαν ἀτιμόσφαιρα, ἡ ὁποία δὲν ἀφήνει τὸν χρόνο για μιὰ μόνωση βαθύτερης ἐνδοσκοπῆς, εἶναι κάποια εὐφροσύνη —ἔστω κι' ἔξω απ' την τρέχουσαν αἰσθητικὴ και την ρεαλιστικὴ ἀντίληψη— που την δέχεται με χαρὰ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος. Ὁ ποιητής, που τόσο ἀπείραχτος δείχνει νὰ εἶναι απ' τοὺς ταραγμένους καιροὺς και την αἰχμηρὴ πραγματικότητα τοῦ αἰῶνα μας, πιστεύουμε πῶς, με την εὐχέρεια και την πληθωρικότητα που τὸν διακρίνει, σύντομα θὰ ἔχει νὰ δώσει στὰ γράμματά μας πνευματικὰ ἔργα του, που νὰ καλύπτουν ἀκόμα πὺ εὐρύτερους τομείς και που νὰ εἶναι πὺ κοντὰ σὲ νεώτερες μορφές.

Γιάννη Γαλανοῦ: «Γαλαξίας», (ποιήματα), Ἀθήναι, 1969.

Ἔτσι ἔφυγε και ἡ ἀνοιξη ἀπὸ τὰ μάτια της Μαρίας / και ἔσβυσε τὸ φῶς ἀπὸ τὸ κορμί της / ἔτσι ἔφυγε / ... χωρὶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου της / και τοῦ κορμοῦ της τὸ κλέος / μιὰ χρυσὴ μέρα που πέρασε...

...Χιλιάδες καρῶνια / χιλιάδες ἀεροπλάνα, / χιλιάδες ... ἑκατομμύρια ντουφέκια... / ἑκατομμύρια ζητωκραυγές / ... ὅταν γίνει ὁ 3ος παγκόσμιος πόλεμος / ... / πόσο ἀνώφελα ἦταν ὄλα.

Ἡ ποίηση τοῦ Γιάννη Γαλανοῦ, που μᾶς ἀπασχόλησε κι' ἄλλοτε, εἶναι μιὰ καινούργια θαρραλέα φωνή και μιὰ ὄραση της σύγχρονης ἀγωνίας, ἡ ὁποία πιάνει ἕναν ἰδιαιτερο χῶρο στὰ τωρινὰ γράμματά μας. Διότι, ὁ ποιητής τούτος, ὀπλισμένος με σπάνια αἴσθηση της τραγικῆς ἀντινομίας και της ἀκόρεστης δύναμης των ἀνθρώπινων παθῶν, εἶναι μιὰ πυρακτωμένη λυρική ὑπαρξη πάνω στὰ πράγματα και στὸν χρόνο. Ἔτσι, απ' την δική του ἀναπνοή και ψαύση, διαχέεται τὸ κλέος και τὸ ἄλγος της ἀνθρώπινης ζωῆς, για νὰ γιομίσει την ἔκφρασή του μ' ἕναν ρέοντα κραδασμό, που ἀγγίζει, ὄχι μονάχα την πεπερασμένη ἀτομικὴν ὑπαρξη, ἀλλὰ και την καθολικότερη ὑπαρξιακὴ ἀνησυχία. Εἶναι —σχεδὸν— ἕνας ποιητής με κάποια εὐφορία ἀχρηροῦ ἔπους και, μαζί, ἕνας ἄνθρωπος που, ἐν τούτοις, τρέφεται με την γοητεία των κοινῶν γεύσεων. Γι' αὐτό, πιστεύουμε, πῶς ἡ συλλογὴ τούτη, που συντίθεται ἀπὸ ποιήματα τέτοιας ἀντινομίας (εἰδολογικῆς και αἰσθητικῆς), με κάποια καλύτερη και —πρὸ παντός— ἀσπρηρότερη ἀξιολόγηση απ' τὸν ἴδιον, θὰ εἶχε νὰ κερδίσει ἀκόμα. Γιατί, καθὼς σημειώσαμε, ἡ θέρη που την διαπνέει κι' ἡ εὐρύτητα που ἀνάγει ἡ πάσχουσα ψυχὴ τοῦ ποιητῆ, προσφέρουν ἐδῶ τις διαστάσεις μιᾶς ὑψηλῆς πρόθεσης. Κι' ὁ Γιάννης Γαλανὸς ἔχει τις δυνατότητες νὰ κάμει αὐτὴν την ἀναγκαία ἀποκάθαρση στὶς λέξεις και στὶς ἐμπνεύσεις του.

Θανάση Παπαθανασόπουλου: «Τεφροδόχος», (ποιήματα), Ἀθήναι, 1969.

Ἔνας τρομάζων ρεαλισμός, μιὰ γυμνὴ ἀλήθεια που ἀφήνει τὰ ἴχνη της και την αἴσθηση της γεύσης της εἶναι τὰ ποιήματα της «Τεφροδόχου» τοῦ ποιητῆ και πο-

λυδρικού πεζογράφου Θαν. Παπαθανασόπουλου. Πράγματι, ο ποιητής δεν μακρύνεται απ' την μέση κι' απ' τον πόνο των πραγμάτων. Παραμένει στην άμεσότητα (ή έποια, έν προκειμένω, είναι πολλές φορές όδυνηρή) και, μέσα σ' ένα λυρικό κλίμα, μεταλλάσσει την ψυχική νόξη με την πνευματική ολοκλήρωση, κρατώντας μονάχα τὸ πυκνὸ βάρος πού έχει ή πρόξη. Γι' αυτό, ακόμα και στις άθροιστικές στιγμές της καθημερινότητας, εκεί πού κρίνεται χωρίς φωνήν ή δοκιμασία, ο Θ. Παπαθανασόπουλος ανασίρει την ποίηση και τὸ όνειρο πού παραχώνονται απ' την έλλειψη της ήθικης γενναιότητας. Έτσι, χωρίς καμιά μεγαληγορία και κάτω απ' την χαμηλότονη άγωνία, δίνεται μια άνευποψίαση μορφή της πάσχουσας και όνειρευόμενης ύπαρξης στην έποχή μας.

Αυτό τὸ τριμμένο ρούχο είναι της "Ι-
ρινας

...έλάχιστα κερδίζει ή μήμη

... ή βροχή δέν έλεγε νά σταματήσει
ή μικρή με τὰ σκισμένα χείλη συ-
κατάνευσε.

Η δύναμη αυτής της ύλης, πού ο ποιητής άντλεί απ' την γυμνωμένη πραγματικότητα, νομίζομε πώς, αν σε ώρισμένα σημεία ύφίστατο μια έκφραστική διήλιση, θα είχε ν' αποβάλει ένα κάποιο βάρος, πού δύσκολα άφομοιώνεται στην όλη ποιητική άτμόσφαιρα.

Στράτου Σ. Χατζηγιάννη :
«Προσμονή», (διηγήματα), Μυτιλήνη,
1969.

Με κριτήρια όντως πεζογραφικά και μ' έναν καλοπροαίρετο λόγο, ο Στράτος Χατζηγιάννης απ' την Μυτιλήνη, έρχεται νά διεκδικήσει έναν άξιοπρόσεκτο χώρο στην σύγχρονη πεζογραφία μας. Πράγματι, έχοντας σταθμισμένη αντίληψη της διαστάσεως των γεγονότων πού περιλαμβάνουν την ουσία και την όντότητα της ζωής, ο συγγραφέας επιτυγχάνει νά δώσει, στους ήρωες και στο περιβάλλον τους, την ποίηση των αισθημάτων, τον στοχασμό και την προσέχτασή του στους ανθρώπους. Έτσι, με θέματα άντλημένα απ' την σύγχρονη μορφή της ζωής και με ύλπουε πού δέν έρχονται από πολὺ μακρυνά, γίνεται ένας κόσμος συνδεδεμένος μαζί μας. Γι' αυτό, δέν είναι δύσκολο νά επικοινωνήσουμε με τον συγγραφέα, παίρνοντας μια έμπειρία απ' τὰ διηγήματά του, πού έχει νά μας δώσει κάποια αίσιόδοξη γεύση κι' έναν νεανικό

τόνο. Γιατί, ο Στρ. Χατζηγιάννης, είναι ένας συγγραφέας άνοιχτόκαρδος, πού ξέρει πώς ή καλύτερη όψη της ζωής ύπάρχει, πολλές φορές, στην ψυχική εύφορία και στην απλότητα της μορφής. Τὸ γραμμικό του, άλλωστε, είναι καλλιερρημένο και κρατάει, μέσα σ' έναν ψωμωμένο λόγο, την ποίηση και την θυμοσοφία, την άξία μιας πραγματικότητας και την πυκνότητα στον διάλογο, πράγμα πού τόσο συμβάλλει για μίαν άφομοίωση της πεζογραφίας του. Τέλος, ή καλλιτεχνική ευαισθησία, πού είναι παντού διάχυτη και πού, ακόμα και στην θεματογραφία του γίνεται όρατή, συνιστά ένα προσόν έξαιρετικά σημαντικό. Με αυτά όλα και με την παρατήρηση πώς, σ' έλάχιστες περιπτώσεις, χρησιμοποιούνται ως εκ περισσοῦ διανοηματικές ή έπιστημονικές φράσεις, πιστεύομε πώς ο συγγραφέας της «Προσμονής» προσθέτει στην χορεία των λογοτεχνών απ' την Μυτιλήνη ένα καινούργιο άνάστημα.

Γιώργου Δέλιου : «Δοκιμασία»,
(μυθιστόρημα), Θεσσαλονίκη, 1969.

Τὰ γεγονότα, τὰ πρόσωπα, οί χρόνοι και τὰ σκηινικά από μια παράδοση ή από μια ιστορία γενικότερα, είναι πάντα ή συμπυκνωμένη μορφή της ύλης, πού διαστρώνει την ζωή και την άτμόσφαιρα μιας έποχής. Σ' αυτήν ακριβώς την διάστρωση είναι κρυσταλλωμένη κι' ή ποίηση και τὸ ήθικό νόημα απ' τις ανθρώπινες πράξεις. Έτσι, όταν ο συγγραφέας κατορθώσει νά τήξει την βιοματική τούτη κρυστάλλωση με την άνάσα του, με τον ύπαρξιακό ταυτισμό του σ' αυτήν την ύλη, τότε φτιάχνεται λογοτεχνικό έργο καθολικότερης άνταπόκρισης πού, κατ' αυτόν τον τρόπο, μνημειώνεται σε ζωσα μορφή. Τὸ μυθιστόρημα του γνωστοῦ συγγραφέα της Θεσσαλονίκης Γ. Δέλιου «Δοκιμασία», πού έκδόθηκε απ' την Έταιρ. Μακεδονικών Σπουδών, είναι ακριβώς ένα τέτοιο έργο. Γίνεται με την έπικνη ύλη των Μακεδονικών Αγώνων, με τους ήρωες και τὸ αλμα τους, με τον Παῦλο Μελά και με τους μεγάλους άφανείς και, ακόμα, ζυμώνεται μέσα στο κλίμα της Έξαρσης και της συγκίνησης πού γιόμιζε την έθνική ψυχή στα μεγάλα εκείνα χρόνια. Ο συγγραφέας έδω πήρε την έθνική αυτή παρακαταθήκη και, κάνοντάς την βίωμα και πνευματική μετουσίωση, κατόρθωσε νά συνθέσει ένα ύπερατομικό και ύπερχονικό έργο, πού κρατάει, όχι μονάχα την άξία της ιστορικής μαρτυρίας, αλλά πού, πού παντός, σ' αυτό μετασχηματίζονται, όλα τούτα, σε δι-

άρχεια ζωής. "Ετσι, τὸ κάθε γεγονός καὶ ὁ κάθε ἥρωας, ὁρατὸς ἢ ἀφανὴς ἀπ' τὴς γραμμῆς τῆς ἱστορικῆς μνήμης, ἔχει τὸν δικό του χώρο, τὴν δική του διάσταση καὶ τὴν δική του ὄντοτητα. Ἐπίσης, τὸ χρῶμα τῆς ἐποχῆς, τὰ σκηνικά τῶν γεγονότων, τὸ περιβάλλον καὶ, γενικά ὅλα ὅσα δὲν εἶναι ἐφικτὸ νὰ μείνουν στὴν καθαρὴ ἱστορία, στὸ μυθιστόρημα τοῦ Γ. Δέλιου δὲν χάνονται. Μὲ τὴν ζωὴ ποὺ παίρνουν ἀπ' τὴν δονούμενη θύμησι καὶ ἀπ' τὴν ζεστὴ ἀλήθεια τῆς φαντασίας του, μεταστοιχειώνονται σὲ ὑπαρκτὴ πνευματικότητα καὶ ἐκλύουν, πάντοτε, τὴν ἐπικὴ ἐκείνη συγκίνηση ποὺ συντάραξε τὴν ἐθνικὴ ψυχὴ. Γι' αὐτό, ἡ «Δοκιμασία» εἶναι, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ἓνα ἔργο εὐρύτερης ζωῆς, ποὺ φέρει μέσα του, σ' ἓνα ἤρεμο καὶ ἀθόρυβο περπάτημα πάνω ἀπ' τὸ χρόνο, μιὰ ἐποχὴ καὶ ἓναν ἀγῶνα πέρα ἀπ' τὴν φθορὰ τῆς καθημερινότητας. Εἶναι μιὰ προσφορὰ πολυσήμαντη στὴν νεώτερη γραμματεία μας, ποὺ ἔρχεται μάλιστα σ' ἓναν καιρὸ, ποὺ κα-ακλύζεται ἀπ' τὴν χαμηλὴ διέγερση τῆς σεξοπαραφιλολογίας. Πρέπει νὰ ξεχωριστεῖ, τὸ δύσκολο καὶ ἐπιμοχθὸ αὐτὸ ἐπιτεγμα τοῦ Γ. Δέλιου.

Παύλου Βρέλλη: «Θύμησες», (ποιήματα), Γιάννινα, 1969.

Τὰ ποιήματα τοῦ Παύλου Βρέλλη, ποὺ εἶναι μιὰ ἐντελῶς πρωτότυπη καλλιτεχνικὴ ἔκφραση καὶ ποὺ τυπώθηκαν ὅλα μὲ τσιγογραφίες φιλοτεχνημένες μὲ γλυπτὰ καὶ πίνακες ἀπ' τὸν ἴδιον, παρουσιάζουν ἓνα ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον. Γι' αὐτό, προκειμένου νὰ κάμει κανεὶς κριτικὴ ἀξιολόγηση, πρέπει νὰ τὰ συνδυάσει μὲ τὴν ὄντοτητα τοῦ ποιητῆ, ποὺ εἶναι ἓνας ἀπ' τοὺς καλύτερους ταλαντούχους γλύπτες ποὺ διαθέτει ἡ χώρα μας. Ὁ Π. Βρέλλης, ἓνας καλλιτέχνης μὲ σπάνια εὐρύτητα, δ'ὀκνηρωμένη προσωπικότητα καὶ μοναδικὴ δράση, εἶναι ἓνα πολυσήμαντο κεφάλαιο καὶ ἓνα ὑγιὲς πνευματικὸ δυναμικὸ, ποὺ πιάνει ἓναν ἰδιαίτερο χώρο στὴν γενικώτερη σύγχρονη καλλιτεχνικὴ μας ζωὴ. Πράγματι, ἐκτὸς ἀπ' τὴς ἀναζητήσεις καὶ τὴς ἐπιτεύξεις του στὸν τομέα τῆς γλυπτικῆς καὶ τῆς ζωγραφικῆς, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔχει δημιουργήσει μιὰ ὀλόκληρη κίνηση πανελληνίας ἀκτινοβολίας, ποὺ, κατ' εὐτυχὴ προνομίαν, τώρα ξεκινάει ἀπ' τὰ Γιάννινα, ὅπου μένει ὁ Π. Βρέλλης. Γιὰ τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν προσφορὰν αὐτῆ, θὰ ἀσχοληθοῦμε σὲ ἄλλη εὐκαιρία, γιατί ξεφεύγει ἀπ' τὴν ἀρμοδιότητα τῆς παρούσης

στήλης. Θεωρήσαμε, ὡστόσο, ἀναγκαῖο νὰ κάνουμε αὐτὴν τὴν σύντομη παρουσίασή του, διότι ἡ συλλογὴ του δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀξιολογηθῇ μεμονωμένα. Τὰ ποιήματα τοῦ Π. Βρέλλη, κρατημένα σὲ πυρετικὲς ὥρες καλλιτεχνικῆς ἔξαρσης καὶ χρωτισμένα μ' ἓνα φάσμα εὐαισθησίας ἀπὸ ἰόνηση λυρικῆς κορύφωσης, ἀποτελοῦν μιὰ μεταλλαξὴ τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας στὴν φραστικὴ μορφή, πρῶγμα ποὺ τὰ κάνει νὰ εἶναι ταυτισμένα μὲ τὴς γλυπτῆς καὶ τὴς χαρακτικῆς ἐκφράσεις του. Ἐτσι, ὁ λόγος τοῦ ποιητῆ γίνεται μιὰ διάχυση ψυχικῆς δόνησης, ποὺ χρωματίζεται ἀπ' τὸ φῶς καὶ τὸν ὄγκο καὶ ποὺ, μὲ τὴν αἴσθηση τούτη κρυσταλλώνεται στὴς εἰκόνες καὶ στὴν μέση τῶν λέξεων. Καὶ ἡ σύνθεση τούτη, τυλιγμένη ἀκόμα στὴν γοητεία τῆς γενέσης ἐνὸς καλλιτέχνη, ἀποκτίνει μιὰ ἰδιαίτερη ἀθύραξη, ποὺ ὀρίζεται ἀπ' τὴν πρόκληση καὶ ἀπ' τὸν ἐρεθισμὸ τῶν θεμάτων, ποὺ ἔδωσαν τὴν ἐμπνευση. Ἐχομε, δηλαδή, μιὰ μεταφορὰ τῶν γλυπτικῶν καὶ τῶν ζωγραφικῶν ἔργων στὴν σφαῖρα τῆς πνευματικῆς μετουσίωσης μὲ τὴν ποιητικὴ ἔκφραση. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς τούτης στέκονται μέσα στὴς ὥρες τοῦ ἀτελεῖ, τῆς ρέμβης καὶ τῆς θεώρησης τοῦ καλλιτέχνη. Καί, ἀναντίρρητα, συνιστοῦν ἓνα ὠραῖο καὶ πρωτότυπο παρὸν στὰ σύγχρονα γράμματά μας, ποὺ θὰ πρέπει νὰ τὸ προσέξουμε ἰδιαίτερα. Τέλος, τὸ βιβλίον τοῦτο, εἶναι ἀξιοπρόσεκτο καὶ ὡς καλλιτεχνικὸ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, διότι εἶναι καμωμένο ἐξ ὀλοκλήρου μὲ τσιγογραφίες, ποὺ τὴς φιλοτέχνησε ὁ ἀδερφὸς τοῦ ποιητῆ Ἄθ. Βρέλλης.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

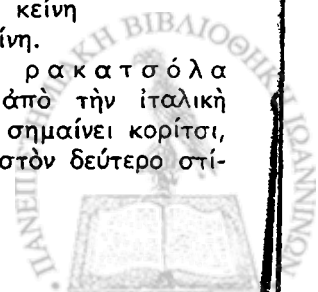
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Φίλε κύριε Διευθυντά,

Στὸ τεύχος 207 - 208 Ἰουλίου - Αὐγούστου 1969, σ. 356 τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» στὴν συλλογὴ Γλωσσικοῦ Ὑλικοῦ Πάργας - Στεργιάς τοῦ κ. Νίκου Τσάκα, καταγράφεται ἡ λέξη ρακατσόλα. Ὁ συλλογεὺς τὴν χαρακτηρίζει «περιεργὴ λέξι», χωρὶς ἐξακριβωμένη σημασία, ποὺ λέγεται στὸ παιχιδάκι «μπιρμπιτσόλα» (ἢ) ἦτοι:

μπιρμπιτσόλα, ρακατσόλα,
ποιὰν καλλίτερη κοπέλλα
ἀπὸ τούτη καὶ ἀπὸ κείνη
εἶν' καλλίτερη: ἐκείνη.

Νομίζω ὅτι ἡ λέξη ρακατσόλα
μπορεῖ νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἰταλικὴ
λέξη g a g a z z a, ποὺ σημαίνει κορίτσι,
κοπέλλα, ἀφοῦ μάλιστα στὸν δεύτερο στί-

χο υπάρχει ή λέξη κοπέλλα: ποιάν (= ποιά είναι) καλλίτερη κοπέλλα.

Νά υποθέσωμεν έν συνεχεία, ότι και ή λέξη μπιρμπιτσόλα προέρχεται από την Ιταλική λέξη biglia, πού, ως γνωστόν σημαίνει αλή ης, αλητόπαιδο. Όπότε τὸ μπιρμπιτσόλα χρησιμοποιεῖται στο παιχνίδι με αντίθετη έννοια τοῦ ρακατσόλα (= κοπέλλα). Δηλαδή στὸν πρῶτο στίχο ἀναφέρονται τὰ δυὸ συγκρινόμενα πρόσωπα, ή μπιρμπιτσόλα (= αλήτισσα) καί ή ρακατσόλα (= κοπέλλα, καλή κοπέλλα), στὸν δεύτερο καί τρίτο στίχο τίθεται ή ἐρώτηση, ποιὰ κοπέλλα εἶναι καλύτερη, αὐτή ή ἐκείνη; Όπότε ὁ τέταρτος στίχος μπορεί νὰ θεωρηθῆ ὁλόκληρος ως ἀπάντηση σὸ ἐρώτημα καί ὄχι ως συνέχειά του, ἀφοῦ μάλιστα δέν θὰ ἦτανε ἀναγκαῖον νὰ τεθῆ δυὸ φορές τό: εἶν' καλλίτερη κοπέλλα.

Βέβαια τὸ ἐκείνη τοῦ τετάρτου στίχου συντακτικῶς ἀναφέρεται σὸ μπιρμπιτσόλα, ἀλλά ή μπιρμπιτσόλα (= αλήτισσα) μπορεί νὰ θεωρεῖται καλῶς ἐν ἀπὸ τὴν ρακατσόλα (= καλή κοπέλλα); Ἄφοῦ ὁμως πρόκειται γιὰ παιχνιδάκι, δυνατόν νὰ εἶναι ἀπλὸς ἀστεῖσμός. (Ἀλήθεια, δέν θὰ ἦτανε χρήσιμος ὁ κ. Τσάκας νὰ περιέγραφε καί τὸν τρόπο πού παίζεται;)

Πάντως τὴν ἀποψη περὶ τῆς Ιταλικῆς προελεύσεως τῶν δύο λέξεων μπιρμπιτσόλα, ρακατσόλα, ἐνισχύει τὸ γεγονός ὅτι στὸ λεξιλόγιο τοῦ κ. Τσάκα υπάρχουν πάρα πολλές λέξεις δανεισμένες σχεδὸν ἀνάλλογες ἀπὸ τὴν Ιταλική.

Ἄν δεχθούμε τὴν ἀποψη αὐτὴ πρέπει τὸ τραγουδάκι - παιχνιδάκι νὰ γοσφῆ ἔτσι:

— Μπιρμπιτσόλα, ρακατσόλα,
ποιάν (ή ποιὰ 'ν') καλλίτερη κοπέλλα
ἀπὸ τούτη κι' ἀπὸ κείνη;
— Εἶν' καλλίτερη ἐκείνη.

Θὰ μπορούσε ἴσως ἀκόμη ὁ πρῶτος στίχος νὰ θεωρηθῆ ως προσφώνηση καί νὰ ἐρωτῶνται ή μπιρμπιτσόλα καί ή ρακατσόλα, ποιὰ ἀπὸ δυὸ ἄλλες κοπέλλες θεωροῦν καλύτερη, τούτη ή κείνη. Καί στὴν περίπτωση αὐτὴ πρέπει νὰ τεθῆ ἐρωτηματικὸ στὸν τρίτο στίχο.

Με πολλή τιμὴ

Διαλεντὴ Ζευγώλη - Γλέζου
Ἀθήνα 22.12.1969

BIBLIA ΠΟΥ ΕΛΑΒΑΜΕ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ — ΛΟΓΓΡΑΦΙΚΑ

Ριζορείου Ἐκκλ. Σχολῆς: «Ριζορείος Ἐκκλ. Σχολῆς» (Πανηγυρικός τόμος ἐπὶ τῇ 125ετηρίδι 1844 - 1969), σχ. 80ν μεγ., σελ. 709, Ἀθήναι, 1969.

Κλεομ. Σ. Κουτσούκη: «Τὸ

Μικρὸ Χωριὸ Εὐρυτανίας» (ἱστορικὴ λαογραφικὴ ἔρευνα), σχ. 80ν μεγ., σελ. 256, Ἀθήναι, 1969.

Γεωργίου Παῖσιου: «Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας Βελλῶν καί Κονίτισης», σχ. 80ν μεγ., σελ. 140, Ἰωάννινα, 1969.

Κων. Στρατιῆ: «Χρονικὸν Ἄρτης», σχ. 80ν, σελ. 176, Ἄρτα, 1969.

Ἀποστ. Σπυροπούλου - Μεν. Καραμεσίνη: «Ἀντίλαλοι ἀπὸ τὰ περασμένα τοῦ Ἄστακοῦ καί τῆς περιοχῆς του» (Τοπώνυμα — Ἔθιμα — Παραδόσεις — Τραγούδια), σχ. 80ν, σελ. 112, Ἀθήναι, 1969.

Κώστα Π. Λαζαρίδη: «Τὸ πνευματικὸ Ζαγόρι στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας», σχ. 120ν, σελ. 56, Ἰωάννινα, 1969.

Φωτίου Γ. Οἰκονόμου: «Ἡ Ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ», σχ. 80ν μεγ., σελ. 150, Ἀθήναι, 1969.

Φωτίου Γ. Οἰκονόμου: «Ἡ ἐν Ἰωαννίνοις Ἐκκλησία», σχ. 80ν, σελ. 168, Ἀθήναι, 1966.

Φωτίου Γ. Οἰκονόμου: «Ἡ Ἐκκλησία ἐν Θεσπρωτίᾳ», σχ. 80ν, σελ. 144, Ἀθήναι, 1964.

Α. Βρανούση: «Ἐγκωμιαστικὴ Ἀκλουθία γιὰ τοὺς τρεῖς Ἱεράρχες Μελέτιο Πηγᾶ, Γαβριὴλ Σεβῆρο καί Μύξιμο Μαργουῖνιο» (ἀνάτυπο πεπραγμ. Β' Διεθν. Κρητολ. Συνεδρίου), σχ. 80ν μεγ., σελ. 52, Ἀθήναι, 1968.

Κ. Δ. Μέρτζιου: «Λουκάς Σουγδουρῆς, ὁ ἐξ Ἰωαννίνων ἐκδότης ἐν Βενετίᾳ» (150 - 1591), (ἀνάτυπον «Ἡ Ἐστίας»), 1969.

Σωτ. Ἀναγνωστοπούλου: «Ἡ γυναίκα μετὸ τσεμπέρι», σχ. 80ν μεγ., σελ. 12, Ἰωάννινα, 1969.

Π. Χ. Νούτσου: «Χρονογραφία Ἱερᾶς Μονῆς Τσοίκας Ἰωαννίνων», σχ. 120ν, σελ. 16, Ἰωάννινα, 1968.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

Κων. Π. Μπράτσου: «Κοινωνικὴ Ἠθικὴ ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὸν θεσμόν τῆς οἰκογενείας» (θεώρησις κοινωνιολογικὴ - φιλοσοφικὴ), σχ. 80ν μεγ. σελ. 276, Ἀθήναι, 1969.

Δημ. Ε. Εὐαγγελίδη: «Ἡ Ἑλληνικὴ Τέχνη», σχ. 40ν, σελ. 218, Ἀθήναι, 1969.

Ἄντ. Ι. Θαβώρη: «Οὐπιαστικὰ ἀπὸ ἐπίθετα (καί μετοχές) στὴ Νέα Ἑλληνικὴ», σχ. 80ν μεγ., σελ. 184, Θεσσαλονίκη, 1969.

Ἄντ. Ι. Θαβώρη: «Τὰ ἐκφραστικὰ μέσα προσδιορισμοῦ τοῦ χρόνου τοῦ

ήμερονυκτίου στην 'Αρχαία, Μεσαιωνική και Νέα 'Ελληνική», σχ. 8ον μεγ., σελ. 144, Θεσσαλονίκη, 1959.

Σπ. Κυριαζοπούλου: «Το γεγονός της φιλοσοφίας», σχ. 8ον, 'Αθήναι, 1969.

Παν. Ε. Στέα: «Νεοελληνιστής», (Διατύπωσης - Σύνταξις - 'Ορθογραφία), σχ. 6ον, σελ. 296, 'Ιωάννινα, 1969.

'Εμ. Γ. Πρωτοψάλτη: «Τὸ ἡμερολόγιον τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Φώου Τζαβέλλα» (1792 — 1793), (ἀνάτυπον περιοδικῶ «Μνημασύνη»), 'Αθήναι, 1969.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ

Πεζογραφία

Γεωργίου Δέλιου: «Δοκιμασία», (μυθιστόρημα), σχ. 8ον, σελ. 248, Θεσσαλονίκη, 1969.

'Αριστ. 'Αντ. Μητσάκου: «'Εκ τῆς Σιών ἥτις εἶναι ἡ ἐντέλεια τῆς ώραϊότητος», (μυθιστόρημα), σχ. 8ον, σελ. 208, 'Αθήναι, 1966.

'Αριστείδη Κλήμη: «'Ο γυιὸς τοῦ λεπροῦ καὶ οἱ ἄλλοι...», (νουβέλλες), σχ. 8ον, σελ. 136, 'Αθήναι, 1969.

Θανάση Κ. Θεοδωράκη: «Διηγήματα», (σειρά πρώτη), σχ. 8ον, σελ. 128, 'Αθήναι, 1969.

Κώστα Ν. Τριανταφύλλου: «Διηγήματα», σχ. 8ον, σελ. 122, Πάτρα, 1969.

Στράτου Σ. Χατζηγιάννη: «Προσμονή», (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 100, Μυτιλήνη, 1969.

'Αγαθῆς Νοτίδου - Δρίτσου: «Πορεία στὴ σκλαβωμένη γῆ», (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 110, 'Αθήναι, 1969.

Λεωνίδα Κ. Μακρῆ: «Ταξιδεύοντας» (ταξιδιωτικὸς), σχ. 8ον μεγ., σελ. 138, Τρίκαλα, 1968.

Μανώλη Πράτσικα: «Τὰ πρόσωπα», (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 90, Πάτρα, 1969.

Θέατρο

'Αρη Χατζιδάκη: «Απὸ τὸ Φόδελε στὸ Τολέδο, (EL GRECO), σχ. 8ον, σελ. 74, 'Ηράκλειο (Κρήτης), 1969.

'Ανδρ. Κούρου καὶ Κύπρου Χρυσάνθη: «'Ηλέκτρα», σχ. 8ον, σελ. 40, Λευκωσία Κύπρου, 1968.

Ποίηση

Νίκου Τουτουντζάκη: «Λυρικὴ ζωή», σχ. 8ον, σελ. 184, 'Αθήναι, 1969.

Εὐαγγ. Ν. 'Ασπιώτη: «Νοσταλ-

γικά», σχ. 8ον, σελ. 76, 'Αθήναι, 1969.

Θανάση Τσακιρίδη: «'Ανησυχίες», σχ. 8ον, σελ. 48, 'Ηράκλειο, 1969.

Βασιλ. Παπαθανασόπουλου: «Τεφροδόχος», σχ. 8ον, σελ. 56, 'Αθήναι, 1969.

Θανάση Κ. Θεοδωράκη: «'Ανασαστοί», σχ. 8ον, σελ. 56, 'Αθήναι, 1969.

'Αριστ. Μητσάκου: «Χαμένοι καρδιά», σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, 'Αθήναι, 1962.

Βάσως Ζείκου - Χαρολαμποπούλου: «Μαιάνδρων διέξοδος», σχ. 8ον, σελ. 56, 'Αθήναι, 1969.

Πάυλου Βρέλλη: «Θύμησες», σχ. 8ον, σελ. 74, 'Ιωάννινα, 1969.

'Ισαβέλλας Σικαρίδη - Μαλόβρουβα: «Κύκλος», σχ. 8ον, σελ. 48, 'Αθήναι, 1969.

Γιώργου Θ. 'Αναγνωστοπούλου: «'Αλίγο φῶς ἀπ' τ' ἄστρα», σχ. 8ον, σελ. 50, 'Αθήναι, 1969.

Γιάννη 'Ανδριζοπούλου: «'Τμνος στὴ θάλασσα», σχ. 8ον, σελ. 20, Αἴγιον, 1969.

Γιάννη 'Ανδρικοπούλου: «'Ωδή στὴ σελήνη», σχ. 8ον, σελ. 16, Αἴγιον, 1969.

Κύπρου Χρυσάνθη: «'Καλλιγράμματα», σχ. 8ον, σελ. 48, Λευκωσία, 1969.

'Αριστοτέλη Μητσάκου: «'Ο τέταρτὸς μας κύκλος», σχ. 8ον, σελ. 48, 'Αθήναι, 1969.

Γιάννη Γαλανοῦ: «Γαλαξίας», σχ. 8ον, σελ. 80, 'Αθήναι, 1969.

Κων. Στρατῆ: «'Κιονόχρονον 'Αρτης», σχ. 8ον, σελ. 50, 'Αρτα, 1969.

Λευτέρη Μαραγκάκη: «Ποιήματα», σχ. 8ον, σελ. 48, Θεσσαλονίκη, 1969.

Δημήτρη Βαλασκαντζῆ: «Ποιήματα», σχ. 8ον, σελ. 72, 'Αθήναι, 1969.

Γιάννη 'Ανδρικοπούλου: «Σωτήριο ἔτος 1966», σχ. 8ον, σελ. 64, Αἴγιον 1966.

'Ιφιγένειας Διδασκάλου: «Χρονικά», σχ. 8ον, σελ. 32, Θεσσαλονίκη, 1969.

Χρυσόνθης Ζιτσαία: «'Αθήνα», σχ. 8ον, σελ. 32, Θεσσαλονίκη, 1969.

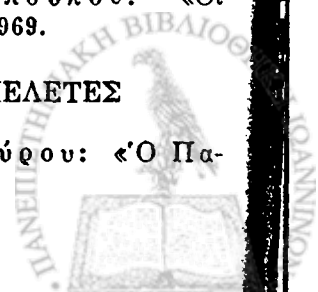
Φώτη Περπερίδη: «Τὸ ποσοίμιο», σχ. 8ον, σελ. 20, Γιάννινα, 1969.

'Αντῶν Φαρίδη: «Μυθολογία θανάτου», σχ. 8ον, σελ. 10, 'Ιωάννινα, 1969.

Κώστα 'Αρμενόπουλου: «'Οι τύψεις μου», Γιάννινα, 1969.

ΔΟΚΙΜΙΑ — ΜΕΛΕΤΕΣ

Πατρόκλου Σταύρου: «'Ο Πα-

λιμῆς καὶ ἡ Κύπρος», σχ. 8ον, σελ. 196, Ἀθήναι, 1968.

Βασίλη Κρασίτη: «Ἠπειρώτες λυρικοί», σχ. 8ον, σελ. 308, Ἀθήναι, 1969 (Γ' ἔκδοση).

Δημ. Κ. Παπακωνσταντίνου: «Πέτρος Χάρης» (ὁ διηγηματογράφος — ὁ κριτικός — ὁ ταξιδιώτης», σχ. 8ον, σελ. 184, Ἀθήναι, 1969.

Μερόπης Οἰκονόμου: «Ὁ Τζῶν Κήτης καὶ ἡ Ἑλλάδα», σχ. 8ον, σελ. 166, Ἀθήναι, 1969.

Κύπρου Χρυσάνθη (ἐπιμέλεια): «Κύπριοι δειπνοσοφιστές», (τεύχος Α'), σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, Λευκωσία, 1969.

Χρήστου Σολομωνίδη: «Πόλεμος καὶ Θεός», σχ. 8ον μεγ., σελ. 52, Ἀθήναι, 1969.

Δημ. Τ. Νότη Μπότσαρη: «Σουλῶται καὶ ἐλευθερία», σχ. 12ον, σελ. 24, Ἀθήναι, 1969.

Πέτρου Στυλιανοῦ: «Ἔρωτες ἀνάστασης» (χρονικό ἀπ' τὸν Ἀγῶνα τῆς Κύπρου — Μέρος Β'), σχ. 8ον μεγ., σελ. 107, Λευκωσία, 1967.

Γεωργίου Θ. Πυρουνάκη: «Κηρύγματα ἐλπίδος», σχ. 8ον, σελ. 40, Ἀθήναι, 1969.

Μιχ. Περάνθη: «Τὸ πνευματικό μας πρόβλημα», σχ. 8ον, σελ. 24, Ἀθήναι, 1969.

Βασίλη Κρασίτη: «Τὸ νόημα τοῦ Σουλίου», σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Ἀθήναι, 1969.

Κύπρου Χρυσάνθη (ἐπιμέλεια): «Κύπριοι δειπνοσοφιστές», (τεύχος Β'), σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, Λευκωσία, 1969.

Ε. Κριπαρά: «Ἡ μετάφραση τοῦ «PASTOR FIDO» ἀπὸ τὸν Ζακυνθινὸ Μιχαὴλ Σουμάκη», σχ. 8ον, σελ. 30, (ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν «Νέα Ἑστία»). Ἀθήναι, 1964.

Βασ. Σαμπανοπούλου: «Ἑλληνική βιβλιογραφία 1800 - 1863» (προσθήκες), (ἀνάτυπο ἀπ' τὸν «Ἐρανιστή», τ. 26), Ἀθήναι, 1967.

Κων. Δ. Φράγκου: «Ἡ 21η Φεβρουαρίου 1913 ὡς μία τῶν ἐκβολῶν ἐκβολῶν τῆς ἀγωγῆς καὶ τοῦ ἤθους τῶν πρὸ αὐτῆς ἑλληνικῶν γενεῶν». σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Θεσσαλονίκη, 1967.

Νίκου Ἀρβανίτη: «Γ. Βερίτης, ὁ ὀδηγητικός» (ἀνάτυπο), σχ. 8ον μεγ., σελ. 12, Ἀθήναι, 1969.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ

RAE DALVEN: «THE COMPLETE POEMS OF CAVAFY», (σχ. 8ον, σελ.

234), NEW YORK, 1968.

ROLAND HIBON: «LORENZO MALWILIS (1860 - 1912) — LETTRES ITALIENNES INEDITES» AIX EN PROVANCE, 1968.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Δημ. Β. Ἀβραμίδη: «Εἰσαγωγή εἰς τὴν Δημοσιότητα» (τεύχος Γ'), σχ. 8ον, σελ. 80, Ἀθήναι, 1968.

Παιδαγωγ. Ἀκαδημιῶν: «Ὁ παιδαγωγός», σχ. 8ον, σελ. 136, Λευκωσία, 1969.

Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας: «Ἀνάλεκτα», σχ. 8ον μεγ., σελ. 202, Ἀλεξάνδρεια, 1969.

Πέτρου Στυλιανοῦ: «Ἡ ἐποποιία τῶν κεντρικῶν φυλακῶν Κύπρου», σχ. 8ον μεγ., σελ. 94, Λευκωσία, 1967.

Χρ. Παπαχρυσόστομου: «Ἀρχεῖον πεσόντων (Κυπρίων)», Σχ. 8ον, σελ. 68, Λευκωσία, 1969.

Φιλολ. Συλλόγου «Παρνασσός»: «Ἀφιέρωμα εἰς Χρῆστον Σολομωνίδην», σχ. 8ον μεγ., σελ. 56, Ἀθήναι, 1969.

Γεωργίου Κάρτερ: «Ἡ ἀγωγή τοῦ ἐργαζομένου νέου καὶ ἡ συμβολή του εἰς τὴν κοινωνικὴν πρόοδον τῆς χώρας», σχ. 16ον, σελ. 16, Ἀθήναι, 1969.

Πειραιῆς — Πατραῆς: «50 χρόνια» (πανηγυρικὸν λεύκωμα 50ετίας), Ἀθήναι, 1969.

Δ. Ε. Θεσσαλονίκης: (Πανηγυρικὸν λεύκωμα εἰς 4 γλώσσας διὰ τὸ ἔτος 1969), σχ. 4ον, σελ. 340, Θεσσαλονίκη.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

«ΘΕΟΛΟΓΙΑ», τόμ. ΛΘ', τ. 3, 4, Ἀθήναι.

«ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ», τόμ. ΙΑ', τ. 1, 2, 3, Ἀθήναι.

«ΒΙΟΜΗΧ. ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ' τ. 411 - 421, Ἀθήναι.

«ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΕΜΑΤΑ», τ. 155 (13) — 162 - 63, Ἀθήναι.

«ΣΜΥΡΝΑ», τ. 9 — 15, Ἀθήναι.

«ΔΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ», τ. 122 — 132, Ἀθήναι.

«ΑΚΤΙΝΕΣ», τ. 297 — 305, Ἀθήναι.

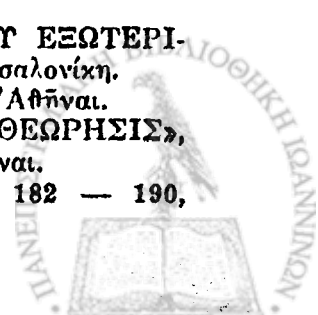
«Ὁ ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ», τ. 155 — 162, Ἀθήναι.

«Ὁ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ», τ. 190 — 201, Θεσσαλονίκη.

«ΙΛΙΟΣΟΣ», τ. 67 — 76, Ἀθήναι.

«ΠΡΩΤ. ΦΙΛΟΛ. ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ», ἔτος 12ον, τ. 1 — 9, Ἀθήναι.

«ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ», τ. 182 — 190,

Χανιά.

- «ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ», τ. 107 — 117, 'Αθήναι.
 «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», (έτος ΜΣΤ) τ. 1—27, 'Αθήναι.
 «Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ», (έτος ΙΗ'), τ. 1 — 24, 'Αθήναι.
 «ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΝ ΒΗΜΑ», τ. 641 — 663, 'Αθήναι.
 «ΦΙΛΙΑΤΡΑ», τ. 48 — 51, 'Αθήναι.
 «ΦΙΛΟΤΕΛΕΙΑ», τ. 413 — 417, 'Αθήναι.
 «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ», τ. 1—2, 'Αθήναι.
 «ΝΕΑ ΣΤΗΝΟΡΑ», τ. 1—3, Καρλόβασι Σάμου.
 «Η ΧΑΡΑΤΓΗ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ», τ. 22 — 25, 'Αθήναι.
 «ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ», τ. 71 — 74, Φλώρινα.
 «ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ», τ. 59 — 63, Πάτραι.
 «ΚΟΝΙΤΣΑ», τ. 78 — 88, 'Αθήναι.
 «ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΦΩΝΗ», τ. 1, Αίγιον.
 «ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΒΗΜΑ ΤΟΤ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΤ», (έτος ΙΣΤ'), τ. 1—5, 'Αθήναι.
 «CONGO», τ. 28 — 38, 'Αθήναι.
 «ΒΗΜΑ ΤΩΝ ΣΤΥΓΓΡΑΦΕΩΝ», τ. 1, 'Αθήναι.

- «ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟΝ ΒΗΜΑ», τ. 55 — 60, 'Αθήναι.
 «ΔΕΛΤΙΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ», τ. 165 — 170, 'Αθήναι.
 «ΣΙΦΝΑΪΚΗ ΦΩΝΗ», (έτος Ε') φύλ. 50 — 59, 'Αθήναι.
 «Η ΣΙΦΝΑΪΚΗ», τ. 27—28, 'Αθήναι.
 «ΝΕΑ ΣΧΕΨΗ», τ. 79, 'Αθήναι.
 «ΒΙΒΛΙΟΓΝΩΣΙΑ», τ. 1—6, 'Αθήναι ('Εκδόσεις «ΓΡΗΓΟΡΗ»)
 «ΙΣΡΑΗΛΙΝΑ ΝΕΑ», "Έτος Α', φύλλ. 1—10, 'Αθήναι.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΤ

- «ΚΡΙΚΟΣ», τ. 217—228, Λονδίνον.
 «HELLENIKA», τ. 16—17, BOCHUM.
 «CITTA' DI VITTA», XXIII/1—6—XXIV/ 1—4—FIRENZE.
 «HISTORY AND LIFE AND HISTORICAL ABSTRACTS, τ. 3. SANTA BARBARA - CALIFORNIA.
 «NEA KALIFORNIA», SAN FRANCISCO.
 «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ», τ. 100 — 108, Λευκωσία.
 «ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΛΟΓΟΣ», 1—5, Λευκωσία.
 «DIE MONAT», Δυτ. Βερολίνον.

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ ΤΟΥ ΙΗ' ΤΟΜΟΥ

Νίκος Ἀθανασιάδης, Γεώργιος Βαλέτας, Νικ. Βαρδάρης, Ἡλίας Βασιλάς, Κώστας Δ. Βελιαρούτης, Φιλάρετος Βιτάλης, Κώστας Π. Βλάχος, Ἀντιγόνη Γαλανάκη - Βουρλέκη, Γιάννης Γαλανός, Ἀρσένης Γεροντικός, Σωκράτης Δ. Γεωργούλας, Μιχάλης Γκανᾶς, Σταύρος Μ. Γκατσόπουλος, Πᾶνος Γρίσπος, Ἀγαθὴ Νοτίδου - Δρίτσου, Ἀναστάσιος Εὐθυμίου, Δημ. Κ. Ζησόπουλος, Χρυσάνθη Ζιτσαία, Ι. Γ. Θεοχάρης, Δημοσθένης Γ. Κόκκινος, Κώστας Κοκόροβιτς, Νανᾶ Κοντοῦ, Σπ. Δ. Κυριαζόπουλος, Κων. Σ. Κώστας, Κώστας Π. Λαζαρίδης, Νικόλαος Β. Λώλης, Βασίλειος Μάργαρης, Κων. Δ. Μέρτζιος, Γεράσιμος Μεσσήνης, Δημ. Κ. Μιχαηλίδης, Νικόλαος Μούλιας, Σπύρος Μουσελίμης, Στέφανος Μπέττης, Κων. Μπράτσος, Νίνα Κοκκαλίδου - Ναχμία, Ἀλέξιος Ξηούρας, Μάνθος Οἰκονόμου, Γ. Ογαίτις, Γεώργιος Παΐσιος, Δημήτριος Παντελοδήμος, Δημ. Τρ. Παπαζήσης, Θανάσης Παπαθανασόπουλος, Νικόλαος Β. Πατσέλης, Βασίλειος Π. Παυλίδης, Γ. Μ. Πολιτάρχης, Δημ. Στ. Σαλαμάγκας, Τάκης Σιωμόπουλος, Εὐριπίδης Σούρλας, Σπύρος Στούπης, Τάκης Σωτήρης, Νίκος Τέντας, Φραγκίσκος Τζίφρας, Κων. Τριανταφύλλου, Νικόλαος Χρ. Τσάκας, Λάκης Τσαουσίδης, Καλλιόπη Χρ. Τσίλη, Σεραφεῖμ Κ. Τσιτσᾶς, Κων. Φωτόπουλος, Π. Α. Χρονόπουλος

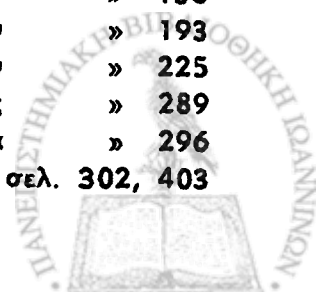
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΙΗ' ΤΟΜΟΥ

ΑΡΘΡΑ

Ναπολέων καὶ Ἑλλάς	Δημ. Παντελοδήμου	Σελ. 97
Μεγάλοι καὶ μικροὶ ἄγνωστοι	Ἀρσένη Γεροντικοῦ	» 179
Τὸ ἑλληνικὸ θέατρο καὶ ἡ ἐπαρχία	Δημ. Κόκκινου	» 484

ΙΣΤΟΡΙΑ

Λουκάς Σουγδουρῆς ὁ ἐξ Ἰωαννίνων	Κων. Δ. Μέρτζιου	» 1
— Δουλοπάροικοι Ἠπειρώται κατὰ τὸν Μεσαίωνα	Στ. Στούπη	» 15
Ἡ τελευταία θέλησις τοῦ Μητροπολίτου Νικοπόλεως Ναθαναήλ	Φιλαρ. Βιτάλη	» 21
Τὰ φιλελληνικὰ κείμενα τοῦ Σατωβριάνδου	Δημ. Παντελοδήμου	» 29
— Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας Βελλᾶς καὶ Κονίτισης	Γεωργίου Παΐσιου σελ. 38, 148, 221, 335	
Ἀνέκδοτοι λόγοι Γεωργίου Γαζῆ Δελβινακιώτου		
Γραμματέως Στρατηγοῦ Καραϊσκάκη	Νικ. Β. Πατσέλη σελ. 42, 142, 215	
Ἠπειρωτικὲς ἐπιδράσεις στὸν λαϊκὸ βίον τῶν Αἰτωλοκαρπῶνων	Κων. Σ. Κώνστα	Σελ. 109
Ἄγνωστοι Ἐθνικοὶ Ἀγωνιστὲς ἀπὸ τὸ Κουκούλι Ζαγοριῶν	Κώστα Π. Λαζαρίδη	» 122
Πολυζῶης Κοντὸς	Στ. Μπέττη σελ. 127, 204	
Ἕνα ἔγγραφο σχετικὸ μὲ τὴν ἵδρυση καὶ λειτουργία τοῦ Γυμνασίου Κορυτσᾶς	Ἀναστ. Εὐθυμίου	» 134
Σέργιος Διοκλητιανὸς ὁ ἀλχημιστὴς	Μάνθου Οἰκονόμου	» 136
Βιογραφικὴ Συλλογὴ Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας	Στ. Μ. Γκατσοπούλου	» 193
Τὸ χωριὸ Καβάσιλα καὶ οἱ ἱστορικὲς του ἐνθυμίσεις	Ἀναστ. Εὐθυμίου	» 225
Δύο ὑπερασπισταὶ τῆς Ἑλλάδος	Δημ. Παντελοδήμος	» 289
Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς καὶ ὀρλώφεια	Κων. Σ. Κώνστα	» 296
Λάμπρος Φωτιάδης	Στ. Μπέττη σελ. 302, 403	

Παλαιογραφικά Δελβινακίου	Νικ. Β. Πατσέλη	σελ. 318, 420, 512
Ὁ Κώδιξ Β' τῆς ἐν Πρεβέζῃ Ἱερ. Μητροπόλεως	Φιλ. Βιτάλη	σελ. 325, 410, 528, 541
Ἀρχειοδικὰ παραλειπόμενα	Κων. Δ. Μέρτζιου	Σελ. 331
Πωγώησια Παλαιογραφικά	Σπύρου Στούπη	σελ. 393, 517
Παρβένιος Γκατζιούλης	Δημ. Τρ. Παπαζήση	Σελ. 417
Ἐνέργειαι τοῦ Βολταίρου πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ρωσσο-τουρκικοῦ πολέμου 1768 - 1774	Δημ. Παντελοδήμου	» 497

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

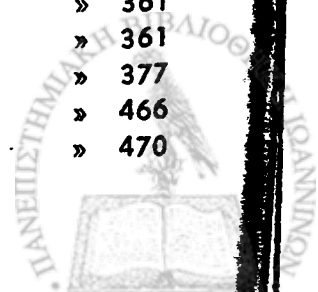
Δασικὴ Λαογραφία	Πάνου Γρίσπου	σελ. 53, 152, 231, 351, 451
Πάργα — Στεριά	Νικ. Χρ. Τσάκα	σελ. 57, 162, 236, 356, 460
Παροιμίες	Καλλιόπης Χρ. Τσίλη	Σελ. 61
Πολῆες Γιαννιώτικες μικροῖστορίες: Μιά Δραματικὴ σύγκρουση Χριστιανῶν καὶ Ἑβραίων	Κων. Φωτοπούλου	» 157
Τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου καὶ τ' αὐγὰ	Ἀγαθῆς Νοτίδου - Δρίτσου	» 166
Ὁ Σέμπρος	Νικ. Β. Λώλη	» 240
Τὸ Πόποβο	Σπ. Μουσελίμη	σελ. 242, 340, 443
Λαογραφικά Παραμυθιάς	Βασ. Π. Παυλίδη	σελ. 428, 552
Σπλάντζα — Spiaggia — Ἄμμουδια	Σωκρ. Δ. Γεωργούλα	σελ. 435, 558
Πῶς παίζαμε τὰ κότσια	Ἡλία Βασιλά	Σελ. 457

ΠΑΙΔΕΙΑ

Τὸ σχολεῖο τοῦ Γραμμένου στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας	Κώστα Δ. Βελιαρούτη	σελ. 310, 577
---	---------------------	---------------

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ποίησις	
Κύριε — Ἄρνηση	Κώστα Π. Βλάχου Σελ. 64
Ἄγρύνια	Νίκου Τέντα » 65
Αὐτὲς οἱ φωνές	Νανᾶς Κοντοῦ » 65
Ἡ ζωὴ ποὺ χαιρετοῦσα	Ἀλεξίου Ξηοῦρα » 65
«Ἐνα ἀνέκδοτο ποίημα»	Δημ. Στ. Σαλαμάγκα » 93
«Λυκόφως»	Κων. Μπράτσου » 93
Ψυχосάββατο	Μιχ. Γκανᾶ » 170
Θάλασσα	Κώστα Κοκόροβιτς » 171
Ἄπο τὸν οὐρανὸ — Ἔτσι ἀνεβαίνει	Τάκη Σωτήρχου » 171
Ἐπιγράμματα	Νίκου Τέντα » 172
Στὸ καλάμι μου — Μὲ τὰ τρικάταρτα φιλιὰ	Θαν. Παπαθανασοπούλου » 172
Σὲ χρῶμα γαλανὸ	Χρυσ. Ζιτσαίας » 249
Ἐπιστροφή	Λάκη Τσαουσιδῆ » 250
Ἐν πάσῃ ἐπισημότητι — Κατάμεστη	Βασ. Μάργαρη » 251
Ἀπορία	Νικ. Μούλια » 251
Ἡ μοναξιά	Γερ. Μεσσῆνη (μετάφρ. Κ. Δ. Μέρτζιου) » 252
Ὁ ἑαυτὸς μας	Ἀντιγ. Γαλανάκη - Βουρλέκη » 360
Στὰ παλληκάρια τῆς Κύπρου	Νικ. Βαρδάρη » 361
Μυθολογία	Μιχ. Γκανᾶ » 361
Ζάλογγον	Νικ. Τέντα » 377
«Ισαγο»	Γερ. Μεσσῆνη (μετάφρ. Κ. Δ. Μέρτζιου) » 466
Μὰ τάχα νὰ θυμάσαι;	Δημ. Σαλαμάγκα » 470

«Μεταμορφώσεις»	Νικ. Βαρδάρη	»	475
Ἐπὶ παντοῦ — Ἡ μικρὴ Ὀφηλία	Τάκη Σωτήρχου	»	476
Ἐπίπειρα ἐξομολόγησις	Μιχ. Γκανᾶ	»	476
Κέρκυρα — Ἄνοιξη	Φραγκ. Τζίφρα	»	477
Πρέβεζα	Γιάννη Γαλανοῦ	»	477
C. Opatius Flacus (μεταφρ. Τ. Σιωμοπούλου) Carmen Saeculare		»	584
Χαίρειν ἐν νεφέλαις	Δ. Κόκκινος	»	587
Ὅταν ἀγγίζουσιν	Τάκη Σωτήρχου	»	587
Γι' αὐτὸ κι ὁ κόσμος γέμισε τσαντήρια	Π. Α. Χρονόπουλος	»	588
Κλείδωνας	Κώστας Καραχάλιος	»	588
Κύκλος ἀνοικτὸς	Χαρ. Μαυρομάτης	»	591
Πεζογραφία			
Τὸ φέμμα τῆς Ἄλμας	Π. Α. Χρονοπούλου	»	78
Οἱ τρικαλινὲς ποδιές	Χρυσάνθης Ζιτσαίας	»	173
Τὸ πένθος	Νίνας Κοκκαλίδου - Ναχμία	»	471
Τὸ βαῦμα τῶν περιστεριῶν	Γ. Μ. Πολιτάρχη	»	592

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ — ΔΟΚΙΜΙΑ — ΚΡΙΤΙΚΗ

Πέντε προσωπογραφίες τοῦ Κωστή Παλαμᾶ	Γ. Βαλέτα	Σελ.	66
Ἐνα ἔγγραφο ἐκ τοῦ Ἀρχείου Μυρτιώτισσας	Κων. Τριανταφύλλου	»	76
Ἡπειρώτες λόγιοι καὶ ἐπιστήμονες ὡς μεταφρασταὶ τοῦ Ἱπποκράτους	Εὐρ. Σούρλα	»	82
Ἡ ἠθικὴ πράξις	Βασ. Μάργαρη	»	176
Ὁ ἀρχαῖος μῦθος εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἀντρέ Ζιντ	Δημ. Παντελοδήμου	»	253
Ὁ ἀθλητισμὸς — κοινωνικὸ γένος	Ἄρσ. Γεροντικοῦ	»	261
Ἡ πλατωνικὴ φιλοσοφία εἰς τὴν ποίησιν τοῦ Λαμαρτίνου	Δημ. Παντελοδήμου	»	362
Νικόλαος Γεννηματᾶς	Σεραφεῖμ Κ. Τσιτσᾶ	»	372
Ἱστορία καὶ ἱστορικὴ ὄρασις	Ἄρσ. Γεροντικοῦ	»	378
Τὸ ἔργο τοῦ Μιχ. Περάνθη	Νίκου Ἀθανασιάδη	»	478
Εἰσαγωγή εἰς τὸ Carmen Saeculare	Τάκη Σιωμοπούλου	»	580
Ἱστορίας κατόρθωμα	Σπ. Δ. Κυριαζοπούλου	»	589
Ὁ Ἡπειρωτὴς ποιητὴς Μάνθος Ἰωάννου καὶ τὸ ἔργο του	Δ. Μ. Μιχαηλίδη	»	598
Ἱστορία: ἓνας ὄχι καὶ τόσο ἀμεπτος παιδαγωγὸς	Α. Γεροντικοῦ	»	607
Τὸ σύγχρονον θέατρο	Δ. Κόκκινου	»	619

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

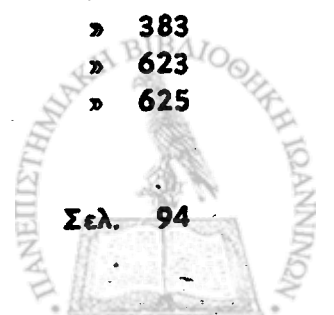
Δ. Κόκκινου: Τὸ πνευματικὸ κέντρο τοῦ «Σκουφᾶ» 94, — Τὸ περιοδικὸν «Κρίκος» 478, — «Ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ Ἐξωτερικοῦ» 488.
 Νικ. Τέντα: Δημοτικαὶ καὶ κοινοτικαὶ βιβλιοθηκαί, 381.
 Συντάξεις: Ἡ 40ετία τῆς Χρ. Ζιτσαίας, 621 — Τακτικὴ συνδρομὴ, 622 — Ἡ 125ετηρίδα τῆς Ριζαρείου, 622.

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

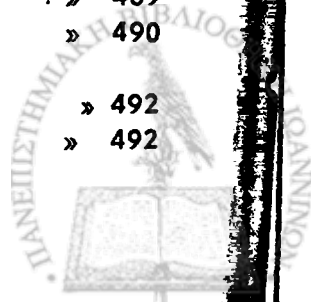
Τὸ πανανθρώπινον πνεῦμα τῆς «Γυναίκας τῆς Πίνδου»	Πάνου Γρίσπου	Σελ.	182
Δυὸ ἐκθέσεις ζωγραφικῆς	Δ. Κόκκινος	»	383
Ὁμαδικὴ ἐκθεσις ζωγραφικῆς	» »	»	623
Ἡ ἐκθεσις τῆς Β. Μόστνυ Βίλμερινγ	» »	»	625

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Ἐρμηνείας Α. Φωτιάδου: «Στὰ βήματα τῆς Μοίρας»	Δ. Κόκκινου	Σελ.	94
--	-------------	------	----

Κυριάκου Μητσοτάκη: «Πρόσωπα και τόποι»	» »	» 95
Τασίας Ἀδάμ: «Ποιήματα»	» »	» 95
Κων. Δ. Στεργιοπούλου: «Τὸ Μικτὸν Ἡπειρ. Στράτευμα κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἡπείρου	Κ. Π. Λαζαρίδη	» 96
Ἀντώνη Πρόκου: «Δυὸ Νικοπόλεις» (Ἄνω καὶ Κάτω)	Ἄρσ. Γεροντικοῦ	» 185
Λίνας Π. Τσαλδάρη: «Ἐθνικαὶ καὶ κοινωνικαὶ πο- λιτικαὶ προσπάθειαι»	Δ. Κόκκινου	» 187
Μαρίας Ἀρκαδίου: «Σὰρλ Μπωντλαίρ - Πουλὲ Μαλασσί»	» »	» 188
Νέστορα Μάτσα: «Στέγη ἀπὸ οὐρανὸ»	» »	» 188
Θαν. Παπαθανασόπουλου: «Ἱστορικὰ καὶ Λαο- γραφικὰ τῆς Περίσας»	» »	» 189
Ἰφιγένειας Διδασκάλου: «Παράθυρο στὸν οὐ- ρανὸ»	» »	» 189
Κύπρου Χρυσάνθη: «Λυρικός λόγος»	» »	» 189
Δημ. Τ. Νότη Μπότσαρη: «Λόγοι καὶ μελέται»	» »	» 189
Ἀλεξάνδρας Παραφεντίδου: «Φωτεινὰ δια- λείμματα»	» »	» 190
Λιλῆς Ἰακωβίδου: «Ἄνυδρη γῆ»	Ι. Γ. Θεοχάρης	» 288
Ἀχιλ. Γ. Λαζάρου: «Γλυκοχάραμα Νεοελ. Παιδείας»	Δ. Κόκκινου	» 384
» » «Κατάλογος ἐτύπων βιβλιοθή- κης Ὀλυμπιωτίσσης»	» »	» 384
» » «Ὁ Ὀλυμπος θρησκ. καὶ ἔθνι- κῆ κοιτίδα τοῦ Ἑλληνισμοῦ»	» »	» 384
Χρήστου Μπουζάκη: «Στοχασμοὶ πάνω στὴν ποί- ηση τοῦ Τάκη Γκοσιόπουλου»	» »	» 385
Δημήτρη Σταμέλλου: «Ρουμελιώτικη πεζογραφία»	» »	» 385
Roland Hibon: «Τέσσερα ἀνέκδ. γράμματα τοῦ Μαβίλη»	» »	» 385
» » «Costis Palamas»	» »	» 385
» » «J. M. Panayotopoulos»	» »	» 385
Γαλάτειας Μπαλτᾶ: «Διατονικὰ»	» »	» 386
Δημοσθ. Ζαδέ. «Στέφανος Μαρτζώκης»	» »	» 386
Ἀγαθῆς Νοτίδου - Δρίτσου: «Πορεία στὴ σκληρωμένη γῆ»	» »	» 386
Ἀλεξ. Χ. Μαρμποπούλου: «Τοῦ τόπου μου καὶ τοῦ καιροῦ μου»	» »	» 386
Ἐστίας Νέας Σμύρνης: «Χρῆστος Σωκρ. Σο- λομωνίδης»	» »	» 387
Β. Η. Βογιατζόγλου: «Στὸν ἀστερισμὸ τῆς Παρ- θένου»	» »	» 387
Βασίλη Μάργαρη: «Περιγιάλι»	Π. Γρίσπου	» 387
Τάσου Π. Βέλλιου: «Σπουδές»	Ι. Γ. Θεοχάρη	» 388
Κων. Π. Μπράτσου: «Κοινωνικὴ Ἠθικὴ ἐν συσχε- τισμῷ πρὸς τὸν θεσμὸν τῆς Οἰκογενείας»	Δ. Κόκκινου	» 489
Δημ. Ε. Εὐαγγελίδη: «Ἡ Ἑλληνικὴ Τέχνη»	» »	» 490
Γ. Βαλέτα: «Ἡ Σχολὴ τῶν Βορείων Σποράδων καὶ ὁ πατέρας τοῦ Νιρβάνα Κων. Ἀποστολίδης Κουμιώτης»	» »	» 492
Πατρόκλου Σταύρου: «Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ Κύπρος»	» »	» 492
Γεωργίας Ν. Οἰκονομοπούλου: «Γραπτοὶ		

ἀντίλαλοι»	»	»	»	492
Λευτέρη Μαραγκάκη: «Ποιήματα»	»	»	»	493
Λεωνίδα Κ. Μακρή: «Ταξιδεύοντας»	»	»	»	493
Ἄριστ. Ἄντ. Μητσάκου: «Ἐκ τῆς Σιών ἣτις εἶναι ἡ ἐντέλεια τῆς ὠραιότητος»	»	»	»	493
Ἄπ. Σπυροπούλου — Μεν. Καραμεσίνη: «Ἀντίλαλοι ἀπὸ τὰ περασμένα τοῦ Ἄστακου καὶ τῆς περιοχῆς του»	»	»	»	494
Κώστα Π. Λαζαρίδη: «Τὸ πνευματικὸ Ζαγόρι στὰ χρόνια τῆς Τουρκακρατίας»	»	»	»	494
Κώστα Ν. Τριαντάφυλλου: «Διηγήματα»	»	»	»	494
Δημήτρη Βαλασκαντζή: «Ποιήματα»	»	»	»	495
Δημ. Β. Ἀβραμίδη: «Εἰσαγωγή εἰς τὴν Δημοσιότητα»	»	»	»	495
Ἰερέως Γ. Παϊσίου: «Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν ἱ- στορίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας Βελλᾶς καὶ Κονίσης»	Κώστα Π. Λαζαρίδη	»	»	496
Β. Η. Βογιατζόγλου: «Δανὰ»	Δ. Κόκκινου	Σελ.	»	626
Ἰσαβ. Σινκαρίδη - Μαλόβρουβα: «Κύκλοι»	»	»	»	626
Βασ. Ι. Λαζάνα: «Ἡ παρουσία τῶν κωφαλάλων στὴν νεοελληνικὴ πεζογραφία»	»	»	»	626
Ἄριστείδη Κλήμη: «Ὁ γυιὸς τοῦ λεπροῦ καὶ οἱ ἄλλοι»	»	»	»	627
Εὐαγγ. Ν. Ἀσπιώτη: «Νοσταλγικά»	»	»	»	627
Θανάση Τσακιρίδη: «Ἀνησυχίες»	»	»	»	627
Θανάση Κ. Θεοδωράκη: «Ἀνασασμοὶ»	»	»	»	628
Γιάννη Γαλανοῦ: «Γαλαξίας»	»	»	»	628
Θανάση Παπαθανασόπουλου: «Τεφροδόχος»	»	»	»	628
Στρ. Σ. Χατζηγιάννη: «Προσμονή»	»	»	»	629
Γιώργου Δέλιου: «Δοκιμασία»	»	»	»	629
Παύλου Βρέλλη: «Θύμηςες»	»	»	»	630

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑΙ

Ὁ Ἀργυροκάστρου Παντελεήμων	Συντάξ. «Η. Ε.»	Σελ.	382
Μνήμη Μυριθήλη — Ν. Ζηγούρης — Ἄλ. Ξηούρας — Γ. Α. Οἰκονόμου — Β. Βέλλας, Συντάξ. «Ε. Ε.» Σελ. 622 - 623.			

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

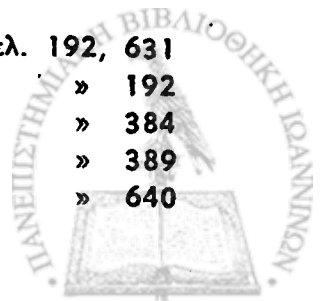
Πόθεν ἡ λέξις «κομπογιανίτης»	Νικ. Β. Λώλη	Σελ.	389
Πόθεν ἡ λέξις «Γιάννινα»	»	»	390
Ἡ ἱστορία τοῦ Βαρώνου Σίνα	Δημ. Κ. Ζησοπούλου	»	390
Παρατηρήσεις στὰ λαογραφικὰ «Πάργα - Στεριά»	Ἡλία Βασιλά	»	392
Ἡ λέξις «ρακατσόλα»,	Διαλεχτῆς Ζευγώλη - Γλέζου	»	630

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Εἰς μνήμην Κυροῦ Παντελεήμονος, 382. Τὰ Η' Δωδωναῖα, 383. Προτομή τοῦ Δ. Σαλαμάγκα, 383.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Βιβλία καὶ περιοδικὰ ποὺ λάβαμε	Σελ.	192, 631
Διορθώσεις	»	192
Εἰς μνήμην Δ. Σαλαμάγκα	Δ. Κόκκινου	» 384
Τὸ σεμινάριο τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης	»	» 389
Τὰ 50χρονα τῆς Πειραιϊκῆς - Πατραϊκῆς	»	» 640

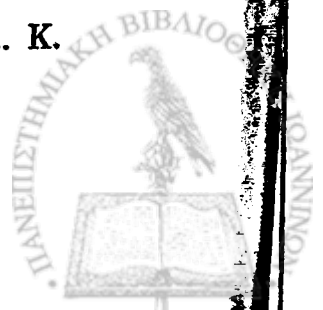
ΤΑ 50 ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ "ΠΕΙΡΑΪΚΗΣ - ΠΑΤΡΑΪΚΗΣ"

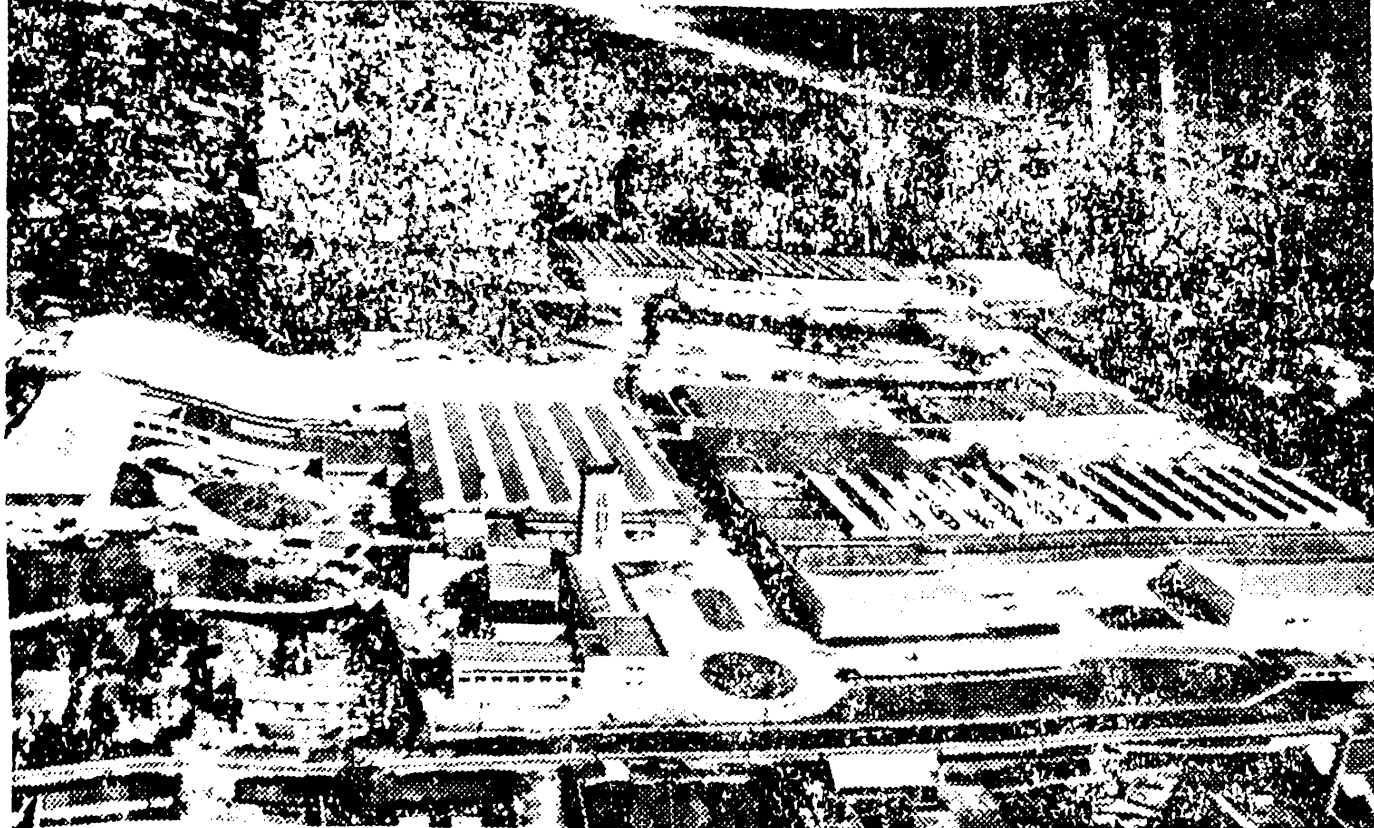
Ἐφέτος, ἡ μεγάλη βιομηχανία κλωστοῦφαντουργίας «Πειραϊκή - Πατραϊκή» συμπλήρωσε πενήντα χρόνια, ἀπὸ τότε ποὺ ξεκίνησε, πρὶν ἀπ' τὸν Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ὡς μιὰ μικρὴ βιομηχανικὴ μενάδα. Τὸ γεγονός δὲν θὰ εἶχε ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, ἂν ἡ βιομηχανία αὐτὴ ἀπόμεινε στὴν λυμφαντικὴ ἐκείνη κατάσταση, ποὺ ὄριζαν τὰ προπολεμικὰ πλαίσια τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς στὸν τόπο μας. Ὅμως, τὰ νὸ ἀντέξει στὶς κρίσεις καὶ στὴν ἀπομόνωση, ποὺ ἔφεραν ἡ διάρκεια τοῦ πολέμου, πρῶτα, καὶ νὰ δυνηθεῖ, στὸ μεταξύ, νὰ ἀνταποκριθεῖ στὴν καινούργια μορφή τῆς εὐρωπαϊκῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως, τὸ πρᾶγμα ξεφεύγει ἀπ' τὴν σημασία τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας. Παίρνει μιὰ θέση, στὴν γενικώτερη οἰκονομικὴ διάρθρωση τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς, ἡ ὁποία τοῦ δίνει ὅπωςδήποτε μιὰ ξεχωριστὴ βαρύτητα. Γιατί, ἡ συνεχῶς ἀνθρῦσα αὐτὴ βιομηχανία δὲν εἶναι μιὰ μονάδα, ποὺ κινεῖται μέσα στὸν κύκλο τῆς συντήρησης ἢ τῆς μεταποίησης μονάχα τῆς πρώτης ὕλης (βαμβάκι) ποὺ εἶχε ὁ τόπος μας. Πρόκειται γιὰ ἓνα κεφάλαιο ὕλης καὶ ἠθικῆς ὑποδομῆς, ὄχι μόνο γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν τῆς δικῆς μας ἀγορᾶς, ἀλλὰ καὶ ποὺ διευρύνει τὰ περιθώρια τῆς γεωργικῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἐφ' ὅσον τὰ προϊόντα τῆς ἐξάγονται κ' ἔξω ἀπ' τὴν χώρα μας. Ἔτσι, τώρα, ἡ «Πειραϊκή - Πατραϊκή» εἶναι ἓνας παράγοντας καὶ μιὰ ὄντοτητα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Πάνω στὶς διαστάσεις ποὺ θὰ ἀπαιτήσῃ ἡ Κοινὴ Ἀγορά.

Ἄν ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν, πὼς ἡ χώρα μας δὲν ἔχει τὴν βιομηχανικὴν ὑποδομὴ τῆς κλάσεως ποὺ ἔχουν οἱ προηγμένες οἰκονομικὰ χώρες τῆς Εὐρώπης, γίνεται περισσότερο φανερὴ ἡ ἀξία καὶ ἡ προσφορά τῆς ἐταιρείας αὐτῆς γιὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανικῆς τῆς ἀναπτύξεως. Σήμερα, ἡ «Πειραϊκή - Πατραϊκή», ποὺ ἀπασχολεῖ πάνω ἀπὸ 4.500 προσωπικὸ καὶ ποὺ διαθέτει ὑπερσύγχρονον μηχανικὸ ἐξοπλισμὸ καὶ ἔχει ὁργανώσει κατὰ τρόπο ὑποδειγματικὸ τὴν διάθεση τῶν προϊόντων τῆς, συνιστᾷ μιὰ παραγωγικὴ δύναμη γι' αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν οἰκονομικὴ μας ἀνάπτυξη, πρᾶγμα ποὺ τῆς προσδίνει κ' ἓναν ὀλότελα ξεχωριστὸ ρόλο. Διότι, ὕστερ' ἀπὸ τὴν διάνοιξη τῶν γεωγραφικῶν πλαισίων στὴν διεθνή οἰκονομικὴ ἀλληλεξάρτηση, οἱ ἐξελίξιμες σὰν αὐτὴ βιομηχανίες, ποὺ κατόρθωσαν νὰ ἀναπροσαρμοσθοῦν στὰ δεδομένα τῆς σύγχρονης προοπτικῆς καὶ νὰ ἀνταποκριθοῦν στὶς καταλήξεις τοῦ τεχνοκρατούμενου τούτου αἰῶνα, ἀποτελοῦν ὄντως ἐφόδια καὶ ἀντίκρουσμα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομικῆς ἀντοχῆς ἐνὸς κράτους.

Ἐπὶ τὸ πρῶτο τοῦτο, ἡ πεντηκονταετία τῆς «Πειραϊκῆς - Πατραϊκῆς», ποὺ ἐφορτάσθηκε σὲ πέντε μεγάλα κέντρα τῆς χώρας μας (Ἀθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ἡράκλειον καὶ Γιάννινα), εἶχε πράγματι ἓνα περιοχόμενον κ' ἓνα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Δίνει μιὰ ὁροθεσίαν σημαντικὴν στὴν οἰκονομικὴ μεταπολεμικὴ πορεία τοῦ τόπου μας.

Δ. Κ.

50 ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΟΟΔΟΥ στην ύπηρεσία της ελληνικής οικονομίας

	1919	1969
ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΜΕΤΟΧΙΚΑ ΚΑΙ ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΑ	150.000 δρχ.	344.000.000 δρχ.
ΕΚΤΑΣΙΣ ΚΤΙΡΙΑΚΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ	500 τετρ. μέτρα	306.000 τετρ. μέτρα
ΟΓΚΟΣ ΚΤΙΡΙΑΚΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ	2000 κυβικά μέτρα	435.000 κυβικά μέτρα
ΔΥΝΑΜΙΣ ΕΙΣ ΗΡ	7 ΗΡ	22.000 ΗΡ
ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ	50	4.200
ΕΞΑΓΩΓΕΣ	—	§ 5.000.000 ΣΕ 30 ΧΩΡΕΣ

Η ΠΕΙΡΑΪΚΗ-ΠΑΤΡΑΪΚΗ

κλείνει την πρώτη δημιουργική
50ετία της
κι άτενίζει τη δεύτερη
"πιστεύοντας εις τό μέλλον"

Δ

ΔΡΑΦΟΝΙΔΕ

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΓΑΛΑΚΤΟΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΕΜΜΕΝΤΑΛ

ΓΡΑΒΙΕΡΑ

ΚΕΦΑΛΟΓΡΑΒΙΕΡΑ

ΦΕΤΑ

ΦΟΝΤΙΝΑ

ΝΟΠΟΙ ΤΥΡΟΙ

